IOANNIS

BODINI AN-DEGAVENSIS GALLI,

METHODVS AD FACILEM HISTORIA-rum cognitionem;

ACCVRATE DE-nuò recuſa:

Subiecto rerum INDICE.

ARGENTORATI

Impenſis Hæredum LAZARI ZETZNERI.

M DC XXVII.

IO. TEXTORI CVRIAE INQVISITIONVM PRAESIDI IOAN. BOdinus

S. P. D.

Qvemadmodum flores historiarum legere, ac suauissimos decerpere fructus oporteret, hac methodo, Pręses integerrime, complecti propositum erat. quod quidem si consecuti videmur, tibi acceptum ferri debet: qui me retinentem oratione graui, admista incredibili suauitate bonitatis, excellentisque naturæ tuæ, ad id sæpius impulisti. sin res aliter atque vellem cecidit, hoc mea culpa contractum agnosco: quam tamen apud alios iudices leuiorem fore putaui, si primum tibi, hoc est vestræ Curiæ mitissimo iudici, meam causam probarem: vt si plus esset abs te veritati quam amicitiæ tributum, ęo præiudicio confirmatus, alios exceptionę rei iudicatæ summouerem: aut si plus faueręs amori erga me tuo, iudicis persona deposita, patrocinio mea iuuares: quamquam neque ex mea voluntate, & præter expectationem ab altiore quodam de

)(

legibus instituto sum ad hoc genus scriptionis casu delapsus: id autem breuiter explicare tibi proposui, tum vt æquior sis erga me futurus (quanquam æquior esse non potes) in hac methodo iudicanda: tum etiam vt eos, quibus otii satis est, ingenii vero, scientiæ, iudicii, multo plus quàm mihi, ad hæc pulcerrima studia cohortere. Cum in forum venissem, vt scenæ, quod dicitur, ac populo seruirem, hoc primum mihi proposui, vt tempus omne vacuum à forensibus negotiis in legitima studia conferrem, ac Reipublicæ, cui post Deum immortalem omnia debemus, siue scriptis, siue quocunq; modo possem, gratias referrem. Sed cùm animaduerterem triplex omnino scribẽdi genus esse: vnum in rebus inueniendis, & materia suppeditanda: alterum in rebus ordine tradendis, & forma perpoliendis: postremũ in maculis veterum librorum eluendis: mirum mihi visum est, tam multos esse ac semper fuisse rerum inuentores; qui verò res inuentas arte ac ratione traderent, admodum paucos. Vt enim alias artes omittam, innumerabiles prope scriptores habemus, qui ius ciuile Romanorum suis commentariis tantopere auxerunt, vt nulla re magis, nullo grauiore morbo, quàm sua magnitudine laborare videatur. Nam quo quisque magis in scribendo ineptus, eo maiorem librorum multitudinem effudit: qui tamen arte concluserit ea quæ dispersa dissecta-

ſectaque leguntur, video fuiſſe neminem: & eos qui ſpecioſa librorum inſcriptione artem illam ſe tradituros receperant, vadimonium deſeruiſſe: quinetiam ab eo, quod propoſuerant, tam longe abfuiſſe, vt quid ſit ars ipſa, ne ſuſpicari quidem videantur. Sunt enim artes ac ſcientiæ, id quod tu minime ignoras, non ſingulorum, ſed vniuerſorum. at illi iuris ciuilis, id eſt ſingularis cuiuſdam ciuitatis artem tradere ſunt conati; quam ſapienter, non diſputo: nihil tamen artis dignitate ac præſtantia potuit alienius cogitari. Omitto quam ſit abſurdum, ex Romanis legibus, quæ paulo momento mutabiles fuerunt, de vniuerſo iure ſtatuere velle: præſertim cum edictorum ac legum infinita multitudine, poſt etiam Æbutia rogatione, omnes pene duodecim tabularum leges, ac ſubinde veteres nouis renaſcentibus ſublatæ fuerint. quinetiam Iuſtiniani pene ius omne à conſequentibus Imperatoribus abrogatum videmus, omitto quam multa ſunt in illis quæ reſtant legibus, abſurda: quam multa iuſtis populorum pene omnium decretis, vſuq; diuturno antiquata: nullius tamẽ populi, præterquam Romani leges, & quidem ordine peruerſo, deſcripſerunt. legiſſent Platonem, qui legum tradendarum, ac moderandæ ciuitatis vnam eſſe formam putauit, ſi omnibus omnium, aut magis illuſtrium Rerumpublicarum legibus in vnum collectis, viri prudentes eas inter ſe

compararent, atque optimum genus ex iis conflarent. Ad hoc igitur institutum omnia mea studia, omnes contuli cogitationes. principio Iuris vniuersi formam sic adumbrauimus in tabula, quam tibi exhibuimus spectandam, vt ab ipsis causis summa genera, generumque partitionem, ad infima deduceremus: ea tamen ratione, vt omnia membra inter se apta cohærerent. in quo verissime à Platone dictum intellexi, Nihil difficilius ac diuinius, quàm recte partiri. deinde postulata constituimus, quibus tota disciplina, veluti firmissimis fundamentis niteretur. tum definitiones subiicimus: postremo præcepta, quæ regulę appellãtur, qua breuitate fieri potest, propositam formam, velut ad normam exigimus. ex aduerso breuissimis notis Romani Iuris interpretes adiicimus, vt ex iisdem fontibus, quibus ego, haurire ad satietatem quisque possit. altera ex parte leges populorum, qui militari vrbanaque disciplina claruerunt, vndique collectas annectimus: quam quidem ad rem, Iurisconsultorum simul & Historicorum ponderibus vtimur, vt Persarum, Græcorum, Ægyptiorum, non minus quam Romanorum legibus tribuatur. ex Hebræorum quoque Pandectis, potissimum ex libris Sanedrim, optima quæque haurire proposuimus: in quo mihi suam operam Ioan. Quinquarboreus, ac Mercerus, Hebraicæ linguæ regii doctores, mihi

non

non defuturam spoponderunt. Hispanorum quidem leges & Britannorum, atque omnino clariorum Italiæ ac Germaniæ ciuitatum iura nobis ne desint (nam obscuriores conquirere infinitum sit) effecturum me non diffido, vt cum nostris simul coniungantur. optarem illud quoque vt Turcarum Iure ciuili perinde frueremur: aut certe ius publicum, quo florens illud ac præpotens imperium stabilitum est, quodammodo teneremus. his accedet forensis doctrina, summaque auctoritas rerum, tum in vestra, tum in imperiali Curia decretarũ: quas partim nostrorum hominum, partim Guarini, & Mynsingeri opera consecuti sumus. sic enim Polycleti norma leges & legis actiones: Lesbia vero æquitatem, & iudicis officium examinare decreuimus. Hæc igitur omnia Iurisconsultorum, atque Historicorum probata & confirmata sententiis, artem illam efficiunt & clariorem, & augustiorem, quam si ab vnius populi Romani arbitrio penderet: tametsi Græculorum figmenta esse quæ habemus, magna sui parte comperiuntur. nam quindecim viri legibus constituendis à Iustiniano creati, cum fœda barbarie omnia premerentur, legum fontes adeo conturbarunt, vt nihil fere à sordibus & luto purum hauriatur. ex quo secuta est immensa diffusaque legum copia, tum vt legum inter ipsas discrepantia tolleretur: tum etiam vt ab integro corpore auulsa membra,

vtcunque coagmentari possent. ex quo veteres interpretes magno ingenio, labore verò pene incredibili fuisse intelligi potest: tum etiam ex eorum scriptis, quæ tot ac tam multa effuderunt, vt omne suum tempus in scribendo posuisse, nihil ad legendum reseruasse videantur. sed cum in miserrima tempora incidissent, quibus nec bonis artibus erat nec humanitati locus: suis scriptis plerosque ab hac scientia deterruerunt. cum enim iuuentus à suauissimis eloquentiæ ac philosophiæ floribus & hortulis, ad illa senticeta præruptaque saxa vocaretur, animum plane deiiciebat: & quo quisq; elegantius erat à natura, vberius etiam à doctrina perpolitus, eo magis refugiebat ab eius scientiæ aditu, qui vepribus ac spinis interclusus tenebatur: postea verò quàm perpurgari cœpit, tum legibus Romanorum sua prisca dignitas restitui visa est. Ex iis ergo interpretibus, quorum delectum habemus, quibusque ad leges describendas vtimur, quatuor sunt genera. vnum est eorum, qui in scholis perpetua disputatione legum memoriam comprehensam habent: sed tamen sine vsu & exercitatione forensi. sequuntur ii, qui diuturno rerum forensium vsu, paucis quibusdam præceptis, iudicandi prudentiam sibi compararunt. tertium genus est eorum, qui ab his quidem vsum, ab illis præcepta didicerunt: quales inter nostros habemus Speculatorem,

Fabrum,

Fabrum, Guidonem, Chassaneum, Boëtium, Baronem, Conanum, Tiraquellum, eiusq; popularem Brissonium, & collegii nostri decus Molinæum; ex quibus vberes in causis ciuium disceptandis ac iudicandis percipimus vtilitates: ex illis prope nullas. Nam qui sine forensi disciplina Iuris scientiam se adeptos arbitrantur, plane consimiles sunt iis, qui seipsos in palæstra semper exercuerunt, nullas tamen acies viderunt, nullos militiæ labores tulerunt, itaque hostium aspectũ ferre non magis possunt, quam is qui in scholis Biturigum tanta cum gloria florebat, id est Strabo inter cęcos acutissime cernebat: cum in forum venisset, de leuissima quæstione consultus obmutuit, non sine acerba Riandi reprehensione. Tales ergo Iurisconsultos Io. Ferrerius tuus collega, vir omni laude cumulatus, & qui nunc legatum apud Venetos agit, graui testimonio de falsa illa, quam de seipsis concipiunt, iuris opinione depellere solebat, cum multis audientibus ingenue fateretur, se Ius ante ignorasse, quam in vestra Curia literas forẽses ac senatorias vsu diuturno comparasset. non aliter atque Demades orator, qui Reipublicæ gerendę scientiam, non in scholis & otio, sed in clarissima populi luce didicisse gloriabatur. Extremum genus est eorum, qui non modo præceptis ac vsu forensi, verumetiam præclaris artibus, & solida philosophia informati, iustitiæ naturam non ad ho-

minum voluntates mutabilem, sed æterna lege definitam amplectuntur: qui normam æquitatis perite tractant: qui iuris origines ab vltimo principio deducunt: qui omnis antiquitatis cognitionem accurate tradunt: qui principis, senatus, populi, magistratuumq; Romanorum imperium ac potestatem plane tenent: qui philosophorum de legibus & Republica disputationes ad Ius interpretandum afferunt: qui Græcam & Latinam linguam, quibus descriptæ sunt leges, minime ignorant: qui denique artem vniuersam suis finibus circumscribunt, generibus notant, in partes distribuunt, verbis designant, exemplis illustrant. Has dotes eximias si haberent interpretes illi veteres, haud dubium est, quin ista, quam terimus, commentariorum squallens silua, lautis adolescentibus iucundior fuerit, & Reipublicæ vtilior futura. ex ea tamen aureas definitiones ad instituti nostri rationem legimus, & magnam gratiam illis habemus, quod suorum studiorum qualescunque fructus liberaliter ad Rempublicam detulerunt. Atque vtinam eorum exemplo vestri quoque Papiniani, Scæuolæ, Labeones (neque enim aliis nominibus appellandi sunt) quos ad æquitatem natura genuit, disciplina informauit, vsus assuefecit, quantum valet, tantum velint. quid enim tantam sapientiam latere potest? aut qui merito maiore post homines natos Iurisconsultorum

nomi-

nomine fruuntur? neque enim vlla pars orbis terrarum æque floret omni disciplinarum genere vt Europa: nec vlla pars Europæ legum scientia clarior fuit vnquã, vt his temporibus Gallia (id quod etiamnum peregrini homines confitentur) nec theatrum Galliæ ornatius vllum hac ipsa vrbe: tum propter lumen huius Curiæ, tum etiam propter vrbis cum vniuerso terrarum orbe communionem, & quasi societatem. Quæ cum ita sint, non existimo, id quod à Platone de sanandis populis & conformandis legibus scriptum est, à Solone & Lycurgo in summa legum inopia, diuturnaque peragratione susceptum: à decemuiris tota Græcia quæsitum (neque enim Adriano, vel Iustiniano cura fuit iuris alieni) commodius, aut facilius quam his eruditis temporibus, & in hac forensi schola confici posse. neque dubium est, quin Franciscus maior, si diutius vixisset, hoc quoque susceptur⁹ fuerit, & ad exitum perducturus. non enim è Græcia Iurisconsultos arcessere, nec aliunde Legumlatores accire oportuisset. sed tali ac tanto Rege nobis abrepto, miserãda conuersio secuta est. cum enim sementem in literarum agros sparsisset, ii qui florentem scientiarum segetẽ, ac fructus pendẽtes legere debuissent, putredine corrumpi maluerunt: sublatis scilicet agricolarũ præmiis, vt ignauissimis ac turpissimis hominibus tribuerentur. neque enim sine acerbissimo sensu doloris reminisci pos-

possum, clarissima ingeniorũ lumina, quæ tota Gallia fulgebant, squallore & inopia extincta fuisse. Restat igitur vt vos, quib. nullum tẽpus munere publico vacuũ datur, Semelorios, Portas, Canaios, Mangones, quibus otium peperit rerum omnium affluentia, pro vestra, quæ summa est auctoritate vrgeatis: vt suis quoque scriptis bene de legibus mereri studeãt, vel potius gratiam referant bene de se meritis, quarum ope tales ac tanti euaserunt. quod enim suis cõsultoribus assidue cauent ne capiantur, faciunt quod sua virtute ac sapientia dignum est: sed est eiusmodi virtutis ac sapientiæ cauere, vt diuina illa respõsa, quæ in vulgus manare patiuntur, quæq; famam non modo sempiternam, sed etiam salutem Reipublicæ pariunt, ad posteros etiam deriuari possint. quod ab iis sperari non debet, quos nemo de iure consulere velit: qui se grammaticos malunt, quam iurisconsultos haberi; qui falsam scientiæ, nullã æquitatis opinionem induerunt, qui syllabarum monimentis Rempublicã seruari, iudicia constitui, lites dirimi putant. quæ sane pestis grammaticis, in intimos omnium disciplinarum auditus vsque eo serpere cœpit, vt pro philosophis, oratoribus, mathematicis, theologis, minutos de schola grãmaticos ferre cogamur. nã qui labes ac maculas de tabulis antiquis leniter detergere debuissent, vt pictura vetus agnosceretur, ferreo stylo turpes notas, &

quidem

quidem indelebiles, tam alte in libris omnibus impresserunt, vt nulla pene antiquitatis appareat imago. sed iis omissis, qui sua se voluntate ex albo doctorum hominum exemerũt, ad historiam, vnde nostra fluxit oratio, relabor. Ex hac igitur veterum leges huc illuc dispersas colligimus, vt huic quoq; operi coniungamus. & quidem in historia iuris vniuersi pars optima latet: quodque ad leges optime diiudicandas magni ponderis est, ac momenti, mores populorum, ac rerum omnium publicarum initia, incrementa, status, conuersiones, exitus ab ea deriuantur. in quo præcipuum est huius methodi argumentum. propterea quod fructus historiæ nulli sunt vberiores, quam qui de statu Rerumpublicarum decerpi consueuerunt. atque eo de genere plura quam de reliquis partibus scripsi, quod eam disputationem tam necessariam ad intelligendum, pauci, & quidem frigide tractarunt. quæ disputatio si nimis ampla cuiquam, ac diffusa videbitur, cogitare debebit, ea quæ nullum exitum habent, cuiusmodi est historia rerum humanarum, non posse breui methodo contineri. quod si Galenus de sola methodo suæ artis, quæ certis religionibus concluditur, libros plus quam triginta: Diomedes verò de re grammatica sex millia librorum effudit: profecto non debet id quod de vniuersa historia scripsimus, copiosum videri. quanquam istuc quicquid est, quod iam pridem

pridem ad te detuli, modis omnibus exiguum fore confido, præ illa fama, quam de singulari eruditione, deq; virtutib. tuis concitasti. quarum virtutum laudes eximias, nec in tam obscuro loco detegere, nec apud te prædicare decreui. Bene vale Cal. Feb.

M. D. LXVI.

INDEX

INDEX CAPITVM.

IOANNIS BODINI METHODUS AD FACILEM HIstoriarum cognitionem.

PROOEMIUM DE FACILITATE, oblectatione & utilitate historiarum.

CVM Historia laudatores habeat complures, qui veris eam ac propriis laudibus exornarunt, ex omnibus tamen nemo veriùs ac meliùs, quam qui vitæ magistram appellavit, nam ea vox omnes omnium virtutum ac disciplinarum utilitates amplexa, significat hominum vitam universam ad sacras historiæ leges, velut ad Polycleti normam, dirigi oportere. certe philosophia quæ ipsa vitæ dux appellatur, propositis bonorum ac malorum finibus intermortua jaceret, nisi ad rerum præteritarum historias omnia dicta, facta, consilia, revocarentur: ex quibus non solum præsentia commode explicantur, sed etiam futura colliguntur, certissimaque rerum expetendarum ac fugiendarum præcepta conflantur. Itaque mirum mihi visum est in tanta scriptorum multitudine, tamque eru-

ditis temporibus adhuc fuisse neminem, qui maiorum nostrorum claras historias inter se, & cum rebus gestis antiquorum compararet. id autem fieri commode poterat, si collectis omnibus humanarum actionum generibus, adhæc exemplorum varietas apte & suo quidque loco accommodaretur: ut ii, qui se flagitiis penitus dedissent, iustissimis maledictis proscinderentur: qui autem vlla virtute claruissent, suo merito laudarentur. hic enim historiarum fructus est vel maximus; ut alii quidem ad virtutem inflammari, alii à vitiis deterreri posśint, tametsi enim boni per se laudabiles sunt, etiam si à nemine laudentur, nihilominus tamē præter ea, quæ virtuti præmia proponuntur, hunc etiam laudis fructum, quem plerique solum ducunt, viuos ac mortuos consequi par est: vt indigne ferant scelerati bonos qui ab ipsis opprimuntur, in cælum vsq; tolli: se verò suorumq; nomen æterna labe maculari: quod etiamsi dissimulant, nō tamen sine acerbissimo sensu doloris ferunt. neq; enim verum, ac ne verisimile quidem esse puto, quod Trogus Pompeius de Herostrato, T. Liuius de Manlio Capitolino tradunt, magnæ quā bonæ famæ fuisse cupidiores: sed alterum, opinor, vitæ desperatio mentisq; furor; alterum maioris gloriæ spes impulit, vt suis popularibus imperaret, aut sane fatendum sit homines gloriæ cupidos æquo animo contumelias ferre, quod sibi ipsi valde repugnat. nam si recludantur impiorum mentes, vt est apud Platonem, æque verberum ictus & laniatus

rus

tus, atque cæso corpore cruentæ vibices, aut ferri candentis impreſsiones aſpici poſsint; & qui inter eius gloriæ cupidiores ſunt, quanquam veræ laudis guſtum nullum habent, ſed tamen qui gloriam inanem captant, incredile dictu eſt, quantum eos laceret & conficiat infamiæ metus. ac ſi qui ſunt adeo ſtupidi, vt animos vna cum corporibus interire putent, quamdiu tamen viuunt, plurimum ſua intereſſe arbitrantur, qualem de ſe opinionem poſteritas ſit habitura, ſæpiuſque veta faciunt, vt ſe mortuis, quanquam Nero id optabat, vt ſe viuo, terrarum deflagratio conſequatur. argumento ſit Tiberius Auguſtus, qui etſi multa crudeliter ac libidinose animi quadam impotentia geſsit, ſceleratior tamen futurus erat, niſi famæ curam haberet. itaque flagitiorum latebras in remota quadam inſula quæſiit. cumque imperio ſe minime dignum judicaret, patris patriæ appellationem, & imperium obſtinatiſsime (vt loquitur Tranquillus) recuſauit: ne mox maiore dedecore impar tantis honoribus inveniretur. extat eius oratio habita in Senatu, qua vnum ait principi cõparandum, proſperam ſui memoriam, alioqui famæ contemptu contemni virtutes. extant epiſtolæ magno cum gemitu ab eo ſcriptæ, quibus de anteacta vita miſera conqueritur, ſeque poſteritatis graues contumelias jam ſentire, nec tamen mores mutare poſſe, hic autem infamiæ metus in principibus, hæc vtilitas hiſtoriæ Cornelio Tacito tam magna viſa eſt, vt vel ſola homines ad ejus le-

ctionem & scriptionem debeat inflammare. At illud quanti est, quod omnium artium, & earum maximè quæ in agendo positæ sunt, inventrix & conservatrix est historia? quæ enim sunt à majoribus usu diuturno percepta & cognita, historiæ thesauris commendantur, tum posteri obseruationibus præteritis futuras annectunt, causasq; rerum abditarum inter se comparant, earumque effectrices & cuiusq; fines quasi sub aspectum positos intuentur. Quid autem ad immortalis Dei gloriam, quid ad veram vtilitatem majus esse potest, quàm quod ad historia sacra, religio aduersus Deum, pietas in parentes, charitas in singulos, iustitia in omnes propagatur? unde verò prophetarum voces & oracula, vnde animorum æternam vim ac potestatem nisi ab historiæ sacro fonte hausimus? Sed præter vtilitatem incredibilem, quæ duæ res in omni disciplina quæri solent, facilitas & oblectatio, ambæ in historiarum cognitione ita conspirant, vt nec facilitas in vlla scientia maior, nec par voluptas inesse videatur, facilitas quidem tanta est, vt sine vllius artis adiumento, ipsa per sese ab omnib. intelligatur: nam in aliis artibus, quod omnes inter se aptæ & iisdem vinculis colligatæ sũt, altera sine alterius cognitione percipi nequit, historia verò quasi supra scientias omnes in altissimo dignitatis gradu locata, nullius eget ope, ac ne literis quidem ipsis, cùm auditione sola, veluti per manus tradita, posteritati relinquatur. itaque Moses vno capite legis, Narrabis, inquit, hæc filiis

tuis:

tuis: cum ſuæ Reipub. ac librorũ interitũ augura-retur: cum autem intereant imperia, Reſpu. vrbes: hiſtoria nihilominus æternum viget, vt ait ille ac veriſsimè Cicero prouidit prius interituram Salaminam, quam quæ ad Salaminam geſta memorantur: eſt enim aquarum voragine penitus exhauſta: non aliter atque Aegyram, Buram, Helicen, Cretæq; ipſius, quæ propter nubium frequentiam olim ἑκατόμπολις, nunc Tripolis dici poteſt, ac noſtro ſeculo Bataviæ magnam partem aquæ abſorbuerunt; at hiſtoriæ niſi humani generis interitus antecedat, interibunt nunquam: ſed in animis agreſtium quoq; & imperitorũ perpetuo hærebunt. Ad facilitatem accedit ea quæ ex rerum pulcerrimrũ narratione percipitur voluptas; quæ profectò tanta eſt, vt qui ſemel hiſtoriarum illecebris captus ac delinitus fuerit, nunquam ab earum ſuaviſſimo complexu diuelli ſe patiatur, quod ſi tanta ſciendi cupiditate feruntur homines, vt etiamnum ex ipſis fabulis capiant voluptatem, quãto maior futura eſt cum veriſsimè geſta narrantur? quid autem ſuauius quam in hiſtoria velut in propoſita ſubiectaquè tabula res intueri maiorum? quid iucundius quam eorum opes, copias, ipſaſque acies inter ſe concurrentes cernere? quæ certe voluptas eſt eiuſmodi, vt omnibus interdum corporis & animi morbis ſola medeatur, teſtes ſint, vt alios omittam, Alphonſus ac Ferdinandus Hiſpaniæ & Siciliæ reges, quorum alter à T. Liuio, alter à Q. Curtio valetudinem amiſſam, quam

à medicis non poterant, recuperarunt, testis est etiam Laurentius Medices (is qui literarum parens vsurpatur) qui sine vllis medicamentis (quanquam historia salutare est medicamentum) à morbo conualuisse dicitur, ex ejus historiæ narratione quæ fertur de Conrado III. Imper. qui cum Guelphum Bavariæ ducem obsidione diuturna fregisset, nec vllis conditionibus à proposita susceptaque vrbis euersione deduceretur, ad extremum victus nobilium feminarum precibus permisit, vt inuiolatæ abirent; ea lege, vt nihil ex vrbe, nisi quod humeris possent, exportarent. tum illæ, confidentia maiore dicã an pietate, ducẽ ipsum, maritos, liberos, parentes ab humeris suspensos gestare cœperunt: ex quo Imperator tantã voluptatẽ cœpit vt effusis præ gaudio lacrymis, nõ modo feritatem & iracundiam ex animo penitus deposuerit, verumetiam vrbi pepercerit, & amicitiam cum hoste omnium acerrimo contraxerit. Quis igitur dubitet quin historia hominum quoque ferocium ac stupidorum animos suauissima compleat oblectatione? ac verendum potius est, ne dum nimis magna voluptate capimur, vtilitatem (quanquam in oblectatione quoque vtilitas est) deseramus. Id autem accidit iis, qui rerum leuissimarum narrationibus, quasi cellariis & condimentis, neglecto solidiore cibo pascuntur. Igitur omissa historiarũ oblectatione ad vtilitatem relabor; quæ quanta sit, non solum in verissimis narrationibus, verumetiam in illis, in quibus historiarum imago & lux aliqua

aliqua veritatis affulserit, non infinitis argumentis planum faciam, cum ex iisdem fontib. illa, quibus ego, haurire quisque possit, sed vnius tantum Scipionis Africani exemplum proponam. Is enim cum Cyripædiam Xenophontis animo penitus haberet comprehensam, ex eaque omnes omnium virtutum ac laudum cumulos collegisset, tantus vir evasit, vt non modo bellum ingens in Hispania (sic enim Livius scribit) non alia de causa exarserit, quam ex admiratione Scipionis, aliorum imperatorum orto contemtu: verumetiam latronibus ipsis sanctus & inviolatus extiterit. cum enim piratæ ad ejus ædes rusticas adnissent, eosque ab aditu quasi Scipioni vim illaturos servi obsessi strenue propulsarent; illi supplices à servis petierunt vt sibi divinum illum hominem contueri ac venerari liceret: quod ille re intellecta permisit, vt latronum barbariem (tametsi ne barbari essent iam sua virtute perfecerat) ad humanitatem revocaret. hunc igitur veræ gloriæ fructum attulit historia Cyri maioris, non tam vera, quam ad justissimi & fortissimi regis ideam expressa. Sed ne vetera conquiramus, nullum recentius exemplum aut illustrius est, quàm de Selimo Turcarum principe, cuius maiores cum ab historia velut à fabulis semper abhorruissent, primus ipse gesta Cæsaris in linguam vernaculam transferri curavit, ac eius imitatione, brevi magnam Asiæ minoris & Africæ partem cum imperio maiorum coniunxit. Quid autem Cæsarem ipsum ad eam vir-

tutem impulerat, nisi æmulatio Alexandri? cujus victorias cum legeret, lacrymas vberius effudit, quod ea ætate, qua ille terrarum orbem domuerat nihil dum gessisset. quid item Alexandro tot victoriarum causa fuit, nisi virtus Achillis ab Homero (sine quo ne somnum quidem capiebat) ad imperatoris optimi exemplar effícta? quid deniq; Carolum V. Imper. ne peregrinis vtamur exemplis, ad tantam gloriam extulit, nisi Ludouici XI. Regis Gallorum ab historia Cominii æmulatio? Iam verò cum historia infinitam habeat vtilitatem, facilitatem maximam, maiorem etiam oblectationem, nullius vnquam probris est appetita: & cum cæteras artes quasi perniciosas aut inutiles plerique sint calumniati, nemo tamẽ est inventus, qui antiquitatis memoriam vlla infamiæ labe notarit: nisi fortasse is, qui cùm omnibus virtutibus ac disciplinis bellum indixisset, historiam mendacii coarguit: sed ea reprehensio fabularum sit, non historiarum, quæ nisi veræ sint, ne historiæ quidem appellari debent, vt Platoni visum est: is enim omnem rationem ait veram esse aut falsam; hanc appellat Poësin, illam verò Historiam. Quanquã quid argumenter, cũ ex ipsis Homeri fabulis, quæ historiæ ac veritatis imaginem præ se ferunt, tanta vtilitas eruatur; quales ab historia fructus sperare oportet? Quare cum ab historia penitus erudiamur, non solum artes ad vitam degendam necessarias, verumetiam quæ omnino sunt expetenda, quæ fugienda, quid honestum, quæ optimæ

leges

leges, quæ optima Respublica, quæ beata vita; postremo cum sublata historia, Dei cultus, religiones, oracula temporum decursu tollantur: hujus ego scientiæ vtilitate incredibili ad hanc scriptionem adductus sum, cum magnam historicorum vbertatem & copiam animadverterem non deesse, qui tamen historiæ artem ac methodum tradidisset, fuisse neminem: ac plerosque temerè & sine ordine miscere historias, nullosque ex iis percipere fructus. Antea quidem fuère nonnulli, qui de instituenda historia libros scripserunt: quam sapienter non disputo, habent illi fortasse sui consilii causam probabilem: mihi tamen si judicium ferre liceat, consimiliter facere videntur, vt medici nonnulli, qui omni genere medicamentorum ægrotanti proposito, rursus de medicina facienda disputant: nec earum quæ tot ac tam multæ proponuntur, vim aut naturam docere, morbisque præsentibus accommodare conantur: sic illi quoque de scribenda historia libros instituunt, cum pleni sint omnes omnium antiquitatum libri, plenæ bibliothecæ historicorum, quos vtilius ad intuendum & ad imitandum proponere potuissent, quàm de exordiis, narrationibus, verborumque ac sententiarum luminibus oratoriè disputare. Vt igitur aliquam doctrinæ viam habeat hoc quicquid est quod de historica methodo scribere aggredimur, principio historiam partiemur ac definiemus: deinde historiarum ordinem trademus: ad hæc communes humanarum actionum locos,

vt memoriæ consuli possit, ad historias accommodabimus: pòst historicorum delectum singularem habebimus: tum de recto historiarum iudicio disputabimus: consequenter de statu Rerumpublicarum dicemus; in quo potissimum historiæ totius disciplina versatur: tum eos qui quatuor monarchias & aurea secula nobis invexerũt, refellemus: quib. explicatis, vt sciri posit vnde historiarũ origo peti, quovè referri debeat, temporum ordinem obscurum & involutum illustrare conabimur: denique errorem eorum confutabimus, qui gentium origines pro veris tradiderunt: postremo ad historicorum collectionem & ordinem labemur, vt qua quisque de re scripserit, quaque floruerit ætate, planè intelligatur.

QVID HISTORIA *sit & quotuplex*;

CAP. I.

HIstoriæ, id est, veræ narrationis tria sunt genera: humanum, naturale, divinum. primum ad hominem pertinet, alterum ad naturam, tertium ad naturæ parentem. vnum actiones hominis in societate vitam agentis explicat: alterum causas in natura positas, earumque progressus ab vltimo principio deducit: postremum præpotentis Dei animorumque immortalium in se collectam vim ac potestatem intuetur ex quibus assensio triplex

plex oritur probabilis, necessaria, religiosa. totidemq; virtutes, scilicet prudentia, scientia, religio; una quidem turpe ab honesto, altera verum à falso, tertia pietate ab impietate dividit. primam ex imperio rationis & usu rerum agendarum, humanæ vitæ moderatricem vocant: alteram ex abditarũ causarum inquisitione, rerum omnium inventricem: postremam ex unius Dei erga nos amore, vitiorum expultricem. ex his tribus virtutibus inter se coniunctis, conflatur vera sapientia summum hominis extremumq; bonum: cuius boni qui sunt in hac vita participes, beati appellantur. & quoniam eius fruendi causa in hanc lucem venimus, ingrati sumus, nisi bonum illud divinitus nobis oblatum amplectamur; miseri si ab eo deserimur: eius autem adipiscendi magnum est ab historia triplici adiumentum; maximè vero à divina, quæ hominem per se ipsa beare potest, sine usu rerum agendarum, sine occultarum caussarum cognitione: quæ tamen si accesserint, magnum, opinor, ad hominis felicitatem allatura sunt incrementum. Consequens erat igitur, ut ab historia rerum divinarum primordia peteremus: sed quoniam hominibus primum studium conservandi sui natura parens ingeneravit: deinde paulatim à rerum naturalium admiratione ad caussarum investigationem impulit: tum ab iis illecebris ad ipsius rerum omnium moderatoris cognitionem pertraxit: ob eam causam ab historia rerum humanarum nobis auspicandum videtur; cum primum de summo

Deo

ditis temporibus adhuc fuisse neminem, qui maiorum nostrorum claras historias inter se, & cum rebus gestis antiquorum compararet. id autem fieri commode poterat, si collectis omnibus humanarum actionum generibus, adhæc exemplorum varietas apte & suo quidque loco accommodaretur: ut ii, qui se flagitiis penitus dedissent, iustissimis maledictis proscinderentur: qui autem vlla virtute claruissent, suo merito laudarentur. hic enim historiarum fructus est vel maximus; ut alii quidem ad virtutem inflammari, alii à vitiis deterreri possint, tametsi enim boni per se laudabiles sunt, etiam si à nemine laudentur, nihilominus tamē præter ea, quæ virtuti præmia proponuntur, hunc etiam laudis fructum, quem plerique solum ducunt, viuos ac mortuos consequi par est: vt indigne ferant scelerati bonos qui ab ipsis opprimuntur, in cælum vsq; tolli. se verò suorumq; nomen æterna labe maculari: quod etiamsi dissimulant, nō tamen sine acerbissimo sensu doloris ferunt. neq; enim verum, ac ne verisimile quidem esse puto, quod Trogus Pompeius de Herostrato, T. Liuius de Manlio Capitolino tradunt, magnæ quā bonæ famæ fuisse cupidiores: sed alterum, opinor, vitæ desperatio mentisq; furor; alterum maioris gloriæ spes impulit, vt suis popularibus imperaret, aut sane fatendum sit homines gloriæ cupidos æquo animo contumelias ferre, quod sibi ipsi valde repugnat. nam si recludantur impiorum mentes, vt est apud Platonem, æque verberum ictus & lania-

tus, atque cæso corpore cruentæ vibices, aut ferri candentis impreſsiones aſpici poſsint; & qui inter eos gloriæ cupidiores ſunt, quanquam veræ laudis guſtum nullum habent, ſed tamen qui gloriam inanem captant, incredibile dictu eſt, quantum eos lacerет & conficiat infamiæ metus. ac ſi qui ſunt adeo ſtupidi, vt animos vna cum corporibus interire putent, quamdiu tamen viuunt, plurimum ſua intereſſe arbitrantur, qualem de ſe opinionem poſteritas ſit habitura, ſæpiuſque vota faciunt, vt ſe mortuis, quanquam Nero id optabat, vt ſe viuo, terrarum deflagratio conſequatur. argumento ſit Tiberius Auguſtus, qui etſi multa crudeliter ac libidinosè animi quadam impotentia geſsit, ſceleratior tamen futurus erat, niſi famæ curam haberet. itaque flagitiorum latebras in remota quadam inſula quæſiit. cumque imperio ſe minime dignum iudicaret, patris patriæ appellationem, & imperium obſtinatiſsime (vt loquitur Tranquillus) recuſauit: ne mox maiore dedecore impar tantis honoribus inveniretur. extat eius oratio habita in Senatu, qua vnum ait principi cõparandum, proſperam ſui memoriam, alioqui famæ contemptu contemni virtutes. extant epiſtolæ magno cum gemitu ab eo ſcriptæ, quibus de anteacta vita miſera conqueritur, ſeque poſteritatis graues contumelias jam ſentire, nec tamen mores mutare poſſe. hic autem infamiæ metus in principibus, hæc vtilitas hiſtoriæ Cornelio Tacito tam magna viſa eſt, vt vel ſola homines ad eius le-

& onem & ſcriptionem debeat inflammare. Atil-
lud quanti eſt, quod omnium artium, & earum ma-
ximè quæ in agendo poſitæ ſunt, inventrix & con-
ſervatrix eſt hiſtoria? quæ enim ſunt à majoribus
uſu diuturno percepta & cognita, hiſtoriæ theſau-
ris commendantur, tum poſteri obſeruationibus
præteritis futuras annectunt, cauſaſq; rerum ab-
ditarum inter ſe comparant, earumque effectrices
& cuiuſq; fines quaſi ſub aſpectum poſitos intuen-
tur. Quid autem ad immortalis Dei gloriam, quid
ad veram vtilitatem majus eſſe poteſt, quàm
quod ad hiſtoria ſacra, religio aduerſus Deum, pie-
tas in parentes, charitas in ſingulos, iuſtitia in o-
mnes propagatur? unde verò prophetarum vo-
ces & oracula, vnde animorum æternam vim ac
poteſtatem niſi ab hiſtoriæ ſacro fonte hauſimus?
Sed præter vtilitatem incredibilem, quæ duæ res
in omni diſciplina quæri ſolent, facilitas & oble-
ctatio, ambæ in hiſtoriarum cognitione ita con-
ſpirant, vt nec facilitas in vlla ſcientia maior, nec
par voluptas ineſſe videatur, facilitas quidem tan-
ta eſt, vt ſine vllius artis adiumento, ipſa per ſeſe
ab omnib. intelligatur: nam in aliis artibus, quod
omnes inter ſe aptæ & iiſdem vinculis colligatæ
ſũt, altera ſine alterius cognitione percipi nequit,
hiſtoria verò quaſi ſupra ſcientias omnes in altiſ-
ſimo dignitatis gradu locata, nullius eget ope, ac
ne literis quidem ipſis, cùm auditione ſola, veluti
per manus tradita, poſteritati relinquatur. itaque
Moſes vno capite legis, Narrabis, inquit, hæc filiis
tuis:

tuis: cum suæ Reipub. ac librorũ interitũ augura-
retur: cum autem intereant imperia, Respu. vrbes:
historia nihilominus æternum viget, vt ait ille
ac verissimè Cicero prouidit prius interituram
Salaminam, quam quæ ad Salaminam gesta me-
morantur: est enim aquarum voragine penitus ex-
hausta: non aliter atque Aegyram, Buram, Heli-
cen, Cretæq; ipsius, quæ propter nubium frequen-
tiam olim ἑκατόμπολις, nunc Tripolis dici potest,
ac nostro seculo Bataviæ magnam partem aquæ
absorbuerunt; at historiæ nisi humani generis inte-
ritus antecedat, interibunt nunquam: sed in ani-
mis agrestium quoq; & imperitorũ perpetuo hæ-
rebunt. Ad facilitatem accedit ea quæ ex rerum
pulcerrimrũ narratione percipitur voluptas; quæ
profectò tanta est, vt qui semel historiarum illece-
bris captus ac delinitus fuerit, nunquam ab earum
suavissimo complexu diuelli se patiatur, quod si
tanta sciendi cupiditate feruntur homines, vt et-
iamnum ex ipsis fabulis capiant voluptatem, quã-
to maior futura est cum verissimè gesta narran-
tur? quid autem suauius quam in historia velut in
proposita subiectaquè tabula res intueri maio-
rum? quid iucundius quam eorum opes, copias,
ipsasque acies inter se concurrentes cernere? quæ
certe voluptas est eiusmodi, vt omnibus interdum
corporis & animi morbis sola medeatur, testes
sint, vt alios omittam, Alphonsus ac Ferdinandus
Hispaniæ & Siciliæ reges, quorum alter à T. Li-
uio, alter à Q. Curtio valetudinem amissam, quam
 à me-

à medicis non poterant, recuperarunt, testis est etiam Laurentius Medices (is qui literarum parens vsurpatur) qui sine vllis medicamentis (quanquam historia salutare est medicamentum) à morbo conualuisse dicitur, ex ejus historiæ narratione quæ fertur de Conrado III. Imper. qui cum Guelphum Bavariæ ducem obsidione diuturna fregisset, nec vllis conditionibus à proposita susceptaque vrbis euersione deduceretur, ad extremum victus nobilium feminarum precibus permisit, vt inviolatæ abirent; ea lege, vt nihil ex vrbe, nisi quod humeris possent, exportarent. tum illæ, confidentia maiore dicā an pietate, ducē ipsum, maritos, liberos, parentes ab humeris suspensos gestare ceperunt: ex quo Imperator tantā voluptatē cœpit vt effusis præ gaudio lacrymis, nō modo feritatem & iracundiam ex animo penitus deposuerit, verumetiam vrbi pepercerit, & amicitiam cum hoste omnium acerrimo contraxerit. Quis igitur dubitet quin historia hominum quoque ferocium ac stupidorum animos suavissima compleat oblectatione? ac verendum potius est, ne dum nimis magna voluptate capimur, vtilitatem (quanquam in oblectatione quoque vtilitas est) deseramus. Id autem accidit iis, qui rerum leuissimarum narrationibus, quasi cellariis & condimentis, neglecto solidiore cibo pascuntur. Igitur omissa historia. ū oblectatione ad vtilitatem relabor; quæ quanta sit, non solum in verissimis narrationibus, verumetiam in illis, in quibus historiarum imago & lux

aliqua

aliqua veritatis aff-lserit, non infinitis argumentis planum faciam, cum ex iisdem fontib. illa, quibus ego, haurire quisque possit, sed unius tantum Scipionis Africani exemplum proponam. Is enim cum Cyripædiam Xenophontis animo penitus haberet comprehensam, ex eaque omnes omnium virtutum ac laudum cumulos collegisset, tantus vir evasit, vt non modo bellum ingens in Hispania (sic enim Livius scribit) non alia le causa exarserit, quam ex admiratione Scipionis, aliorum imperatorum orto contemtu: verumetiam latronibus ipsis sanctus & inviolatus extiterit. cum enim piratæ ad eius ædes rusticas adissent, eosque ab aditu quasi Scipioni vim illaturos servi obsessi strenue propulsarent; illi supplices à servis petierunt vt sibi divinum illum hominem contueri ac venerari liceret: quod ille re intellecta permisit, vt latronum barbariem (tametsi ne barbari essent iam sua virtute perfecerat) ad humanitatem revocaset. hunc igitur veræ gloriæ fructum attulit historia Cyri maioris, non tam vera, quàm ad iustissimi & fortissimi regis ideam expressa. Sed ne vetera conquiramus, nullum recentius exemplum aut illustrius est, quàm de Selimo Turcarum principe, cuius maiores cum ab historia velut à fabulis semper abhorruissent, primus ipse gesta Cæsaris in linguam vernaculam transferri curavit, ac eius imitatione, brevi magnam Asiæ minoris & Africæ partem cum imperio maiorum coniunxit. Quid autem Cæsarem ipsum ad eam vir-

tutem impulerat, nisi æmulatio Alexandri? cujus victorias cum legeret, lacrymas vberius effudit, quod ea ætate, qua ille terrarum orbem domuerat nihil dum gessisset. quid item Alexandro tot victoriarum causa fuit, nisi virtus Achillis ab Homero (sine quo ne somnum quidem capiebat) ad imperatoris optimi exemplar efficta? quid deniq; Carolum V.Imper. ne peregrinis vtamur exemplis, ad tantam gloriam extulit, nisi Ludouici XI. Regis Gallorum ab historia Cominii æmulatio? Iam verò cum historia infinitam habeat vtilitatem, facilitatem maximam, maiorem etiam oblectationem, nullius vnquam probris est appetita: & cum cæteras artes quasi perniciosas aut inutiles plerique sint calumniati, nemo tamē est inventus, qui antiquitatis memoriam vlla infamiæ labe notarit: nisi fortasse is, qui cùm omnibus virtutibus ac disciplinis bellum indixisset, historiam mendacii coarguit: sed ea reprehensio fabularum sit, non historiarum, quæ nisi veræ sint, ne historiæ quidem appellari debent, vt Platoni visum est: is enim omnem rationem ait veram esse aut falsam; hanc appellat Poësim, illam verò Historiam. Quanquā quid argumenter, cū ex ipsis Homeri fabulis, quæ historiæ ac veritatis imaginem præ se ferunt, tanta vtilitas eruatur; quales ab historia fructus sperare oportet? Quare cum ab historia penitus erudiamur, non solum artes ad vitam degendam necessarias, verumetiam quæ omnino sunt expetenda, quæ fugienda, quid honestum, quæ optimæ

leges

leges, quæ optima Respublica, quæ beata vita; postremo cum sublata historia, Dei cultus, religiones, oracula temporum decursu tollantur: hujus ego scientiæ vtilitate incredibili ad hanc scriptionem adductus sum, cum magnam historicorum vbertatem & copiam animadverterem non deesse, qui tamen historiæ artem ac methodum tradidisset, fuisse neminem: ac plerosque temerè & sine ordine miscere historias, nullosque ex iis percipere fructus. Antea quidem fuêre nonnulli, qui de instituenda historia libros scripserunt: quam sapienter non disputo, habent illi fortasse sui consilii causam probabilem: mihi tamen si judicium ferre liceat, consimiliter facere videntur, vt medici nonnulli, qui omni genere medicamentorum ægrotanti proposito, rursus de medicina facienda disputant: nec earum quæ tot ac tam multæ proponuntur, vim aut naturam docere, morbisque præsentibus accommodare conantur: sic illi quoque de scribenda historia libros instituunt, cum pleni sint omnes omnium antiquitatum libri, plenæ bibliothecæ historicorum, quos vtilius ad intuendum & ad imitandum proponere potuissent, quàm de exordiis, narrationibus, verborumque ac sententiarum luminibus oratoriè disputare. Vt igitur aliquam doctrinæ viam habeat hoc quicquid est quod de historica methodo scribere aggredimur, principio historiam partiemur ac definiemus: deinde historiarum ordinem trademus: ad hæc communes humanarum actionum locos,

plex oritur, probabilis, necessaria, religiosa. totidemq; virtutes, scilicet prudentia, scientia, religio; vna quidem turpe ab honesto: altera verum à falso: tertia pietate ab impietate dividit. primam ex imperio rationis & vsu rerum agendarum, humanæ vitæ moderatricem vocant: alteram ex abditarũ caussarum inquisitione, rerum omnium inventricem: postremam ex vnius Dei erga nos amore, vitiorum expultricem. ex his tribus virtutibus inter se coniunctis, conflatur vera sapientia, summum hominis extremumq; bonum: cujus boni qui sunt in hac vita participes, beati appellantur. & quoniam eius fruendi caussa in hanc lucem venimus, ingrati simus, nisi bonum illud divinitus nobis oblatum amplectamur; miseri si ab eo deserimur: eius autem adipiscendi magnum est ab historia triplici adiumentum; maximè vero à divina, quæ hominem per se ipsa beare potest, sine vsu rerum agendarum, sine occultarum caussarum cognitione: quæ tamen si accesserint, magnum, opinor, ad hominis felicitatem allatura sunt incrementum. Consequens erat igitur, vt ab historia rerum divinarum primordia peteremus: sed quoniam hominibus primum studium conservandi sui natura parens ingeneravit: deinde paulatim à rerum naturalium admiratione ad caussarum investigationem impulit: tum ab iis illecebris ad ipsius rerum omnium moderatoris cognitionem pertraxit: ob eam caussam ab historia rerum humanarum nobis auspicandum videtur; cum primum de summo

Deo comprehensiones non solùm probabiles, sed etiam ad assentiendum necessariæ in puerorum animis radices egerint, ita fiet, vt à cogitatione nostri primùm, deinde familiæ, tum communis societatis ad naturæ inspectionem, ac postremo ad immortalis Dei veram historiam, id est contemplationem abducantur. atq; hoc postremum quam difficile sit iis, qui nondum veræ philosophiæ sacris initiati fuêre, satis intelligunt, qui se in rerum magnarum meditatione aliquantum exercuerunt. Vt enim mentem paulatim supra sensus quasi supra fluctus, quibus immergitur magna pars hominum, erigant: nunquam tamen se ab iis ita liberare possunt, quin à sensibus emissæ species, tanquam nebulæ, se lumini veritatis opponant; quo fit, vt qui omissa rerum humanarum ac naturaliũ cogitatione ab historia divina auspicantur, & pueris aut ignaris hominibus arduas rerum divinarum quæstiones explicant, non modo spe fallantur, verumetiam earum magnitudine plerosq; deterreant. Quod igitur iis, qui ex atra quadam ac densa caligine in lucem veniunt, suademus vt prius solis splendorem in terra, tum in nubibus, pòst in luna conspiciant, vt bene confirmato visu solem ipsum aliquando cõtueri possint: idem quoque adversus imperitos faciendum est, vt primum Dei bonitatem ac præstantiam in rebus humanis animadvertant: deinde in perspicuis naturæ caussis, tum in cœlestium corporum descriptione & ornatu: postea in mundi totius admirabili ordine,

motu

motu,magnitudine,concentu,figura:vt iis gradibus ad eam,quæ nobis est cum Deo,cognitionem ac generis stirpem aliquando redeamus,rursusque cum eo penitus conjungamur qui aliter historiam instituunt,naturæ leges æternas perrumpere mihi videntur. Et quoniam triplex illud historiarum genus viri graves & eruditi accuratè scriptis mandarunt; illud tantùm mihi proposui, vt in iis legendis, ac studiosè diiudicandis ordinem & modum servarem; præsertim in historia rerum humanarum. Nam cum divinæ ac naturales historiæ ab humanis primum differunt, tum hoc maximè, quod illæ non modo caussis, verumetiam finibus certis sunt contentæ, naturales enim necessariam habent & stabilem causarum consecutionem, nisi divina potestate prohibeantur, vel paulò momento ab ea deferantur,& quasi fluentis materiæ principi,omniumquè malorum parenti permittantur: ex altero quidem ostenta depravatæ naturæ & immania monstra: ex altero egregia Dei miracula: ex vtroque religionis aut superstitionis origo ac numinis cujusdam metus in nobis ingeneratur, vt Dei maiestas illustris & clara (quanquam illustrior aut clarior esse non potest) sed vt hominum generi magis conspicua sit. At humana historia quod magna sui parte fluit ab hominum voluntate,quæ semper sui dissimilis est,nullum exitum habet: sed quotidie novæ leges,novi mores, nova instituta,novi ritus oboriuntur ; atque omnino humanæ actiones novis semper erroribus implicantur,

tur, nisi à natura duce, id est a recta ratione, vel cum depravari cœperit, ab ea quæ propius abest ab ortus sui principio, divina prudentia sine consequentibus caussis dirigantur: à qua si aberravimus, præcipites in omne dedecus labemur, tametsi enim mens hominis ab æterna divinaque mente delibata, se quam longissimè potest ab hac terrestri labe seiungit; quia tamen impuræ materiæ penitus est immersa, ejus contagione sic afficitur, & perturbationibus secum diffidentibus adeo distrahitur, vt sine ope divina nec seipsam erigere, nec vllam iustitiæ partem adipisci, nec quicquam naturæ congruenter agere possit: ex quo efficitur, vt quamdiu sensuum impedimentis & falsa rerũ imagine obruimur, nec vtile ab inutili, nec verum à falso, nec turpe ab honesto discernere queamus: sed verborum abusu prudentiæ tribuimus, quo minus peccatur. quam quidem ad prudentiam comparandam cum nihil sit maius aut magis necessarium historia, propter humanos casus qui velut in orbem sui similes aliquando recurrunt: in ea præsertim elaborandum iis esse iudicamus, qui non solitariam vitam agant, sed ad hominum cœtus ac societates accommodatam. Itaque è tribus historiarum generibus, divinum quidem theologis; naturale philosophis tantisper permittamus, dum in humanis actionibus earumque præceptis, diu multumquè fuerimus exercitati. Est autem humana historia communis aut propria: hæc vnius hominis, aut summum vnius populi

puli dicta factaquè memoratu digna complectitur. Nam vt sapienter Academici rerum anilium nullas ideas posuerunt: ita futilibus actionibus historia constare non debet. communis plurium hominum vel civitatum gesta narrat, idq; bifariam: aut enim plurium populorũ, puta Persarum, Græcorum, Aegyptiorum: aut omnium quorum modo res gestæ proditæ sunt, vel maxime illustrium: quod itẽ multis modis fieri solet: cũ vnius tẽporis scil. diei cujusque, vel mensis, vel anni: vnde ephemerides sive diurna, & annales dictæ: aut ab ortu cuiusque civitatis, vel ab extrema memoria, vel ab orbe condito Rerumpublicarum initia, incremẽta, status, conversiones, exitus memorantur: quod bifariam quoque fit, breviter aut copiosè: ex quo nomen habent chronica & chronologiæ. Alii paulo aliter, eodem tamen relabuntur. nam Verrius Flaccus historiam diffusam narrationem vocat, in qua rerum, personarum, ac locorum momenta ponderantur ab eo qui rebus interfuit. Annales verò à Cicerone dicuntur, cum sine vllis ornamentis, sine arcana causarum disquisitione, gesta cuiusque anni narrantur. erat inquit Cicero, Historia nihil aliud, sive annalium confectio. Diaria, sive ephemerides diei cuiusque gesta, vt Asellio apud Gellium interpretatur. Fasti verò annales sunt, in quibus res quæque memorabiles, magistratus maximi, clarissimæ victoriæ, offensiones, triumphi, ludi seculares brevissimè continentur, quales sunt Verrii Flacci, Cratoris, Ausonii, Cassiodori,

dori, Cuſpiniani in vniverſum tamen hiſtoriæ appellãtur: & ſuperior illa partitio naturali ac divinæ hiſtoriæ peræque congruit, cum vel vnius religionis (quanquam plus vna eſſe non poteſt quæ ſuperſtitionem inter & impietatem medium ferit) ſcilicet Chriſtianæ, vel plurium, vel omnium, aut maximè illuſtrium origines ac progreſſus memorantur. Conſimiliter vnius rei naturalis hiſtoria colligi poteſt: puta vnius ſtirpis aut animantis; vel omnium ſtirpium aut animantium, quales ſunt hiſtoriæ Theophraſti & Ariſtotelis: aut etiam omnium elementorum, quæque ex his conflantur corporum: vel denique totius naturæ deſcriptio, qualem Plinius complexus eſt. Aut ſi quis nolit cum naturalibus diſciplinis mathematicas confundere, quatuor genera conſtituet hiſtoriarum: humanam quidem incertam & confuſam: naturalem certam; interdum tamen materiæ vel mali genii contagione incertam ac ſui diſſimilem: mathematicam, quòd à concretione materiæ libera ſit, certiorem; ſic enim veteres hanc ab illa diviſerunt: poſtremo divinam certiſſimam & ſui natura planè immutabilem. Atque hæc de hiſtoriarum partitione.

DE ORDINE HISTORIARVM.

CAP. II.

QVod in artium tradendarum ratione ac modo fieri ſolet, idem nobis eſt, opinor, in hiſtoriarum

riarum disciplina faciendum. neque enim satis est magnum historicorum cumulum domi habere, nisi cujusque vsus, & quo quisque ordine ac modo legi debeat intelligatur, & quemadmodum in epulis, tametsi magna condimentorum suavitas est, nihil tamen insuavius si misceantur: ita quoque providendum erit, ne historiarum ordo confundatur: id est, ne postrema priore loco, vel media postremo, ad legendum proponantur, quod qui faciunt non solum res gestas capere nullo modo possunt, sed etiam memoriæ vim penitus labefactant. Vt igitur plena sit & facilis historiarum scientia, principio adhibeatur præstans illa docendarum artium magistra, quæ dicitur Analysis: quæ vniversum in partes secare, & partis cujusque particulas rursus dividere; totiusque ac partium cohærentiam quasi concentum inter ipsa mira facilitate docet. nihil enim in Synthesi nobis est elaborandum, cum historiarum fere omniū membra inter se apta sint, magnoque studio ab eruditis in vnum veluti corpus coagmentata: sed imperitè à nonnullis separantur. est autem partium ac totius tanta cohærentia, vt si divellantur à se, ipsa nullo modo constare possint. Itaque Polybius Fabium Maximum, aliosque Punici belli scriptores ob id etiam coarguit, quòd ejus belli partem vnam vel alteram complectantur: iisque similes videri scribit, qui capitis oculum vel etiam particulam ab animante avulsam ostendant, ut cuius sit pars illa non satis intelligatur. eadem reprehensione vtitur

B Dio-

Dionysius Halicarnassæus aduersus Polybium, Silenum, Timæum, Antigonum, Hieronymum, qui Romanæ historiæ commentarios laceros & imperfectos reliquerant, consimili quoq; oratione quis aduersus Dionysium vtatur: tametsi reprehensione caret, quia nec ab omnibus omnia scribi debuerũt, nec certe potuerunt, cum tantũ quisq; collegerit, quantum infinito labore ac diligentia decerpere potuit. nec illud opinor, ad scriptionem pertinet, sed ad lectionem historiarum, quarũ partes si distrahantur, nec secum ipsæ, nec cum toto cohærebunt. quod igitur illi de Romana, idem nos de vniuersa populorum omnium historia statuamus: vniuersam historiã appello, quæ vel omnium, vel maxime illustrium populorum, vel quorum facta prodita sunt, ab ortus cuiusque principio, res bello domique gestas complectitur. tametsi enim multo plura sunt omissa, quam vllius scriptione comprehensa, nihilominus tot ac tã multa restant, vt iis legendis hominum vita quantumvis diuturna vix sufficere possit. Primum igitur communem velut omnium temporum tabulam, nudam illam ac simplicem nobis ad intuendum proponamus, in qua mundi origines, eluuiones, Rerumque publicarum ac religionum, quæ magis claruerunt, initia duntaxat & exitus, si modo exitum habuerunt, contineantur: quæ tum Orbis & Vrbis conditione, tum Olympiade, vel etiam si ratio postulat, anno Christi & Arabum Hegira (quæ in vulgatis chronicis omissa est) definiantur.

tur. eiusmodi fere sunt chronica quæ vulgò feruntur, linearum spatiis distincta, breuia illa quidem, seu auspicantibus facilia. ac tametsi non exactam continent temporum rationem, proximè tamen ad rei veritatem accedunt. Post hanc descriptionem vberiore aliquantum & accuratiore libro vtemur, qui non tantùm illustrium, sed omnium populorum initia, status, conuersiones, & lapsus complectatur; ea tamen breuitate, vt eodem pene intuitu qualis cuiusq; Reipublicæ status fuerit, videri possit: in quo genere plures scripserunt; nemo tamen, vt mihi videtur, accuratius quam Ioan. Funccius, qui certissima ratione tēporum ea collegit quæ ab Eusebio, Beda, Lucido, Sigismundo, Martino, Phrigione tradita fuerūt: in quibus multa diligenter emendauit. sed cum in rebus singulis aliquando hæreat, ea prætermittenda sunt, & summa quæque leuiter attingenda. ab eo scriptore aliquantum informati de statu rerum omnium publicarum, Carionis aut verius Melanchthonis historiam consimili diligentia percurremus. Est enim aliquando copiosior in disputationibus de religione, vt erat religioni ac pietati deditus, quæ si odiosa videntur, præteriri facile possunt: cætera quæ in vniuersum de Rebuspublicis clarioribus dici potuerunt, breuiter & accurate complexus mihi videtur. Ac si quis alius scriptor (sunt autem nonnulli) qui vniuersam mundi historiam Melanchthone copiosius scripsit, hunc ego legendum censeo. Deinde ab vniuersis

paulatim ad singula delabemur, eo tamen ordine quo in tabulis Chronicorum sunt comprehensa. Et quoniam à Chaldæis, Assyriis, Phœnicibus, & Aegyptiis, Reipublicæ gubernandæ ratio disciplinæ, humanitas deniq; ipsa profecta est, inprimis illorum antiquitates investigabimus; non solum in scriptoribus qui proprie de illis scripserunt, vt Berosus, Metasthenes, Herodotus: sed etiã in Hebræis, quorum res gestæ cum reliquis fere communes sunt. Etenim multo plura certioraque in Iosippi antiquitatibus, & in libris adversus Apionem de finitimis illis populis quàm in vllis scriptoribus commemorantur. pòst Hebræorum historias inquiremus; sed ita, vt initio Reipublicæ instituendæ rationem potiùs intelligamus, quam religionem, quæ tertium historiæ genus spectat, & altiorem desiderat contemplationem; deinde ac Medorum, Persarum, Indorum & Scytharum imperia veniemus. Ab his ad Græcos, qui ab Araxe, Euphrate, & Syriæ portis ad Hellespontum vsque, rursus ab Hellesponto, vsque ad Danubium, Acroceraunios & Aemi montes, suum genus propagarunt; & insulas Asiæ atque Europæ adiacentes, tum Italiam ipsam coloniarum multitudine cõpleverunt. horum appellatio triplex est, primi quidem Iones: alteri Aeoles: postremi Dores dicti sunt. A Græcis ad Italos, qui Alpibus & vtroque mari cinguntur. Et quoniam populus omnes imperii magnitudine ac rerum gestarum gloria superarunt, tantaque iustitiæ opinione valuerunt, vt non

modo

modo legibus & institutis, sed etiam linguæ dignitate reliquis gentibus adhuc imperare videantur; omnis illorum antiquitas diligenter erit excutienda; cum autem maxima diuturnaque bella cum Pœnis gesserint, vtriusque gentis historia ferè est ab iisdem scriptoribus comprehensa. His opinor, proximi sunt Celtæ, atque haud scio, an Italis ipsis antiquiores; certe quidem prius militari disciplina claruerunt, quam Romani; neque in Italiam modo, sed etiam in Hispaniam, Germaniam, Græciam & Asiam colonias miserunt, vt suo loco dicemus, ac tametsi Garumna & Sequana fluminibus à Cæsare definiuntur, nihilominus imperium à Pyrenæis & Oceano ad Rhenum & Alpes protulerant. Sequuntur Germani, qui Alpib., Rheno, Vistula, Carpathomõte & Suedico mari cingũtur, quique Germanis sunt finitimi Dani, Noruegi, Sueci, Scandi: tum populi, qui ab illis originem traxerunt, Gothi, Franci, Vandali, Hunni, Heruli, Longobardi, Burgundiones, Angli, Normani: à quibus res maximæ gestæ sunt, & imperia florentissima constituta in Gallia, Britannia, Hispania & Italia, tametsi enim Hispani ac Britanni sua vetustate nobiles sunt, non tamen rebus ita gestis claruerunt vt illi: quemadmodum Arabes, qui generis antiquitate clarissimi fuerunt, sed in otio semper antea delituerant, quousque erumpentes è desertis, Persas & Græcos de Asiæ & Africæ imperio depulerunt, magnasque victorias in Europa sunt consecuti, neque tantùm arma, sed

etiam religiones, mores, instituta, linguam denique suam toto terrarum orbe disseminarunt: vulgus *Sarracenos* appellauit, qui tametsi ex variis populis coaluissent, nihilominus Arabes ipsi principatum tenuerunt, vt postea planum faciemus. Ab his ad Turcas delabemur, qui ab oris Caspii in Asiam influentes, paulatim Asiæ minoris, Græciæ totius & Ægypti regiones armis inuaserunt. Neque imperia Tartarorum omittemus. qui vltra Imaum montem & mare Caspium longe lateque imperant: neque Moscouitarum, qui à Volga flumine & Tanai, vsque ad Borysthenem arma protulerunt, ac nuper Liuoniam imperio adiunxerunt. postremi sunt Americi, & qui oras Africæ Australes ac Indiæ tenent, quorum historias quoque intelligere vtile ac iucundum erit. Quę omnia primo quidem leuiter percurrenda sunt, deinde accuratius examinanda: vt cum summa veluti capita rerum tenuerimus, ad singula paulatim veniamus. neq, tantùm maximas, sed etiam mediocres ac minimas quasque Respublicas inquiremus, puta Rhodiorum, Venetorum, Siculorum, Cretensium, Heluetiorum, Achæorum, Genuensium, Florentinorum, & id genus similium. Græcorum quidem singulas satis accuratè Pausanias conscripsit. Percepta historia rerum omnium publicarum; restabit, vt eorum res gestas inquiramus, qui vel imperio, vel generis splendore & opibus, vel denique virtutibus ac ingenii laude floruerũt, quorum suo quisque iudicio delectum habebit, & ad suas vitæ ratio-

rationes optimi cuiusque dicta factaue accommodabit. Post historiam rerum humanarum, si cui tãtum est otii, ac naturæ pulcerrimas historias scrutari possit, multo faciliores aditus ad historiam diuinam habiturus est: sin rei difficultas illum & vitæ rationes ab incepto reuocabunt, ad res gerendas accedet: aut si nullus est in hac vitæ fabula locus ei relictus, sit aliorum spectator; & res humanas, quarum mortuam imaginem in libris viderit, oculis ipsis intueatur, aliter fieri nequit, vt suauissimos ab historia fructus percipiamus nisi prius mediocriter in rebus agendis, aut diligenter spectandis, vt monebat Pythagoras, exerceamur. Postremum erit, vt cognita rerum humanarum ac naturalium historia, quasi lotis manibus, ad diuinam accedamus ac primum cuiusque religionis summa capita colligamus: tum videamus quis cuiusque auctor fuerit, quæ initia, quos progressus, quem deniq; statum & exitum habuerit: quid in vnaquaque virtuti consentaneum, quid alienum sit. ad hæc illustrium philosophorum de religionibus & summo bono sententias adiungemus, vt omnium opinionibus in medio positis, veritas magis elucescat. iuuabit etiam ex illis multa decerpere, quibus, velut Hebræi de spoliis Ægyptiorum, præpotenti Deo sacra faciemus. Sed in eo genere historiarum, plus oratione frequenti & purgatæ mentis in Deum conuersione, quã vllo studio proficiem9. Hęc autẽ quę à nobis de ordine historiarũ dicta sunt, Cosmographiæ similitudine facil-

limè intelliguntur. hujus enim tanta est cum historia cognatio & affinitas, vt altera alterius pars esse videatur. & verò Scytharum, Indorum, Aethiopum, Americorum historias, à geographis duntaxat hausimus, & expressimus. præter hæc historici geographicis descriptionibus vtuntur, & historici terrarum regiones semper describunt, vt si ars vlla historico necessaria sit, profectò geographia summè necessaria videatur. quemadmodum igitur qui Cosmographiã intelligere volet, hunc necesse est mundi totius imaginem brevi tabula comprehensam sub aspectum collocare: deinde habitudinem cælestium corporum ad hæc elementaria videre; & vranographiam ab elementari dividere; ab aëre inquam, aquis ac terris: ab iisque anemographiam, hydrographiam, & geographiam deducere: illam verò in decem orbes totidemque circulos partiri: postea ventorum ordinem ac naturam tractusque maris vtriusque ac terrarum descriptionem diligenter intueri: deinde orbem terræ pingui Minerva primum in quatuor aut quinq; partes, in Europam scilicet, Asiam, Africam, Americam & Australem terram partiri, earumque situs inter se & cum cœli facie conferre: tum eam terræ partem quæ temperatior est, & populorum nobilitate clarior, puta Europam, in Hispaniam, Galliam, Italiam, Græciam, Germaniam, Scythiã, Scandiam, Daniam, & in insulas vnicuique regioni adiacentes dividere, consimiliter Asiam in minorem & majorem; hanc in Assyriam, Persiam,

Parthiam

Parthiam, Mediam, Hircaniam, Arianam, Gedrosianam, Indiam & Scythiam cis & vltra Imaum tribuere: minorẽ in Phrygiam, Lydiam, Lyciam, Ciliciam, Cariam, Pamphyliam, Syriam, Galatiã, Cappadociam, Pontum, Armeniam. eodem modo Africam in Mauritaniam, Libyam, Cyrenaicam, Aegyptum, Aethiopiam, Numidiam, Nigritarumque regiones, in qua divisione satis erit insignes fluvios, montes, maria veluti terminos figere, ac cæli meridianos & parallelos cuique regioni congruentes designare. A Geographia tãdem ad Chorographiam, id est regionũ descriptionem, facilis erit accessus. igitur telã subtilius retexentes, vnãquamque regionem describemus, puta Hispaniam, quæ prima pars est Europæ, in Bæticam, Lusitaniam Tarraconensem patiemur; hanc rursus in Galliciam, Castiliam, Navarram, Aragoniam, fluviorum limitibus positis, Ibero, Anate, Tago, Beti, Durio, & eo monte (vulgò Adriani vocant) qui citeriorem ab vlteriore Hispania seiungit. tum mediam regionis latitudinem partibus xl. longitunem verò xv. amplitudinem in longum partibus xiiii. in latum vii. definiemus. simili ratione in aliis regionibus vtendum erit. Postremo à Chorographia ad Topographiam & Geometricam, id est, ad singulorum locorum descriptionem & dimensionem dilabemur. ac primum claras vrbes, portus, litora, freta, sinus, isthmos, promontoria, cãpos, colles, clivos, rupes, vertices, agros, pascua, silvas, nemora, saltus, prata, virgulta, spineta, vi-

ria, pomaria, viridaria, salicta; omniaque oppida, colonias, præfecturas, municipia, castella, basilicas, vicos, pagos, villas (si res ita postulab t) complectemur. Non aliter historiã universã partiemur ac definiemus. & quemadmodum falluntur, qui regionum tabulas prius intuentur, quam totius universi orbis partiumq; singularum inter se & cũ toto rationem accurate didicerint; ita non minus errant, qui singulas historias prius intelligere se posse putant, quàm universæ historiæ omniumque temporum ordinem ac seriem velut in tabula propostita iudicarint. eadem vtemur analysi in singulari gentis cuiusque historia: vt si quis Romanorum historias planè intelligere ac memoriæ mandare velit, prius Sextum Rufum legat, qui quatuor paginis, totam historiam complexus est, hinc ad Flori epitomen: deinde ad Eutropium, post ad Livium & Polybium accedat. consimiliter de historia Francorum iudico, quam Io. Tillius brevissimè complexus est vno libello. hunc igitur prius legendum putem, quàm Paulum Aemilium: & Xiphilinum, quàm Dionem: Iustinum, quam Diodorum vel Trogum; cuius tamen scripta penitus interciderunt. neq; tamen satis universam historiam intelligere, nisi singula quoq; intelligamus. vtraq; verò coniuncta, incredibilem, inquit Polybius, afferunt vtilitatem, id quod antea plerosquè fefellit, qui summa capita Rufi vel Flori collegerunt, Livium neglexerunt: qui propterea pene totus intercidit: consimiliter Iustinus Trogo Pompeio;

Xiphi-

Xiphilinus Dioni prope interitũ attulisse videtur. Postremum erit, vt omnia dicta factaq; memoratu digna in communes quosdam memoriæ locos, velut in Thesaurum reponamus; & ex iis quantumcunque iudicio nostro videbitur, eruamus. id autem commodius fieri nequit, quàm si humanarum actionum partitionem nobis ad intuendum proponamus.

De locis historiarum rectè instituendis.

CAP. III.

QVoniam de humana historia potissimum futura disputatio est, historiæ verbum late patens angustis hominum actionibus, & ad popularem loquendi modum, rerum ante gestarum vera narratione definiamus. humanarum autem actionum tanta varietas est & confusio, tanta historiarum vbertas & copia, vt nisi certis quibusdam generibus hominum actiones ac res humanæ distribuantur, nec planè historiæ percipi, nec perceptæ memoria diu contineri possunt. Quod igitur viri docti facere solent in aliis artibus, vt memoriæ consulant, idem quoque in historia faciendum iudico: id est vt loci communes rerum memorabilium certo quodam ordine componantur, vt ex iis, velut è thesauris, ad actiones dirigendas exemplorum varietatem proferamus, & quidem nobis hominum eruditorum studia non defuêre,

qui

qui ex historiarum lectione argutas sententias, quę apophthegmata vocant, expresserunt. sed cum in humanis actionibus tria potissimum spectari cōsueverint, consilia, dicta, facta, ex quibus bene sentiendi, bene dicendi ac bene agendi virtutes inquirimus; illi verba quidem collegerunt, quæ verò in factis & consiliis posita sunt, omiserūt, nonnulli dicta, factaquè illustrium virorum, sed tenuiter admodum & sine ordine scripserunt: tum etiā humana divinis, & vtrisque naturalia confuderunt; consilia verò ne attigerunt quidem, cum tamen in vnius consilio sæpe salus Reipublicæ posita sit. Itaque hunc ordinem instituendum puto, vt tribus libris locorum omnium rationem complectamur, priore quidem res humanas: altero naturales, quæ in historia sæpè occurrunt: tertio divinas. & quoniam maior est in rebus humanis quàm in reliquis obscuritas & confusio, placet omissa naturali ac divina historia, rerum humanarum & actionum partitionem à capite arcessere: deinde his ordine constitutis, indicare quonam modo historiarum flores apte & suo quiq; loco accommodari possint. Actionem definiunt, quæ in seipsam vertitur, nec vllum opus relinquit, vt sermo effectionē verò quæ opus molitur, vt scriptio, sed remota verborum subtilitate, quoniam in populari ratione omnis nostra versatur oratio, latiùs actionis verbum definiendum nobis est, vt consilia, dicta, facta, quæ prodeunt ab hominis voluntate, complectatur: sive pura sit, & ab omni ægritudine

libera

libera, qualis est in sapiente: sive perturbationibus, puta libidine aut ira, distrahatur, vt in plerisq;, qui intemperantes & insani appellantur; qui nihil scelerate sponte agunt, vt dicitur, sed animi quadā impotentia feruntur, volunt tamen: sive metu mali impendentis quid agatur; vt qui iactum faciunt rerum pretiosarum, nec sponte agunt; nec ægritudine animi, sed suscepto consilio malunt opes, quàm seipsos interire, quòd si quis à mente fuerit omnino alienatus, cujusmodi sunt furiosi, ac rerum quæ geruntur ignari, eorum actiones non tam humanæ, quàm divinæ, aut naturæ depravatæ, aut dæmonis ipsos agitantis esse videntur. & quemadmodum naturales actiones attrahendi, aut expellendi, non sunt humanæ, ita ne illæ quidem. nec rursus si quis alterū præcipitem dederit ab altero impulsus, non eius est actio, nec peccatum vllum. consimiliter quem Deus aut furor divinus ad vaticinandum afflaverit, non humana, sed divina est actio, quia nō hominis voluntate regitur. actiones igitur humanæ sunt, quæ hominum consiliis, dictis, & factis præeunte voluntate oriuntur. est enim voluntas, humanarum actionum magistra, sive ad rationem, sive ad vim animæ inferiorem sese converterit in rebus expetendis ac fugiendis. Et quoniam primum studium conservandi sui natura vnicuique ingeneravit, primæ hominum actiones ad ea pertinent, sine quibus vivi nullo modo potest: deinde ad ea sine quibus vivi quidem, sed non satis commodè; aut commo-

de, sed non splendidè; aut splendidè, non tamen ad eam, quæ suavissimè sensus oblectat, voluptatem. hinc opũ augendarum cupiditas. sed quia voluptatum nulla satietas, aut ea cõmunis est beluarum æque ac hominum; quò quisque generosior est, eò longius se à beluarum societate disiungit, ac paulatim gloriæ cupiditate fertur, vt reliquis præstare possit. hinc dominandi libido, & tenuioribus vis illata: hinc dissidia, bella, servitutes, cædes. sed cum hoc vitæ genus turbulentum sit ac periculis plenum, tum verò inanis ea gloria, quæ hominem excelsi animi explere non possit; consequens est, vt homo bene à natura informatus, paulatim feratur ad virtutis actiones, quæ in vera laude & solida gloria versantur, in qua plerique finem extremum constituunt. sed quoniam natura quietis est appetens, planum est eas virtutis actiones ad quietem aliquando dirigi oportere. quo fit vt homo paulatim à curis & hominum societate distractus solitudinem quærat, vt tranquillitate naturæ consentanea fruatur. itaque res humanas despiciens earumque inconstantiam ac temeritatem, naturæ caussas certissimas intuetur, in quibus contemplandis tantam percipit voluptatem, vt talium studiorum conscientia fretus regum opes ac fortunas negligat: quinetiam plerique cùm maxima imperia gessissent, ad hoc vitæ genus sponte relabi, quam regnare maluerunt. hinc illæ scientiæ ac virtutes, quæ quod in veri sola cognitione acquiescunt, θεωρητικαὶ vocantur.

Neque

Neque verò id satis est homini bene à natura instituto, vt in iis scientiis, quarum subiecta materia sub sensum cadit, acquiescat; sed his veluti gradibus ad ea fertur, quę sola mẽte percipiuntur, id est, ad animorum immortaliũ vim ac potestatẽ, quousque per vicibus alis sursum abripiatur, ac suæ originis primordia repetens, cum Deo penitus coniungatur: in quo finis humanarum actionum & quies extrema, summaq; felicitas consistit: huc omnia consilia, dicta, facta: huc humanæ actiones, huc disciplinæ ac virtutes referuntur. Ac tametsi contemplatio minus propriè actio dicitur, sic tamen Aristoteles appellavit ne à se ipse discrepans, aliter quam actione beatam vitam definire. Hæc igitur ordine colligamus. Primi generis actiones ad eas artes referuntur, quæ ad tuendam hominũ vitam, morbosque & offensiones depellendas pertinent: vt venatio, pecuaria, agricultura, ædificatio, gymnastica, medicina. secundum genus ad institoriam, gubernatoriã, lanificia & fabriles artes. tertium ad cultum & victum splendidiorem, atque omnino ad quæstuarias artes, quibus opus parare, & partis magnifice vti docemur: in quo superiorum artium perfectio versatur. sequuntur actiones voluptatum effectrices: quæ vel sensum, vel animum, vel vtrunque molliter afficiunt ad gustum quidem Apicianæ artes: ad tactũ sordida Melesiaca: ad odoratum vnguentariæ: ad visum ductus linearum & colorũ varietas decenter confusa, quæ pertinent ad picturam, cælaturam, topiariam, fusoriam,

ſoriam,ſtatuariam; tum etiam ad varias artes tingendi & acu pingendi: ad aures dicendi venuſtas, numeris aut figuris,aut vtriſque comprehenſa,aut etiam mollis ac depravatus arte nimia concentus,cum ſimplex & naturæ congruens graves animorum ægritudines ſanare; contra vero ſonorum varietate ac celeritate numerorum abreptus, mentem de ſanitate deturbare ſoleat, quod iis accidit,qui aurium voluptati nimis inſervientes Dorios modos & graves numeros aſpernantur, Ionicos affectant,vt mirum videri non debeat,ſi multi ad inſaniam perducantur. Cum autem eas vitæ vtilitates ac delicias nec ſinguli à ſingulis, multo minus à ſeipſo idem conſequi poſſet, hinc coeundæ ſocietatis occaſio quæſita, cuius tamen non hic finis extitit:nam illa quoque bona cœtus animantium, quæ gregatim coeunt, conſequuntur: homo verò cum ſit immortali animorum munere à Deo ſubornatus, eique ſimilitudine quadam coniunctus, alienum ab eius eſt præſtantia cum beluis ſummi boni ſocietate copulari: quod quidē fieret ſi in civitatibus beatè tantùm,non etiam benè viveretur.non mirum igitur ſi in communi ſocietate tuenda tot ac tantarum vtilitatum effectrice,præcipuæ hominum actiones conſpirant; ſunt autem in civili,domeſtica,& morali diſciplina poſitæ: vna ſibiipſi imperare docet: altera familiæ: tertia Reipublicæ. prius enim apud ſe rationis imperium ſtabilire conſentaneum eſt,in quo quidem iuſtitiæ totius ac legum omnium ſumma conſiſtit,

quam

quam vxori, liberis ac servis imperari possit: & familiæ prius imperium habere quàm Reipublicæ. prima quidem hominis est ad hominem: altera vnius ad plures; qui charitate mariti vxorem; pietate paterna liberos; imperio herili servos moderari, tum etiam opes ad vitæ præsidia parare, & partis frugaliter vti possit. postrema longe late patet, nec solum vnius familiæ, sed plurium inter se coniunctionem affinitatibus, & commerciorum vsu complexa fovet ac tuetur. id autem fit civili disciplina, idest imperandi prohibendiquè summa ratione Ciuilem disciplinam voco, non iurisprudẽtiam, vt plerique (est enim illius particula) sed illam artium omnium ac humanarum actionum moderatricem: cuius tria sunt capita, imperium, consilium, executio. imperium multiplex est: sunt tamen omnino quatuor partes ac totidem actionum genera, in quibus elucet imperii maiestas. prima in creandis magistratibus & imperio cuique tribuendo; altera in legibus iubendis aut abrogandis: tertia in bello indicendo ac finiendo: postrema in præmiis ac pœnis decernendis, summaque vitæ ac necis potestate. consilium autem capi solet de iis, in quibus imperium versari diximus aliud est enim legem ferre, aliud de lege ferenda cõsultare. hoc senatus, illud populi vel principis est, vel illorum qui Reipublicæ summam habent consulitur quoque de vectigalibus impe-

randis aut minuendis, de exercitu cogendo, de legationibus admittendis, vel dimittendis, de propugnaculis & sartis tectis: postremo de aliis artibus & civium actionibus in Republic. dirigendis, quæ non possunt omnia legibus cōprehendi. harum autem actionum præcipuæ sunt imperandi, ius dicēdi, concionandi, sacrificandi: quæ quidem superiores ad cogendum, sequentes ad suadendum spectant: sed quæ nō minorem, interdum etiam maiorem vim habent. illæ quidem legibus & armis à flagitio deterrent, aliæ rationibus & religioso ritu ad honestatem & virtutem impellunt. primum enim homines agrestes ac barbaros quasi feras, militari manu à crudelitate & iniuria prohiberi oportuit: deinde iuris disceptatione & æquitate; postea concionibus & religionis metu. & quemadmodum arte imperatoria, iurisprudentia, oratoria, & religione, humana societas maximè continetur, si milites fortiter, iudices æquabiliter, pontifices religiose, oratores prudenter se gerant: ita quoque facilè solvitur, nisi civili arte ac imperio regantur. civili quoque disciplina regitur institoria in communium rerum evectione & invectione: agricultura, pecuaria, medicina, gubernatoria: pòst opificia, quibus aut necessaria, aut commoda vitæ præsidia quæruntur. rem quoque literariam moderatur civilis scientia, puta divini & humani iuris interpretes, & eos

qui

qui à veteribus ſophiſtæ poſtea Grammatici vno verbo ſunt appellati: Rhetores, inquã, Poëtas, grammaticos, philoſohos, mathematicos, ac propterea vocarunt veteres civilem hanc diſciplinam Architectonicen proprie, quòd omnibus omnium artium magiſtris leges præſcribat, vt ad communem vtilitatẽ ſuas actiones dirigant, neue contra Reipubl. commoda quid moliantur, præterea vniuſcuiuſque munus ciuilis ſcientia definit, ſunt autem vrbana vel militaria munera hæc rem militarem curant: illa verò domeſtica imperia, conſilia, iudicia, vrbis annonam, expenſas, ærarium, vias, ſarta tecta, iuventutis educationem, religionem. omnis autem illa partitio munerum ſeptem generibus continetur. primum genus eſt ſine honore, ſine quæſtu, ſine imperio, quod ſubire coguntur ii, qui tributa, militiam, excubias, vrbis cuſtodiam, & id genus munera ſine ſtipendio curant: alterum genus ad eos pertinet, qui munus quidem publicum habent cum quæſtu, ſed parum honeſto: cuiuſmodi ſunt lictores, quique ſordes vrbis egerere ſolent. tertium genus eorum eſt, qui publicum munus cũ quæſtu non in honeſto quidem, ſed ſine dignitate coniunctum habent, vt publicani, ſcribæ, notarii, apparitores, cornicularii. quartum genus cum honore ac mercede coniunctum eſt, ſed tamen ſine imperio: vt pontifices ac legati. quintum in magno eſt honore ſine quæſtu ac

imperio, quale munus est principis Senatus, aut ducis Venetorũ. sextũ honorem & imperiũ habet sine stipendiis, quod propriũ est magistratuum; quales sunt Consules, Prætores, Censores, Tribuni, Archontes, Ephori, & id genus alii. extremum est eorum, qui cum honore & imperio stipendia merentur: vt cxx. viri litibus iudicandis apud Venetos, & vbique fere ii, qui iurisdictionem exercent. quæ omnia munera eius imperio ac potestate, qui Reipubl. summam habet, diriguntur, neq; tamen existimare debemus religionẽ disciplinæ ciuilis partem esse, si pontifices & sacerdotes imperio magistratuum contineri videmus: quod eo pertinet, vt sacrificia ritusque in Republica probatos acerrime tueantur. religio verò ipsa, id est purgatæ mentis in Deum recta conuersio sine ciuili scientia, sine cœtu, in vnius hominis solitudine esse potest; ac magnorum virorum consensu beatioris putatur, quo longius est à ciuili societate remotus. sed quoniam vita ciuilis eget actione perpetua, nec potest in contemplatione tota ciuitas occupari: vt neq; corpus ipsum aut animæ vires omnes intelligere: non erit hominis, & totius ciuitatis eadem felicitas, si sola contemplatione bonum definiamus: id quod Aristotelem valde cõturbauit, nec se ipsum ex ea difficultate explicare potuit Itaq; ex Varronis auctoritate, quam Marsilius Platoni quoq; tribuit, bonum hominis vitam agentis,

agentis, neq; otio, neq; negotio; sed misto genere definiendum nobis erit, si volumus idem esse vnius hominis ac totius ciuitatis bonum. neque enim mens pura illa contemplatione prius frui potest, quàm á corpore penitus auulsa fuerit. His igitur generibus actiones humanæ continentur: aut si quæ restant, ad ea referri facile possunt. Quare tribus libris ad humanas, naturales ac diuinas historias accommodatis, priore libro singulares hominum actiones & casus humanos eo, quo diximus, ordine constituemus. Primus locus erit de generis obscuritate ac nobilitate. alter de vita & morte: tertius de vitæ commodis: tum de opib. & inopia: deinceps de vitæ splendore ac parsimonia: de ludis & spectaculis: de voluptate ac dolore; de gloria & infamia: de corporis fœditate ac forma: de robore ac imbecillitate: de barbarie & humanitate: de ignoratione ac sciẽtia: de ingenii dotibus & inopia: tum de morali disciplina, atq; omnino de virtutibus & vitiis, consequenter de domestica disciplina; de mutua charitate mariti & vxoris: de mutua pietate parentum & liberorum: de imperio herili & obsequio seruorum: aut, si placet, de potentium ac tenuium mutuis inter se officiis: de quęstuariis artibus: de amore & odio: de societatibus & commerciis: de affinitate & cognatione, postea de ciuili scientia. ac primum de imperio: de regia potestate & tyrannide: de populi sta-

tu & seditiosæ plebis: de optimarum imperio & libidine paucorum: de consiliis pro Republica capiendis: de legibus rogandis aut abrogandis: de magistratibus ac priuatis: de bello & pace, atque omnino de ciuibus tuendis ac arcendis hostibus: de offensione ac victoria: de præmiis ac pœnis: de vectigalibus imperandis aut minuendis: de legationibus admittendis aut dimittendis: de collegiis & corporibus instituendis aut tollendis: de regendis artibus ac disciplinis: de iudiciis publicis & priuatis: de suppliciorum acerbitate ac lenitate: de asylis & venia: de concionibus & oratoribus. post etiam de agricultura & pecuaria; quibus Respublicæ maxime iuuãtur: de mercatura & re nautica: de architectura & fabrili: de lanificiis & textoria: de medicina & pharmacopœia: de musica & gymnastica: de pictura & statuaria: de vnguentaria aliisq; artibus efficientibus voluptatem. de re literaria: de iuris diuini & humani interpretibus: de philosophis & mathematicis: de poëtis & grammaticis. Liber secũdus rerum naturalium historias, quæ sæpius in legendis historicis occurrunt, partitione congrua complectetur: primum de naturæ principiis de tempore & loco: de ortu & interitu, atque omnino de motu & mutatione de elemẽtis & eorum natura: de imperfectis corporibus: de metallis & lapidibus: de genere stirpium: de animantib. triplici ordine distinctis: de cæ-

de cæleſtibus corporibus: de mundi magnitudine & figura, quæ omnia ſubtiliori partitione explicare facile eſt, propter ſummam rerum naturalium certitudinem. Poſtremus liber erit de rebus diuinis, ac primum de mente humana, quæ rerum naturalium culmẽ eſt: diuinarum autem extrema, tum de intelligentiarum triplici ordine: poſtea de Deo, deq; illius factis & oraculis: poſtremum de religione & impietate. His locis in capite cuiuſq; libri hoc ordine, aut ut cuique commodius videbitur, conſtitutis: conſequens erit, vt quicquid in hiſtoriarum lectione memoratu dignum occurret, ſuo loco inſeramus, & in margine libri rerum humanarum notas adiiciamus conſiliorum, dictorum, ac factorum (ſic enim res ipſæ ad actiones cõmode referentur) idque literis maioribus. deinde videndũ erit, quid in ſingulis honeſtum, turpe, aut adiaphorum ſit: & eo modo notandum, C.H. id eſt conſilium honeſtum, aut ſi quis malit repudiata Stoicorũ diſciplina, honeſtum ab vtili, turpe ab inutili diſiungere, non repugnabo. conſtituet igitur quatuor genera, turpe, honeſtum, vtile, inutile. itaque conſilium Themiſtoclis de nauibus exurẽdis, quod pro Republica iubente populo Ariſtidi communicarat, quia vtile viſum eſt Ariſtidi, non tamen honeſtum: locum hunc ad caput de conſiliis pro Republ. capiendis referemus, adiectis in margine notis C.T.V. id eſt cõ-

silium turpe vtile. Consilium autem dictorum & factorum veluti fundamentum quoddam est, quod sine his consistit: illa verò sine consilio non item, nisi quid temere dicatur aut fiat: & consilia rerum magnarum fere secreta sunt, nec sine scelere produntur, nec item nisi re gesta plane intelliguntur, vt Cincinnati vtile cõsilium sæpe rempublicam Romanorũ in maximis fluctibus de procellis seruauit. cũ enim plebs elata Tribunorum numerum duplicari vellet, eiq; Appius consul acerrime resisteret: tum Cincinnatus consilio cum paucis communicato, Annue, inquit: nam quo plures erunt Tribuni, eo debilior futura est vniuscuiusque potestas, cum vnius intercessio potentiam omnium frangeret ac retardaret: pleps autem non intellexit se deceptam, sed veluti pro maximo beneficio Senatui gratias egit: eiusmodi consilia: de Republica, vtilia honesta vocentur. factum verò Q. Mucii cum domum emeret, ac plus venditori daret, quam peteretur, religione adductus, honestum inutile dicatur: sic consilium Themistoclis quum regem Persarum clam admonuit, pontem illum quo Asiam Europæ coniunxerat, Græcos excindere velle non solum honestum, sed etiam vtilissimum fuit tum ipsi Themistocli, ad gratiam principis, si Græcos domuisset, retinẽdã tum vniuersæ Græciæ: quia de fuga statim Xerxes cogitauit sed fere vtilia cum honestis congruunt,

gruunt. Interdum in eadem historia, consilia, dicta, facta, sui similia sunt. vt Sexti Tarquinii consilium adversus Lucretiam turpe est, dictu etiam turpius, factu verò turpissimum. interdum repugnant dicta consiliis aut factis. vt cũ Augustus perpetuũ imperium stabilire vellet, victo ad Actium M. Antonio, mirabiles artes excogitavit, orationi quam habuit in Senatu, plane cõtrarias. verbo quidem imperium pertinaciter recusabat, vacationem à Republicà petebat. ad extremum victus eorum precibus, quos subornarat, Deos obtestatus est, se post decennium pacatis rebus imperio cessurum. hinc vota illa decennalia, quibus imperium in annos quadraginta quinq; sibi prorogauit. hic Cicero servitutis impatiens diceret, honestam orationem turpi consilio minime respondere. Et quoniam plerunq; eadẽ historiæ pars in diversis capitib. censeri potest, causam præcipuã intueri oportet: vt ea quam de Antiocho refert Plutarch. in vita Demetrii, & Appianus in Syrio. cum enim Antiochus Stratonices incredibili amore flagraret, tabe cõficiebatur, ac iam moriturus videbatur, nisi Erasistratus Aristotelis ex filia nepos, amoris vim ex ipso pulsu iudicasset. patri Seleuco refert actum esse de vita filii: tum Seleucus, quid ita? Meam, inquit Erasistratus, vxorem deperit. an ego, inquit Seleucus, tam male de te meritus sum, vt adolescentis amori nõ indulgeas? tum ille, tunc qui-

dem amori alterius inseruires. Vtinam, inquit Seleucus, dii suum amorē in carissimam Stratonicen conuerterent, hic Erasistratus; ergo pater idem & medicus esse potes itaq; Seleucus Antiocho nouercam despondit. Erasistratus verò donatus est sexaginta millibus aureorū hæc historia pertinet ad amorem, ad curationē morbi grauissimi, ad paternam pietatē, ad filii verecundiam, ad prodigalitatem, denique ad argutam & vrbanam Erasistrati orationem. sed quia his omnib. causam præbuit summa vis amoris, hanc historiam iucundam ac memorabilem non ad capita virtutū, aut prodigalitatis, aut medicinæ, sed ad caput amoris referemus, ne sit infinitum rē eandem toties vsurpare. Sunt etiam in dictis pleraque amara, putida, scurrilia, quæ turpia quoque censentur: quædam verò vrbana & faceta, quæ honesta sed quæ arguta sunt aut salsa, si neque turpium neque honestorum appellatione veniant, inter adiaphora collocare soleo. vt illud Demosthenis ad Phocionem: Perdet te populus, si quando furere cœperit. quin te potius, si resipuerit. & illud stulte quærenti quis ciuium optimus? tui maxime dissimilis hæc atque similia pertinent ad dicendi lepores. Casus autem fortuitos (quanquam nihil fortuitum esse potest, sed populari oratione vtimur) qui ad homines pertinent, & partim à rebus diuinis, partim etiam à natura duci videntur,

ad huma-

ad humanos casus referri commodius est: vt illud, quod scribit Tacitus, apud Fidenates vnius theatri casu quinquaginta hominũ millia occidisse; ad locum quem de morte inscripsimus, spectat. idem iudicandum erit de iactura, naufragiis & fortuitis offensionibus. Contraria verò iisdem locis coniunximus, quod ea ferè in historia coniunguntur. scilicet virtutes ac vitia: turpia & honesta, vt eorum facta diuisione, simul ac semel de contrariis dici possit, puta de stultitia, prudentia, & malitia: de ignauia, fortitudine, temeritate: de cõfidentia, spe, desperatione: de leuitate, constantia, pertinacia: de stupore, temperantia, intemperãtia: de arrogantia, modestia, deiectione: de crudelitate, clemẽtia, misericordia, quã prudentes Seneca vitium animi vocat: de auaritia, liberalitate, prodigalitate: de scurrilitate, vrbanitate, rusticitate: de adulatione, affabilitate, contentione. ac tametsi pleraque nomine carent, mediocrium tamen appellatione statim extrema percipiuntur. vt in animi excelsi magnitudine, in amicitia, in virtute, in mansuetudine, in fide: quæ aut nullũ, aut vnum duntaxat extremũ habent nomine comprehensum. in quibusdam extrema sine mediorum appellatione vsurpantur vt inuidiæ, maleuolentiæ. garrulitatis, taciturnitatis, impudẽtiæ, pudoris; quem à virtutibus excludunt, propterea quod non quamuis decet ætatẽ, id quod in

virtutis

virtutis definitione necesse est. Quod si quem minus delectat ea vitiorum ac virtutum partitio, quatuor generibus complectatur, scilicet prudentia, temperantia, fortitudine & integritate. Sic enim Philo maluit verborum ambiguitate sublata iustitiam illam, quæ aliud nihil est quàm in omnibus consiliis, dictis, & factis, rectitudo quædam & integritas, ἀγαθότητα vocare. cum enim Plato iustitiam in se quenque prius stabilire doceret (sic enim Hebræi charitatis à se quenque initium ducere volunt) prudentiam in anima superiore, veluti normam expetẽdorum ac fugiendorum collocauit; fortitudinem in corde; temperantiam in hepate: iustitiam verò quæ rationi quidem imperium, aliis obsequium, id est suum cuique tribuere, omnium communem fecit. sed ea aut nulla est, aut omnino cum prudentia confusa. sic enim virtutem illam, quæ iudicare potest quid quenque cuique præstare oporteat, iurisconsulti non virtutem moralem, sed prudentiam vocarunt. neque verò bonus est, qui aliis suum restituit, aut restitui iubet, cum sceleratus sit qui aliter faciat: nisi dicamus virtutem esse latronum qui iactant se iis vitã dedisse quib. non ademerunt. Illud etiam incommodum sequetur, si quis illam iustitiam inferiori animæ tribuat, quod animantia bruta, quæ vim illam inferiorem habent, iuris ac iustitiæ societate cum hominibus coniungemus. quod si qua virtus

tus

tus est vtriusque animæ communis, profecto prudentia est; vtriusq; animæ, tum etiam virtutum ac scientiarum commune vinculũ: quod quidem si demus, obscuram illã disputationẽ, vtrum prudentia virtus nec ne, de philosophia sustulerimus. eiusq; opinionis auctorem habebimus Platonem ipsum, qui extremo libro De legibus omnes omnium actiones sola virtute, virtutes omnes sola prudentia metitur. virtutes autem ipsius intellectus proprias, quæ disciplinæ vocantur, in theoreticas, practicas, & operũ effectrices, eo quo dixi modo patiemur, repudiata Stoicorum opinione. Ita fiet vt nihil in historiarum lectione occurrat, seu laude, seu vituperatione dignum, quod non apte, & suo loco accommodari possit. Quod si turpia cum honestis, vtilia cum inutilibus in historia coniungi videantur, sublata disputatione ad popularem loquendi modum accommodare oportebit. vt consilium Romani Senatus, qui Gallo Proconsuli mandarat, vt Achæos à communi societate diuelleret, quos tametsi naturæ bonitatem sequeretur; in eadem amicitia tueri ac discrepantes conciliare debuisset: Romanis vtile fuisse dicemus, cum eodem consilio Lacedæmonii, Veneti, ac fere populi omnes vtantur; idq; Atheniensibus vtile fuisse docet Demosthenes aduersus Aristocratem, & in oratione De libertate Rhodiorum, si tamen iura gentium violarentur, inutile ac turpe iudicandum

dum eſſet. vt Carolo V. Imperatori vtile fuit imperitorũ iudicio Rinconẽ & Fregoſium legatos occidere, aut à ſuis cæſos diſſimulare, quod Turcarum opes & copias evocare dicerentur: facinus tamen illud non modo turpe, ſed etiam ſibi ac reipublicæ pernicioſum erat, & belli maximi, quo Reſpublica Chriſtiana cõflagravit, occaſionẽ afferebat. non alia de cauſa Corinthi excidium, ac Tarentinorum clades contigerunt, quàm ob illatas legatis offenſiones. At ſi quis eſt qui non populi, ſed ſapientum iudicia ſequi maluit (quanquam quid turpe aut honeſtum, ne ſapientibus quidem inter ipſos convenit) ſæpiſſime in gerenda Republica labetur. Extremum illud eſt, vt in legendis hiſtoricis ne ſæpius à lectione ad ſcriptionem avocemur, notas communium locorum in margine adiiciamus: deinde otioſe ſingula in locos referamus, nam hunc quoq; fructum conſequemur, ut optima quæque altius memoria repetita defigamus.

De hiſtoricorum delectu.

CAP. IIII.

UNA res eſt quæ maximè Scytas impulit, ut literas omnes ac monumenta veterum à ſtirpe convellere conarentur, quod acerbe ferrent Græcorum ac Latinorum bibliothecas, & parietes rerum à ſe geſterum magnitudine

dine repleri: reliquos omnes, tametsi res quoq; magnas ac memorabiles gessissent, turpiter omissos, vel etiam atroci verborum contumelia notatos. fuerunt enim Græci ac Latini suarum laudum præcones: cæteri, præter Hebræos, nihil ferè de se ipsis antea prodiderunt Ac fit nescio quo modo, vt qui bellis & rebus gerendis occupantur, à scriptione refugiant: & qui plus aliquanto se literis dediderunt, earum illecebris ac dulcedine capti, vix vnquam ab iis divellantur. & quidem sæpissime contigit, vt quę nationes arma diutissime coluerant, postea quàm literas amplecti cœperunt, animi vim ac robur amiserint: vel quod otio & inertia languerent; vel quod ii qui in rerum divinarum & naturalium contemplatione versantur, non modo à cæde & sanguine abhorreant, sed etiam barbariē ac feritatem omnino deponant: quod quidem Græcis primum, deinde Latinis, post etiā aliis vsu venisse constat. Itaque Phocio imperator, Athenienses belli magis cupidos quàm peritos, hortabatur, vt verborum copia qua præstabant, cum hostibus certarent, non armis quibus inferiores erant. Demades verò tibiarum similes esse dicebat, quibus exemta lingua nihil inesset rationis. molliores etiam Asiatici, à quibus fluxit orationis vbertas. at Lacedæmonii disciplinarum ac literarum omnino imperiti, res præclaras domi forisque gesserunt, nō ab ipsis, sed ab hostibus, decantatas.

tas. Celtarum autem & Germanorum, tum etiam Arabum ac Turcarum illustria facta, bella, victorias obliuione sepultas, aut vna pagina comprehensas; idque ab eorum hostibus factũ videmus; contra quam Græcis accidit, qui Salaminiam aut Merathoniam pugnam tanta copia verborũ amplificarunt, ut nihil vnquã memorabilius gestum esse videatur. sed quemadmodum Alexander Magnus cũ victor in solio regis Persarum sederet, vrbane respondit Græcorum legatis, qui maximo bello Græciam ardere nuntiabant, sibi murium ac ranarum bella videri: similiter Alexandri bella cõtra molles Asiaticos & Persas (quos Cato mulierculas appellate; Cæsar contemnere solebat) exigua sint, præ iis quæ à Celtis, Germanis, Turcis ac Tartaris gesta sunt. id quod facile intelligi potest ab iis qui eorum victorias ab hostibus leuissime scriptas meminerunt. Vt igitur ab historiis rerum veritas habeatur, singulari non modo scriptorum delectu, sed etiam in iis legendis illud meminisse debemus, quod ab Aristotele sapienter dictum est, in historia legenda, neque nimis credulum, neq; plane incredulum esse oportere. nam si omnia omnibus assentiemur, sæpe vera pro falsis habebimus, ac turpiter in Rep. gerenda labemur: sin fidem omnem historiæ detrahemus, nullos ab ea fructus consequemur: in altero quidem peccatũc si qui fabulis omnia vetustatis monumenta comple-

compleuerunt: in altero Turcæ qui nec vllam antiquitatis memoriam habere, & curam penitus abiecisse feruntur: quod putant historias ab iis scribi nō posse, qui alienam fidem sequūtur; multo minus ab illis qui rebus adfuerunt aut præfuerunt, cum de se ipsi multa mentiantur. aut principium metu, vel præmiis vel odio distracti à vero deflectant: nam quæ Plutarchus ipse sibi obiecit, & quasi foveam transiliit. sed quid vetat posteritati, non suis æqualibus scribere? illud autem ne verisimile quidē est, in tanta scriptorum multitudine reperiri neminem, qui nec prece, nec pretio, nec invidia, nec perturbatione adducatur ad scribendum. Prudens igitur historiarum lector, inter hæc vitia, quorum alterum vanitatis est, aliorum stuporis, medium feriet, & optimi cujusque scriptoris delectum singularem habebit: nec prius de historia sententiam feret, quàm historici mores ac ingenium plane intellexerit: interest Reipublicæ iudicia de scriptorib. qui in publicū exeunt, incorrupta minimeque depravata videri: nec cum alienæ industriæ modum ponere volumus, optimos quosque à scriptione deterreamus. Neque vero in scriptorū delectu, quem adhibere quemque oportet, ipse judicium ferre velim (est illud maioris cuiusdam artis ac ingenii) sed coniectura quadam & argumentis ad assentiendum probabilius vti; quæ si nonnullis minus probabuntur; sen-

tentiam mutare non grauabor. quemadmodũ enim pictas tabulas earumque ductus, lineamenta, colores studiose intuentem, picturæ minime ignarum esse oportet, vt iudicium ferat; cum acutissimi cuiusque sensus & oculos multa fugiant: ita quoque necesse est non modò in omni genere historiarũ, sed etiam in rebus agendis diu versatũ esse, qui virtutes historicorum ac vitia notare velit. Sunt autem historicorum, vt opinor, tria genera: vnum eorũ qui optimè à natura, vberius etiam à doctrina informati, ad res gerendas accesserunt: alterum eorum quibus literæ quidem, sed nec vsus defuit, nec natura: postremum est eorum qui aliquantum adiuti à natura, rerum gerendarum vsu caruerunt, incredibili tamen studio ac labore se prope in historia colligenda iis æquarunt, qui totum vitæ suæ tempus in Repub. gerenda consumserunt. est autem vniuscuiusque generis infinita varietas, eoque maior quo quisque plus habet aut minus integritatis, eruditionis, experientiæ. optimum genus est eorum qui omnibus abundant, si modo in historia scribenda seipsos ab omni perturbatione liberare possint. difficile est enim de sceleratis virum bonum scribentem abstinere maledicto: vel bonos amore & gratia non complecti. atque hæc amplificandæ historiæ initia fuerunt, cùm honesto mendacio ad laudem bonorum & malorum contumeliam vti pulcrum

crum

ërum putaretur. quòd si in eo genere bòni labuntur, quid de improbis iudicandum erit? non parùm igitur intereſt vtrùm hiſtoricus de ſe ipſo, an de aliis: de ciuibus an de peregrinis: de hoſtib. an amicis: de re militari an vrbana: deniq; vtrùm ſuæ ætatis an ſuperioris: æqualibus an poſteris hiſtorias ſcripſerit. Rerum autem gerendarum peritum verò, qui conſilii publici, aut imperii, aut iudiciorum particeps eſt vel conſcius. nam in his tribus vertitur ſumma Rerumpublicarum: peritior tamen futurus eſt, ſi per ſe Rempublicam geſſerit: peritiſſimus, ſi plurimam literarum ac publici iuris cognitionem cum vſu conjunxerit. vix eſt enim vt ſine literis difficilimam Reipublicæ gubernandæ ſcientiam adipiſcamur, cum brevius ſit vitæ humanæ ſpatium, quàm diuturna regionum peragratione, & varia cognitione populorum id aſſequamur. quod ſine libris Lycurgo, Soloni & Vlyſsi contigit. hic enim prudens ab Homero appellatur, quod mores hominum multorum vidit & vrbes. plerique regionum varietatem aut animantium ac ſtirpium naturas, vel ædificiorum & Pyramidum ſubſtructiones, aut eroſa veterum numiſmata mirantur; leges ac iura populorũ, & Rerumque publicarum ſtatus & conuerſiones pro nihilo ducunt. at ex his ſolida prudentia moderandæ ciuitatis comparatur. Neq; verò imperii duntaxat aut conſilii publici, ſed etiam iudicio-

diciorum communione maxime omnium mores ac Reipublicæ status intelligitur. etenim qui in litibus versantur, vt loquitur Arcadius, omnia mala norunt: nec mala duntaxat, sed etiam bona, sine quibus illa consistere aut percipi nullo modo possint. bonorum autem & malorum finibus omnis humana prudentia continetur. ex quo intelligitur deterrimum esse genus illud historicorum, qui sine vsu rerum, sine bonarum literarum scientia manibus illotis ad scribendam historiam accedunt. atque hoc præcipuum est in historicorum delectu argumentum. sed quoniam difficile est admodum omni perturbatione carere (quod in eo historico quem quærimus necesse duco) cavendum inprimis erit, ne scriptori de se suisque civibus & amicis quæ laudabilia sunt, aut de hostibus turpia scribenti facile assentiamur. cōtra verò minime dubia fides est eorum, quę de hostibus laudabiliter & gloriose gesta confitemur; in reliquis domestica vel hostium iudicia nolo: sed vt in arbitris tertium aliquem, qui ab omni perturbatione liber sit. Itaq; Dionysium Halicarnasseum (qui nullos in Republic. magistratus adeptus est) de Romanis multo verius ac melius scripsisse constat, quam Fabium, Sallustium aut Catonem, qui in sua Republic. opibus & honoribus floruerunt. nam Polybius homo Græcus sæpe mendacii coarguit Fabium & Philinum: quod alter Romanus

nus, alter Carthaginensis de bello Punico ita scripserunt, vt hic præclara omnia de Romanis; de Pœnis contra: Philinus Pœnos omnia laudabiliter ac fortiter (sic enim Polybius) Romanos autem turpiter & ignauiter gessisse scribat at Fabius iudicio Polybii magnæ vir integritatis ac prudentiæ fuit, quemque nulla Reipublicæ, nulla hostium consilia latuerunt. vterque tamen ad scribendum ita se comparauit ut oratores, qui hoc inprimis cauēt, ne quid contra seipsos dicant aut sentiant. sed fieri nullo modo potest, vt idē boni oratoris ac historici officio fungatur. Neq; eas historias probare possum quæ perpetuas laudes ac virtutes eiusdem, nulla vitia commemorant: cum nullus sit tanta integritate ac prudentia, vt non sæpissime offendat. nā Eguinardus & Acciæolus Carolum Magnum, Eusebius Constantinum, Nebrissensis Ferdinandum, Iouius Cosmum Medicem, Philostratus Apolloniū, Procopius Bellisarium, Staphylus & Leva Carolum V. Imp. tantis laudibus cumularunt, vt oratores non historicos agere videantur. ergo prudens existimator laudes cuiusq; non domesticorum aut amicorum duntaxat, verumetiam hostium ponderibus examinabit. neque omnia Philippo Cominio de Ludovici XI. laudibus scribenti assentietur: sed etiam Mejerum Belgicarum rerum scriptorem adhibebit neque hunc tantūm, verumetiā Paulum Aemilium. propterea

quod vnus quidem plenus est Ludouici laudibus: alter eas omnino reiicit: tertius medium ferit. Meierus perfidum hominem ac fratris interfectorem vocat, & cui nihil prius esset quã violato iuro divino & humano, scelere tyrannidem occupare quinetiam Comminium ipsum patriæ proditorem ac transfugam appellat neque huic, neque illi in eo genere credendum puto; quod alter opibus & honoribus maximis à rege cumulatus est: alter hostis & odio maiore quam decuit historicum, ad sceleris atrocitatem verborum contumelias adduxit. Aemilius nec hostis nec amicus (fuit enim Veronensis) prudenter ac moderate hunc in modum: Dux inquit, invidiam regi cõflabat, parricidii insimulans; fratris filios corrupisse, per eos illum veneno necasse. nihil temere affirmat: rumores vbique pervulgatos non omisit illi florente Ludouico scripserunt, hic centesimo post anno, vt nulla vel gratia, vel metu, vel odio commoveri posset. itaque Cornelius Tacitus profitetur res Tiberii, Claudii, Caii, Neronis, gliscente adulatione ac florentibus ipsis ob metum, & postquam occiderant recentibus odiis compositas, falsas fuisse: atque inde sibi consilium sine ira vel studio ea tradere, quorum causas procul haberet. scripsit enim centesimo post anno quam illi floruerunt. ac fortasse illud voluit Aristoteles cum diceret, Historias non minus vetustate nimia,

quàm novitate fabulosas & iniucundas esse. sane vix est vt qui præsentium rerum historias in vulgus manare patiuntur, vera scribant, ne cuiusquam nomen historia læsura, aut famam violatura sit; ac propterea Cicero neminem eorum qui viverent inter claros oratores enumeravit; ne, qui ab eo præteriti essent, vt ipse ait, succenserent. quis autem ab historicis in ea Republica veritatem exquirat, in qua dicere quod nolis, turpe; quod velis, miserum ac periculosum sit? præstat igitur omni metu sublato rerum præsentium scripta posteris mandare: aut si quis est qui suorum laborum gloria se vivo frui malit, superioris ætatis res gestas collectis omnibus omnium commentariis publicis ac privatis, diuturnaque fama seniorum, historiam componat: id quod fecerunt clarissimi scriptores Liuius, Tranquillus, Tacitus, Arrianus, Dionysius Halicarnasseus, atque hujus etiam maior fides est quam illorum; quod de aliena non de sua Republica scripsit, & omnium commentarios, ac civitatis arcana ex actis publicis collegit: in quo genere est etiam Polybius, Plutarchus, Metasthenes, Ammianus, Polydorus, Ctesias, Aemilius, Aluaresius, Ludouicus Romanus. eorum vero minus probandæ sunt narrationes, qui nihil aliud habent, quàm quod ab aliis audierunt, ἐκ τῶν ἄλλων ἀκηκοότων, vt loquitur Polybius; nec publica monumenta viderunt. itaq; optimi scriptores

quo maior fides scriptis haberetur, è publicis monumentis ea se collegisse aiunt. sic Ammianus se Gallorum antiquitates è publicis illorum monumentis in lucem eruisse profitetur. similiter Arrianus statim initio scribit se Regis Ptolemæi, qui Alexandri Magni rebus vbique interfuit, commentarios non prius evulgatos legisse. itidem Appianus Augusti scripta: Metasthenes & Ctesias publica Persarum monumenta: Diodorus Aegyptiorum de quibus scripsit, arcana se vidisse testatur. Onesicratus & Aristobulus Alexandri Magni legatus, quæ ipsi in Aegypto & India viderunt. Itaque Palæphatus sæpe καὶ ἡμεῖς, inquit, ἐθεασάμεθα. non quod historiæ veritas ex regum commentariis exquiri debeat: cũ de se ipsi multa iactẽt: sed ea quæ nihil aliud aut parum admodum ad eorum gloriam aut vituperationem pertinẽt: vt ratio temporum, provinciæ, imperia, regũ ætates, series, atq; omnino publicæ rationes, in quibus imperii arcana latent. huc verba Metasthenis referenda sunt: Neque tamen, inquit, omnes probandi sunt, qui de regibus scribunt, sed solum sacerdotes penes quos publica fides est annalium suorum, vt Berosus, qui omne tempus Assyriorum ex antiquorum annalibus digessit. hæc ille. Quod si qua historia tot ac tã multos testes habet, vt refelli minime possit, tametsi videtur incredibilis, magnum præ se fert veritatis argumentum, præsertim si in re-

liquis

liquis alios alii refutant. quis crederet Senatum Romanorum rustici cuiusdam somnio commotum, qui se ab Ioue monitum diceret, vt ludi instaurarentur, quod in prioribus præsultor indocte saltaret? ad eius somniũ decreuit Senatus instaurari ludos. vni fortaſsis non crederetur: sed in eo conveniunt Plutarchus, Livius, Dionysius, Valerius, Plinius; qui in tãta S.P.Q.R. cõfeſsione errare minime potuerũt. quid si dicat aliquis, alter alterius errore ducatur? id sane fieri potest non modo in humana, sed etiã in naturali narratione fama vetus est, Olores morituros suaviter næniam canere, id quod omnes nõ modo poëtæ ac pictores inde vsque ab Aeschylo, sed etiam principes ipsi philosophorum, Plato, Aristoteles, Chrysippus, Philostratus, Cicero, Seneca testantur: illud tamen Plinius primum, deinde Athenæus fabulosũ esse experientia diuturna tradiderunt, idq; compertũ habemus. sed historiæ naturales veræ sint nec ne, facillime intelliguntur. humanę verò, quæ semper sui dissimiles sunt, non item. multi Carolum ducem Aureliorum ob læsæ maiestatis crimen supplicio affectum, idque Lutetiæ, scripserunt: neque unus tantùm aut alter, sed xx. propè historici: quem tamen anno post trigesimo quã ab Anglis captus fuisset, in Galliam rediisse, ac feliciter obiisse constat: atque in eo G. Bellaius meus civis, magnam historicorum negligentiam coarguit: quod quæ

fama recens evulgarat, pro comperto ſcripſerunt. eiuſdem erroris Poſsidonius, Eratosthenes, ac Metrodorus à Strabone arguuntur, quod leviſsimorum hominum mendacia pro vera hiſtoria tradiderunt. At Poſsidonius Cn. Pompeii auctoritate vſus eſt, ne quid temerè ſcriberet. in qua re igitur ſcriptores à ſe ipſis diſſentiunt, poſterioribus credendum putem, ſi argumentis aut neceſſariis, aut certe ad aſſentiendum probabilibus vtantur. eſt enim veritatis ea vis & natura, vt nō niſi longo ac diuturno tempore in lucem eruatur: cum ſcilic. vulgi errores, adulationes & odia plane conquierunt. & quoniam capitales ſunt hominum inter ſe de religione diſcrepantium inimicitiæ, non placet Ethnicorum de Iudæis, aut Iudæorum de Chriſtianis, vel etiam noſtrorum de Mauris ac Mathumeticis exquirere opiniones: ſed collatis inter ſe probatiſsimis quibuſque ſcriptoribus, qui qualeſq; ſint, & vtrum res ipſi compertas habeant, videre. quanquam pleriq; in eo genere magis errore labuntur, & antiquitatis ignoratione, quam quod mentiri velint. vt quæ Græci veteres de Romanis & Celtis, aut Romani de Chaldæis & Hebræis tradiderunt, magna ex parte refelluntur; cum alii aliorum antiquitatis ignari eſſent. quū verò de hoſtibus vituperatione digna leguntur, cohibenda eſt aſſenſio, niſi valde perſpecta fides eſt auctoris. ſed vt hoſtiū ſcripta non omnino pro-

banda:

banda : ita nec penitus improbanda sunt. ac prudenter Caligula, qui Cassii & Labieni de Cæsare historias Senatusconsulto damnatas evulgari jussit, cum diceret, Interesse Reipubl. vniuscuiusque res ab omnibus intelligi. neque tamen huius aut illius de Cæsare testimonia si extarent omnino mihi probarentur:nec Cæsaris, qui Pompeianos divina & humana miscuisse, pecunias fanis abstulisse scribit, cum ipse nullo religionis ac Deorum metu omnia templa Gallorum spoliasset, ac ærarium sanctius, quod Pompeius aperire noluerat, diripuisset. hæc enim Cæsar atque his similia iactabat, vt iustam belli suscipiendi causam (tametsi nulla iusta causa cuiquam esse potest adversus patriã arma capiẽdi) habere videretur, quæ verò de bellis à se gestis cõscripsit,ex magna parte vera iudicantur,præsertim cum Imperator lege Porcia prohiberetur falsum cæsorum numerũ ad ærarii tribunos deferre, alioqui triũpho & imperio (cuius causa Cæsar sceleratum esse iustum putabat) caruisset. quæ lex vt impune violata sit,atamen infamiæ metus hominem gloriæ cupidissimum retinebat, præsertim cum se vivo sua scripta in vulgus manare pateretur, & innumerabiles hostes haberet, qui se mendacii coarguere potuissent. argumento est, quod Ciceronis Catoni Anticatonẽ reposuit; sed ita scripsit quasi reus apud iudices, vt ait Tacitus, causã agere videretur, Quæ igitur

igitur de hostium scriptis diximus, locum habent, nisi qui transfuga subornatus & pecunia corruptus sit, vt de Froslardo nonnulli putant, cui dubium est vtrum plus Angli, an ipse plus Anglis debeat: cum aperte fateatur se ab illis maxima præmia consecutum, non aliter atque Aretinus, qui quem laudabat (id quod faciebat inuitus) ab eo quoque se muneribus affectum gloriabatur. sic tamen existimo verissime omnia scribere potuisse, cum vel in rebus gerendis & militia magnam partem ætatis consumpsisset. patriæ vero laudes penitus oblivisci, aut æquo animo præterire posse puto neminem. etenim Polybius, qui inter optimos scriptores verissimus habetur, cum de suis civibus ageret, sibi temperare non potuit, quin adversus Philarchum acerbissime inveheretur, quod Megalopolitanorum virtutem & fortitudinem in bello contra Aristomachum dissimulasset. Eadem causa, ni fallor, Plutarchum impulit, vt adversus Herodotum περὶ κακοηθείας scriberet. in quo nihil æque reprehendit atque scripta de Bœotis & Cherronæis. Quis autem risum tenere possit, qui Sabellici scripta legat, vbi Venetorum bella cum Romanorum gestis comparat? ac ne Donatus quidem Gianotus civis Venetus istā comparationē ferre potuit. eodem morbo (si morbus est suorum popularium dignitatem honesto mendacio tueri) omnes fere historici laborant. itaque libenter

Cæsari

Cæsari de Gallorum moribus scribēti: aut Tacito de Germanis: aut Polybio de Romanis: aut Ammiano de Francis assentior, cum peregrini essent, & eorum de quibus scripserunt, antiquitates plane cognitas haberent. Sed magna dubitatio me tangit, vtrum historici laudare, vituperare, ac de re proposita sententiam ferre; an verò legentibus iudicium integrum relinquere debeant. quod cum præcipue ad historicorum delectum pertineat, rationes vtrinque probabiles afferam, & cuique iudicium relinquam. Nam cum historia nihil aliud esse debeat, quàm veritatis imago, & rerum gestarum veluti tabula, quæ in clarissima populi luce omnibus ad iudicandum proponitur: profecto præiudicium historicorum plurimum de rebus gestis detrahit: propterea quod imperitorum animos variis opinionibus præoccupare velle videntur: prudentibus verò, qui falli nolunt, ob id ipsum, quia non rogati sententiam ferunt, valde suspecti sunt. illud etiam non parum obest, quod plerique historici cum rhetores aut philosophos agunt, filum abrumpunt propositæ narrationis, & legentium cogitationes ac memoriam alio distrahunt: vt iure Timæus vtroque vitio notatus sit: & cum ab historia sæpius ad reprehensionis digrederetur, ἐπιτιμαῖος & obtrectator est appellatus. cum autem nihil difficilius sit, quàm recte iudicare: quis non grauiter ferat historicum, qui nullam

lam publici muneris aut consilii partem attigerit, de summis Rerumpublicarum moderatoribus sententiam ferre? quid autem ineptius, quam eos qui nunquam acies viderunt: imperatorum offensiones inter ipsos & victorias disceptare? nam is qui Henrici bella cum Carolo V. Imperatore gesta complexus est (eius nomen prætereo) iudicem vtriusque se ferens, tot ac tantis laudibus Regem cumulauit, vel potius obruit, vt eas laudes ne ipse quidem Henricus sine fastidio ferre posset: Carolum verò quasi sceleratum & ignavum hominem contumeliis omnibus lacerat, nec intelligit vir bonus eiusmodi conuitia in suum principem redundare, cui turpe sit cum tali hoste bellum gerere; turpius ab eo vinci; affinitatem verò contrahere turpissimum: quare nec bonus historicus, & iniquus iudex omnium suffragiis existimatur. non minus audacter Iouius qui Selimi & Ismaelis Sophi,; tum etiam Caroli Quinti & Pauli Pontificis max. atque aliorum principum odiosas comparationes suo iudicio metitur: his ego Xenophontem, Thucydidem, Tranquillum, Cæsarem, Guicciardinum, Sleidanum oppono, qui raro admodum, nec nisi oblique ac prudenter iudicium ferunt. Cæsar quidem bellicis laudibus abundans, & optimus artis imperatoriæ magister, suo quodammodo iure de re militari sententiam ferre potuit: nec vereri debuit reprehensiones imperitorum

torum

torum: illud tamen valde prudenter ac moderate facit cum enim P. Sylla victoriam adipisci potuisse diceretur, si Pompeianos insecutus esset, heic Cæsar: Eius consilium reprehendendum non videtur; aliæ enim sunt legati partes atque imperatoris: alter omnia agere ad præscriptum; alter libere ad summam rerum consulere debet. cum item Pompeius in acie Pharsalica militem consistere, non progredi; hostem excipere, non lacessere iussisset, Quod nobis, inquit Cæsar, nulla ratione factum videtur, propterea quod est quædam animi incitatio atque alacritas naturaliter omnibus innata: quæ studio pugnæ incenditur, hanc non reprimere, sed augere imperatores debent. heic non solum armis, sed etiam arte belli gerendi cum Pompeio contendit. non desunt exempla, quæ Cæsaris testimonium confirmare possint, atque inprimis Epaminondæ victoria contra Lacedæmonios: sed vt sint innumerabilia, quid tam ineptum, quàm si Phormio aliquis, qui castra nunquam viderit, de talibus viris quasi arbiter datus sententiam ferat? vel homo de schola Lycurgi ac Solonis sapientissimorum Reipublicæ moderatorum leges emendare velit? quod quidem cum fecisset Aristoteles, in multorum offensionem incurrit: & à Polybio tacite, à Plutarcho aperte reprehensus est. quàm sapienter, nescio: illud tantùm de rebus parum sibi compertis opinari, lubricum; iudicare.

care, periculoſum videri. atque in eo ipſo Viues Caroli V. præceptor Cominium reprehendit, quod ſæpius ab hiſtoria propoſita digrediatur deque principum moribus ac virtutibus, atque omnino de beata vita philoſophorum in modum diſputet. is tamen aliter atque Viues omne tempus in Republica gerenda, aut in bellis, aut in maximis legationibus obeundis conſumſerat, vt recte, ſi quis alius, iudicium ferre potuerit. quod ſi iuſta reprehenſio eſt, præſtabilius ſit hiſtorico narratione propoſita timide iudicare, vel aſſenſionem omnino cohibere. At in contrariam ſententiam me Polybii auctoritas abducit. is enim propterea Phylarchum reprehendit, quod debitas cuique laudes omiſiſſet, ac præcipuam annalium vtilitatem eſſe putat, ut boni laudibus ſui ſimilium ad virtutem inflammari; ſcelerati vituperatione, & infamia terreri poſſint. quam rationem Tacitus & Procopius amplectuntur; & grauiſſimi quique ſcriptores de re propoſita ſententiam ferunt: quinetiam Agathias (quod miror) nudam hiſtoriam, vetulam nugis ſimilem ſibi videri ſcribit. ſed is auctor non tanti eſt apud me, vt ejus oratione perſuaderi poſſim: præſertim cum Ciceronis grauiſsimo teſtimonio Cæſar omnes hiſtoricos ſuperaſſe videatur: ob id ipſum, quod eius hiſtoria nuda, ſimplex, recta & quaſi omnibus detractis ornamentis vnicuique iudicanda proponatur. conſimilis eſt hi-

ſtoria

ſtoria Xenophontis, quam Thucididi connectit, in qua nullum ſuum iudicium interponit nuſquam digreditur, nulla orationis adhibet ornamenta & quoniam pleriq; bonorum laudes, ac vituperationes malorũ ad hiſtoriæ fructũ pertinere putant, verius ac melius à philoſophis, quorũ illud præcipue munus eſt, quam ab hiſtoricis fieri poterit, quanquam plus ſatis vituperat Neronem, qui iuſtiſſimos quoſq; viros, præceptorem, duas vxores, fratrem Britannicũ, matrẽ deniq; interfeciſſe narrat quæ omnia Tranquillus pure, ſimpliciter ac ſine vlla verborum amplificatione ſcribit. Appianus verò eum Mithridatem ſcripſit matrem, fratrẽ tres filios impuberes, totidemq; filias interfeciſſe, ſubiicit: Sanguinolentus & crudelis in omnes fuit. ſuperioribus fidem non minus detraxit, quam Iouius, qui oratione longa Selimi Turcarum principis crudelitates omnes cum ſumma contumelia verborum amplificauit, mihi ſatis ad æternam ſui nominis labem, & quidem credibilius videretur ſimpliciter narrare tres ab eo Baſſas ſumma fide & affinitate ſibi coniunctos, duos fratres, quinque fratrum filios ac parentem ſenio fractum ab eo necatos, quam oratoris in modum, quod minime hiſtoricum decet, hiſtoriam amplificare, quæ legentibus falſa, vel ſuſpecta videatur. Atque hæc cum bona eorum venia dicta ſint, quia nuda hiſtoria nihil magis inſipidum eſſe putant.

neque enim magnorum virorum de rebus gestis iudicia reprehendo, si modo tales sunt, qui recte iudicium ferre possint. in vrbana disciplina laudatur Dionysius Halicarnasseus, Plutarchus, Liuius, Zonaras, Dio, Appianus: in militari, Cæsar, Paterculus, Ammianus, Frossardus, Hircius, Bellaius: in vtraque Xenophon. Polybius, Thucydides, Tacitus, Cominius, Guicciardinus. in principum arcanis & aulica vita, Tranquillus, Lampridius, Spartianus, Sleidanus, Machiauellus. in moribus populorum & regionum varietate, Diodorus, Mela, Strabo, Leo Afer, Boëmus, Aluaresius in religione, Philo, Iosippus, Eusebius, Theodoritus, Socrates, Sozomenus, Nicephorus, Calistus, Orosius, Sidonius, Gregorius Turonēsis, Abbas, Vrspergensis, Gulielmus Episcopus Tyri, Antonius Florentinus, tum etiam historiæ Magdeburgicæ scriptores. Sed vt optime ab antiquis, Ne sutor vltra crepidam; ita nec Polybii de religionibus, nec Eusebii de re militari iudicia probare possum. Hæc in vniuersum de historicis. Nunc optimi cuiusque delectum adhibeamus. meliores quidem iis quos habemus sperare amentiæ: optare, sceleris esse videatur; nec eorū studia valde vtilia duco, qui sibi fingunt ideam historici consummati, qualis nemo fuerit vnquam, nec vero esse possit: eos autem quos in manibus terimus, omittunt. quis enim dubitat, quin historicus vir grauis, integer, seuerus, intelli-

intelligens, disertus, & quasi vitæ communis ac priuatæ, omniumque rerum magnarum scientia instructus esse debeat: ineptius tamen qui nihil in historia præter eloquentiam, aut fictas conciones, aut egressiones iucundas admirantur: sic enim statuo fieri nullo modo posse, vt qui ad voluptatem, idem quoq; ad rei veritatem scribat, quod in Herodoto reprehendunt Thucydides, Plutarchus ac Diodorus: miror tamen hunc vnum historiæ parentem à Cicerone appellari, quem omnis antiquitas mendacii coarguit. nullum est enim mendacis historici maius argumentum, quàm ab omnibus scriptoribus apertè confutari; neque tamen omnino reiiciendum puto. est enim in eo præter eloquentiam & suauitatis Ionicæ lepôres plurima vetustatis imago: multa quoq; in posterioribus libris verissimè ab eo scripta memorantur. Optimi verò scriptoris indicium est ab omnibus probari; eo præsertim tempore, quo vigent ii, qui rebus gestis interfuerunt. in quo genere sunt opinor, Thucydides, Salustius, Xenophon, Cominius, Guicciardinus, Cæsar, Sleidanus. nã quòd Athenienses querebantur Thucydidem multa in gratiam Lacedæmoniorum scripsisse, magnum veri scriptoris testimonium tulerũt. cùm enim Atheniensis fuerit non Lacedæmonius, & legationes in bello Peloponnesiaco ac Præturas obierit, magnisque opibus & regia stirpe clarus extiterit: tum etiam res ipsas velut

è ſpecula viderit; & magnis ſumbtibus ingēioſos exploratores ad inquirendā rei veritatem aluerit. poſtremò ſpirantibus iis, qui rebus interfuerant, ſua ſcripta in libera ciuitate iudicāda propoſuerit, quis eius hiſtoriæ fidem eleuaret? neque verò Lacedæmoniis ita fauit, vt ſuorum ciuiū penitus obliuiſceretur? à quibus tametſi erat in exilium relegatus cùm hiſtoriam ſcriberet, ſui tamen exilii auctorem atq; aduerſarium omnium maximum Periclem, non modo à calumniis vindicauit, ſed etiam tantis laudibus mortuum cumulauit, vt eius interitu Rempublicam interituram veriſſimè auguraretur. Concionum tamē apparatum tacite reprehendit Diodorus. eadem reprehēſione vtitur Trogus Pompeius (vt eſt apud Iuſtimum) aduerſus Liuium & Saluſtium, quòd directas & obliquas conciones operi ſuo inſerendo, hiſtoriæ modum exceſſerint. Nihil eſt enim, vt ait Cicero, in hiſtoria pura & illuſtri breuitate dulcius. ſin conciones de Liuio detraxeris, exigua fragmenta reſtabunt, quæ cauſa Caligulam impulit, vt ſcripta Liuii & imagines de bibliothecis omnibus prope amoueret. idque magis mirum bebet videri, cùm libro vno & quadrageſimo teſtatum reliquerit, ſe nihil præter hiſtorias Romanorum ſcribere decreuiſſe. De Salluſtio quod eius omnia ſcripta fere interciderunt, non ita facile iudicari poteſt. ex iis tamen quæ habemus, integerrimum ſcriptorem

rem, & rerum magnarum vsu prædirum fuisse constat. vt enim Iugurthinum bellum verius scriberet, in Africam vsque nauigauit. liberè tamen de rebus iudicat. quid enim liberius est, quàm in vno Cæsare & Catone Romanorum omnium illius ætatis collocare virtutem? At Thucidides Periclem; Sleidanus Franciscum regem, ducem Saxonum, Bellaium, Alascenem verissimis ac propriis laudibus extulerunt, comparationis tamen odiosas reiecerunt. ac si quid est, quod cuiquam infamiam afferat, necessariis confirmant argumentis, aut obliq; rumoribus acceptum ferunt. hoc verò commune illis est cum Guicciardino, Plutarcho, Machiauello, Tacito, vt multa multorum cōsilia fraudesque quantumuis occultas in clarissimam lucem proferant. fuit enim Sleidanus Francisci regis interpres, & pro sua Republ. legatione sæpissimè suscepit. cum autem præcipue de religionib (vt erat pius ac religiosus) scribere proposuisset, nō modo conciones directas & obliquas, sed etiam libros vtrinque de religione scriptos, qua breuitate potuit cōplexus est: id quod multis fastidium parit. sed homini antiquitatis ac rerum magnarum auido nihil debet molestum videri, est enim in nostris scriptoribus, Annonio inquam, Monstreleto, Frossardo, Carterio magna farrago rerum leuissimarum, in quibus tamen latet antiquitatis ac vetustatis imago non penitus conte-

mnenda; quā nō reperias apud Aemylium, qui profitetur se multa prætermisisse, quæ alii prodiderunt. eiusmodi est etiam historia Leonis Afri, Aluaresii, M. Gazi, qui maxima, mediocria, minima complectuntur, infinitaque rerum varietate aures hominum curiosorum explere possunt. sed hæc rarius in Græcis aut Latinis, qui duntaxat vrbanam aut militarem disciplinam tractāt; & quæ memorabili casu quodam contigerūt. vt apud Liuium Capitolii deflagratio in bello sociali. apud Tacitum incēdium illud, quod duodecim vrbis regiones absumsit. interdum tamen prodigia planè incredibilia narrant, non modo infimi, verumetiam clarissimi quinque scriptores: vt Cæsar ipse, qui bello ciuili Tralibus statuas sudasse scribit; vir alioqui Deorum & hominum contemptor. sed in eo genere Liuius nimis religiosè dicam, an superstitiose omnes superauit. nihil enim frequentius, quàm boues loquutos. scipiones arsisse, statuas sudasse, quod pluuio cœlo frequenter accidit: Deum Annibali apparuisse, infantem semestrem triumphum clamasse; vt non immeritò Polybius eiusmodi scriptores Tragœdos appellarit; qui cum Annibalem è salebris expedire nō possent, Deos è machina quadam accirent. quanquam Polypius de religionibus nefarie scripsit. illi venia digniores, quod superstitione præstat, quam impietate obligati, & falsam quàm nullam habere religionem.

Est

Est etiam Liuius aliquãto copiosior in laudib. alienis. cum enim P. Sempronium ciuibus omnibus antetulisset (in quo reliquis iniuria fieri videtur) omnibus humanis à natura fortunaq; bonis congestis instructum fuisse tradit. nec eo contentus singula copiosè amplificat à generis splendore, opibus, eloquentia, forma, ætate, animi magnitudine, disciplina militari. Furium vero Camillum, in cælum vsque; Africanum supra cœlum tollit: vt mirum videri nõ debeat, si Augustus Pompeianum appellauit: quòd in Pompeio laudando satietatem explere non potuisset. at in reprehensionibus parcus est & grauis. vt cùm M. Liuius & C. Claudius ante censuram se mutuis accusationibus impeterent: hîc ille, ibi fœdum certamen inquinandi famam alterius cum suæ famæ dispendio factum est, idem alibi de antiqua plebis in patricios reuerentia; Hanc modestiam, inquit, animique altitudinem vbi nunc in vno inueneris, quæ tum vniuersi populi fuit? & de Caluino Campano, Improbum non, sed ad extremum perditum, qui mallet incolumi, quàm euersa patria dominari. est autem quod in Liuio miremur dicendi varietatem, interdum valde copiosus est, interdum verò cõcisus. nam prioribus decem libris CDLX. annos ab V.C. comprehendit. altera decade LXXIV. tertia XVIII quasi serio ad historiam aggrederetur, reliquis decem & centum libris CXCII. annos cõple-

ćtitur. neq; enim vllo tempore populus Romanus à bellis conquieuit: quinetiam multo plura gesta sunt ab exactis vrbe regibus vsque ad Appium Cæcum, quam inde ad Cæsarem. sed id factū opinor, quòd veterum commentarios, qui nascente imperio pauci; florente innumerabiles extiterunt, in vnum quasi corpus coaptauit. cùm autem in eos incideret, qui melius scripserant, iis se totum addixit: vt videre est in Punico Bello; quod quidem ad verbum de Polybio transtulisse videtur. At Polybius non modo æqualis vbique ac sui similis: sed etiam intelligens, grauis, in laudibus parcus, in reprehensionibus acerbus, ac veluti prudens legislator, & bonus imperator, multa de militari vrbanaque disciplina; multa de historici officio disputat. scripsit autem historias omnium ferè populorum, qui suis temporibus floruerunt, & paulò antè ab Olympia de CXXIV. siue ab Orbe condito ter millesimo sexcentesimo octogesimo, vsque ad annum ter millesimum septingentesimum sexagesimum sextum. sed ex libris XLI. quos scripsit XXXIV. interciderūt. videtur autem nō minus philosophi quam historici personam induisse: nam in fœdere Carthaginensium principes ac Rerumpublicarum moderatores admonet, vt diligenter prouideant vtrum ii, quibus cum fœdera iungunt, necessitate coacti, an spe amicitiæ ducantur, plenus est eiusmodi præceptis liber sextus, in quo de mili-

de militari & vrbana Romanorum disciplina copiose disserit. locorum verò ac regionum descriptiones nemo veterum diligẽtius explicauit. tum etiam superiorum temporum & historicorum ignorantiam sæpe coarguit, qui fabulosè multa de Romanis scripserant. ex eodẽ T. Liuii & Appiani pudendum errorem deprehendimus, qui Gallorum legiones à Brenno deletas prodiderunt, nec tantæ cladi nuncium quidam superfuisse, qui vrbem à se captam gloriaretur. consimili errore lapsus est Iustinus, Callimachus & eius scholiastes, qui Brenni copias Italia vastata in Græciam influentes, spoliato Delphorum templo, fulgure percussas omnino interiisse fabulãtur. nam Polybius clarissimis argumentis iisq; necessariis docet, easdem copias incensa vrbe ad Hellespontum vsque progressas, & locorum opportunitate pellectas circa Byzantiũ constitisse Thracibusq; deuictis reguum vsq; ad Clyari tempora tenuisse. quod mirum videri nõ debet: cum Balduino duce non ita pridẽ Byzantium ceperint, & imperio Græcorum diutissimè præfuerint. Polybium sequutus est ætate nostra Paulus Iouius, quod attinet ad viniuersam sui temporis historiam, sed hoc inter vtrumq; interest, quòd ille vel rebus gestis interfuit vel præfuit, vel publica vbique monumenta vidit; hic audita & inaudita plerumque scripsit: ille in militari ac domestica disciplina diu se exercuit; hic neu-

tram attigit: ille in sua Republica princeps, hic priuatus; ille imperator, hic medicus: ille magnam Europæ partem, oram Africæ & Asiam minorem, vt populorum mores intelligeret, peragrauit; hic annos septem & triginta, vt ipse gloriatur, in Vaticano consedit: ille Scipionis Africani moderator ac bellorum vbiq; socius; hic Pontificum perpetuus comes. cum autem rogaretur cur simularet falsa, vera dissimularet: amicorum gratia id à se factum respondit. ac tametsi superstites intelligeret suis scriptis fidem derogaturos, ac tamen intelligebat infinitæ posteritati credibilia fore, quæ sibi ipsi suisque popularibus laudem essent allatura. illud certe ad sempiternam memoriam testatũ reliquit Gorræus Parisiensis, qui qua finxit Amadisi fabulas, nõ minus veras ac probabiles, quam Iouii scripta fore cõfidit. ferendum quidem esset, si pro salute Reipublicæ mentiretur. id quod magistratibus Xenophon & Plato permiserunt: sed assentationis causa mentiri cum omnibus turpe, tum verò historicis turpissimũ. nam Bessario Cardinalis cùm inter Diuos inepta quadam ἀποθεώσει Romæ quàm plurimos referri videret, quorum vitam improbarat, se valde dubitare dixit, vtrum vera essent, quæ ab antiquis prodita fuerunt: ita mendaces historici faciunt, quo minus fidei reliquis habeatur. si Polybium imitaretur, meminisse debuerat quod ille historiarum initio profitetur, eum

qui

qui de historia veritatem detraxerit, plucerrimi animãtis oculos detraxisse, quàm vere scripserit, non ex eo qui fabularum auctorem appellat, aut ex Sleidano vel Bruto Veneto, qui hominem mendacii sæpe coarguunt: quod alter religione, alter odio tyrannidis permoueatur: sed ex ipso historiæ parente Guicciardino, qui omnium iudicio verissime scripsisse putatur, conuinci potest: cuius scripta si cum Iouio conferantur, non magis congruent, quàm rotunda quadratis: præsertim in concionibus, epistolis, fœderibus, decretis, quæ Iouius suo arbitratu fingit; in quo tamen decorum ita confudit, vt imperiti milites ipsius Alciati sui laudatoris iudicio, declamatores scholastici esse videantur. omitto ineptam Caroli Imperatoris ad Iouium cohortationem; Expedire te, inquit Ioui, calamos oportet, &c. tum eius querelas & colloquia cum Iouio, quæ tam vera mihi videtur, quàm ducentos amplius leones à Muleasse interfectos: aut ex agro Brixiano sexcenta millia minoris pecoris, maioris verò ducenta millia à Gallis abducta, vt ipse affirmat, nec aliis acceptum refert multa de Persarum, Abissinorum ac Turcarũ imperio; quæ vtrum vera sint, ne ipse quidem scire potuit, cum rumoribus fidem habuerit: nec consilia principum, nec conciones, nec epistolas, nec res gestas, nec vlla publica monumẽta viderit: sic tamen scribit quasi rebus interfuisset, nec vllam dubitationi

tioni locũ relinquit. quæ igitur verissimè scribere potuit, noluit: puta res in Italia gestas, quæ voluit, non potuit: scilicet externa. nihilominus tamen grauiter se laturum scribit, si cum sui temporis scriptoribus cõferatur: quod Arriani exemplo scriptum opinor. is enim tantò se reliquis historicis, qui vitam Alexandri Magni scripserant, superiorem putat, quanto reliquis imperatorib. Alexander. fuit certè Arrianus summo vir ingenio, summaque doctrina præditus, vt planum fit ex eius commentariis in Epictetum. præterea vsum cum eruditione coniunxit: ac propter summam prudentiam ab Adriano Augusto per omnes honorum gradus ad consulatum, florente Republica, prouectus esto, mitto flores Attici sermonis & eloquentiam, quæ in eo tanta fuit, vt alter Xenophon appellaretur. neq; tamen si Iovius vlla re cum Arriano comparandus esset, molestè ferre debuit secum aliis conferri: quod ei per me licebit. non quod multa non sint verè & eleganter ab eo scripta: sed hunc mendacii fructum tulit, vt etiam cùm vera scribit, suspectus habeatur hoc tamen acerbius est ac indignius, quòd cum historiam venalem prostituisset, vberiores tulit mẽdacii fructus, quam quis alius vera scribẽdo. Sed ad veteres redeo, quos cum nostris, & inter se, vt casus feret, comparabo. Ac primum quidem occurrit Dionysius Halicarnasseus, qui præter moderatum dicendi ge-

-di genus & Atticam puritatem, antiquitates Romanorum ab ipsius vrbis origine tanta diligentia conscripsit, vt Græcos omnes ac Latinos superasse videatur. nam quæ Latini quasi peruulgata neglexerunt, puta sacrificia, ludos triumphos, magistratuum insignia, tum vniuersam Romanorum in gubernanda Republica disciplinam, censum, auspicia, comicia, totiusq; populi difficilem in classes ac tribus partitionem: postremo Senatus auctoritatem, iussa plebis, magistratuum imperia, populi potestatem vnus omnium accuratissimè tradidisse videtur, quæ vt planius intelligerentur, Græcorũ leges ac ritus cum Romanis institutis comparat. vt cum iura clientelarum, quæ Romulus instituit (quanquam ea quoq; Gallorum communia fuisse tradit Cæsar) ab Atheniensibus & Thessalis altius repetit: ac Romanorum Dictatorem parem potestatem habuisse atque Harmosten Lacedæmoniorum, Archum Thessalorum, Aesymneten Mitylenæorum. leges antè Romuli, Numæ, Seruii vnà cum antiqua Romanorum origine sine hoc auctore penitus interiissent: quæ Latini quasi peruulgata negligenter omiserunt. atque id fere omnibus historicis contigisse videmus, vt quæ vulgo cognita sunt Reipublicæ instituta prætermittant: quasi exteris æque ac ciuibus nota, vel etiam immutabilia fore iudicarẽt. rectè Sleidanus, qui quod Argentinæ Missa xx. annos intermissa fuisset.

dein-

deinde prementibus armis rursus admissa, plebe magno concursu velut ad noua spectacula confluente; occasione accepta profitetur se posteritati Missæ arcana relicturum, ne si rursus dimissa, vel omissa, vel planè amissa fuerit, quæ qualisque sit postea ignoretur: quanquam pleraque sunt ab eo negligenter prætermissa: sed venia dignus est, si eius sacrificii oblitus sit, cui non nisi puer interfuerat. ita Dionysius, Plutarchus, Polybius, Dio, Græci homines Romanorum disciplinam vniuersam, quam Latini neglexerant, diligenter pertractarunt. idem quoque in nostris & Italorum scriptis sæpe desideraui, ut Dionysium sibi proponerēt ad imitandum: qui singulas historiæ vtilitates vbique colligens, omnia dicta, facta, consilia ad bene institutæ ciuitatis formam reuocauit: maximè vero ad religionem & numinis metum. quid enim diuinius & ad religionem magis accommodatè dici potuit, cùm de iustitia Romanorum ageret, quam æterna quadam lege naturæ nunquam interitura decretum fuisse, vt imperia Rerumpublicarum ab iniustis possessoribus ad iustos referantur? illud quidem est Syrachi sapientiæ magistri vetus oraculū: ex quo Dei bonitatem, & eam, qua in rebus humanis vtitur, procurationem admirari debemus cum omnibus ætatibus ac seculis dominatum optimo cuique cum summa vtilitate infimorum tributum videamus, sic enim Deus angelis imperat,

perat, hi hominibus, homines belluis, & in vniuersum anima corpori, ratio libidini, mens rationi. atque hæc de historia Dionysii: quæ si integra extaret, nihil esset cur Varronis thesauros interiisse quereremur. fuit enim Dionysius non solum Pompeio Magno ac Tuberoni, sed etiam magistro Varroni tanta beneuolentia coniūctus, vt ab eius spaciis & colloquiis præclara omnia hausisse videatur. Parem ferè diligentiam in Romanorum antiquitate adhibuit. Plutarchus, de eo quid iudicandum sit, satis vnicuique perspectum opinor. cùm enim Traiani optimi principis moderator extiterit, & in aula principum diutissime versatus, ad extremum etiam Istriæ præfectus, dubium non est quin ad summum sapientiæ studium, rerum quoque gerendarum vsum adiunxerit. populorum verò maximè illustrium historiam complectitur: tametsi non perpetuam, sed abruptā, & ad principum similitudines accommodatam. est autem quod in eo miremur liberum de re quaque iudicium, vt non tam historicus quàm principū censor esse videatur. sic tamen existimo, si quis idoneus est earum rerum arbiter, aut Plutarchum esse aut neminem. quid enim tantam sapientiam latere potuit? patet hoc quidem omnibus qui modo grauissimas illius de Republica, deque intima philosophia disputationes legerint: bellorum verò causas, initia, progressus, offensiones, victorias non a-

liter ac bonus imperator diligenter explicat. interdum etiam ad minima quæque rei familiaris momenta delabitur: cuiusmodi est illud de Catone Censorio, qui dedita opera dissidia inter seruos serebat, ne quid deterius in eadem voluptate conspirantes molirentur. ac de Pericle qui fructus annuos, quos ex prædiis percipiebat, suo commodo vendere, ac victui necessaria, emere consueuisset, sæpe incredibilia & planè fabulosa narrat, sed vtitur verbo φασὶ, ne quis temerè assentiatur, vt in Licurgo scribit puerum Lacedæmonium crudelissimam lacerationem & iliorum distractionem ad necem vsque pertulisse, ne vulpis furtum detegeretur. & Agesilaum & Ephoris mulctatum, quòd suorum ciuium animos & voluntates vnus sibi conciliarat. illud tamen animaduersione dignum est, quod Græcos principes cum Græcis, & Romanos inter se bona fide comparauit: Græcos vero cum Romanis non item, idque facile intelligi potest in comparatione Demosthenis ac Ciceronis: Catonis & Aristidis: Sylłæ ac Lysandri: Marcelli ac Pelopidæ. quid autem aliud est Agesilaum Pompeio, quã muscam elephanto conferre? interdum etiam in Romanorum antiquitate labitur: quod in homine Græco, qui se linguam Latinam non satis intellexisse in vita Demostenis confitetur, mirum videri non debet. scribit Gracchum equites cum senatoribus rogatione Sempronia de

nia de iudiciis coniunxisse; qua tamen ademta sunt iudicia senatoribus, & ad equites omnino translata: vt Velleius, Appianus, Asconius, Tacitus & Florus confirmant. itaq; legē Liuiam pro Sempronia: & Gracchum pro Druso vsurpauit simile est illud quod Romanorum Denario drachmam; libræ minam æquauit, in vita Fabii & Antonii. id quod Budeo magnam præbuit errandi occasionem: nam his fundamentis male iactis, infiniti errores consequuntur: quod item in Catone Vticensi mutuam dare vxorem apud Romanos licuisse tradit: idque fecisse Catonem erga Hortensium, vt ex Martia Catonis nobili ac fœcunda matrona liberos susciperet, vix adduci possum vt credā, præsertim cum Romuli lege de adulteriis ac more veterum, quem Tiberius reuocauit, agnati adulteras vxores pro suo arbitratu coercerent. & quidem satis audacter Cuiacius, qui P. Manutium fabrilia tractare iubet, quod lege Romilia de adulteriis capitalem pœnam vxori à marito & propinquis infligi licuisse putet: ea tamen lex à Gellio his verbis concepta est: In adulterio vxorem tuam si deprehendisses, impunè sine iudicio necares: illa te si adulterares, digito non auderet contingere, neq; ius est & in oratione Catonis De veteri mulierum victu & moribus: In adulterio vxores deprehensas ius fuisse maritis necare: neq; enim ζημιοῦν multare significat, vt voluit Cuiacius, sed quo-

quo modo punire: hoc verò planius intelligitur ex ipso Halicarnasseo, qui maritum τῆς μεγίστης τῆς τιμωρίας κύριον fuisse scribit adulterii & ebrietatis causa. quibus verbis ius vitę ac necis tribuitur. quanquā mitius agi, & à propinquis vltra ducentesimū lapidem relegari adulteras consueuisse scribit. Tacitus libro secundo, idē Plutarchus & Strabo Parthos æque ac Lacedæmonios mutuas vxores amicis dare consueuisse aiunt: sed eum morem non tulit opinor seueritas Romanorum. neque Appiano idem quoque de Romanis scribenti assentior, cum in eorum antiquitate sæpissimè offendat. Nā libro secundo bellorum ciuilium scribit, Cæsarem cum Marcello in senatu dissentientem gladii capulo manum admouisse, ac minitantem senatui dixisse, Nisi dederitis, hic dabit: quæ verba sunt Antonii, cum eo tempore Cæsar esset in Gallia. idem P. Clodium cum Calphurnia Cæsaris stupri commercium habuisse, & in sacris bonæ Deæ deprehensum tradit, quę ad Pompeium pertinent, fuit autē Aegyptius: postea Romæ Aurelio principe forensium causarum actor, vt ipse in Libyco profitetur. vnus est tamen ex omnibus historicis qui Romanorum prouincias, opes, exercitus, totiusq; imperii descriptionem ad intuendū velut in subiecta tabula proponit. Strabo quidem, Plinius ac Rufus prouincias attigerunt, opes omiserūt. sic enim in Libyco Appianus: Habent, inquit,

Romani

Romani equitum quadraginta, peditum ducenta millia: armorum vim duplo maiorem; minorũ nauium duo millia: triremes mille, quinqueremes quingentas: armamenta naualia multo plura, præter octoginta naues aurea puppe ac prora insignes. ad hæc trecentos elephantes, & curruum armatorum duo millia, talentorum vero in thesauris Aegypti quatuor &septuaginta millia: sed magnam eius historię partem amisimus. Nam Siculus, Macedonicus, Hiberius, & Chartaginensis desiderantur. Atque hæc Dionis Cassii opera sarciri poterant, nisi maior esset huius, quàm illius iactura: tametsi Xiphilinus in epitomen quæ potuit coniecit. cùm enim Dio totum vitæ suæ tempus in Republica gerenda consumserit, ac per omnes honorum gradus bis ad Consulatum euectus, deinde Proconsul factus, prouincias summa cum laude gubernarit, magnam denique bonarum artium scientiam cum vsu coniunxerit, quis dubitet eum inter optimos scriptores censere? profecto comitiorum ac magistratuũ Romanorum, totiusque publici iuris disciplinam accuratè collegit. principum vero consecrationes & ἀποθεώσεις vnus tradidit; & ea, quæ Tacitus imperii arcana vocat, pene solus euulgauit. fuit enim publici consilii diligens indagator. videtur tamen vbique partes Cæsaris aduersus Pompeium; & Antonii aduersus Ciceronem data opera tueri voluisse. illa vero pot-

tenta quæ in acie Marcomanorum contigerũt, Arnulpho Aegyptio, non Christianis tribuit, contra quam Tertullianus, Eusebius, Orosius, Iustinus, Paulus Diaconus, ac Marcus ipse Aurelius in suis ad senatum literis testantur. Sunt qui Diodorum superioribus conferendum, plerique anteferendum putant: non video tamen quid in eo tantopere admirentur: siue dicendi genus, quo nihil magis vulgare dici potest, siue rationem historiarum spectent. rectè quidem & ordine proponit ea quæ initio cuiusq; libri dicturus est, seque ipsum breuiter colligit. vt videre est initio primi libri, vbi totum opus in libros XL. partitur. sex prioribus tempus omne complectitur ante bellũ Troianum vndecim sequentibus â bello Troiano ad Alexandri mortem, reliqui XXIV. ab Alexandro vsq; ad bellum Gallicum. quod quidem tempus annos centum ac triginta supra mille comprehendit; præterea quæ fabulosa veteres appellant ante bellum Troianum ex quo ad Heraclidarum reditum annos supputat XC. secutus Apollodorum. hinc vsque ad primam Olympiadem CCCXXVIII. â prima Olympiade ad bellum Gallicũ DCCXXX. hæc diligenter illustrium quoq; philosophorum, historicorum ac poëtarum ætates solus è veteribus ad historiam adiunxit. vt libro decimoquarto scribit Ctesiam à Nino historiarum initia duxisse, Archonte Lysiade; huius etiam libros sex Assyriarum,

rum totdem Persicarum rerum, in quibus ab Herodoto vbiq; fere dissenserat, in vnum collegit, Nam Plutarchus, Pausanias, Athenæus, & Græci fere, omnes auctoritate Ctesiæ vtuntur, quanquã eius epitomẽ habemus. Thucydidẽ verò initiũ historiarũ fecisse tradit Archonte Charite, Q. Furio, & M. Papyrio Coss. Ephorum ab Heraclidarum reditu ad Perinthi expugnationem: Theopompum ab anno primo Philippi Macedoniæ regis, Archonte Calimede, Olympiade quinta & centesima, Cn. Genutio & L. Aemilio Coss. sed quod Diodorus in Theopompo reprehendit, idem in Diodoro coargui potest. ait enim ex libris octo & quinquaginta, quinque esse, quorum dubia sit fides: ita ex libris XL. Diodori quorum vix duodecim integros habemus, quinq; priores pene ex fabulis conflati videntur, vt Viues, nihil eo scriptore nugacius esse putet. tametsi primus est inter Græcos qui Plinii iudicio nugari desiit. cum verò vniuersitatis historiam scribere proposuisset, totus est tamen in historia Græcorum: quinetiam prolixior est in vnius Philippi Lacedæmonii cõcione (Laconicæ breuitatis, & suæ in Thucydidem reprehensionis oblitus) quam in historia bellorũ, quæ per Italiam gesta sunt annis fere trecentis: cum tamen longa d gressione de peste Atheniensium & eius causis disputet. omitto quam absurda sit eius Interpretatio de anno Lunari, cum homines annos

mille ducentos aliquando vixisse crederentur: quasi non his quoque temporibus hanc ætatem multi superarent. sed cũ annos XXX. in historia scribenda & regionibus obeundis se consumsisse fateatur, miror quur Italiæ finitimę historias adeo negligenter tractarit: pręsertim cum florente Romanorum imperio, id est, Cæsare Dictatore, claruerit: nam si quis Liuiũ ac Dionysium cum Diodoro comparet, vbique fere in Romanorum antiquitate discrepantes iudicabit: maximè in ratione Fastorum & Olympiadum, in quibus sæpissimè labitur. idq; fortassis imperitia linguæ Latinæ contigisse puto, quo minus scripta Romanorũ diligẽtius inquireret, argumento est quod vbiq; Φρύριον pro Furio scribit, quasi Græca vox esset idem Ancum Horatium pro Marco: Sp. Maniũ, pro Melio: Lactucam, pro Luctatio: Trigeminum pro Tricosto. quod vt librariorũ vitio tribuetur (sic enim opinor) non tamẽ potest in Consulibus, Decemuiris, ac Tribunis militum cõsulari potestate eadem excusatio habere locũ: in quibus enumerandis modo tres modo quatuor omittit, totamque Fastorum Consularium rationem confundit. sed hæc Caroli Sigonii & Onuphrii panuinii studiis ac labore facile possunt emendari, vterque profecto in Romanorum antiquitatibus explicãdis summam ingenii laudem est adeptus. In quo genere magnum etiam Cornelius Tacitus nobis attulit

attulit adiumentum. cum enim à Tiberio vsq; ad Neruam vnius seculi res gestas conscripserit, omnia maxima, mediocria, minima studiosè persecutus est. libro quarto profitetur se nec bella nec vrbium expugnationes, nec fusos exercitus, nec certamina plebis & optimatum narrare, suumq; laborem inglorium fore, non tamen inutilem. & paulo post: Nos sæua iussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & easdem exitu causas coniungimus, quanquam omnia bella, quæ illis temporibus contigerunt, & quibus fere interfuit aut præfuit, studiose describit. nec post Actiacã victoriã vllus est historicus qui militarẽ aut forensem rationem copiosius tractarit. floruit enim diutissimè in militari vrbanaque disciplina, & proconsul Germaniam inferiorem obtinuit, quo tempore Germanorum mores, instituta, ritus tanta diligentia perscripsit, vt vni Tacito suam antiquitatem Germani acceptam ferãt. est etiam gloria maiore dignus, quod Tacitus Augustus, qui ob summam sapientiam magna consensione Senatus ac legionum Imperator creatus est, ad hunc suæ stirpis originem detulit, eiusque libris bibliothecas omnes cõpleuit: tametsi efficere non potuit vt integrum haberemus. est autem oratio Taciti mirum in modum arguta & prudentiæ plena. argumento sit illud, Procliuius est iniuriæ quàm beneficio vicem ex-

oluere: quia gratia oneri; vitium in quæstu habetur. quid autem de Sciano breuius & acerbius dici potuit, quàm eius voluntatem nō nisi scelere quæri potuisse? aut de Poppæa, maritos & adulteros non distinxisse, sed vnde vtilitas ostenderetur, illuc libidinem transtulisse? Vitellii stuporem, libidinem, temulentiam, crudelitatem acerbè insectatur: sed nihil acerbè dici potest in eum qui præter naturæ vitia, que in eo maxima fuerunt, legem incestus ac nuptias auunculi cum sororis filia Senatui persuasit. idem cum inter cadauera cæsorum ciuium iter haberet, nec quisquam præter eum teterrimum odorem ferre posse, palam dixit; Bene olere interfectum hostem, melius ciuem. Si de legibus & Republica sententiam Taciti exquirimus, quid grauius dici potest quàm omne magnum exemplum habere aliquid ex iniquo, quod contra singulos vtilitate publica rependitur? Plato paulò aliter; Hydræ caput eos amputare, qui de legibus omnia incommoda detrahi posse opinantur. si forenses ac senatorias artes, si antiquitatem non Romanorum modo, sed aliorum quoq; populorum quærimus, nusquam vberior seges. vt cùm de fœderibus apud Armenios sanciendis agit; Mos est, inquit, regib. implicare dextras, pollicesque inter se vincire, nodoq; perstringere; mox vbi sanguis in artus extremo se effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atq; inuicem lambunt,

bunt,

bunt. id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. quid multa? nullus profectò historicus magistratui ac iudici vtilior videtur. sed me lacerat & conficit quorundam reprehẽsio, quæ refutatione minus egeret, nisi auctoritate plurimum valerẽt: nam ausus est Alciatus historiã illam planè diuinam senticeta vocare, in ea epistola quã ad Iouiũ scripsit & quidem propter asperũ dicendi genus ab iis repudiari solet, qui leuiores Grãmaticorũ nugas malunt, quàm grauissimas eorum narrationes, qui totum vitæ suæ tempus in Republica gerenda consumserunt. quanquàm non video cur Alciatus tantum virum contemnere; ipse de eloquẽtia triumphare debeat: nisi quod Decius illum ex albo Iurisconsultorum eximens Ciceronianum vocauit: non aliter ac Hieronymus qui se ante Christi tribunal verberibus cæsum scripsit, quod Ciceronianus esset, nõ Christianus, sed hic verberibus; ille contumelia nullo suo merito affectus est extra iocum. Budæus acerbe Tacitum scriptorem omnium sceleratissimum appellauit: quod nonnihil aduersus Christianos scripsit. quæ ratio fecit, opinor, vt eum Tertullianus mendacissimum, Orosius adulatorem appellaret. sed quemadmodum Marcellus I.C. meretricem turpiter facere respondit, quod sit meretrix; nõ tamen turpiter accipere cum sit meretrix: ita quoq; impie fecit Tacitus, quod non fuerit Christianus: sed

non impie aduersus nos scripsit, cum gentili superstitione obligaretur. ego verò impiũ iudicarem nisi quamcunq; religionem verã iudicaret, non eam quoq; tueri & contrarias euertere conaretur. cum enim Christiani & Hebræi quasi venefici, & omnibus sceleribus ac stupris infames ad supplicia quotidie raperentur, quis historicus à verborum contumeliis abstineret? quod si excusationem meretur ignorãtia, profecto excusandus est Tacitus, qui Iudæos ab Ida monte Cretensium quasi Idæos deducit: vt Nicolaus Damascenus, qui Hierosolyma quasi ἱερόσυλα, παρὰ τὸ ἱερὰ συλᾶν dici putat. Hoc igitur si scelus est, multo maiori scelere obligaretur Vlpianus, qui septem libros de Torquendis Christianis, non ad historiæ cognitionem, sed ad suppliciorum acerbitatem scripsit. Sceleratus quoque Tranquillus vbi agit de Christianis: cuius tamen historiæ tãtopere laudatur, vt æqui rerum æstimatores nihil vnquã accuratius ab vllo historico scriptum fateantur. Non placet quibusdam quod læuissima quæque persequitur: sed in principum dictis & factis, nihil leue, nihil paruum videri debet; propterea quod in vulgus manant, & principis exemplo mores populi semper reguntur. hoc fortassis improbari potest, quod fœdissimas quasque principum libidines nimis studiosè consectatur, quas Cornelius Tacitus omisit. sed in eo genere longe à Lampridio superatur. is enim

is enim tot portenta nouarum voluptatum ab Heliogabalo inuecta describit, vt non magis ea narrare, quàm vnicuique ad imitandum proponere videatur, vterque tamen in intima principum aula educatus est; Præsertim verò Tranquillus, qui Adriano fuit ab epistolis, ex eoque statu depulsus, quod cum Imperatoris vxore familiarius egisse ferebatur, quam decus aulicæ consuetudinis postularet. nã qui consequẽtiũ Imperatorũ vitas ordine scripserũt, scilicet Dio, Spartianus, Capitolinus, Herodianus, Trebellius, Vopiscus, Eutropius, Lampridius, Volcatius, Ammianus Pomponius, Lætus, Orosius, Sext. Aurelius; non eo fuerunt gradu quo Tranquillus: idque ingenuè Vopiscus confitetur, cùm Tranquillum emendatissimũ scriptorem appellat. ac merito. sic enim scribit vt nec dignitate cuiusquam, nec vitiis, nec vlla omnino perturbatione commoueri videatur. Caligulę virtutes animi & corporis tantas initio contigisse scribit, vt nemini maiores: eiusdẽ tot ac tanta vitia, quæ postea consecuta sunt, comemorat, vt nullũ in natura mõstrũ fœdius fuisse videatur idẽ Neronis laudabile quinquennium prædicauit. Claudium adeo stupidum fuisse scribit, vt illum pro tribunali sedẽtem leues causidici stultum appellarent. eiusdem nobile iudicium illud commemorat, quo feminam filium non agnoscentem, dubia vtrinque argumentorum fide, indicto matrimonio

monio filii, ad confessionem impulit. quid ab ipso sapiētiæ magistro Salomone potuit sapiētius iudicari? Non idem fuit in Herodiano studiū veritatis inquirendæ: nec fere potest eiusdem principis virtutes ac vitia recensere, ac sæpius erroris coarguitur à Spartiano, à Capitolino. Est etiā in Tranquillo plurima Romanæ vetustatis & antiqui iuris imago, multæ leges edicta, senatusconsulta, quæ nusquam alibi reperiuntur: quæ vero qualisque fuerit principū cognitio ac iurisdictio, solus pene Tranquillus cum Tacito scribit: ex quo plurimum lucis accedit ad scripta Iurisconsultorum. His, opinor, commodè Velleium Paterculum coniungemus, qui præter liberalem eruditionem, magistratus & honores maximos domi ac militiæ gessit. vt enim dicendi genus, quo nihil purius ac suauius fluere potest, omittam; antiquitates Romanorum ab vltimo principio tanta breuitate ac perspicuitate (si quidem integer extaret) comprehendit, vt nemini secundus esse videatur. laudes etiam illustrium virorum egregia quadam oratione & magno viro digna commendare solet, vt videre est in laudibus Pompeii, Cæsaris, Ciceronis; quæ tamen ab eo scripta sunt, non historiæ, sed propositionis locum habent, ad vniuersæ historiæ comprehensionem. Atque huius exemplo G. Bellaius Prorex Insubrum breui libello Gallorum antiquitates complexus est ad historiæ formā, vel

potius

potius ἰχνογραφίαν, qua historiarum scriptoribus singulare quoddam exemplar dedit ad intuendum & imitandum. scripsit etiam Latino ac vulgari sermone Caroli Quinti Imperatoris expeditionem in Prouinciam, mira quadam ingenii vbertate ac prudentia. neque verò alius esse potuit, cùm ingenii vim acerrimã, summam eruditionem, & incredibilem rerum gerendarum vsum haberet. totum enim vitæ suæ tempus in consilio principis, aut in obeundis legationibus, aut in munere imperatorio, aut in optimarum artium studiis consumsit. denique perfecisse dicitur, vt Gallica nobilitas non minus literarum quàm armorum gloria floreret, primusque apud nos arma literatis, & literas dedit armatis. sed ne quis meũ ciuem (fuit enim natione Andegauus) à me plus æquo laudari putet, multo plura Sleidanus; qui cum hominem omni genere laudum cumulauisset, tùm verò Gallicæ nobilitatis decus appellauit. hunc igitur Polybio, Thucydidi, Xenophonti, Cæsari, Tacito cõiungemus, in eo maxime quod rerum causas, initia, progressus, inclinationes, atque omnia omnium consilia, dicta, facta, iustissimis ponderib. examinauit. nec refert ad historici delectum, quod hic noster pauca scripsit, cum ex vngue leonẽ. Copiosè Guicciardinus, quem ad illius imitationem scripsisse putarem, nisi iisdem quibus ille temporibus floruisset. ac tametsi finibus Italiæ

Italiæ semper sese continuit, nec bellicis laudibus cum Bellaio comparari potest, attamen in scribenda historia iudicio grauissimorum virorum suos æquales (atq; haud scio an veteres quoq; historicos) superauit. nã vbi quid in deliberationẽ cadit quod inexplicabile videatur, illic admirabilem in differendo subtilitatem ostentat; & graues vbiq; sentẽtias veluti sal accommodate perspergit. Et vt pauca de multis colligam; cum militaris & vrbanæ disciplinæ peritissimus esset, nostros homines prudẽtiæ tacite coarguit, quod armis imperia facile propagarent, ea tamẽ retinere non possent: nec viderent partum imperium iis, qui domestica disciplina vti nescirent, non modo inutile, sed etiam graue ac perniciosum semper fuisse. Egregia sane & magno viro digna sententia, quę vtinam principibus bene cognita esset, alio loco Venetorum arguit imprudentiam his verbis: Veneti perturbatis Italiæ rebus bellorum exitum otiose spectabant, vt ipsi quoque prædam abigerent, rati fore neminem qui se lacessere auderet. at potentiorem esse aut cum potentioribus in eadem amicitia conspirare oportet. quæ reprehensiones nihil habent contumeliæ vel acerbitatis. nullius vero nisi mortui nomẽ laude prosequitur aut vituperatione, idq; facit sine vlla perturbati animi significatione: vt videre est in Leone põtifice, a quo magnas opes, maiores etiam honores ac magistra

tus adeptus erat (ab eo enim legionibus sacris & prouinciis ecclesiasticis cum summo imperio præfectus est) nihilominus principem fuisse scribit, in quo multa laudare, multa vituperare possis: quinetiam eius perfidiam aduersus Franciscum regem in fœdere percutiendo solus detexit. neq; tamen Carolo V. minus infidum fuisse tradit, quod eius ope Gallos Italia expulisset, vt postea Hispanos facilius eiiceret. quid autem de Ferdinando verius dici potuit, quàm omnes suas cupiditates religionis ac publicæ vtilitatis specie texisse? aliud argumentum est eius integritatis & animi ægritudine vacui, quod cum Gallis vehementer infensus esse debuisset (ab iis enim diutissimè obsessus est cũ Parmam strenue tueretur, ac de vita, deque fortunis omnibus periclitaretur) nihilominus tamẽ Pauli Iouii de morbo quem Gallicũ vocat, orationem refellit. Par est, inquit, Gallorum nomen ab hac infamiæ labe vindicare; cùm Hispani ab Hesperiis insulis in Italiam hoc morbi genus inuexerint. est autem mirum in eo studium veritatis inquirendæ. nihil enim temerè, sed omnia necessariis argumentis confirmat. fertur enim epistolas, decreta, fœdera conciones ex ipsis fontibus hausisse & expressisse. itaque frequenter occurrit illud, LOCVTVS EST HÆC VERBA: aut si ipsa verba defuerint, LOCVTVS est in hanc ferè sententiam. quo fit vt Iovio plane dissimilis sit,

ſit, qui vt magnam hiſtoriæ partem ; ita cōciones vel potius declamationes ſcholaſticorum in modum finxit, argumento eſt concio Balionis ei planè contraria quam Guicciardinus ab exemplari deſcripſit. fuit enim & rerum & locorum & perſonarum , atq; adeo conſiliorum & factorum tam diligens inueſtigator, vt omnes Italiæ vrbes, municipia, caſtra, fluuios, quodque maximum duco, publica monimēta penitus inſpexiſſe videatur. quæ verò fama diſſiparat in vulgus, nuſquam prætermiſit, vt in acie Mauritana, qua Galli Heluetiorum exercitum fregerunt, cæſorum numerū ſcire non potuit: propterea quod, inquit, magna pars inuidia, vel ſtudio, vel errore ducebatur. plerique XIIII. Heluetiorum millia: nonnulli decem: alii octo: fuêre qui tria duntaxat millia referrent. cùm autem ſcripſerit res in Italia geſtas annis fere xl. externa modicè, aut etiam intra modum attigit. Turcarum quoq; ac Perſarum bella, quæ multo melius illi quàm Iouio nota fuerunt, prudens omiſit, ne de rebus parum ſibi compertis temerè affirmaret. ſed ne penitus ignorarentur, ita leuiſſimè commemorat; Ferebatur Selymus Syriam & Aegyptum inuaſiſſe. videtur tamen nonnullis aliquanto prolixior. ſed iis qui ſtatum Rerumpublicarum atque omnino caſus humanos intueri volunt, breuiſſimus: propterea quòd nulla pars orbis terrarum plures caſus, aut maiores Rerumpublica-

blicarum conuersiones illis temporibus pertulit quàm Italia. at illud quanti est, ab eo tantarum rerum veritatem intelligere, qui totius Italiæ consensu summa prudentia, eruditione, integritate, rerumque gerendarum vsu floruisse fertur? nam cùm alius aliter & fere suo quisque arbitratu fingeret historias, vnus is inuentus est qui tam altè ædificauit vt non modo leuissimorum hominum, sed etiam Iouii ac Bembi luminibus obstruxisse videatur. Vt enim Bembus vir clarus, & in luce totius Italiæ diu multumque versatus sit (omitto singularem eius eloquentiam) nihilominus aut multa in gratiā suorum ciuium aliter atq; gesta sunt scripsisse, aut certe Guicciardinus sæpe mentitus esse cōuincitur. cuius rei vnum aut alterum argumētum sit; quòd cum Galli ad Forum Nouii auxiliares Venetorū copias fudissent, ferroque, vt dicitur, viam sibiipsis aperuissent; Bembus nec victos, nec victores fuisse scribit, & eorū in Galliam reditum fugam appellat. Guicciardinus argutè hunc in modum; Si vincere est ea re potiri, cuius causa bellum suscipitur, Galli vicerant, cum ob eam duntaxat causam prælium suscepissent, vt in Galliam Rege incolumi redirent. cum igitur hostes in fugam conuerterint, partim prostrauerint, partim in Tarum flumen adegerint, seque in patriam toto receperint, quis de victoria quærendum putet? rei quoque veritatē dissimulauit Bem-

bus in prælio Rauennati, cuius victoriam tam claram & illustrem nemo Gallis vnquam præripuit. Militum, inquit Bembus, & equitũ millia supra decem & octo interfecta sunt pari fere vtrorũq; numero, fortuna dispari. quod igitur Venetos nunc Italiæ columen, nunc publicum orbis terrarum ornamentum vocat, ac eorum modo æquitatem, fidem, modo magnificentiã & opes, vniusque nauis Venetæ incredibilem aduersus Turcarum opes, fortitudinem, omnium denique ciuium pietatem, modestiam, religionem, prudentiam vbiq; extollit: rem facit non tam bono historico, quam bono ciue dignam. quod verò Gallos vbique verborum contumelia insectatur; quod nihil sanctum ab illis aut tutum fuisse: quod fidem Venetis & Alfonso Aualo datã fregisse tradit; scriptoris est, non seipsum laudantis, sed vituperantis. ac siquidem militari iure infamis est, qui nationem verborum contumelia violauit, quanto magis hoc historico fugiendũ? præsertim si in eo ipso quod aliis obiicit, falsa pro veris tradere cõuincitur: nam Guicciardin⁹, violati fœderis crimẽ in Venetos regerit: non tantùm propter perfidiæ nimiam aduersus Gallos suspicionem, sed etiam quod Aluianum acerrimum Gallorum hostem, non modo triumphantem de Gallis in vrbem admiserant, sed fœderis quoque legibus complecti rege Gallorum inuito conarentur. quæ igitur de perfidia Gallorum

rum oratione scribit, tam vera fuit quàm in Apulia bello Veneto coruos ac vultures tanta ex aere vi, tantisque agminibus inter se conflixisse, vt carri duodecim eorum cadaueribus explerētur. qua de re nō ambigit Bembus, sed plane affirmat. & verò cum multus, vt ipse testatur, annosq; natus sexaginta ad scribendū se cōtulisset, eum laborem, quem in historia scribenda quærimus, ægrè ferebat: Tædet me, inquit libro quarto, eius belli leuiora consectari. quis enim legat sine fastidio singula. hæc planè sunt oratoria: cuiusmodi est etiam Lauredani concio aduersus Minium, qua nihil fieri potest ornatius. puritatem enim dictionis ità consectatur, vt verbis quidem parùm Latinis, sed tamen ad significandum necessariis vti nolit. Turcarum Imperatorem regem Thraciæ, quæ vix centesima pars est eius imperii; & Mediolani Ducem, regem quoque vocat. id quidem Latine, sed non satis, opinor, ad id quod decuit accommodate. At Bembi omnino dissimilis est Procopius. qui ornamenta historiarum & Græci sermonis puritatem aut nescisse, aut neglexisse videtur: sed quæ ad historiam pertinent singula cōmemorat, ac res quoque leuissimas magno studio consectatur. & quoniā in rebus gerendis perpetuus Belisarii cōmes, ac totius publici consilii particeps fuit, sæpius etiam pro Republica legationes obiit; denique mediocriter est à doctrina informa-

tus, vt non dubitem illum inter selectos recẽsere. cùm verò singulas epistolas, decreta, fœdera, conciones vario dicendi genere ac stylo describit, magnum verissimi scriptoris præbet argumentum: nisi quòd suum Belisarium sæpius quàm decuit, & ineptis plerumque laudibus onerauit: ineptius quoque cædem Constantiani, qui apud Iustinianum stabuli magistrum egit, Belisarii iussu perpetratam ita excusauit, yt in fatis esse diceret, Constantianum sic mori debuisse ridiculas quoq; XXX porcorum & statuæ Theodorici coniecturas eximo; quodq; Thulen decies Britannia maiorem facit, quæ tamen altero tanto minor est. sed illud fidem omnium superat; cineres Vesuuii montis, qui citra Neapolim situs est, Byzantium vsque vento delatos; ac populum ita exterritum, vt annuis supplicationib. Deum placaret, quæ prodigia sapiunt Græcam vanitatem, & historicis non modo prophanis, verum etiam ecclesiasticis fidẽ sæpe derogarunt. Plenus est eiusmodi fabulis Nicephorus Callistus, quibus etiam Zonaras, alioqui probatus historicus, & Nicephorus Gregoras sæpe delectantur; ac interdum Eusebius Cæsariensis: cuiusmodi est illud quod se vidisse omni asseueratione confirmat; Plantam in basi qua nitebatur ænea Christi statua (quam ante annos CCC. fœmina sanguinis profluuio curata SERVATORI dicaret) sponte natam? quæ cum primum extremam

mam ſtatuæ veſtem attigiſſet, omnia morborũ genera curabat. Talibus nugis referti ſunt Antonini, Adonis, Saxonis Grammatici, Sigeberti, Phriculphi, Naucleri, Mariani, Merlini, Veſpergenſis, Annonii, Turpini, Guagnini, ac veterum annalium libri, quibus omnino carere non poſſumus. in eo genere tamen alii aliis longè præſtant. Nam Gregorius Turonenſium, Antonius Florentinorum, Gulielmus Tiri Pontifex, Abbas Vrſpergẽſis, hiſtorias tametſi portentis ac miraculis refertas; vtiles tamẽ ac fructuoſas ſcripſerunt, præſertim illis temporibus quibus barbaries omnia cumularat. fuerunt etiam in Republica gerenda & publicis conſiliis diu multumque verſati. aliorum reliquias veluti gemmas, e ſtercore colligere debemus, ſi deſunt meliores. qui enim Tartarorũ geſta ſcripſerit, præter Paulum Venetum & Haytonum habemus ferè neminem: ea tamen exigua ſunt, & fabulis confuſa. verior Haytonus. detrahamus igitur de Paulo Veneto quòd mare Caſpium piſcibus ſemper vacuum eſt, præterquam ieiunii temporibus: quòd vrbis Quinſeæ ambitus ſuperat milliaria ſeptuaginta: quòd eadem duodecim millia pontium habet tantæ altitudinis, vt naues onerarias explicatis velis facile admittant: quod Zipangrini aduerſus hoſtium exercitus annulis vtuntur, quorum ea vis eſt, vt inuiolabiles ſint, his detractis Tartarorum geſta, mores, leges, ac reli-

gionis deſcriptionem vtcunque intelligamus. At Fr. Aluareſius multò maiori fide ac diligentia res Aethiopum primus ſcripſit, quæ nunc à peregrinis & optimis quibuſque ſcriptoribus probantur, nec ſine magna voluptate leguntur. Conſimiliter Zieglerus, Cromerus, Cranzius, Olaus; Gothorum, Saxonum, Neruiorum, Sarmatarum ſeu Polonorum ac Danorum hiſtorias antea incognitas euulgarunt. cæteri quidem valde probabilia; Olaus ſæpe incredibilia narrat. ſunt tamen nonnulla quæ ſcriptorum ac teſtium multitudine & conſenſu quodammodo perſuaderi poſſunt. nam quæ de Neruiorum (hi nunc Liuones appellātur) in lupos configuratione, & μετεμψυχώσει ab Herodoto, Pomponio Mela & aliis hiſtoricis olim peruulgata ſunt, ea iuniores comprobarunt. hoc enim Caſpar Peucerus vir magnæ eruditionis & minimè vanus, tum etiam Languetus nō minus doctrina, quàm diuturna totius Europæ peragratione clarus, ſe ab incolis accepiſſe mihi confirmauit. quod vtrū fiat occulta quadam vi naturæ potentis, vt de Parthaſio traditur: vel vltione diuina, vt de Nabuchodonoſore; nondum mihi compertum eſt. Aluareſium proxime ſecutus eſt Leo Afer. hos igitur cum Pomponio, Strabone & Pauſania propter ſcribendi rationem Geographiſticos appellare ſoleo; propterea quod hiſtoriam vna cum geographia complectuntur. Strabo quidem

dem respublicas & imperia orbis terrarum leniter attingit; Pausanias vniuersæ Græciæ prouincias, Rerumque publicarum status & conuersiones, populos, vrbes, castra, fluuios, mõtes, vertices, fontes, fana, statuas, tam curiosè describit, vt in eo genere omnium superarit opinionẽ, ita quoq; Leo Afer genere Maurus, natione Hispanus, religione Muhametucus, deinde Christianus; posteaquam totam penè Africam & Asiam minorem, bonam quoque Europę partem diuturnis itineribus obijsset, captus est à piratis, & Leoni Pontifici Max. dono datus: apud quem ea, quæ incredibili studio ac diligentia de Africa, deq; Africæ populorũ moribus, legibus, institutis, totiusq; regionis situ ac descriptione Arabica lingua composuerat, in Italicam transtulit. militarem disciplinã leuiter tractat: sed offensiones & victorias imperatorum inter ipsos, sine ullis concionibus & ornatu, non vt historicus, sed quasi geographus breuiter commemorat: ac perpetua rerum nouarũ voluptate inuitum detinet lectorem: nihil admodum incredibile narrat præter asini Aegyptij, vel potius aurei, stupendam docilitatem. quòd enim se vidisse affirmat omnium Aegyptiarum caudas, quæ põdere libras quinquaginta, interdum vero centum viginti æquarent, cum Bellonio & Hieronymo Cardano consentanea scribit. profectò vnus est ex omnibus, qui Africã post Annos mille infelici

barbarie ac nostrorum hominum ignorantia sepultam aperuit, & omnium oculis patefecit. His coniūgo F. Leandrum & Munsterum, quorum alter vniuersam Italiam; alter Germaniā in tabula veluti sub aspectum collocarunt, & populorū historiam cum geographia coniūxerunt. sed cùm Munsterus suam Germanographiam inscripserit Cosmographiam: totus est tamen in Germanorum & Heluetiorum regionibus, oppidis, situ & populorum origine ac descriptione, quibus detractis nihil fere orbi terrarum vniuerso reliquū sit. Sed animaduersione dignum est, quod omnes non modo historici, sed etiam geographi quos mihi legere contigit (excipio Polybium & Ptolemæum) insularum ac regionum magnitudinem ex ambitu colligunt: & quarum circuitus æqualis est aut maior, æquales esse putāt aut maiores: quo nihil absurdius dici potest. id tamen necessarium plerisque, ac mihi sæpe visum est, quousque geometrica demonstratione animaduerti sæpissimè fieri, vt vnius insulæ circuitus triplo maior sit alterius circuitu, cuius tamen decuplo minor sit magnitudo. Vt autem Geographistorici regiones cū historia, sic Philosophistorici rerum gestarum narrationem cū sapiētiæ præceptis cumularūt. in quo genere Xenophontis magna laus, eoq; maior, quo neminem habuit, quem imitaretur, vt Velleius scribit de Homero; nec postea fuit qui illum imitari posset.

ſet. Hunc ſecutus eſt Plutarchus, deinde Laertius, poſtea Philo Iudæus, quem inter & Platonem, opinor, veteres non modo præiudicium, ſed planè iudicium tulerunt. Huius æqualis Ioſippus, laude quidem philoſophiæ ſecretioris inferior; antiquitatis tamen cognitione longè ſuperior videtur. & quidem miratur Hieronymus tantum Græcæ antiquitatis in homine Iudæo fuiſſe. id autem ex libris eius contra Appionem Grammaticum intelligi poteſt. in quibus ſcripta Moſis (tametſi ad fidem faciendam ſe ipſa contēta ſunt) Græcorum, Perſarum, Aegyptiorum, & Chaldæorum teſtimoniis ita confirmauit, vt nihil ad origines intelligendas vtilius ſcriptum eſſe videatur. quæ verò de hominum ætatibus à Moſe prodita ſunt, ne cuiquam incredibilia viderentur, duodecim hiſtoricorum auctoritate confirmauit. populum verò Hebræorū antiquitate, fide, religione, doctrina, integritate populis omnibus ſuperiorem facit, non tantùm vt gloriam ſuorum ciuium intermortuam; ſed etiam vt rei veritatem ab obliuione vindicaret. nam ex eius ſcriptis Herodoti, Diodori ac Iuſtini fabulæ refutari facile poſſunt. Poſt ea tempora, Hegeſippus Iudæus bellū Iudaicum libris quinq; complexus eſt, quos Ambroſius Latinos feciſſe fertur. verius tamen ac melius Ioſippus, qui non modo affuit, ſed etiam præfuit & captiuus à Veſpaſiano ac Tito ius ciuitatis & nomen Fla-

uiæ gentis ac ſtatuam adeptus eſt. in eo certè fuerunt hiſtorici virtutes illæ, quas antea diximus: ſumma eruditio, eximia integritas, & maximus rerum agendarum vſus. quanta verò integritate ac fide ſcripſerit, ex eo planum eſt: quod qui religione Iudæus eſſet, de Chriſto graue imprimis ac laudabile teſtimonium tulit, at eccleſiaſtici fere ſcriptores cum de aduerſariis noſtræ religionis ſcriberent, tantis odiis exarſerunt, vt non modo laudes eorum obruere, verumetiam omnibus contumeliis lacerare conarentur. Argumento ſit Iulianus Auguſtus, is qui Transfuga vſurpatur, qui tametſi capitali odio ac ſuppliciis omnibus dignus eſſet; quæ tamen ab eo præclarè geſta ſunt, hiſtorias ſcribentem non decuit præterire, quod noſtri fecerunt. In quo certe Ammiani Marcellini candorem ac ſtudium inquirendæ veritatis imitari debuiſſent: is enim principum virtutes ac vitia, vt optimus quiſque ſcriptor ſumma fide notauit. Iulianum accuſat, quòd religionem Chriſtianam abſolutam ac ſimplicem (ſic enim loquitur) anili ſuperſtitione confudiſſet: quòd Chriſtianis literas crudeliter ademiſſet: quòd Palatinos Conſtātii comites occidi iuſſiſſet: eiuſdem tamen virtutes egregias oratione ſingulari commendauit; ſummā tēperantiam, fortitudinem, continentiam, ſapientiæ ſtudium ac iuſtitiam opinione maiorē. quæ grauiſſimis exemplis ac teſtimoniis confirmat:

firmat: cuiusmodi est illud cum Delphidius Gallus orator acerrimus Numerium Narbonensis Galliæ Præsidem apud Iulianum, qui tum Lutetiæ agebat, vehementer accusaret, ac testium inopia premeretur, tum Delphidius: Ecquis, florentissime Cæsar, nocens erit usquam si negare sufficiet? cui Iulianus: Ecquis innocens erit si accusasse sufficiet? fuit autem Ammianus natione Græcus, & vt ipse confitetur miles; Vrsicini magistri equitum comes perpetuus: quippe omnibus fere bellis, quæ à Romanis in Europa & Asia suis temporibus gesta sunt, interfuit, & ea quidem integra exstant libris XVIII. comprehensa, id est, ab anno trigesimo imperii Constantii vsque ad exitum Valentis. nam superiores tredecim ex aliorum scriptis facile sarciuntur. ceperat autem à Nerua in quo desierat Tacitus; quem vnum ex omnibus ad intuendum & imitandum sibi proposuisse videtur: hoc tamen ab eo differt, quod Tacitus Romani sermonis dignitatẽ, ut tempora ferebant, assecutus est; Ammianus verò Latinis verbis, ac sæpius ne Latinis quidẽ Græcè scripsit; & à re proposita lõgius ac sæpius digreditur. quo tamẽ vitio summi quoq; viri laborarunt: idq; in ipso Cicerone Possidonius grauiter notauit, sed huic reprehensioni Ammianus si non Latinè, satis tamen ad id quod voluit accommodate hunc in modum occurrit; Quod autem est, inquit, paulò

prolixi-

prolixior textus, ad sciētiam proficiet plenam. quisquis enim affectat nimiam breuitatem vbi narrantur incognita, non quid signatius explicet, sed quid debeat præteriri scrutatur. Ex hac igitur historicorum tāta varietate, singularem delectum adhibere pro suo quenque iudicio necesse est, ne in tā breui huius vitæ curriculo, scriptorum multitudine obruamur. nā si perspectum habebimus Polydorum de rebus Anglicis (tametsi Scotis & Francis valde suspectus est) Rhenanum de Germanis, Aemiliū de Gallicis verissimè scripsisse, non magnopere laborandū erit de Beda, Guaguino, Gazo, Saxone, & eiusmodi scriptoribus, qui res easdem incodite scripserunt. at nescio quo naturæ ingenio contigit, vt cùm iisdem temporibus maxima historicorum vbertas effloruisset; sic euanesceret eodē penè momento. scribit enim Plutarchus, trecentos historicos Marathoniam pugnā scripsisse: ita res Italicas superioris ætatis XXX. fere scriptores literis prodiderunt. vnū tamen Guicciardinum, cuius omnium opinione perspecta fides est, omnibus anteferendum putem & nunc tota pene Europa historicorum multitudine abundat, qui res quasq. leuissimas scribunt: cùm multis antè seculis habuisset fere neminē. sed ne infinitum sit omnes omniū commentarios euoluere, optimum quemque iis, quas diximus, vel etiam melioribus coniecturis assequemur. illud etiā admonendi sunt,

qui

qui ad historiarum scriptores accedunt, plerosque eandem historiam continua serie complexos fuisse. cuiusmodi sunt libri Iudicum, & libri Regum. idque sæpius factum variis scriptoris appellatione, vt liber Samuelis: nam capita x v. posteriora mortuo Samuele scripta fuisse planum est: vt etiam postrema Deuteronomii periodus. ac liber Iosuæ propter eā causam alterius scriptoris esse putatur, quia liber Recti citatur de Solis statu: quē tamen librum quingentesimo pòst anno scriptum fuisse apparet ex primo capite libri primi Regum; nisi dicamus librum Recti plurimum fuisse scriptorum & ante Iosua inceptum. Eadem ratione Hæmo, qui corruptè à nostris Amonius appellatur, ex pluribus scriptoribus conflatus est, cùm trecētorum annorum res à se visas commemorat: idē iudicium est de Reginone & Carione. Atque hæc de historicorum delectu: quæ sic à me scripta velim, vt integrum cuique iudicium relinquatur.

De recto Historiarum iudicio.

CAP. V.

LOcus hic postulare videtur, vt de recto historiarum iudicio dicamus. si enim ea fuisset in quibus esse debuerat, opinio veritatis ac fides, nihil erat cur de historia dubitare, aut assensionem cohiberi oporteret: sed quoniam

tanta

tanta est historiarũ inter ipsos discrepantia, vt non modo alii ab aliis, verumetiam à se ipsis plerunque vel studio, vel animi ægritudine, errore diffideant: statuendum nobis est in vniuersum, quæ qualisque sit omnium aut maximè illustrium populorum natura, vt historiarum veritatem iustis ponderibus examinare, ac de rebus singulis rectius iudicare possimus. Atq; id pauló aliter faciendum nobis est, quam Diodorus, Volaterranus, Cælius, Sabellicus, Boemus; qui de populorũ variis legibus, religionibus, sacrificiis, epulis, institutis leuissime scripserũt; de quibus tamen, quod in infinita sunt varietate, ac paulo momento per sese vel principum arbitrio mutabilia, nihil certum statui potest. quæramus igitur illa quæ nõ ab hominum institutis, sed à natura ducuntur, quæque stabilia sunt, nec vnquam nisi magna vi, aut diuturna disciplina mutantur; & mutata nihilominus ad pristinam redeunt naturam. quo de genere nihil à veteribus scribi potuit, cùm regionum ac locorũ, quæ non ita pridem patuerunt, penitus essent ignari: sed tãtum quisque assecutus est, quantum probabili coniectura potuit. Primum igitur explicabimus naturam populorum, qui ad septentriones & Austrũ positi sunt: deinde eorum, qui ad ortum & occasum: post etiã propria loca, mõtana scilicet, palustria, ventosa, quieta: tum quanta vis inest in disciplina ad immutandum homi-

hominum naturam: postremo Ptolemæi ac veterum errores confutabimus, qui mores populorũ ad Zodiaci partes, quas cuiq; regioni tribuunt, referri putant oportere. quibus intellectis ac perceptis, magnam partem historiarum intellectam perceptamque fore confido: atq; haud scio an vlla disputatio magis ad vniuersam historiarum cognitionem, & incorruptum earum iudicium necessaria videatur. Sed inprimis illud statuo, nullam esse locorũ aut cælestium siderum tantam vim, quæ necessitatem sit allatura (quod ne cogitare quidem fas est) ab iis tamen homines sic affici, vt naturæ legem, nisi ope diuina, aut diuturna disciplina, superare non possint. falsum est enim quod Galenus & Polybius, affirmant, aëris temperiem necessariò nos immutare. magnam quidem vim ad immutandos animos habere, necessitatem tamen non adferre, argumento fuit Anacharsis Scytha. atque ad hanc locorum varietatem referre debemus ea, quæ Plato lib. quinto de legib. scribit, alios aliis meliores ac deteriores effici ex ipsa locorum varietate, quos propterea legibus sæpe contrariis ac repugnãtib. moderari necesse est: eãquoq; dissimilitudinẽ ab aquis & aëre, tũ etiã à ciborum varietate manare. Tradũt igitur veteres vno ferè cõsensu, homines ad Aquilonẽ positos corpore quidẽ maiores ac robustiores; ad meridiẽ verò imbecilliores; aliis tamen ingenio præstare

id au-

id autem vſu diuturno compertum, propterea quòd facilis eſt eius rei animaduerſio: ſed quouſq; vis illa Septentrionum & Auſtri pertineat: quid ortum & occaſum finiat quidve de moribus ac inſita cuique natura ſentiendum ſit, difficile dictu eſt; eoque difficilius, quòd nullus eſt, qui in tantis tenebris facem prætulerit. Nam Hippocrates cuius ſumma ſemper fuit auctoritas, homines ad Septentrionẽ exiles, & fuſcos eſſe tradit. Ariſtoteles in Quæſtionibus æque barbaros eſſe qui æſtu, atque ii qui frigore nimio rigent: quæ ſuperioribus vehemẽter repugnare videntur. nam quomodo ingenioſi ſint Auſtrales & barbari? vere tamen vterque ſed vt planius intelligi poſſint, conſtituamus quatuor huius hemiſphærii fines; Auſtrum in æquatoris circulo, Septentriones in vertice poli; ortum in inſulis Molucarum, occaſum in inſulis Heſperidum. Strabo aliter: Indos in ortu, Celtas in occaſu, Scythas in Septẽtrione, Aethiopes in Auſtro collocauit. Ptolemæus ab illa partitione nõ longius diſceſſit. ſed non ita pridem compertum eſt antiquos vehementer in eo lapſos eſſe. negant etiã Mathematici, ortus & occaſus vllum eſſe diſcrimen: quàm verè, ſuo loco dicemus. nunc ſatis eſt à nobis ortus & occaſus medium in America cosllocari, quod ea regio ab India & Africa infinitis ſpatiis diuellatur: Septentrionis verò & Auſtri medium eſſe Aequatorem, quod ad vniuerſi-

vniuersitatem attinet huius autem hemisphærii quod citra Aequatorem est, quintū & quadragesimum latitudinis gradum: vt quicquid intra supraque, polum versus interiacet, Septētrionibus: cætera Austro tribuantur & quoniam antiqui, præter Possidonium & Auicenā, hominum sedes tropicis & popularibus circulis definierunt, rati vlterius nullum salutis esse aut habitandi locum: eripiendus est hic error. compertum est enim crebris nauigationibus, Aequatoris saluberrimam esse regionem: sub Tropicis verò regiones incredibili æstu flagrare: & quidem ratio est in promptu. nam sol euehitur altius in Aequatore, ac multo celerius fertur propter circuli magnitudinem, quam in Tropicis. quinetiam Aluaresius scribit aquas illic Iunio mense concrescere gelu, modo flauerit Auster accedit imbrium magna vis, montium incredibilis altitudo ac siluarum copia; postremo color & vultus hominum minimè ater, sed velut olearum. contra vero sub Tropicis vehementes æstus, nulli imbres, nullæ siluæ, rara flumina, perpetua planicies arenarū, præterquam in Arabia felice & quibusdam Indiæ locis, propter orientis & montanæ regionis naturam. deniq; incolarum atra cutis, non modo Aethiopum, sed etiam Indorum, vt Ctesias iam pridem ac nostri experti sunt. vix enim persuaderi possum, quod quidem vir doctus tradit, ab execratione Chusis homines atros

fieri: ac iam pridem irrisa est Herodoti sentẽtia, qui Aethiopum semẽ nigrum esse putauit; oportere enim Aethiopes in Scythia nigros, & Scythas in Aethiopia candidos nasci: cùm omnes populi coloniarum multitudine ac frequentia cõfusi iam pridem fuerint. at videmus homines æque ac stirpes mutato solo paulatim degenerare: & eandem esse rationem, cur ignis & sol, id quod Aristoteles tradit, homines inficiant atro colore. quinetiam Plinius scribit, Leones in Aethiopia nigros esse, qualem se vidisse testatur Oppianus poëta in libro de Venatione: quos ego libros cùm Latino versu & cõmentariis illustrassem, quidam grammaticus eosdem libros oratione soluta, quantũ libuit de meo labore detrahens, iterum peruulgauit. Vt igitur veterum errorem fugiamus, triplicẽ regionem ab Aequatore ad Polum, quæ nonaginta partibus constat, æquali ratione complectemur, sic tamen vt xxx. partes calori, totidem frigori tribuamus: restabunt triginta tẽperatissimæ regionis; in qua commodè beateque viui possit, præterquam in iis locis, quæ vel præruptis montibus aspera, vel paludibus immersa, vel ariditate deserta, vel aquarum aut soli vitio perniciosa & infrugifera sunt. est enim tanta soli vbertas in quibusdam Tropici regionibus, vt incolæ cæli graues iniurias minus sentiant. rursus triginta partes caloris ac frigoris regionisq; temperatæ, bifariam diuidemus:

demus: vt quindecim circa Aequatorem temperatiores sint: quindecim circa Tropicum ardentiores: & in regione temperata, quindecim priores lenitate cæli moderatiores; consequẽtes à quadragesimoquinto gradu ad sexagesimum, aliquanto frigidiores. rursus è triginta partibus frigidissimæ regionis, quindecim coluntur, vlterius nullæ vrbes, nulli oppida, nullus denique hominum tuendæ salutis locus: hanc partitionem vt inirem ipsa natura vsusque docuit. nam trigesimus ab Aequatore gradus, quasi limes secat Atlantem, qui ab extremis Africæ oris in Aegyptum vsque procurrit, seque Solis ardoribus opponens, oram Africæ citeriorem innumeris fluminibus rigat. idem limes Arabiæ iuga, totiusq; litoris Persici ac Indici extrema diuidit. pars verò ab Aequatore sexagesima, Gothorum fines, Liuoniam, Moschouiam, Orcades insulas, & montis Imai extrema lambit. hinc vsque ad septuagesimum quintum gradum ægrè, vltra nullo modo habitari potest, si geographis & historicis fidem habemus. ob id etiam triginta quasque partes bifariam diuido, quod Tropici & Polares circuli quindecim gradus hinc inde septem partitè secant; si quis eam quam dixi partitionẽ admittat. Et quoniam sub Tropicis & vtroq; Polo, summa est intemperies frigoris & caloris sub Aequatore temperies, eadem erit atque eorum qui sub trigesimo gradu positi sunt. nam

heic & illic Leucoæthiopes esse feruntur: sub Tropicis supra modum atri: sub arcto ratione contraria fusco sunt colore: post ad gradum vsque sexagesimum rubicundi euadunt: inde ad quadragesimumquintum, candidi: post ad trigesimum flauescunt: & cum flaua bilis atræ confusa est, subuirides fiunt, quousque fusci ac penitus atri euaserint sub Tropicis; Itaque quod ait Hippocrates ad Septentrionē homines pallore ac macie deformes esse, absurdū erit, nisi ad extrema loca Septentrionis referamus. quod item veteres robustos & proceros esse aiunt, ad citeriora. Atque hoc mihi dubitanti confirmauit Caspar Holster Suecus metropoli vrbe Stocolmiæ, in intima Gothia oriundus, qui liberalis doctrinæ gloriam, linguarumque varietatem cum armorum laude coniunxit: est enim toto vultu ac pilo ruber & plane φοινικόθριξ sine vitio cutis, mediocri statura, latis humeris, oculis admodū glaucis, hebeti visu: laborat enim perpetuo glaucomate. idipsum quoque Languetus Gallus, literis æque ac totius Europæ peragratione nobilis, mihi sæpe narrauit, vltra Gothiam homines fuscos esse ac macie tabescere: in ipsa verò Gothia & Suetia rubescere, neque tamen Germanis magnitudine comparādos atque illud etiā Galenum valde exercuit, quod Hippocrates & Aristoteles scripserunt, πάντες πρὸς ἄρκτοι πυῤῥότριχες, καὶ λεπτότριχες, quasi omnes flaui

flaui essent: cùm pleriq; ab extremo Septẽtrio ne φοινικότριχες viderẽtur. nã quibus pili rubescunt in Britannia & Germania, hos aiunt incolæ, vt ab illis accepi, à Danis & Noruegis, qui finitimas regiones occuparunt, originem traxisse, ab iisq; diligentius sibi cauent. multi quoque tales sunt in Gallia, præsertim Vuestria siue Normannia; quę Danis cessit. Germani verò ac Britanni ferè omnes pilo flauescunt: de quibus Lucani dictum illud intelligi potest:

Fudit ab extremo flauos Aquilone Sueuos:

nam Sueuia vetus & mare Sueuicum ad quinquagesimumquintum gradum pertinet: vltra quem nihil terrarum esse arbitrabantur. hæc autem corporis forma, tum ad mores populorum, tum ad historiarum cognitionem ac iudicium, magnum nobis adiumentum est allatura. cætera videamus. Hoc etiam differunt Scythæ ab Australibus, quòd hi nigros; illi glaucos & cæruleos oculos habent: qui verò in medio positi sunt, caprinos. Amiotus, vir summæ eruditionis, in Mario Plutarchi, ὀμμάτων χαροπότητα castaneos & rufi coloris oculos vertit. ego truculentiam oculorum dicerem. sic enim Tacitus de Germanis; Truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora & Iuuenalis;

Cærula quis stupuit Germani lumina flauam
Cæsariem, & madido torquentem cornua cyrrho?

at cæruleus color nihil habet cum rufo commune: sed vox ambigua γαροπότης, oculorũ crudelitatem & colorem significat, vt scribit Eustachius in illud Homeri;

Α᾿γρότεροί τ' ἀγρότεροί τε σύες χαροποί τε λέοντες,

quod ita Latinè redderem:

Siluestresq; sues, Vrsæq; trucesq; Leones,
Catullus *cæsios* vertit, vtroq; modo rectè. nam vt Oppianus ἅλα χαροπὴν; ita Seneca mare cæruleum dixit. habet Amiotus Gazam auctoré, qui γαροπὸν modo rufum, modo fuluum reddit. Scaliger, rauum, Hesychius χαροπὸν cæsium & flauum significare scribit: vt Aristoteles vno loco caprarum ὄμματα χαροπὰ dixit, quæ flaua sunt. sed huiusce confusionis & erroris initium est ab Homero perperam intellecto: qui quod leones χαροποὺς appellat, ad oculos referens, vt illud γλαυκῶπις Α᾿θήνη, putarunt plerique de cute intellexisse, quam Aristoteles omnibus leonibus πυῤῥὸν esse tradit. hinc à Latinis fului Leones appellati. Leonis autem oculi non tantùm Homeri, sed etiam Oppiani testimonio γλαυκιόωντι itaque Simon Portius simili errore lapsus est, qui χαροπὸν rauum interpretatur, & cineritium colorem esse putat, ex eo quòd Horatius lupam rauam appellauit. sed ad oculos pertinet, quos Varro in gallo rustico rauos (id est flauos, vt apud Festum raua fruméta) esse voluit. sunt autem subfului,

qua

quales fere habent accipitres & aquilæ, quæ in solem intuentur. Raui colores, inquit Festus, appellantur, qui sunt inter flauos & casios, quos Plautus appellat Rauistellos. nuper quidam in postremis Aduersariis frumenta rau apud Festũ interpretatus est arida: tum rationem subiecit, quod rauca, id est raua vox ab arrido gutture fiat: in quo nec bonus Grammaticus & malus Physicus videri posit. est enim flaua ceres, & rauca vox ab humido gutture? igitur vt Aristoteles oculos Aethiopibus atros, Scythis glaucos: ita mediæ regioni caprinos, id est flauentes seu rauos tribuit, quos Plinius Rufos appellat: tametsi media regio infinitam habet varietatem ab extremis conflatam; extrema nullam. est autem in Scytharum vultu maximum argumentum, quo ab aliis differant, scilicet oculorum glaucus color; id est vt Plato voluit, cæruleus albicans; quales sunt oculi Noctuarum, quæ propterea γλαυκὶς appellantur, atque ii hebescunt ad lucem. tales etiam habent Cimbri, teste Plutarcho. atque id in plerisque Danis animaduerti, Germani vero ac Britanni non ita glaucos & albicantes, sed conspicua quadam obscuritate cæruleos habent: qui color etiam aquilus ab aqua dicitur, est autem color glaucus in oculis magnum caloris indicium, vt scribit Aristoteles in Quæstionibus; niger verò qualis est in Australibus, caloris significat inopiam. qui sunt in media

regione, caprinos habent siue rauos atque hi omnium accutissimè cernunt: & quidem tradit Plinius capras lippire nunquam. præterea mores optimos Aristotelis iudicio sinificant. glauci vero crudeles, cuiusmodi Syllæ, Catonis & Augusti oculos fuisse Plinius & Plutarchus tradunt. itaque Plutarchus ancipiti verbo χαροπότητι & colorē & crudelitatem inhumanitatemque Cimbrorum significauit; cum haberet γοργότητα καὶ γλαυκότητα sunt igitur tres præcipui colores oculorum in tribus populis: ater, glaucus, rauus, ex quib. infinita varietas miscetur, Vitruuius hæc partim confirmat: Sub Septentrionibus, inquit, nutriuntur gentes immanibus corporibus, candidis coloribus, directo capillo & rufo, cæsiis oculis, sanguine multo: qui autem sunt ad axē meridianum, breuioribus corporibus, colore fusco, crispo capillo, nigris oculis, cruribus inualidis, sanguine exiguo, solis impetu perficiuntur. hæc ille. Sanguis quoque Scytharum fibris plenus est, vt in apris ac tauris: vnde robur & audaciā ingenerari tradunt. Australes tenui sunt sanguine, vt lepores, cerui. quo fit vt timidiores sint ac imbecilliores. Hoc igitur teneamus, eos omnes, qui à quadragesimoquinto gradu, ad quintum & septuagesimū versus Septentriones positi sunt, intus magis ac magis calescere: Australes verò quo plus habent caloris à sole, eò mi-

eo minus à ſeipſis habere. nam hyeme calor intus cogitur, æſtate diffluit. quo fit vt hyeme vegetiores ac robuſtiores; æſtate languidiores ſimus: eadem ratio facit vt hyeme plus appetere & coquere, quàm æſtate ſoleamus: præſertim ſtante Aquilone. Auſter contrarium efficit, vt ſcilicet minus appetant animantia, vt Ariſtoteles ſcribit. atque hinc fit, cùm Germani in Italiam, aut Galli in Hiſpaniam proficiſcuntur, frugalius veſci, aut ſuffocari videamus: quod Philippo Duci Auſtriæ contigit, cùm in Hiſpania ſuo more epularetur Hiſpani vero, qui frugaliſſimè in patria viuunt, in Gallia voraciores ſunt Gallis. argumento ſit etiam illud, quod paſtores vulgò ferunt, armenta gregesq; macie tabeſcere, cum ad Auſtrum proficiſcuntur. ad Aquilonem vegetari nec mirũ ſi Leo Afer ſcribit, nulla fere boum aut equorum armenta, raros etiam greges ouium in Africa videri, aut parum admodum lactis habere. contra verò laudantur ab omnibus ferè ſcriptorib. Germanorum & Scytharum armenta: non quod habeant paſcua meliora quàm Auſtrales, vt Plinius putat, ſed cœlo tribuendum illud eſt. Facit igitur vis interni caloris, vt qui ad Septentrionem vergũt, vegetiores ac robuſtiores ſint Auſtralibus. quod etiam in aduerſa parte vltra Capricorni circulum æquè contingit, vt homines quo ab Aequatore longius diſcedunt, ma-

iores fiant, vt in terra Patagonum, qui Gigantes appellantur, eadem latitudine qua Germani. Hæc igitur causa est cur Scythæ graues semper incursiones fecerunt meridiem versus; quodque incredibile videatur, verum tamen fit: imperia maxima versus Austrum propagata semper fuerunt: vix ab Austro versus Septentriones. Nam Assyri Chaldæos, Medi Assyrios, Græci Persas, Parthi Græcos, Romani Pœnos, Gothi Romanos, Turcæ Arabas, Tartari Turcas fregerunt. at Romani vltra Danubium progredi noluerunt. Traianus quidem ponte lapideo miræ magnitudinis supra Danubium extructo (nam XX. pilas, quarum fragmenta etiamnũ restant, habuisse dicitur) Dacos fortiter domuit: sed cùm Adrianus intelligeret gentes illas nec facile vinci, nec victas acquiescere, pontem dirui mandauit. sed domesticis vtamur exemplis. Galli sæpe ab Anglis maximas in ipsa Gallia clades acceperunt, ac pene imperium amiserunt; nunquam in Angliam, nisi ab incolis acciti, penetrare potuerunt. Angli verò sæpe à Scotis victi sunt; & cum annos amplius mille ducentos de imperio acerrimè inter se dimicarint, eos tamen de insulæ particula depellere nõ potuerunt: tametsi opibus ac legionibus tantò superiores sunt, quanto Gallis inferiores. neque est quòd Angli se à Gallis impeditos querantur, cum excusso Romanorũ

imperio

imperio, Britanni australes, ne in Scotorum seruitutem venirent, sint coacti Anglo saxones ad præsidium euocare, qui Scotorum impetus cohibuerunt, domi lacessere noluerunt. Omitto grauissimas Scytharum, Parthorum, Turcarum, Tartarorum, Moschouitarum, Gothorũ, Hunnorum, Suessiorum in Europam & Asiam incursiones, in quibus enumerandis infinitus sim. Atque illud est, ni fallor, quod Ezechiel, Hieremias, Iesaias, ac reliqui Prophetæ toties comminantur; ab Aquilone bella, legiones, equitatus, & Rerumpublicarum venturas euersiones. Quæ omnia verius pertinent ad eam quam dixi regionem, quæ à quinto & quadragesimo, ad quintum vsque & septuagesimum gradum porrigitur, vbi sita est Biarmia; nam qui vlteriora incolunt, qui tamen aut nulli, aut admodum rari sunt, frigore æquè aduruntur, vt scribit Hippocrates, atque ii qui ad Tropicum accedunt: non, vt putauit Aristoteles libro quarto Meteororum, propter vim caloris interni, ἐκ τῆς ἀντιπεριστάσεως (id enim plantis æquè accidit. vt frigoribus perinde atque ignibus vtantur) sed frigore ad intima penetrante, & humorem perurente; vnde Pompeio pruina dicitur. quæ tamen Hippocrates pertinere putauit ad eos, qui sub vrsa versantur: propter ignotas illis temporibus regiones. Cæsar verò non ignorauit regionem, sed fal-

sam causam attulit, cùm scriberet, Germanos staturam, ac robur augere, quòd animi libertate fruerentur, nec honestis disciplinis à puero imbuerentur: cùm tamē id calori & humori tribuendum sit. idem calor efficit, vt ad eum restinguendum potu sæpius vtantur. sitim appellant humidi & frigidi appetitum, neque enim illa perpotandi forma, qua Germani præsertim Saxones, & accolæ Baltici maris vtuntur, vllis vnquam temporibus aut legibus potuit emendari. Diem, inquit Tacitus, continuare potando nulli probrum: crebræ vt inter vinolentos, rixæ. Athenæus verò, ἀκρατοποσίαν ex vetere prouerbio Scythis obiiciens, ait, Lacones ὅταν βούλωνται ἀκρατέστερον πίνειν ἐπισκυθίσαι λέγουσι & Heracleotes in libro de Ebrietate, καλῶς μὲν οὖν, inquit, ἄγε σκυθιστὶ πίνειν nam pro ἐπίχυσον, id est, infunde aquam Lacones dicebantur, ἐπισκύθισον, hoc est, plurimum vini fundito. humore quoque abundant. vnde fames, quæ in appetitu calidi & sicci versatur; minus tamen cibo, quàm potu delectantur; quia plus habent caloris. quæ ratio est cur Hipocrates fieri non posse putet, vt idem cibo ac potu copiose vtatur. quod in Germanis cum animaduertisset Tacitus, causam non intellexit. Inedia & frigus, inquit, cæli & soli consuetudine ferūt, quia cælum frigidum ac solum sterile. imo

vero

verò calor internus ambienti frigori validus resistit: humor vegetans famem propellit. humore abundare argumento est incrementū, quo belluæ marinæ, propter humiditatis copiam, reliquis animantibus præstant: tum etiam rauca vox & grauis, quæ in Hispanis, Pœnis, & Aethiopibus supra modum tenuis est & clara: quod in his frigiditatem & siccitatem arguit: in illis humorem & calorem. nam humor nimius in plumbo & ligno virenti sonum grauem efficit, calor etiam interiores meatus aperit, frigus cogit. hinc fœminæ natura frigidiores, clarius quàm viri loquuntur. media tēperie vox suauis efficitur & canora, qualis est in Asiaticis, Italis, & Gallis. humor quoq; mulles facit, vt Septentrionales, cùm ad Austrum iter faciunt, aut in regionibus calidis bella gerunt, sudore diffluant. habent, inquit, Tacitus, miram Germani naturæ diuersitatem cum ament inertiam, & oderint quietem. aut enim bella gerunt, aut cùm à bellis abstinent, dediti sunt somno ciboque, nam calor intimus ad agendum impellit, vt videre est in pueris, quos non sinit quiescere calor; humor vero molliciem affert, & in sudorē abit. atque hæc Plutarchus in Mario confirmauit, vbi fluxa corpora Cimbrorum caloribus & sudoribus solui consueuisse scribit. Quamobrem Hispani & Itali, si Gallorum & Germanorum primos impetus

sustineant, eos facile frangunt: vt Polybius primum animaduertit: deinde Marius & Cæsar clarissimis victoriis comprobarunt. atque his de Gallis; Initio pugnæ plusquam viri, postea fœminis molliores. idem Tacitus de Germanis; Magna, inquit, Germanorum corpora, & tantum ad impetum valida: laboris atque operum non eadem patientia; minimeque sitim & æstū tolerant, frigus tamen facile ferunt. & vt Pomponius Mela scribit, ad pubertatem vsque nudi vagantur. Galenus verò miratur in frigidam à parentibus mergi simul ac nati sunt. Sed hoc explicat Iulian. August. in epistola ad Antiochum misopogona, spurios scilicet Germanorum Rheno impositos mergi, legitimos natare scribit. sed illud ὑπερβολικῶς & solus scribit. Afri sicco, frigido ac præduro corpore. laborem & æstum patienter ferunt: vt Aphrodisæus, in quæstionibus scribit: frigus tamē ferre non possunt, cùm nihil habeāt caloris interni, contra quam Scythæ, qui calorem externum ægrè patiuntur. Quemadmodum equi suapte natura calidi & humidi, ægrè in Aethiopia; optimè in Scythia viuunt: asini verò frigidi ac sicci, alacres sunt in Africa, languidi in Europa, nulli in Scythia. Qui mediam regionem tenent, impatientes sunt frigoris & caloris; quia medium cum vtroq; pugnat extremo: vtrumque tamē æquè ferunt mediam appello regionem, non quæ inter Polum & Aequatorem. sed

quæ

quæ Tropicum inter & Polum medium tenet: quia calor vehemens sub Aequatore non est, vt planum fecimus, sed sub Tropico non erit igitur regio temperatissima, quæ à trigesimo gradu ad quadragesimum, sed quæ à quadragesimo ad quinquagesimũ fertur: eoq; temperatior, quo magis ad ortum spectat. In eo tractu sita est Hispania vlterior, Gallia, Italia, Germania superior vsque ad Mœnum, vtraq; Paunonia, Illyricum, Mysia vtraque, Dacia, Moldauia, Macedonia, Thracia, Asiæque minoris bona pars, Armenia, Parthia, Sogdiana, & magna pars Asiæ maioris. sed quo propius ad ortum spectant regiones, eo sunt temperatiores, tametsi ad Austrum magis inclinare videntur, vt Lydia, Cilicia, Asia, Media: sed de ortu suo loco. erunt igitur Australes citeriores Hispani, Siculi, Peloponnesii, Cretenses, Syri, Arabes, Persæ, Susiani, Gedrosii, Indi, Aegyptii, Cyrenæi, Pœni, Numidæ, Libyci, Mauri, & qui Floridam incolũt Americi, sed ita, vt qui in eadẽ latitudine, ad occasum pertinent, temperie sint frigidiore. Septẽtrionales verò, qui à quinquagesimo gradu ad sexagesimum positi sunt: tẽperatiores tamẽ quàm qui deinceps ad septuagesimum sedes habent, nam in priore tractu sita est Britannia, Hibernia, Dania, Gothiæ pars, Germania inferior à Mœno & Hypani fluminibus vsque in extremam Scythiam & Tartariam, quæ Europæ & Asiæ maioris bonam partem

tem occupat. Restant ii, qui sub quindecim Tropici partibus hinc inde sedes habent: sed quoniam ardentissimo calore vtuntur, separatim de iis agendum erit. reliqui sub triginta partibus cis & vltra Aequatorem, parem fere temperiem sortiuntur, atque ii, qui sub trigesimo gradu positi sunt, vt ex ipsa ratione caloris, & historiarum cognitione planũ faciemus. Sed de iis populis, qui à trigesimo gradu ad sexagesimum continẽtur. præcipua disputatio est, quod eòrum historias, de quibus iudicandum nobis est, habemus, nullas ferè aliorum: de omnibus tamen quid sentiendum sit, hac veluti demonstratione consequemur. Sunt igitur Australes, quòd ad formam corporis attinet, frigidi, sicci, duri, glabri, debiles, colore fusco, paruo corpore, crispo capillo, nigris oculis voce clara Septentrionales calidi, humidi, pilosi, robusti, colore candido, magno corpore, carne molli, fluxo capillo, cæsiis oculis, voce graui, qui inter vtrosque versantur, omnia moderatè consecuti sunt. Sed illud dubitationem habet, quòd Australes omnium consensione debiles, duri sunt tamen: Septentrionales robusti quidem, sed molles at Hippocrates & reliqui fere scriptores, Scythas & montanos homines qui ac Scytharum naturam accedũt, duros, agrestes, & ad laborem perferendũ natos esse scribunt. in his igitur historicorum & philosophorum à se dissidentium opinionibus, recte

rectè de historia iudicabimus, tum etiam Liuium, Tacitum, Polybium, Plutarchum, Cęsarem, qui Gallos & Germanos laboris impatientes esse tradunt, cum Hippocrate & Alexandro conciliabimus hunc in modum; si dicimus Septentrionales in regione frigida, laborem patienter ferre: in calida vero sudore diffluere ac languere. cui congruit illud Agathiæ de Germanis, & Cranzii de Scandis, quod libenter hyeme; rarò æstate bella gerunt. Australes verò calorem facile perferunt suæ naturæ congruentem, tametsi vegetiores euadunt in regione frigida, languidi in calida: itaque Hispanæ feminæ Germanos, vt audio, sua lingua pisces molles appellare consueuerunt. quinetiam Celtæ ac Belgæ, cùm in Italiã aut Prouinciam veniunt, mirum in modum à culicibus & cimicibus cruciantur, propter cutis mollitiem; indigenæ propter duritiem minus appetuntur. Atque hæc de forma corporis; ex qua mores animi, & recta historiarum iudicia colliguntur. Cùm enim corpus & intellectus cõtrario modo afficiantur, quo maior vis est huius, eo minor est illius: & quo quisque plus intellectu; eò minus corpore viget, si modo sensus integri fuerint. igitur planum est Australes intellectu, Scythas corpore præstare. id enim Aristoteles libro septimo de Republica innuit; homines robustos & animosos, minus ingenio valere, nec Rempublicam rectè moderari. Afri verò

pius satis habet consilii, virium non item: quæ tamen necessariæ sunt, tum ad hostes repellendos, tum etiam ad ciues tuendos. Tertium genus est hominum, qui pulcerrimas parendi & imperandi artes habent, qui viribus Australiũ calliditatem frangere, & consilio Scytharum impetus coercere possunt. ex eo genere Vitruuius militem legendum putat, qui non minus prudentia quàm viribus præstat. quàm rectè, aliorum esto iudicium. hic tamen in historia iudicandum relinquitur, cur Gothi, Hunni, Heruli, Vandali Europam, Asiam, & Africam armis inuaserunt: sed inopes à consilio retinere non potuerunt. qui verò prudentium consilia sibi asciuerunt, gentes ad ciuilem societatem idoneas nacti, florentissima imperia diutissimè tenuerunt, neque enim frustra Palladem armatam, aut Achillem ab ea comprehensum Poëtæ fingunt. Et quoniã Scythæ fere semper à literis: Australes ab armis abhorruerunt, nullũ magnum imperium stabilire potuerunt. vtrũque Romani summa quadam felicitate sunt consecuti, & gymnasticem cum musica, vt Plato voluit, prudenter coniunxerunt. à Græcis quidem leges ac literas, id est, vrbanam disciplinam, veluti palladium acceperunt: à Pœnis & Siculis nauralem scientiam: militarem verò perpetuis bellis sibi compararunt. & cùm antea cæsim duntaxat Scytharum more ferirent, post etiam punctim ab Hispanis, vt est apud Poly-

Polybium, ferire didicerunt. itaque mirum videri non debet, si populos omnes rerū a se gestarum gloria superarint, cùm pulcerrimas naturæ dotes ad disciplinam adiunxissent. Sed illud diuina quadam bonitate dicam, an prudentia factum est, vt Afri plus ingenio, Scythæ corporibus valerent: ne si barbaris hominibus quasi tauris vulpinam calliditatem; aut Pœnis, quasi vulpibus magnā vim ac robur dedisset: eius donis ad perniciem vtrique abuterentur. nihil est enim crudelius, inquit Aristoteles, iniustitia armata. quibus autem vires moderatas dedit, humanitate voluit ac iustitia reliquis præstare. id quod regioni temperatæ tribuit Aristoteles in Quæstionibus; Quamobrem, inquit, barbari sunt, qui nimio frigore vel æstu laborant? an quia temperies optima mores optimos facit? Quid igitur historici omnes innocentiam ac iustitiam Scytharum tantopere laudant, Australium mores exsecrantur? hic iudicium in historia requiro, ne philosophos & historicos discrepantes habeamus; neque res dubitatione caret: sunt enim homines obesi minime mali, vt rectè Cæsar de Antonio ac Dolabella iudicabat: Brutum vero & Cassium macilentos homines metuendos esse. at Septentrionales obesi sunt, Australes macilenti: verum est igitur quod ait Tacitus de Germanis: Gens, inquit, non astuta, nec callida: aperit enim secreta pectoris licentia ioci, & nuda o-

mnium mens postera die retractatur, salua vtriusque temporis ratione. quin etiam hæc vna ratio est, cur reges ac tyranni olim hisque têporibus ad præsidium corporis Thraces, Scythas, Germanos, Circassios, Heluetios, magna mercede semper quæsierunt: non quòd viribus suorum, vt inepte plerique arbitrantur, diffidant: sed quòd intelligunt, in illa vastitate corporum, minimum calliditatis ac malitiæ latere; eosque potius militis, quàm imperatoris munere delectari. quo igitur modo crudeles ac barbari appellantur? ratio est in promtu: nam quo quisque plus abest ab humanitate, id est, ab hominum natura, eò propius ad ferarû similitudinem accedit: quæ cùm ratione careant, iracundiam & appetitus cohibere nequeunt. ita fit vt Septentrionales ad crudelitatem impetu ferantur. hinc Thucydides Thraca, vbi nihil extimescât, φονικώτατον γένος appellat. Tacitus verò de Germanis; Occidere solent, inquit, non disciplina & seueritate, sed impetu ac ira vt inimicum. Nam Hungari cæso Gritto penulas militares & hastas in eius cruore gentili more tinxerunt. Britanni ex regibus XL. ciuili cospiratione duodecim interfecerût: principes verò innumerabiles, centû quidê annis XXX. posteaquam ab externis bellis paululû conquieuissent. Transiluani (si vera sunt Polonorum & Iouii Chronica) vt Georgium seditiosorum ducem acerbius tractarent (is enim nobi-

nobilissimos quosque Hungaros palis transfixerat (triduo maceratos inedia milites eo crudelitatis adegerunt, vt dentibus spirantis ducis artus dilacerarent atque deglutirent: deinde exenteratum in frusta secantes veribus coctũ captiuis apposuerunt. omitto Draculæ Trãsiluaniæ principis sæuitiam omnium opinione maiorem. Omitto Gothorum & Hunnorum crudelitates antea inauditas, non modò in homines, sed etiam in belluas, vrbes, arces, lapides, & sepulcra Romanorum, quæ funditus euerterunt: Neque magis iracundiam quàm alios appetitus coërcere possunt. Tacitus de Germanis; Aleam, inquit, sobrii inter seria exercẽt, tanta lucrandi perdendiue temeritate, vt cum omnia defecerunt, extremo iactu de libertate contendant. hinc etiam illa quæ in Germanos & Francos iactatur à Procopio cupiditas habẽdi, quæ tanta est, vt vitam auro, bellũ pecunia cõmutent. Australes non tam auari, quàm parci ac tenaces, Scythæ prodigi ac rapaces & quoniam ab ingenio se deseri sentiunt, supra modum suspiciosi euadunt. atque id nostri homines antea satis intellexerunt. Holster hoc amplius mihi retulit in hospitiis publicis speculatores & ὠτακουστὰς in Gothia latere oritur enim suspicio ab inopia consilii. atque non nisi ieiuni cum Australibus contrahunt: cumque se deceptos sentiunt, calculum reducunt, aut plerunque decipiendo præoccupant, aut denique

vim afferunt. quo fit vt æquè perfidi atque Australes omnium opinione habeantur. id quod veteres historici, quòd nulla cum Scythis haberent commercia, penitus ignorarunt. postea verò relictis sedibus seipsos patefecerunt. sic igitur Procopius de Francis, cùm è Germania in Galliam venissent (hos enim Germani, à seipsis originē traxisse gloriantur) Ea gens, inquit, ad fidem prodendam omnium aptissima. & Vopiscus, Francis, inquit, familiare est fidem ridendo frangere: hinc Alciatus caudam scorpionis in Germanos iactari scribit. atque hoc prouerbium in Gallia vulgatum retinemus. quod cum bona illorum venia dictum sit, ne cuiusquam gentis nomen oratio nostra læsura videatur. neque enim de re ipsa, sed de insita cuique natura scribo. quanquam in eo genere Germani à Danis & Noruegis, quibus maximè dissident, longè superantur. nusquam profectò perfidia aut crudelitas populi erga principes, aut principum inter se maior exarsit, quàm inter Christiernum & Gostauum, Danos & Suecos. ab iis etiam Normanni, quos vulgus fidem minus colere suspicatur, originem traxerunt. Quod si ab inopia rationis & consilii Septentrionales appetitū cohibere nequeūt, ac propterea intemperātes, suscipiosi, perfidi, crudeles habentur: quæ nam ratio est cur Australes multo crudeliores sint, magis etiam perfidi quàm illi? hic rursus iudicium in historia re-

quiro

quào. constat enim Australes maximas habere à natura dotes ingenii; sic enim Columella libro primo capite tertio, Cōstat, inquit, Pœnos gentem acutissimam dixisse, imbecilliorē agrum quàm agricolam esse debere. Et Hircius de Aegyptiis contra Cæsarem dimicātibus; Ipsi homines, inquit, ingeniosissimi, quæ à nobis fieri viderant, ea solertia efficiebant, vt nostri illorum opera imitari viderētur. idem paulò pòst; Aptissimum est genus Aegyptiorum ad proditionem. quis autem nescit, quibus artibus, & quamdiu Romanorum potentiam eluserunt Pœni? nihilominus, crudelitatem in hostes incredibilem semper exercuerunt; vt videre est tum in bello Punico, tum etiam in eo quod Spendii & Carthaginenses vtrique Pœni, mutuo gesserunt; omnium, vt ait Polybius, quæ nos audiuimus crudelitate, ac omni scelerum genere maximum. sed ludicra videri possint quæ à Polybio de crudelitate Pœnorum narrantur, si quis cum historia Leonis Afri comparauit: vel etiam cum Muleassis & filiorum inaudita crudelitate, quam non ita pridem tum in ciues, tum in seipsos exercuerunt. Nam Muleasses de regno, vnde patrem deiecerat, expulsus, ab immani fratris iniuria exustorum oculorum orbitate miserabilis, supplex ad Carolum Imperatorē venit. A Pœnis igitur profectæ sunt exoculationes, membrorum auulsiones, excoriationes, sectiones,

lentæ vstiones, & palorum traiectiones. totius verò corporis in rota confractio à Germanis, vt videre est apud Munsterum in Coloniæ descriptione: à quibus suppliciis Itali, Galli, Hispani, Græci, Asiatici semper abhorruerunt, aut ab aliis inuiti acceperunt. Nam Romani sontes ante legem Porciam (quæ etiamnum verbera ciuium corpore amouit) ad summum securi, vel gulæ confractione, pòst etiã inedia necabant, tandem est exiliũ permissum. apud Græcos cicutæ vsus, quam etiam aqua temperabant Chii, vt ait Theophrastus, quo mortem sine dolore accirent: quia in ipsa morte plus satis acerbitatis inesse iudicarent: nisi quis nouo quodam & immani scelere obligaretur. ac ne quis à praua disciplina tantam crudelitatem manare credat, vt Polybius Americorum Australium naturam spectet, qui in cæsorum hostium sanguine pueros mergunt, deinde sanguinem sugunt, & membris concisis epulantur. Est igitur Australium & Scytharum crudelitas longè dissimilis, quòd hi solo impetu ad iram, & generosa quadam animi audacia feruntur ad vindictam; tum etiam irritati facillimè placantur: illi nec facile irritantur, & irati difficillimè leniuntur: tum hostes inuadunt vulpina calliditate, non vi aperta: victosquè immani suppliciorum acerbitate cruciant: quæ immanitas partim ab ea tyrannide proficiscitur, quam praua educatio &

tio & immoderati appetitus in homine stabiliunt. sed multo magis ab inæquali humorum confusione: hæc autē ab elementis inęqualiter affectis: elementa vi cęlestium corporum agitantur. in elementis verò corpus humanum continetur, sanguis in corpore, spiritus in sanguine, anima in spiritu, mens in anima: quæ tametsi est ab omni concretione libera, contagione tamen ex illa cohærentia plurimum afficitur. ita fit qui sunt in extremis regionibus, ad vitia procliuiores sint. & quemadmodum atra bilis non aliter à sanguine, quàm fex à vino diuellitur: ita perturbationes animi, quę ab atra bile proficiscuntur, tenacissimè hærent. Australes verò atra bile abundant, quę ex haustis ardore cœli humoribus, quasi fex in imo subsidet, & perturbationibus magis ac magis augetur, vt qui sunt hunc in modum à mente constituti, planè implacabiles sint. talem fuisse Aiacem ferunt, & Martium Coriolanum: quorum alter non prius leniri potuit, quàm patriæ fines ac socias ciuitates ferro flámaq; deleuisset: alter cùm hostes vlcisci non posset, in furorem conuersus greges & armenta cędebat. Hinc igitur facile est de historia iudicare percepta causa furoris. constat autem Australes furore facilius capi quàm Septentrionales: vt facilius homines insaniunt quàm belluæ, scribit enim Leo Afer infinitam esse in Africa furiosorum hominum multitudinem, & vbi-

que publicas ædes furiosis constitui: quibus etiam abundat Hispaniæ pars illa, quæ Australior est. In inferiori Germania, nulli fere ab atra bile furiosi, sed à sanguine; quod genus furoris vulgus morbum sancti Viti appellat: qui ad lasciuiam & inconditam saltationem impellit, quàm musica lyra imitantur: deinde numeris ac modis grauioribus vtuntur, idque sensum faciunt, quousque modi ac numeri grauitate planè conquiescant. qui vero medias habent regiones, à bile flaua, cùm aduri cœperit, aguntur in phrenesin, quæ ad cædes & vulnera prorumpit. qui sub vrsa viuunt, cum abundet pituita, necesse est furore senum, id est lethargia laborare, quòd genus dementiæ stuporem ac obliuionē affert insania vero vbique grassatur. insaniam appello, cùm ratio appetitum vincere non potest, quod maximè Septentrionalibus contingit: nam furor in sapientem cadere potest. vt ait Cicero, insania non potest, quod nostri admodum ineptè interpretantur, cum imperitos ac simplices homines incurabiles esse aiunt. Quæ omnia in vniuersum dicta sint. vbique enim furiosi, melancholici, phrenetici, lethargici, vbiq sapientes fortes ac temperantes homines; sed alibi longè plures, alibi pauciores. quæ igitur à medicis de abradente melancholia, & ab Aristotele de melancholicis dicta sunt, Australibus fere conueniunt. ad eaque iudicium historiarum debet accommodari

dari. quæ à nobis prætermittuntur. ea tantum quæ sunt omissa, vel non satis intellecta planius explicemus: cuiusmodi est illud; Australes omnibus voluptatibus ac veneri maxime deditos; Scythas vero negat Hippocrates ad venerē aptos esse, ob nimiam, vt ipse scribit, ventris frigiditatem ac humiditatem: tum etiam ob equitationem, ac propterea infœcundos esse: & cum frustra venerem tentauerint, odio veneris seipsos castrare. castrationem vocat alibi venæ cephalicæ, quæ sub auribus latet, sectionem, qua his quoque temporibus vti quosdam accepimus. Hæc tamen omnibus fere historicis repugnant. adhibeamus igitur rectum illud, quod quærimus, iudicium historiarum; & philosophorum ac historicorum discrepantiam tollamus. nam Gothorum, Scytharum & Germanorum tanta fœcunditas est, vt non modo Septentrionis vastas solitudines ac siluas maximis vrbibus decorarint, sed etiam in vniuersam Europam colonias miserint: non tantùm Germani vltra Danubium, verumetiam Scandi in extremis Scythiæ finibus positi. illinc Methodius & Paulus Diaconus, exercitus quasi apum examina erumpere consueuisse tradunt. Iornandes verò & Olaus appellant hominum officinam: quod inde Gothi, Gepidæ, Hunni, Cimbri, Longobardi, Alani, Burgundi, Normanni, Picti, Heruli Sueui, Sclaui, Sutceri, Rugi originem traxerunt. cum autem Scythæ ca-

lidi

lidi ſint & humidi, vnde fœcunditas ingeneratur: dubium non eſt quin omnium populorum fœcundiſſimi ſint. ac neſcio quonam modo Hippocrates Scythas ventre frigidos eſſe putat. id enim falſum eſſe natura ipſa demonſtrat. nam quæ ratio eſt vt hyeme maior ſit in viſceribus, quàm æſtate calor (id enim feruens ore fumanti halitus ſignificat) eadem eſt iis qui Septentriones incolunt, ac propterea ſunt hyeme viri ad gignendum aptiores, non ſalaciores, vt putauit Ariſtoteles. nam ſalaciores ſunt æſtate viri (propter acrimoniam flauæ bilis, quæ æſtate copioſior eſt) minus tamen idonei: ita quoque Auſtrales ſalaciores Septentrionales verò magis idonei. quod ſumma Dei prudentia factum eſt, quòd iis qui ſatis habent ad gignendum facultatis, voluptas non magnopere eſſet neceſſaria: iis verò qui minus habent humoris & caloris, maiores ſtimulos voluptatis optima parens natura dedit: alioqui nec ſuum genus propagare, nec ſocietatem colere vellent. eadem natura fecit, vt hyeme viri; æſtate feminæ ad venerem procliuiores ſint, vt aiunt medici, non ad voluptatem propter ſe expetendam, quo nihil fœdius eſt: neque ſolum ad procreationem, quod reliquis animantibus commune eſſe videmus: ſed etiam vt eſſet fruendæ ſocietatis, ad quã nati ſumus, perpetuum deſiderium. poterat enim voluptas ſocietatem ad breue tempus conciliare, vt cæ-

teras

teras animantes, non tamen diutius retinere, aut mutuum amorem tueri, Sed Hippocratis rationem cur Scythæ ad venerem minus idonei sint, quia braccis & equitatione perpetua vtuntur, probare non possum: cùm Aristotelis testimonio, & quidem certissima ratione, quam affert in quæstionibus, salaciores sint, qui equitare consueuerunt. Ex his intelligitur quid de Cæsare, Volaterrano, ac Tacito iudicandum sit, qui Germanorum continentiam tantopere laudant, Tacitus; Sera iuuenum venus, inquit, eoque inexhausta pubertas, nec virgines festinantur. quod tamen continētiæ tribui nullo modo potest; cum antea docuerimus, Septentrionales suapte natura intemperatissimos esse in potu, cibo, ira, alea, rapinis. nam qui temperans, idem quoque continens est, non contra. nullus est autem cōtinentiæ locus, vbi nullæ sunt quæ appetantur libidines ac voluptates: vt nemo fortis dici possit, nullo proposito periculo vel labore. At Australes, qui plus habēt rationis & consilii, à ratione impetrarunt, vt liberius peccare suauitatis causa liceret. cùm enim difficillimè se continere possint, tum verò in libidinem proiecti execrandis voluptatibus abutuntur. ab illis enim promiscuè beluarum & hominum concubitus, vnde tot monstra nobis pariunt Africæ regiones, hinc Australium, hinc Pœnorum

apud

Germani longissime absunt. de quibus sic Cæsar; Ante xxv. annum feminæ notitiam habuisse, in turpissimis habent rebus, cuius rei nulla est occultatio. Altamerus quoque, Poggius & Munsterus in descriptione Badensi tradūt Germanos promiscue & peregrinos quoq; cum vxoribus sine suspicione perlui. nomen zelotypia, inquit Munsterus, apud istos locum non habet. addit Irenicus, homo Germanus: Illa consuetudo, inquit, nostro tempore in balneis vbique obseruatur. Cæsar quoque scribit Britannos duodenas vxores habere communes, & fratres cum sororibus, parētes cum liberis. Itali hūc morem ferre nunquā potuerunt, multo minus Hispani: qui amore ac zelotypia sæpe insaniunt. Pœni verò & Americi mortem præstabiliorem ducunt. quare nihil mirum si Persarum, Pœnorum & Hebræorū reges semper infinitam habuerint multitudinem vxorum: vt Diodorus libro secundo, Herodotus libro tertio, Iosippus libro quarto cap. decimo septimo Scythæ vero vel cōmunes vel singulares: quibuscum tamen ita viuunt, vt et annum in ipsis regibus, ex quibus populi mores intelligimus; incredibilia continentiæ exempla ferantur. scribit enim Tacitus, Germanos ex omnibus barbaris pene solos singulas vxores habere & Volaterranus, Casimirū Poloniæ; Vuenceslaum Bohemiæ reges, cœlibes castos semper vixisse. Hericum vero II. Imp. non modo apud Leonem incredibilis zelotypia, à qua

do ab alienis vxoribus, sed à sua quoque perpetuo abstinuisse. est igitur causa generationis à calore & humore: libidinis, ab vtraque bile. à flaua quidem propter acrimoniam; ab atra vero propter spumam & flatum, qui plurimus est in eo genere bilis: atque id voluit, opinor, Aristoteles in ea quæstione qua disputat, Cur melancholici salaciores sint. Argumento est, quod qui acribus & flatulentis cibis vtuntur, salatiores euadunt; eoq; magis si bilis ex adustione acris & salsa euaserit. hinc fortassis Poëtæ Venerem fingunt maris spumâ natam: atq; ob eam causam factum opinor, vt ex omni genere bestiarum, nullum præter leporem mascula venere vtatur: quinetiam, teste Varrone ac Aeliano, concipit ac parit: femina verò sola ex omnibus animantibus superfœtat. constat autem nullum atra bile magis abūdare. quare non mirum si Australes qui ea bile pleni sunt ad venerem, procliuius feruntur; quam propterea Ptolemæus potissimum in Africa coli, & Scorpionis sidus, quod ad pudenda pertinet, Africæ præesse tradit. Habent etiam Australes ex atra bile quod lepra laborāt, qui propterea morbus Punicus à veteribus appellatur: non propter ruborem, cùm Australes lepra iudicio Mosis & Plinii nihil habeat ruboris, sed quoniam illinc originem habet, illinc etiam morbus Arabam, qui ἀλφὸς à quibusdam, ab aliis λευκὴ & vitiligo appellatur. nam ante Pom-

Pompeium Magnum nullos Italia, teste Plinio, viderat leprosos, quem morbum Aegypti peculiarem esse tradit. argumento fit, quod Moses omnium antiquissimus scriptor, leges de leprosis infinitas, Græci ac Romani nullas tulerunt. & quidem in eo consentiunt Leo Afer & Aluaresius: nam alter ædes infinitas in vtraque Mauritania leprosis constituit? alter leprosos Abyssinorum cum populo versari scribit, vt vulgaris morbus esse videatur. Americam vero nostri homines testatum reliquerunt leprosis, aut vt ipsi aiunt, Neapolitano morbo laborantibus abundare: quem morbum Scaliger, Indicum, Indi Pua vocant: quod ab illis insulis inuectus est in vniuersam Europam & Africam: ac paulatim in Syriam & Scythiam, vsque peruasit. quod autem ab atra bile ingeneratur, ex eo planum est, quòd qui plus habēt melancholici humoris, eo difficilius curantur. facit etiam atra bilis vt Australes tristes sint, ac demisso vultu, incessu tardi & cogitabundi: Septētrionales læti & alacres, propter sanguinis copiam. Ex his perspicuum fit, cur omnes omnium historiarum scriptores tradunt, Australes ad maxima corporis & animi vitia procliues esse: ratio est in promptu, scilicet cum male fuerunt ab atra bile constituti: sin bene temperata fuerit ea melancholia quæ dicitur abradens (sunt autem multa genera) egregias corporis & animi vires adipiscuntur. primum li-

mum libri sunt ab infinitis morborum generibus, quæ à repletione, fluxione, & sanguine putri deriuantur, sunt in Africa rarissimæ ac leuissimæ febres, propter humoris interni & caloris inopiam; quartana verò, quæ melancholiæ propria est, semel curata, vt ait Hippocrates, nunquam recurrit. In Septentrionibus putres à sanguine febres, tumores, & œdemata, morbi comitiales, cõuulsiones, cæcitates, quo longius à medio receditur, quorum vna ratio est, crassi humoris & excrementorum copia, quæ exigua sunt in Australibus. In media regione grassantur pestes, propter aëris frequentes mutationes, cum in extremis perpetua sit hyems aut æstas, in medio; veris etiam & autumni magnæ mutationes. hinc etiam morbi articulares, tertianæ, herpes, & gangræna, quam ineptè dicam an impie, nostri acceptam ferunt D. Antonio, qui à plerisque in Italia & Gallia Narbonensi ardentiore voto, certe maiore metu colitur, quàm Deus immortalis. Ac falluntur qui putant mediæ regionis homines, quod ab extremis longius absunt, salutem aut vitam habere diuturniorem. Australium natura congruit cum calore: Scytharum cum frigore: qui in medio sunt, tametsi cæteris temperatiores videntur, nihilominus à calore & frigore oppugnantur; & frequentes habent aëris mutationes, quæ morbos pariunt & senectam præmaturam. hinc historicorum dis-

screpátes opiniones de vitæ breuitate. putauit Aristoteles diutius ad Austrum viui: Plinius ad Septentrionem: Galenus in media regione, quã ipse in Asia minore collocauit, vbi homines optimo esse temperamento putat. Gallos vero, Scythas, Aegyptios, Arabes, ne per somnium quidem eiusmodi temperamentum attigisse: idem tradit Hippocrates, omnia pulcriora, maiora ac meliora in Asia nasci, quæ partim vera, partim etiam falsa mihi videntur. nam maiores sunt qui ad Septentrionem, vt antea docuimus, & quidem præstantiora forma: idque Iosippus, Cæsar & Tacitus, de Germanorum mira magnitudine testantur; & veteres formam Gallorum (quos à colore candido lacteos seu Galactas ipsi Asiatici vocarunt) & Gallicos vultus quasi prouerbio Tertullianus vsurpauit, in eo tamen genere Britannis inferiores videntur, sed Galeno ignota fuit Gallia, quam vt videret, à M. Aurelio rogatus adduci non potuit. Cùm autem vita diuturna calido & humido sustineatur, par esset ad Septentrionem diutius viui: atque hinc fortasse Plinius Hyperboreos annoso æuo vitam protrahere putauit. & quidem notum est in Britannia vltra centesimum annum viui: nec dubito quin Scytharũ vita lõgè diuturniore esset futura, nisi potu ac cibo seipsos obruerunt. Australium quoque vitam longissimam esse veterum ac iuniorum scripta testãtur. tametsi enim calore & humore co-

re copioso minimè abundant, excremēta quoque multa desiunt, quæ senectam & interitum afferre omnium consensu putantur. nam quò minus plantæ habent incrementi, eò diutius vigent, vt est apud Theophrastum. Alii temperatiore cœlo vitam protrahi longiorem arbitrantur. nam Italia multos alit qui centesimū annum his quoque temporibus superarunt. Plinius ex censu Romanorum annos centum & quadraginta quosdam vixisse tradit. qui tamen iuniores historicos cum veteribus, & veteres inter se contulerit, tum etiam physicas rationes adiunxerit, certissimum de historia iudicium feret: scilicet Australes longiore vita frui, maximè tamen Numidas. id quod credibile est, cùm annosæ Cornices, quæ nihil fere caloris, minus etiam humores habent, quatuor hominum ætates implere dicantur. præterea Elephantes qui Aristotelis, ac Iubæ testimonio vitam omnium animantium superant, non alibi quàm ad Austrum reperiūtur. itidem palma, quæ interdum annos mille vigere dicitur, non nisi ad Australem plagam ali potest. quin etiam aurum & adamas, quæ à seipsa nunquā interitum sentiunt, ad Austrum optima; nulla fere ad Septentrionem. neque enim verum est ab optimo temperamento, vt putat Galenus, vitam effici longiorem, alioqui lapides plantis, plantæ animantibus, elephas & ceruus homine temperatiores essent, quod absurdum

ſit: cùm ingenii præſtantiā ab optima tempe rie iudicari putet. Iam verò cùm animus corpori præſtet, maiorque vis ingeniorum ſit ad Auſtrum quàm ad Septentrionem, dubium nō eſt, quin potior mundi pars ad Auſtrum poſita ſit: & maiores ſunt in Auſtralibus quàm in Scythis virtutes, vitia quoque maiora in quamcunque partem inclinarint. atq; hinc facile iudicium de hiſtoria Liuii colligemus, qui cum Annibalis virtutes commemoraſſet, Has inquit, tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia pluſquam Punica: nihil veri, ſancti, nullus Deûm metus, nullum iuſiurandum, nulla religio. falſum eſt enim quod Machiauellus ſcribit, homines ad ſummum ſceleratiſſimos eſſe non poſſe, exemplo Pauli Balionis Peruſiæ tyranni, qui cum Iuliū Pontificem vna cum ſuo comitatū occidere facile potuiſſet, dominatum amittere, quàm tantum ſcelus perpetrare maluit. Hoc Annibal non feciſſet. idem Machiauellus Italos, Hiſpanos, & Gallos ſceleratiſſimos omnium gentium appellat. Germanorum iuſtitiam & prudentiam mirum in modum extollit vno loco. alibi perfidiam eorum, auaritiam, ſuperbiam inſectatur. quæ ab ignorantia morum & naturæ cuiuſque populi profecta ſunt. Neque enim ſtupidi homines & ruſtici valde flagitioſi eſſe poſſunt, ſed in magnis ingeniis, vt eſt apud Platonem magnæ virtutes aut

ſes aut vitia ineſſe conſueuerunt. & quemadmodum fœcunda tellus niſi excolitur, magnam nocentium herbarum vim profert: & modicè culta valde frugifera fit; ſterilis vero neque ſalutares, neq; noxias herbas, nec quicquam omnino niſi maximo labore parit; ita quoque de Auſtralium ac Scytharum ingeniis iudico. Quare non mirum ſi omnes prope hiſtorici ac poëtæ, iam inde ab Aeſchylo, magnam Scytharum innocentiam laudant: malitiam Auſtralium inſectantur. Plus valent, inquit Tacitus, apud Germanos boni mores, quàm alibi bonæ leges. at illis temporibus omni diſciplina caruêre Germani, vt parum à beſtiis diſcreparent, quod ipſi confitentur. Cũ igitur in ſumma ignoratione verſarentur, nõ video cur tantopere laudabilis ſit eorum innocentia. qui nec valde mali, nec boni eſſe potuiſſent: ſed is ſumma laude dignus eſt, qui virtutes, quarum vim animo comprehenſam habet, ſponte colit, cum iniuſtus eſſe poſſit: vel quod virtutis aditus vnus eſt, veluti recta linea, circa quam hinc inde obliquæ ſunt innumerabiles: vel quòd homines propoſitis bonorum & malorum finibus, multò magis ad ſcelera feruntur, à quibus non ſolum crudeliſſimis ſuppliciis, æternaq; morte propoſita deterreri non poſſunt; ſed ne præmiis quidem immortalibus ad iuſtitiam impelli, vt pleriq; putent, homines in ſumma innocentia victuros,

ac multò beatiores futuros si malorũ fructus (sine quibus tamen natura bonorum percipi non potest) nunquam degustassent: sed vt ceteræ animantes, naturæ suæ congruenter vixissent; quam quidẽ ad naturam, Scythas & mõtanos homines nulla disciplina informatos propius accedere videmus. Ex quo relinquitur quid iudicandum sit de historicis, qui Græcorum, Aegyptiorum, Arabum & Chaldæorum superstitionem, impietatem, magiam, flagitiosas libidines & crudelitates insectãtur, quæ laudabilia sunt, omitunt. ab iisdem enim literæ, bonæ artes, virtutes, disciplina, philosophia, religio, humanitas deniq; ipsa, in orbem terrarum velut à fonte profluxit. neque tamen Scythis sua industria defuit, neque item iis, qui mediam regionem tenent, sed egregias à Deo immortali dotes sunt consecuti, quæ melius intelligi non possunt, ne certius historiæ iudicari, quâm si humani corporis, aut Republicæ bene constitutæ, aut mundi, siderumque cælestium imaginem proponamus. Fingamus igitur tribus his populis, eo, quo diximus, ordine constitutis, præesse quosdam Planetas, idque tantùm doctrinæ gratia: deinde Australibus Saturnum, sequentibus Iouem, Septentrionalibus Martem tribuamus: tum in orbem redeundo rursum Australibus Venerem (nam Sol veluti fons luminis omnium communis erit) sequentibus Mercurium, Septentrionalibus

Lunam

Lunam. ex hac veluti distributione trium populorum, vim quandam vniuersæ naturæ planius intelligemus. aiunt enim Chaldæi Saturni vim in comprehensione positã, Iouis in actione, Martis in effectione. id autem ex Hebræis naturæ optimis interpretibus intelligitur. illi enim Saturnum שבתאי vocant, id est, quietũ, quo nihil ad contemplationem maius esse potest. Iouem צדק id est iustum appellant: quòd Græci cum ab Hebræis, vt optima quæque, accepissent; iustitiã Ioui assidere finxerunt. Martem verò מאדים, id est fortem & robustum; quem propterea Chaldæi & Græci bellis præesse putarunt. Saturnus quidem frigidus, Mars calidus, Iupiter vtroque dicitur esse temperatior primus ad scientias, & ea quæ in sola contemplatione veri acquiescunt: aliter ad prudẽtiam, quæ in agendo posita est, quæque virtutes omnes complectitur: tertius ad artes & opificia, quæ in manu ac robore posita sunt, pertinet: primus ad mentem, alter ad rationẽ, postremus ad φαντασίαν. Nam Australes populi diuturno contemplandi studio, quod atræ bili congruit, pulcherrimarum scientiarum autores ac principes fuerunt: naturæ arcana detexerunt: mathematicas disciplinas inuenerunt; deniq; religionis cœlestiumque siderum vim & naturam primi perspexerunt. Scythæ quod essent ad contemplationẽ minus idonei, pro-

pter ſanguinis & humoris copiam (quibus ita mens obruitur vt vix vnquam emergat) ad ea quæ ſub ſenſum cadunt, id eſt ad artes & opificia tractanda, ſponte ferri cœperunt. hinc à Septentrionibus ea quæ mechanica dicuntur, belli tormenta, furioſæ artes, typographia, quæque pertinent ad metallicam diſciplinam: quam ita tractauit Georgius Agricola, homo Germanus, vt Ariſtoteles ac Plinius in eo genere nihil intellexiſſe videantur. nec mirũ videri debet, ſi Germanos & Britannos accire ſolent Itali & Hiſpani, quòd cœleſti quodã munere occultas terræ venas inuenire, & inuentas aperire norunt. iidem quoque alumni Martis militarem diſciplinã antea ſemper, & nunc quoque incredibili ſtudio colunt, arma tractant, montes æquant, aquas deriuant, ſeq; totos venationibus, agriculturæ, pecuariç, aut iis artibus, quæ opera moliuntur, dare conſueuerunt, vt illorum ingenium in manu poſitum eſſe videatur: quod ſatis indicat omne genus ſupellectilis & inſtrumentorum, quæ ab illis tam artificiosè, tam affabrè fiunt, vt ea cæteri populi mirentur; imitari non poſſint. atque id fortaſſe voluit Plato, cùm diceret Martem & Vulcanum artes reperiſſe. quod ſi Aſtrologis habẽda fides eſt, qui Martem natiuitatis principem habent, aut milites ſunt, aut opifices futuri. Ad mediæ regionis homines, neque ad occultas ſcientias ita nati, vt Auſtrales; neque opifici-

pificiis ita dediti sunt vt Septētrionales, sed ad res agendas omnium aptissimi. nam si quis omnia historicorum scripta collegerit, iudicabit ab eiusmodi hominibus primum profecta esse instituta, leges, mores, atque optimam Reipublic. moderandæ rationem: tum etiam mercaturam, gubernatoriam, oratoriam, dialecticam, imperatoriam denique disciplinam. harum autem disciplinarum magistri esse feruntur Iupiter ac Mercurius: & qui Iouē aut Mercurium, aut vtrumque originis dominum habet, ad hæc suapte natura ferri dicitur & quidem constat ex historiarum lectione, in Asia, Græcia, Assyria, Italia, Gallia, Germania superiore, quæ Polum inter & Aequatorem, à quadragesimo ad quinquagesimum gradum interiacent, maxima imperia semper floruisse; & ab illis regionibus summos imperatores, optimos legumlatores, æquissimos iudices, prudentes Iurisconsultos, disertos oratores, sagaces mercatores, clarissimos denique histriones & fabularum actores ortum habuisse. nulli ab Africa, multo minus à Scythia iurisconsulti, nulli oratores, rari poëtæ, paucioresq; historici. paucissimi qui copiosam & vberem exerceant mercaturam; qualem Itali, Græci, Hispani, Asiatici. hæc igitur cum historia conferamus, vt rectius de re tota iudicari possit quæritur Galenus nullos vnquam à Scythia philosophos præter Anacharsim, innumerabiles à Græcia

fluxisse scribit quoq; Iulianus Aug. vbi de Gallis agit, quorum naturam vsu diuturno cognitam & planè compertam habebat; Celtas nec philosophiæ, nec disciplinis mathematicis operā dare: sed in Dialecticis fere ac Rhetoricis acquiescere: hinc Iuuenalis:

Gallia causidicos docuit facunda Britannos.

quin illa ipsa religio qua vtebantur planum facit Deum Mercuriū, inquit Cæsar, Galli maximè colunt: huius plurima sunt simulacra: hunc inuentorem artium ferunt: hunc ad quæstus pecuniæ, mercaturasque habere vim maximam arbitrantur. has igitur historias experientia diuturna comprobauit: neque enim vsquam terrarum plures causidici, nusquam ciuilis scientia maiore studio colitur: occultæ vero scientiæ ac mathematicæ disciplinæ valde frigent. Contra verò Australes, quòd assiduè contemplantur propter insitum atræ bilis humorem; seipsos à rebus agendis sponte subducunt, ac desertissimas solitudines quærunt. contēplationis autem ac meditationis (quæ Pretiosa mors ab Hebræis & Academicis appellatur) ea vis est, vt ingenium acuat, & hominem ab homine seiungat: quod cum adeptus est, nō modo rerum naturalium arcana videt, sed etiā pernicibus alis in cælum purgata mēte fertur, rerumque diuinarum scientia repletur: post à Deo immortali subornatus, res arduas &

duas & admirabiles ignaris hominibus reuelat. quare mirum videri non debet ex historiarum lectione, ab illis regionibus summos philosophos, mathematicos, prophetas, omnes deniq; religiones in orbem terrarum, velut ab vberrimo fonte fluxisse. non quod alibi quoque diuina mens hominem cœlesti spiritu afflare nolit: quod dictu nefas est; cùm vigeat vbiq; Deus, non aliter ac Solis splendor: sed quemadmodũ idem splendor in aqua limpidissima sese magis ostendat. quàm in turbida: ita quoq; diuinitas in purgata mente clarius elucet, quam in ea quæ deorsum vergens contagione corporis afficitur, ac perturbationibus secum dissidentibus implicatur. quibus enim sanguinis & humoris copia maior, illi sese difficilius ab hac terrestri labe seiungunt, vt non immeritò siccas animas sapientes appellarit Heraclitus. ridiculum est enim ac minimè philosopho dignum, quod H. Cardanus hominem sapientissimum esse ait, quòd sit humidissimus & calidissimus: cùm bestias ipsas quo sunt frigidiores; vt Aristoteles scribit libro secundo De partibus animantium, eo prudentiores esse videamus. argumento sit prudentissimus elephas, cuius sanguinem omnium frigidissimum esse Plinius auctor est. Quæ cùm ita sint, facile est ad iudicandum, an vera sint, quæ de religione Australium historici tradunt, atque in primis. Leo Afer, vbi agit de templorum substructionibus

nibus; Sunt, inquit, in vrbe Fessa templa septingenta, quorum maximum miliarii vnius ambitum, vnamque & triginta portas habet: lampades verò non gentas diu noctuque ardentes. Credibile quoque est id quod Aluaresius in Abyssinorum historia tradit, de inaudita magnitudine templorum: de multitudine infinita monachorum, qui non modo in locis desertis, sed etiam in pagis, in circulis, in foro, in castris versantur: ex quibus etiam exercitus sæpe cõscribuntur: cum principes ipsi hoc vitæ genus sequuntur. Rex autem qui Negus & Iothan Besul, id est gemma pretiosissima vocatur, quasi pontificem ageret, non aliter quàm ornatu & vestitu pontificio præeuntibus pontificibus, & religionis insignia præ se ferentibus iter facit. ieiunia verò totius populi plane incredibilia narrat, si quis ea cum nostris compararit: si tamen iudicium ad historiam adhibeas, valde credibilia iudicabis. multi enim vitam lente cruda vel holeribus aqua pura coctis, & planè insipidis sine pane sustentant. alii circulos ferreos quasi cingulum nuda cute gestant. plerique ieiuniorum tempore, id est, anni tertia parte, noctes insomnes ducunt. quidam collo tenus in aqua dormiunt: non desunt qui stantes horas XXIIII cælum constanter intuentur. omnes statis diebus verberum ac flagellorum crebris ictibus se lacerant: qui verò in religionem vel minimum peccant, aut qui li-

gneam

gneam crucem osculari dedignantur (vti sunt nonnulli) flammis vlceribus comburuntur. postremo, quod ad Rempublicam tuendam & beatam vitam plurimum prodest, res aduersas æquè ac prosperas ab vnius præpotentis Dei voluntate fluere arbitrantur. At in rebus agendis, & Republica gubernanda quàm inepti sint, ex eo planum fit, quod apud eos, qui deliquerunt, non prius verberari desinunt, quàm mulctam verberantis arbitrio soluant. Princeps autem iudicum, qui veluti Cancellarius maxima quæque moderatur, sæpe iussu regis verberibus cæditur. homicida propinquis interfecti cruciãdus traditur. omnia verò iudicia sine vllis actis, aut scriptura conficiuntur. debitores, nisi soluendo fuerint, creditoribus in seruitutem addicuntur. nulla stipendia militibus dantur, nulli commeatus, sed hordeum quisque, aut quid simile ferre tenetur. nullæ sunt vrbes, nulla castra, nulla propugnacula populus in pagis, princeps in tentoriis huc illuc vagatur: tametsi pretiosissimam supellectilem, & thesauros habet infinitos. nullus papyri vsus, sed rationes publicæ pellibus consignãtur: quæ arguunt eiusmodi homines rebus agendis, parum idoneos esse. Minus etiam Scythæ, qui omnia vi & armis seruilem in modũ, ac belluarum more exequuntur: vt de veteribus Germanis Tacitus scribit: Nihil magistratus publicè aut priuatim gerit sine armis; cui

Boemus

Boemus Germanus, & Munsterus his quoque temporibus his verbis subscribunt; Iniurias illatas raro iure, sed ferro & rapinis vlciscuntur, nec prædari erubescunt. quid est autem iniquius aut magis barbarũ, quàm quod Clageni fieri solet; si quis furti suspectus sit, necatur, deinde quæstio habetur? hũc morẽ Hunnis & Gothis acceptum ferunt. Ab illis etiam duelli leges profectæ. neq; enim de omnibus iniustitiæ generibus vllum turpius aut maius esse potest, quàm vt imbecillus ac tenuis accepta iniuria sit infamia dignus, nisi cum aduersario, quantumcũque viribus præstet, armis decertarit, ac vitam periculis obiecerit. nam ista ratione Scythæ, si cũ belluis, quæ robore præstãt, conferantur, iure infames sint. Sed natura sic comparatum est, vt Scythæ, qui minimum rationis, plurimum roboris habent, summam omnium virtutum in bellica laude constituant: Australes in pietate ac religione: medii vero in prudentia. ac tametsi omnes modis omnibus Rempublicam tuentur, nihilominus tamen alii viribus, alii metu diuino; reliqui legibus ac iudiciis magis vtuntur. Itaque mirum videri non debet, si Calipharum, seu Pontificum Ismaeliticæ religionis tanta fuit maiestas, vt non modo legum ac religionum, verumetiam imperii & armorum, omniumque possessionum, libertatis deniq; & seruitutis; postremo vitæ ac necis ius in omnes haberent. sed ab

eorum

eorum imperio Turcæ, Scytharum progenies, ac Mameluchi genere Circasſii, primi deſciuerunt, eoſque de veteri poſſeſsione deturbarũt. ac fortaſſe illud eſt, quod à Poëtis iactatur; Saturnum ab Ioue de imperio deturbatum, id eſt religioſos ac ſapiẽtes homines primis temporibus iuſtitiæ fruendę cauſa reges eſſe creatos: ſed cùm ſola pietate homines in officio continere ſe poſſe arbitrarẽtur, neque tamẽ id præſtare poſſent, cùm ſcilicet pleriq; nec metu diuino, nec vlla religione ducerentur, prudentiores accepta poteſtate Rempublicam regere: religioſi vero ac philoſophi, ſacrificiis & contemplationi operam dare, plebs militiam, agriculturam & opificia tractare cœpit: ex quo factum eſt, vt ſapientes precibus & monitis; prudentes imperio ac iuſſu; robuſti viribus & executione Rempublicam tuerentur. nam his tribus partibus, decretis inquam, edictis & executione Reſpublica continetur. monent Pontifices ac ſapientes: iubent magiſtratus: exequuntur miniſtri. ſic Anaxagoras Periclem, Plato Dionem, Socrates Nicoclem, Plutarchus Traianum, Polybius Scipionẽ, atque omnino Magi Perſas, Brachmanæ Indos, Mantes Gręcos, Pontifices Romanos ſalutaribus ſapientiæ præceptis, aut quacunque religione informabant: qui tamen ad res agendas inepti erant, quod Plato ſapientiſsimus accepta ciuitate, quæ ſe illi commiſerat, planum fecit. Itidẽ Ariſto-

ristoteles Anaxagoram sapientissimum virum prudentia caruisse scribit: etenim se ipsum fame ac inopia, præ negligentia rei familiaris interire passus est, id quod Theodoro Gazæ in extrema senectute contigit. Itaque Philo Mosem magnis laudibus commendat, quod vnus omnium mortalium fortissimus imperator prudētissimus legislator, ac diuinissimus propheta extiterit. Quod igitur de vna ciuitate, idem quoque de mundana Republica iudicandum relinquitur, vt distributis populorū muneribus, Australium sapientia, Scytharum robur, mediorum prudentia quodammodo propria sit. id quod etiam in animæ partibus videre est. etenim mens ipsa monet, ratio iubet: sensus autem veluti satellites ad exequendum adhibentur: & in triplici animæ facultate, animali, vitali & naturali; vna quidem à cerebro motum & sensum: altera spiritum à corde vitalem: tertia ab hepate vegetationem. neque enim melius, opinor, insita populo cuique natura intelligi potest, nec de historia quaque iudicium certius ac verius fieri, quàm si microcosmus hic cum magno homine, id est, cum mundo conferatur. quod igitur Plato in sua, idem nos in mundana Republica faciemus, sed paulò aliter quàm ille. voluit enim penes custodes imperium esse, quos in cerebro quasi Palladem in arce collocauit: in quo videtur Saturnia

vox ab omnibus laudata, ſed à paucis intellecta; Aut reges philoſophari, aut philoſophos regnare. at philoſophia, id eſt, rerum pulcerrimarum perpetua contemplatio, vt omnes Academici volunt, nihil habet cum negotiis militaribus aut ciuilibus commune. militibus autem arma tribuens, in corde ſtationem dedit, quod illic iraſcendi vis poſita ſit. poſtremo agricolas & opifices in hepate, vt res neceſſarias & alimenta Reipublicæ ſuppeditent. ſed ſine magna perturbatione fieri non poſſunt, vt ſuo loco dicemus. nunc illud tantùm quod ad mundanam Rempublicam, & populorum naturam ſpectat, videamus: ac ſi fieri poteſt; hunc mundum velut hominem congruenti ſitu conſtituamus. Nam in eo quoque ſcriptores à ſeipſis plurimum diſcrepant. Homerus, Ariſtoteles, Plato, Galenus, Pythagoras, Auerroes, mundi hujus, quem Animal vocant, dextrum latus in ortu poſuère; ſiniſtrum in occaſu; Plinus & Varro contra ſtatuunt; in ortu læua, in occaſu dextra, ex veterum Latinorum more. Siniſtra, inquit Varro, in templis ab oriente, dextra ab occaſu. templa vocat cæli regiones ab auguribus lituo diuiſas. ſic Muhametici precantur. Augures tamen ad ortum ſe conuertebant vt Liuius libro primo ſcribit. Augur dextras ad Meridiem partes, læuas ad Septentrionem. cui ſane congruere videtur Dauidis Pſalmus L X X X I X. verſ. X I I I. יִמִין

בראתם צפון יומין id est Aquilonem & dextrum tu creasti eos. vbi omnes interpretes plagam intelligunt Australem pro dextro. sic enim Chaldæus interpres. huc accedit, quod Orientem, פנים, id est faciem appellant; ex quo sequitur Austrum lateri dextro tribui facie ad Orientem conuersa, quo more vtimur in votis concipiendis. sed cum nullam sui dicti rationem afferant, Philonem sequemur, cui etiam consentiunt Empedocles, Lucanus, Cleomedes, Solinus. nam Moses sacrarii sinistrum ad Meridiem, dextrum ad Septentrionem conuertit: idque optima ratione, quia motus rapidus est ab ortu versus occasum: hominis verò gressus, non in terga fit, aut latera, sed ad anteriora. hinc Lucanus:

Vmbras mirati non amplius ire sinistras.

Græcis quidem dextra sinistris meliora: sed apud Latinos sinistra in auguriis valde prospera existimantur, vt Plutarchus & Plinius tradunt: non quia sol oritur sinistra, vt Plinius voluit, sed quia pars sinistra vergit ad Austrum, quæ mundi plaga reliquis præstat, siue stirpium, siue metallorum, siue gemmarum, siue hominum, siue animorum, siue cælestium corporum dignitate: ac propterea versus Austrum Abrahæ profectiones dirigi putant Hebræi: ab Aquilone vero, inquit Ezechiel, venit omne malum. quinetiam Arabes & Mauri, vt est apud Picum Mirandulam, malos dæmones ad Austrum, aut nullos,

nullos, aut raros esse aiunt; siue propter lucis copiam, qua fugari putantur; siue propter aeris tenuitatem, quo sustineri nequeunt ad Septentrionem verò nusquam copia maior dæmonum & maleficarum, si Saxoni Grammatico & Olao fidem habemus. Præterea posuimus Septentrionales robustiores, Australes debiliores. at sinistra quoq; pars hominis debilior est, dextra validior. vt Macrobius lib. vii. c. 4. Saturnal. scribit: & in vtero dextro mares, in sinistro feminas moveri Plinius cum Varrone, Aristotele & Hippocrate scribit. Et Artemidorus dextrum oculum filium: sinistrum feminã significare scribit in somniorum interpretatione. & dentes dextros amicos, sinistros amicas interpretatur & in vniuersum libro vigesimo-septimo dextras partes viris, aut iunioribus: sinistras feminis aut senioribus tribuendas esse. & Aristoteles libro quarto cap. 3. & 9. & lib. 4. c. 1. & lib. 1. cap. 15. de Historia animal. ait, dextram partem esse masculam, sinistrã feminam; pes quoque dexter, & brachium dextrum maius est (id quod sutores etiamnum intelligunt) & vegetius sinistro. deinde planum fecimus Scythas rubicũdos esse, ac multo sanguine abundare: Australes verò exsangues, & atra bile plenos: at in dextro latere situm est hepar: in sinistro lien: hic atræ bilis; illud sanguinis conceptaculum. demonstrauimus quoque Scythas intemperantes & iracundos esse, & impetu ad

vindictam ferri: Australes consilio suscepto. id quoque dextro; illud sinistro lateri congruit: nam atra bilis quietos, sed iracundos, iecur intemperantes efficit. consequens est igitur, vt in hac Republica mundana Scythas, quasi milites & opifices in dextro latere, Australes in sinistro: tū mediæ regionis homines in corde, veluti magistratus in media ciuitate, constituamus. est enim cor medium inter cerebrum & iecur, atq; inter iecur & lienem. fecit autē natura, inquit Aristoteles, quosdam servos & eorū robusta corpora ad necessarios vsus; alios debiles, sed valde vtiles ad vitæ societatem. nec me mouet quod Hebræi perinde, vt reliqui populi dextra sinistris præstare putant: vt videre est Psalm 109. Matth. 22. Marc. 12. Matth. 25. 26. & Actor. 7. ad Coloss. 3. ad Hæbros 1. & 10. ad Ephes. 1. Hostiē. Ioan. Andr. Panorm. in c solitæ de maioritate & obedient. Aristoteles lib. 31. c. 11, 13. 19. 25. & libro 32. cap. 7. & Iacobus dextram capiti Ephraim superposuit benedicendi causa. in eadem sententia fuit Bald. ad l. decernimus. de sacrosanct. eccles. c. & Curtius senior consil. 74. honoratiorem locum esse à dextris: Plaut. in Pseud. Omnes ordines sub signis ducam. legiones meas aui sinistra, auspicio liquido atq; ex sententia. Cicero de Legib. 3. is aue sinistra dictus populi magister est, rationē reddit Cicero. Quanquam haud ignoro, quæ bona sint, sinistra nos dicere, etsi nisi dextra sint.

sed

sed certe nostri sinistrum nominauerunt, externi dextrum. clarius etiam M Varro libro 5. epist. quæst. A deorum sede cùm in meridiem spectes, ad sinistram sunt partes mundi exorientes, ad dextram occidentes, factum arbitror, inquit, vt sinistra auspicia meliora, quàm dextra existimentur. Nihilominus tamen ex Latinis plerique sinistra mali ominis esse opinantur. Maro:

Arboribusq; satisq; Notus pecoriq; sinister.

& Cicero. Nemo me sinistris sermonibus carpit, neminem ipse reprehendo nisi vnum me.

Sæpe sinistra caua prædixit ab ilice cornix.

Sed ea ratio est, quod dextra sinistraque variè acceperunt. Nam vbique Hebræi omnium populorum morem secuti dextra in Meridiē, sinistra in Aquilone posuerūt: quia populi omnes Solem adorabant facie ad orientem conuersa: quod vetuit Moses sed vtcunque sit, Meridiem hoc vel illo modo Aquiloni præstare constat, & hominis dextram Aquilonis esse. hoc igitur à Platone dissentio, quod ille milites in corde, magistratus in cerebro, plebem in iecore: ego pontifices ac sapientes in cerebro malim, magistratus in corde, opifices ac milites, qui ex plebe leguntur, in iecore. neque enim vis animosa cordis robur efficit, quod sanguinis ac jecoris proprium est, sed ad actionem impellit, certe Machiauellus optimum impe-

ratorem ab Italia, non militem deligi voluit, quod maiore prudentia, quàm robore valent: corporis autem munus, inquit Ammianus, à milite ab imperatore animi poscitur. nec verò imperatoris est, vt Plutarchus in Pelopida: cominus cum hoste pugnare: nec magistratus lictorẽ agere, sed imperare ac iubere. cùm autem Plato Philosophis ac sapientibus imperium tribueret, quos ad contemplationem idoneos, ad actiones ineptos esse ex historia docuimus; cõsequens erat in corde milites collocare, qui tamen optimi ex agricolis, vt Plinius scribit de veteri Romanorum disciplina, vel ex opificibus vt nostra ætate, leguntur: quod ad labores obduruerunt: nam Aristoteles operarios & opifices inter plebeios recenset. Et quidem videmus Scythas, aut Germanos milites antea semper atq; his temporibus magna mercede quæri. vt planum sit, milites optimos ex agricolis & plebeiis, quorũ vis in manu posita est, semper legi consueuisse. Atque hæc si ad cœlestia referantur, æquè sibi congruent. nam si demus lieni Saturnum, cordi Iouem, Cystifelli Martem, Lunæ iecur: recurrent illa quæ ab Astrologis cuique parti corporis tribuuntur. est enim Mars cum Luna, quasi follieulus fellis cum iecore: quòd vniuersum corpus alit ac vegetat; vt Luna mundum elementarem: quæ lumine aucta stirpes, aquas, animantia vehementer auget. qui verò Lunam habent

in or-

in ortu, robore & optima valetudine præstare dicuntur, quæ omnia Scythis optimè conueniunt. accedit illud quod scribit Cæsar de Germanis: Vita omnis, inquit, in venationibus atque in studiis rei militaris consistit. quid autem Dianæ ac Marti magis proprium esse potest? illud etiam animaduersione dignum, quod Plinius scribit: fulgura tonitruaque in media regione fieri, nulla in Aethiopia & Scythia. Idque ab incolis compertum habemus. Iouis autem propria sunt fulmina & tonitrua, non modò poëtarum, sed etiam physicorum opinione: Quod si quis Solem, quem omnium communem posuimus, cordi tribuat: tum quod in medio planetarum, vel vt Copernicus, in centro mundi positus sit: tum quòd vitam omnium maximè diuturnam significet, & calorem temperatum habeat, non vt Mars vrentem, nihil repugno: ac fieri potest, vt sit omnium cõmunis & partis cuiusdam proprius: quæ tamen omnia non extremis, sed temperatæ regionis hominibus congruũt. Hæc rursus populorũ ratio triplex ad mundum triplicẽ referri potest, scilicet intellectilem, vbi mẽtes: cœlestem, vbi sidera: elementarem, vbi rerum ortus ac interitus. huc etiam pertinet triplex animorum ordo (præter eum qui est extra ordinem, qui nulla mundi contagione violatur) primus quidem puras hominum mentes in Deum cõuertere: alter Respublicas moderari: postremus

circa materiam & formam occupari videtur. Quæ cùm ita sint, triplex hoc hominum genus, Scythæ, inquam, Australes & mediæ regionis homines, ad triplicem animæ vim, scientiæ, prudentiæ & artis, quæ in contemplatione, actione & effectione posita sunt: ad νοητικὸν, θυμικὸν & ἐπιθυμητικὸν ex ipsius cerebri, cordis & iecoris, cælestiumque siderum vt cōmodè, vt opinor, & ad historiarū omnium certissima iudicia referri possunt. Et quemadmodum sex annorum millibus mundi elementaris conuersionem ex Heliæ cuiusdam Rabbi coniectura fore aiunt: ita quoque duobus annorum millibus homines religione ac sapientia præstiterunt, siderumquè cælestium motus, ac naturæ vim vniuersam magno studio conquisierunt, duobus item annorum millibus in cōnstituendis ciuitatibus, in legibus sanciendis, in coloniis deducendis occupati fuerunt: quibus temporib. à Saturno ad Iouem; ab Australibus ad mediæ regionis homines imperia sunt delata. consequentibus annorum millibus, id est à Christi morte, variæ artes antea incognitæ, & opificia in lucem venerunt: tum etiam bellorum motus ingentes, idque toto terrarum orbe, cùm scilicet superstitio Iouis atq; imperia, vt ita dicam, abrogata, & ad Scythas Martis alumnos translata fuerunt; atque hinc repentè legiones Gothorum, Burgundionum, Herulorum, Francorum, Longobardorum,

Anglo-

Anglorum, Britannorum, Hunnorum, Vandalorum, Gepidarum, Normannorum, Turcarũ, Tartarorum, Moſcouitarum, Europam & Aſiam impleuerunt. Siue igitur vlla vis eſt cæleſtium corporum in hæc interiora, vt etiamnum theologi confitentur; ſiue nulla, vt plerique putant: nihilominus id, quod eſt, vt aiũt, & ὅτι ἐστί, ſenſu percipimus, tametſi cauſæ ſunt obſcuriores. Ex quo multa non modo hiſtoricorum, ſed etiam philoſophorum & aſtrologorum ſcripta intelligũtur: hiſtoriæ verò falſæ ſint nec ne, facillimè iudicantur: vt illud Ptolemæi; Aſiani Auſtrales, animis conſiliiſq; excelſi, fortes, bellicoſi: Septentrionales ſapientes, magi, rerum diuinarum periti & iuſti. hæc plane falſa aut penitus ſunt inuerſa. falſum quoque id quod Plinius ſcribit, corporum proceritatem æque in Auſtro ac Septentrione; quod heic humoris alimentum; illic ignium vis maior eſt: non modo in hiſtoria, ſed etiam in ipſa ratione peccat: infinita ſunt eiuſmodi apud Ariſtotelem, Hippocratem, Galenum, Diodorum, Herodotum, Volaterranum, Sabellicum, quæ ſingula ſi perſequar, infinitus ſim. ſatis eſt digitũ ad fontes intendiſſe, vt quid de vniuerſa populorum omnium hiſtoria iudicandum ſit, verius ac melius intelligatur. Sed cùm alii ab aliis, & ſecum ipſi ſæpe diſſentiant, in eo tamen omnes præter D. Hieronymum conueniunt, Gallos eſſe leves. idque à Cæſare ſcriptum, à Tacito & Trebellio

L 5 con-

confirmatum, ab Italis & Germanis sæpe repetitum; maximè tamen à Sleidano in concione Caroli Imp. alii tamen alias quoque gentes leues appellant: Syri, inquit Liuius, Asiatici, Græci, leuissima omnium genera. de Scythis, quib. cum nihil habuere commercii, nihil prodiderunt. Si igitur leuitatem appellant animi quandam alacritatem ac celeritatem, quæ mediæ regionis homines omnium aptissimos ad agẽdum reddit, sanè Galli, Itali, Pannonii, Asiatici, Chaldæi, Parthi, qui à scriptoribus hoc vitio notantur, leves sunt. & quidem Iulius Scaliger Veronensis de Gallis in hunc modum scribit; Gallos videmus ad omnia momenta euentuũ: disciplinarum promtos & versatiles; qui animorum vigor igneus maturaq; celeritas, nulli alii nationi data est. quocunq; incubuêre felicissime se dant, ocyssimè proficiunt, gnauiter exercent mercaturam, literas, arma, eruditionem, candorem, eloquentiam, omnium tamen gentium ac nationum fide sunt maxima, integra & constanti hæc ille: At Scytæ crassis humoribus quasi pondere obruuntur, ne animi vis emergat. Australes ab atra bile in pulcerrima rerum magnarum contemplatione retinẽtur: quo fit vt celeres motus animorum quiescant. idque videmus non modo in Mauris & Pœnis, sed etiam in Hispanis, quo propius ad Austrum accedunt. tanta est in illorum oratione, gestu, incessu, & ab omnibus actionibus tar-

dıtaq;

ditas. vt inertia languere videantur. Galli vero tam celeriter omnia, vt prius rem gesserint, quàm Hispani consilium inire possint. gressu vero tam celeri feruntur, vt eos currere, nō incedere putent Hispani. nec minor in discendo facilitas ac celeritas, quàm in aliis actionibus, quæque Australes cogitatione diuturna inuenerūt, celerrimè conficiunt & imitantur; vt nō immerito Cæsar eorum docilitatē admiretur, quæ magna sunt flauæ bilis argumenta. nam Galenus cùm humorum virtutes à corpore ad animum transfert, flauæ bili prudentiam tribuit, atræ constantiam, sanguini lætitiam, pituitæ mansuetudinem. ex quibus inter se confusis, infinita varietas conflatur. iidem humores si abundare, aut aduri, aut labefactari cœperint, in contraria vitia inclinant. quò fit vt flaua bilis abundans in temeritatem prorumpat, adusta in phrenesin. præceps igitur & nimia celeritas in agendo consiliis inimica, fecit vt Galli leues appellarentur. Sed cum leuitas nihil aliud sit, quàm in dictis & factis inconstantia quædam, profecto temeritas debuit, nō leuitas appellari. aut si leues quoque iudicamur, Scythę nos in eo genere facile superabūt. est autem contrariorum contraria disciplina. igitur si Australis ater est, Septentionalis candidus; si magnus hic, ille parvus: hic robustus, ille debilis: hic calidus humidus, ille frigidus siccus: hic pilosus, ille glaber: huic rauca vox

illi

illi clara: hic calorem metuit, ille frigus: hic lætus, ille tristis: hic sociabilis, ille solitarius: hic audax, ille timidus: hic vinosus, ille sobrius: hic sui & alieni negligens, ille circumspectus & ceremoniis deditus: hic rusticè arrogans, ille animo elatus: hic prodigus, ille parcus: hic minimè salax, ille salacissimus: hic sordidus, ille nitidus: hic simplex, ille versutus: hic miles, ille sacerdos: hic opifex, ille philosophus: hic manibus vtitur, ille mente: hic terræ venas, ille cælestes inquirit. si igitur Pœni pertinaces, vt Plutarchus scribit, quid Scythæ? docuimus vtrosque crudeles ac perfidos esse cùm in vitia labuntur, sed cōtrarias attulimus causas. quòd si vitia sunt extremorum, consequens est, vt si pertinax Australis, Scytha leuis sit, intermedius constans. certe barbari, & qui minus habent rationis, ad belluarum similitudinem propius accedunt; quæ vt facile irritātur, ita facile placantur, & paulo momento huc illuc sine ratione feruntur. Consimiliter pueri ac feminæ amicitias contrahunt ac deponunt, homines consilii participes non item: & in hominum genere, quo quisque plus ingenio valet, eo minus ad amicitias, vel odia, vel opinionum nouitatem trahi solet; eo tamen pertractus ægre diuellitur. ac mihi propius intuenti, Australes intermedii, & Scythæ: senum, virorum & adolescentium mores & humores habere quodammodo videntur. quod versu antiquo per commode significatur; Ἔργα

Ἔργα νέων, βουλαὶ δὲ μέσων, εὐχαὶ δὲ γερόντων.

Vota senum, iuuenum facta & consulta virorum.

Senes appello, qui nondum decrepiti sunt. Scythæ quidem humidi, calidi, adolescentium in modum: Australes frigidi, sicci, quod senibus congruit: qui mediam ætatem attigerunt, temperiem optimam consequuntur. iam verò si Aristoteli credimus ad Theodecten scribenti, adolescentes cupiditatibus & ἐπιθυμίᾳ intemperanter laborant, quod hepatis & vulgi proprium esse docuimus, subiicit Aristoteles: εὐμετάβολοι δὲ, καὶ ἁψίκοροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, καὶ σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχὺ δὲ παύονται, id est cum sint leues ac mutabiles, eos repente fastidium ac desiderium capit nouarum cupiditatum & paulo post: Repentinæ voluntates, nec tamen diuturnæ: ambitiosi, audaces. iracundi, faceti, prodigi, non improbi; sed εὐήθεις, ac simplices, διὰ τὸ μὴ τεθεωρηκέναι πολλὰς πονηρίας, id quod ignorantiæ tribuit, non virtuti, sed etiam, inquit, Valde creduli, & inani spe pascuntur. senes contra. qui verò mediam ætatem tenent omnia sunt mediocriter consecuti: sed hæc fusius apud Aristotelem. atque hæc tribus populorum generibus non moderatione congruunt, verumetiam exemplis. nam Germani inferiores qui aut Scythæ sunt, aut Scytharũ proximi, eius leuitatis quam in Gallis accusant,

accusant, maxima semper indicia præbuerunt. de veteribus sic Tacitus; Gens, inquit, non astuta, nec callida: aperit enim secreta pectoris licẽtia ioci. ergo detecta omnium meus postera die retractantur, & salua vtriusque temporis ratio est. deliberant dum fingere nesciunt, cõstituunt dũ errare non possunt. hæc ille. sed cũ Scythicæ leuitatis infinita exempla, nullũ tamen maius est, aut in quo magis elucere constãtia debeat, quàm in religione semel probata. Ostrogothi, & Vuisigothi sedibus ab Attila pulsi petierũt à Valente vt agros permitteret, seque leges imperii ac religionem Christianam suscepturos. quod cum impetrassent, Valentem perfidia incredibili oppresserunt, & vivum cremarunt. Gothi cum in Italiam venissent, repente Christianam religionẽ, mox Arrianã susceperunt. Gronlandii, qui proximè ad polum accedunt, ingenio mobiles, inquit Munsterus, facilè Christianam religionem probarunt, postea ad idololatriã relapsi fuerunt. Turcæ Scytharum genus, cùm primum Asiam inuaserunt, Arabicã religionem statim probarunt. Tartari nullo cogẽte, Christianam, mox Arabicam acceperũt. Normanni etiamnum rudes ac barbari, tametsi magnam Galliç partem subegissent, nihilominus statim repudiata gentili religione, Christianam probarunt. Islandii verò mox idolatræ, mox etiam Christiani fiunt arbitrio peregrinorum, vt Zieglerus ac Munsterus

tra-

tradunt. Bohemi & Saxones Romanos ritus primi deseruerunt. quàm sapienter non disputo, neque est huius loci. tametsi enim viros graues inprimis & eruditos habuerunt, qui capitales Pontificum fraudes detexerunt: ii tamen proposito consilio, ac re diu multumq; deliberata, rem omnium difficillimam susceperunt. sed de plebeis loquor & agricolis, qui repente in eorum sententiam re non intellecta conuolarunt. nã statim Saxonia tota, Balticæ vrbes, Dania, Noruegia, Suecia Gothorum, & qui à Suecis Gothis originem traxerunt, Heluetii, mox etiam Britannia & Scotia defecerunt. diu restitit Germania superior, quæ minus Septentrionalis est, nec dum planè ritus veteres improbauit, Gallia multò difficilius. & quidem Sleidanus, qui ex aliorũ ratione Gallicam accusat leuitatem, confitetur se nouem annos, quibus in Gallia vixit, crudelissimas Gallorum vstiones spectasse, quas annos quadraginta miserrimè intulimus ac pertulimus: alteri quidẽ, quod religione ducti, seu obsequium Deo præstare arbitrarentur: alteri quod vnius Dei cultum omnibus deliciis, opibus, honoribus, vitæ denique anteferrent. nullæ vstiones in Germania factæ memorantur, præterquam Cæsaris Leonis natione Bauari. Italia vero à veteri opinione ægrè diuelli potest. ac si Germani in suscepta religione constanter acquieuissent, multo facilius reliquos in suam sententiam per-

pertraxiſſent: ſed paulo momento huc illuc diſtracti, infinitam opinionum varietatem ſuſceperunt. neque enim Huſſi tantùm, vel Martini; ſed mox etiam Anabaptiſtarum, Leidani, Zuinglii, Carloſtadii, Oſiandri, Weſtphali, Dauidis, Stancari, Adâmitarum, Vualdenſium, Interimiſtarum, & aliorum pene innumerabilium ſectas ſubinde combiberunt. At Auſtrales, Aſiatici & Afri, non niſi miraculis, & quidem cæleſtibus aut armorum vi, à religione ſuſcepta defecerunt. Atq; hæc admirabilis conſtantia, non in viris modo, ſed etiam in feminis ac pueris regem Antiochum propè ad inſaniã perduxit, cum pueros ſeptem Hebræos omni ſupplíciorum genere crudeliſſimè torqueret, nec tamen efficere poſſet vt ſuillam carnẽ guſtarent. quin etiam mater ipſa, filios ad mortẽ pulcerrimam vltro inuitabat. & certe gens illa nullis vnquam præmiis aut pœnis à ſua ſecta potuit auocari, & ſola toto terrarum orbe diffuſa, ſuam regionem ante annos ter mille ſuſceptam, acerrimè tuetur. Ipſe verò Muhamedes, cùm ſuam diſciplinam nec miraculis potuiſſet, nec oratione perſuadere, ad arma cõuerſus, & libertate ſervis propoſita, ſumma vi perfecit, quod nulla ratione potuiſſet. Quemadmodum igitur Angli de ſua fortuna queruntur, quòd cum viribus, vt eſt apud Cominium, ſuperiores ſint Gallis, conſilio tamen longè inferiores: Itali verò Gallos ac Germanos

nos veluti barbaros, Vt Cardanus scribit, facillimè in fraudem impellunt: rursus Itali Græcorum, Græci Cretensium, hi Aegyptiorum ac Pœnorum calliditatem insectantur: ita quoq; Hebræi & Aegyptii Græcos, Itali Gallos, Galli Germanos leues esse queruntur. Ego verò sic existimo, esse in hominum dictis & factis, vt in rebus omnibus, auream quandam mediocritatem, quæ constantia dicitur, quæque inter leuitatem & pertinaciam medium tuetur: nec sapientibus vnquam laudata est in vna sententia perpetua permansio; sed vt in nauigando tempestati obsequi artis est, etiamsi portum tenere nequeas, tum verò gubernaculum ad omnem cæli faciem torquere, ac sæpius velificationem mutare, summæ prudentiæ iudicatur: sic in rebus humanis (diuinas excipio) quæ variæ sunt ac sui dissimiles, sententiam mutare honestum putat sapientiæ magister; Tantum inquit, in Republica contende, quantum probare tuis ciuibus possis. qui verò suas opiniones adeo pertinaciter defendunt, vt reuelli, turpe; vinci nefas esse putent: aut qui de vita, quàm de proposita susceptaque opinione decedere malunt, ii neque sibi sunt, neque suis ciuibus vtiles, & perniciem Reipublicæ afferre solent itaque viri omnium opinione sapiētissimi, Plato, Xenophon, magistratibus Reipublicæ causa mentiri permittunt. Cum igitur hæc vitia sint à natura cuique genti quodammodo insita;

prius est historia moribus & natura cuiusque populi iudicanda, quàm maledictis vtendum. neque enim laudabilis est Australium sobrietas; nec ebrietas Scytharum quam illi tantopere accusant, admodum vituperanda, cum Australes propter caloris inopiam, cibo ac potu statim obruantur: Scythæ verò si velint, se cohibere non facile possint, cùm vrgeantur ab interiori calore, & ingenii viribus deserãtur. sed Australium mollis victus magis vituperandus est, quàm Scytharum sordes in conuiuiis, quæ parum admodum differebant à pastu bestiarũ: Tacitus de veteribus Germanis; Sine apparatu, inquit, ac sine blandimẽtis expellunt famẽ. & paulo pòst; in omni domo nudi ac sordidi, in hos artus, in hæc membra quæ miramur, excrescunt inter eadem pecora, in eadem domo degunt. Scythæ verò vbi fames ingruit, equorum secta vena sub auriculis sanguinem sugũt & carnibus equorũ epulantur, vt de Tamerlanis exercitu proditum est. At Australes mundi sunt ac nitidi, nec sordes ferre possunt, idque facile intelligitur ex illis, quibus vtuntur lauacris ac balneis, non tantùm in sacris, sed etiam in priuatis rebus. neque solum ex veteribus & Xenophonte, verumetiam ex Alpharetio planum fit, quorum alter apud Persas quoquomodo spuere turpe: alter apud Abyssinos, vel mucorem vel sputum excreare in templis, pro insigni flagitio haberi scribit: Athenæus verò Asiati-

ſiaticorum & Aegyptiorum delicias incredibiles tradit: in quo genere cùm Marcus Antonius nobilis decocto à Cleopatra facile vinceretur, Romanos velut ineptos ac barbaros, ſeque ipſum irriſit. omitto Perſarum præmia lege tributa, iis qui nouas voluptates inueniſſent, vt ſcribit Theophraſtus. eadē eſt in geſtu & actione morum elegantia: ſuaues etiam cōcentus & Lydios modos fidibus conſectantur. Scythæ ſuauitatem orationis ac veneres dicendi reſpuunt: vt ex eorum ſermone & literis ſine vocalib. aſperrimè colliſis intelligitur, nec Lydium modum ferre poſſunt: ſed vocis aſperitatem affectant, vt ſcribit Tacitus, barrituq; accendūt animos fracto murmure obiectis ad os ſcutis, quo vox plenior & grauior intumeſcat. tubas & tympana libenter audiunt, fides negligunt. Amant etiam Scythæ mirum in modum ſocietates, & cœtus hominū inter ipſos: hinc Nomades à veteribus dicti, & iis quoque temporibus Hordæ, vt Tartari vocant, cū infinita multitudine vagantur in agris. Auſtrales ſolitudinem quærunt, & in ſiluis deliteſcere, quàm in luce populi verſari malunt. Mediæ regionis homines deſcribere nihil opus eſt, ſi quis extrema perceperit; ex iis enim media facile intelliguntur, verbi gratia: Scythæ Phrygio modo ſæpius vtuntur, Auſtrales Lydio, Medii Dorio quidem ferociores fiunt; & Martem, vt ait ille, cantu accendunt, Lydius Auſtrales

etiam molliores reddit. Dorius naturæ congruens, motus animorum ad virtutem & honestatem dirigit. hic igitur à Platone laudatur, ab Aristotele in libris de Republica vehementer probatur, & suscepta religione Christianorum à Latinis tanto studio susceptus, vt cautum sit, ne quis alio modo quàm Dorio in sacris vteretur. at Lacedæmonii tibia, Cretenses cithara vtebantur in bellis: non ad cohibēdam iram, vt Thucydides & Plutarchus scripserunt: est enim iudicio Platonis & Aristotelis, vtiliter hominibus ad vltionem tributa: sed cùm nulli sint Cretensibus & Lacedæmoniis Australiores in Europa, suæ naturę inseruiebāt Atque hoc vniuersum de moribus populorum ex ipsa natura Septentrionis, Austri, mediæque regionis dicta sint. De ortu verò & occasu in locis planis & æqualibus (de his enim agimus) iudicare difficile est: cùm reuera nihil oriatur, nihil occidat: sed in locis inæqualibus magnum vtriusq; discrimen esse, non modo medici sed etiam rustici & architecti maximis argumentis deprehenderunt. vt ager Taurinus oriētalis est, quod Alpes ad occasum positos habet, Palæstinus occidentalis, quòd Hermon & Libanum spectat ab ortu: tametsi sol in Aequatore citius oritur Palæstinis quàm Taurinis, hora fere ac dimidia: at cùm lux oriens maleficam & crassam aëris obscuritatem moderato calore perpurgat, efficit regionem multò tēperatio-

peratiorem. cum autem maximis ardoribus flagrat ſol,id eſt poſt meridiem, orientali regioni occidit: & oritur occidentali: hinc magnum diſcrimen inter Allobroges & Taurinos qui ſunt in eadem latitudine ac longitudine cæli. hoc quidem rationi congruit: ſed in locis æqualibus certa ratio nulla videtur cur Galatia minoris Aſiæ,ab Italiæ Campania differat, cùm in eadem latitudine ſint. eſt tamen Hebræorum, Græcorum, & Latinorum ſummo cõſenſu, quem experientia diuturna comprobauit, temperatior ac melior ſitus orientis, quàm obitus. hinc Ezechiel de electis facies ad orientem conuerſas adoraſſe ſcribit, & Ieſaias iuſtitiam ab oriente proficiſci. item alius; Reſpice ad orientem, & intuere lætitiam à Deo tibi venientem. his ego teſtibus libenter vtor, eoque libentius quod intelligo rerum naturalium ac diuinarum veriſſimos interpretes fuiſſe inter Latinos Plinius libro 7. ſcribit, obſeruatione diuturna compertum eſſe, peſtem ab ortu ad occaſum ferri: quod in Gallia Narbonenſi animaduerti: vt ſi contra fiat, id quod accidit anno Chriſti M.D. L V I I. peſtem vbique graſſaturam ominentur. Ammianus inter Græcos teſtatum reliquit, Seleucia direpta, & aperto templi adyto quodam Chaldæorum arcanis cõcluſio, labem exiluiſſe incurabiliũ morborum, qui Marci ac Veri temporibus, ab ipſis Perſarum finibus, aduſque Rhenum & Gallias

cuncta contagione ac multitudine morientiũ fœdarunt; non multo pòst ab Aethiopia versus Septentriones pestis vniuersum penè terrarum orbem populata dicitur. huius quidem perspicua ratio est, cum Auster humidas Septentrionis regiones afflauit, calore putrediné augente. est igitur causa pròxima in ventorum varietate posita. nam venti ab Austro spirantes calidi humidi; à Septentrione frigidi sicci. sed quia venti à cardinibus & decumanis spirantes leniter flare consueuerunt: non efficiunt illam aëris varietatem, quàm qui â lateribus oriuntur: quia cum sol â cardinibus longissimè absit, exhalationes vehementes commouere nequit: in decumanis verò calor solis violentior ventum excitat, sed eius vim cohibet. quæ ratio facit, vt vere ac autumno, ventorum vis multo maior sit, quàm hyeme ac æstate: omniũ autem vehementissimi sunt Africus & Corus; deinde his oppositi Vulturnus & Aquilo; Corus quidem frigidus & humidissimus; Vulturnus calidus siccissimus; Africus humidus calidus; Aquilo siccus frigidus. à cardinib. frigidissimi & calidissimi percipiũtur. duo sunt in decumanis temperatissimi; ab occasu recto Fauonius, sed leuissimè ac raro spirat, nec fere nisi sole occidēte: Subsolanus ab ortu valde salutaris, & aliquanto vehementior Fauonio, præsertim cùm sol ab Aequatore discessit. Causa verò remotior & occulta cur oriens locus occidente melior

te melior sit, cùm nihil propriè oriatur & occidat, planè me latet. sed quæ consequuntur effectiones perspicuæ sunt & admirabiles. terminus autem orientis regionis mihi videtur esse, vt antea dixi, in insulis Molucarum, obitus verò in insulis Hesperidum. est enim pars orbis vniuersi dimidia. nam Meridiani harum insularum CLXXX gradibus à se inuicem absunt. restat altera pars orbis in qua sita est America, infinito maris spacio ab vtroque termino diuisa, vt orientis & occidentis rationem habere videatur. Omitto quàm multa magi de natura dæmonum vtriusque regionis disputant. ea tantum nunc attingo, quæ sub sensum cadunt. nam grauissimi Græcorum ac doctissimi viri, Aristoteles inquam, Hippocrates, Galenus, Ctesias, vbique confirmant propositis exemplis omnia pulcriora ac meliora in Asia quàm in Europa nasci. ac tametsi propter ignotas regionum latitudines sæpe labuntur, nihilominus tamen iis nostra ætate plane cognitis compertum est, in eodem cæli tractu populos qui ad occasum positi sunt, corporis viribus longè præstare, orientales ingenio. nam Celtæ innumerabiles sæpe copias in Italiam, Græciã, Asiam duxerunt: Itali vero non prius in Galliam penetrare ausi sunt quàm imperium ad summum perduxissent, & quidem Cęsare duce, belloque intestino flagrantibus Gallis. hinc laudes Ciceronis & Agrippæ in Cæsarem, quòd

eas gentes domuisset, quarum impetus Romani sustinere vix possent; lacessere non auderēt. At Itali Græcos ita subegerunt, vt nullas acceperint offensiones. Græci verò qui suis armis intimos Asiæ recessus aperuerūt, vix vnquam in Italiam, præterquam Pyrrho rege venerūt, qui tamen victus fuga turpi salutem sibi quæsiit: non aliter quàm Xerxes qui tantas copias in Græciam duxerat, vt flumina penè exsiccarentur, nihilominus tamen à paucissimis Græcis fractus est, & maximo cum suo dedecore repulsus. itaque Cato Murænæ, Cæsar Pompeii manibus obiiciebat ea bella quæ in Asia gesserant, contra mulierculas gesta fuisse. hinc illud Iuliani Augusti; Celtæ & Germani audaces: Græci ac Romani tum bellicosi, tum vrbani: Ægyptii magis industrii & sagaces, quamuis imbelles ac molles: Syri cum alacritate & facilitate animi ad disciplinas apti. idem in paulo post; Quid commemorem quàm cupidi libertatis & seruitutis impatientes sint Germani, quàm tractabiles & quieti Syri, Persæ, Parthi, ac deniq; populi omnes ad ortum & Austrum positi? hæc ille in libris aduersus Christianos: vbi vim ortus & occasus apertè demonstrat. Tacitus verò scribit, Batauos qui ad occasum extrema Germaniæ tenent, omnium ferocissimos ac virtute præcipuos fuisse; quod Plutarchus in Mario cōfirmat. magnitudine quidem præstant, vt omnes qui loca pallustria & frigida

incolunt ita quoque bellicosissimi totius Galliæ putantur, qui magis occidui sunt: quod Cæsar ipse primum animaduertit; Optimi generis homines inquit, ex Aquitanis & Ruthenis, omnium autem Europæ populorũ maximè occidui Britanni & Hispani strenuissimi sunt. Habet igitur occasus cum Septentrione, ortus cũ Austro magnam affinitatem; quod non solum videre est in animantium naturis, verumetiam in stirpibus, lapidibus ac metallis. fama est aurum optimum ac gemmas pretiosissimas ad Ortum & meridiem nasci, cætera verò metalla optima versus Occasum & Septentrionem. quod quidem Cardanus, cùm ex aliorum fama scripsisset, reprehensus est à Scaligero, sed nulla ratione. id enim artis metallicæ magister Agricola, grauissimo testimonio prius comprobarat, quàm Cardanus scripsisset. Aurũ, inquit, totius Europæ laudatissimum affert Hispania Bætica, quæ totius Europæ maximè Australis est: Africæ verò Æthiopia. idem paulo pòst; Oriens, inquit, & Africa tota caret minio & argento viuo: ferrum quoque rarissimum in Africa; frequens in Cantabria (quæ totius Hispaniæ maximè Septentrionalis est, & Europæ maximè occidua) in Gallia in Germania frequẽs. idem; Ferrum omnium præstantissimum apud Suecos & Ostrogothos, quod Osemutum appellant. quinetiã in Ligiis ad Sagam oppidum in pratis ferrum erui scribit ad altitudinẽ duo;

rum pedum, & decennio renatum fodi,nec altius propter aquas penetrari. Sulphuris verò nusquam terrarum copia maior quàm in insula Thule, quæ Islandia dicitur, vnde in vniuersam Europam aduehitur. Idem tradit nusquã in Germania inueniri, præter in Goldegranacho & Carpatho monte: qui cum metallis omnibus abundat, tum verò Germaniæ terminus est ad ortum, & ad meridiem vergit. at ex Sidero capsa Turcæ quotannis ducenta aureorum millia eruere dicuntur: ferrum tamẽ difficilius inuenitur. itaque Turcæ in vrbium direptionibus ferrum multo magis expetunt, quàm æs aut stannum & quemadmodum ferrum ad Septentrionem pene in ipsa superficie terræ: ita aurũ ad Meridiem in agris & arena pura reperitur. tradunt enim in regno Damuti iuxta montes Bet, vltra Capricornum, aurum post imbrium copiam detegi: & vt cætera metalla ignea vi coquuntur ad Septentrionem in montibus *Pyrenæis*, Iurasso, Cemeno, Alpibus, Carpatho, Rhodope, Pangæo, Laurio, Tmolo, Caucaso: ita quoq; ad Meridiem, aurum non igneo calore, sed siderum cælestium vi & ardore solis, velut in superficie terræ & arena, conflatur. non aliter Australes & Orientales homines cœlesti calore ac siderum vi sustinentur: Occidui verò & Septentrionales ignea flamma intus concepta. Quare cum à singulis ad vniuersa relabor, tum intelligo in Septen-

Septentrionibus interiora calida humida, extereriora frigida ſicca: Auſtri verò, interiora frigida ſicca, exteriora calida humida. Ortũ verò & Obitum temperatiora. patet hoc quidem in purioribus naturis & elemẽtis quo magis ſunt à concretione libera. nam cum aer ſurſum ac deorſum æſtate incaluit, tantum frigus in media regione cogitur, vt grandines quæ hyeme non poſſunt, eo tempore maximo pondere cõcreſcant. ſic terra ſolis ardoribus vſta frigus coërcet: quæ tamen cum omnia gelu obriguêre, intus calorem comprimit; idque videre eſt in puteis qui calorem conceptum hyeme exhalant, æſtate frigidiſſimi ſentiũntur. cum igitur in Septentrionibus perpetuum quodammodo frigus: ita perpetuus calor occupat interiora non modo terræ ipſius, verum etiam animantium & plantarum; vt quod ait Empedocles, calidum in frigido, frigidum in calido natura collocaſſe videatur. Iam verò cum ſtirpium & animantiũ alimenta, ſint à calore & humore; ita ſiluarũ & animantiũ magna copia eſt in Septentrionibus: hinc Plinius Germaniam ſiluarum altiſſimarum miraculo plenam eſſe tradit, quinetiam Vitruuius altiſsimas arbores in Apennino qua Septentrionẽ ſpectat, naſci ſcribit, & ea quæ ſub Polo eſſe diciturGronlandia, nomen habet à viriditate ac multitudine ſiluarum in Africa nullæ ſiluæ, præterquam in mõtibus, quę naturam habent Septẽtrionis, vt po-

ſtea

ftea dicemus: & paulatim arbores proceræ æque ac hõines Meridiẽ versus eunti minores videntur. sunt enim in Gallia Narbonensi quercus bipedales, quæ fructũ ferunt, nec altius excrescunt. consimiliter metallorum omnium, prçterquam auri, vis in Septentrione maxima: nulla fere in Austro, nisi in montib. altissimis, eruptiones verò ignium & incendia maxima versus Septentrionem feruntur. nam Chimæra, Gazeuale, Vesuuius, Ætna, Picus, Carpathus, ipsaque terrarum vltima Thule (est enim in septuagesimo gradu sita, ac penè tota maximis incendiis ardet) tum pleraque loca, quæ Olaus in Gothiæ descriptione notauit perpetuis ignibus flagrant, & Pyrenæi ab incendiis nomen haberunt. vltra trigesimum ab Æquatore gradum nullæ memorantur: nec aquarum calidarum balnea; cuiusmodi sunt in Italia, Gallia, Germania & extrema Gothia. Illud est, opinor, quod Picus Mirandula obscurè admodum significat, his verbis: Qui cognouerit proprietatem Aquilonis, intelliget cur Deus mundum iudicabit per ignem. Atque hæc vetus est non modo Pici, sed etiam Heracliti, vt ait Plutarchus, & Hebræorum opinio; qui mundum aliquando deflagraturum, ignesque non è cœlo delapsuros, vt putat Magianus, sed ex intimis terræ visceribus erupturos confirmãt. hoc autem incendium ad Septentrionem, non ad Austrum fieri necesse est, cùm hic aquæ, illic

terræ

terræ globus promineat, qui conceptos ignes alit. Tametsi enim terrarum & aquarum orbẽ intuenti, tantum terræ tegi quantum detegi, & ęqualis esse terrarum ac maris totius magnitudo videtur; nihilominus ea pars quæ libera est ab aquis, tota vergit ad Septentriones, si terminos Austri & Septentrionum, Æquatore, quod in vniuersum fieri solet, definiamus. restat particula quædam Africæ & Americæ regionis: nam terra quæ dicitur Australis, ad ornatum infinita mangitudine pingitur, non ad rei veritatem: Itaque aut Esdræ verba interpretari necesse est aliter atque veteres; aut absurdum erit quod scribit, Deum terræ septẽ partes detexisse; aquas in septimo collocasse. absurdius etiam quòd veteres Peripatetici putarunt, terram decies aqua minorem: oporteret enim terram (vt nihil aliud quàm eius superficies mundi centrum attingat) omnino aquis immergi, si vel septies aquarum globo terra maior esset, vt ex circuli ad diametrum ratione docemur: quanto magis si terræ centrum in centro mundi constituatur? id autem necesse est, cùm ad fretum Magelianum, non procul ab aduerso Polo, terræ globus aliquantum emineat. mirum est tamen, sed nauigationibus & experiẽtia diuturna compertum, maris & aquarum molem à Septentrione versus Austrum magno impetu ferri. quod Cardanus cùm in Britanniam & Hiberniam traiiciens à

nauclcris

naucleris intellexisset, testatum reliquit. sed cùm neq; causas eius rei, neque effectiones inquireret, iuste reprehensus est à Iulio Scaligero, quasi figmentum illud per sese inuexisset quod cùm pertineat ad vniuersam mundi elementaris, hominumque naturam penitus intelligendam: tum etiam ad id quod posuimus confirmandum, scilicet terras ad Septentrionem, aquas ad Meridiem: hic exteriora calida humida; illic frigida sicca; hic interiora frigida sicca; illic calida humida: obseruationes veterum cum nostris conferamus. Atque illud primum, quod Chaldæi igneam triplicitatem Europæ, aqueam Africæ tribuūt: deinde quod Auster à Græcis ἐκ τῆς νότιδος, quasi ab humore Notus dicatur. est enim ventus ille calidus & humidus: Boreas frigidus & siccus: tum etiam quod aquarum decursus à mari Sueuico per Cimbriacam Chersonesum ad fretum Ixium, hinc ad Celticum & Hibericum littus omnium consensione fertur, mare vero Caspium per interiores & occultos aditus vt Mæotis in Pontum euoluitur? atque hinc per Hellespontum in Mediterraneum excipitur, post ad fretum Herculeum magna vis aquarum erumpit, vt in Meridiem aduersum feratur. hæc naucleri & negotiatores testata reliquerunt, tum etiam eo nos Geographia & Hydrographia perduxit: nec temerè Plinius maiores ab Austro cieri fluctus prodidit, quàm ab

Aquilone

Aquilone: tametsi rationem attulit inanem, cùm perspicuum sit contra fluxum maris Austrum niti. argumento est etiam quod Diodorus olim, & non ita pridem Aluaresius, deinde nostri homines qui in Africam nauigarunt, vno consensu testantur, imbres vltra Æquatorem assiduos regiones infestare, vnde incrementa Nili. atque id Plinius libro 11. testatum reliquit, perpetuos etiam ardenti æstate rores Africam irrigare. cuius rei causam nullam adfert. postremum est quod sol ad Austrum, vbi locus Hypogæi, terræ propior est quàm ad Septentrionem, tota eccentrici latitudine; ac propterea molem aquarum eo pertraxisse videri possit. Hæc nostræ opinionis argumenta sunt, non solum probabilia, verumetiam, vt opinor, ad assentiendum necessaria. Sed obiici potest ex Aristotele, febres ad Septentrionem acutiores, & caloris vim æstate quā ad Austrū maiorem. de febri ratio est in promtu, quæ, coactis meatibus, facit vt etiam hyeme vbique acuti morbi grauiores sint quàm æstate, sed absurdum videri posit, in Europa homines magis æstate calere, quàm in Africa. Illud tamen quasi cognitum ponit Aristoteles, & quidem Aluaresius scribit Abyssinum Æthiopem, quo die Lusitaniam appulerat cum legato Præsteianis, calore extinctum fuisse. iam verò Hispani queruntur in Gallia, se maiores æstate, quàm in Hispania, sentire calores. quinetiā accepi à

Purquero

Purquero Germano, cũ Tolosæ ageret, ardẽti æstate, maiores esse calores in agro Dantisco, id est, ad mare Balticum, quá Tolosæ. quæ ratio fecit, opinor, vt Germani, auctore Tacito, hyeme, vere, ac æstate, annum definiant: autumni bona perinde ac nomen ignorent. Dani vero, hyeme & æstate, vt Pœni, qui veris & autumni rationem non habent, quemadmodum Leo Afer scribit. causam caloris Septentrionalis ad aëris inertiam & crassitiem referemus. est enim Europa & Scythia plena fluminibus, qui ex humore interno fluentes efficiunt limosa & palustria loca: hinc vapor densus æstate sursum euehitur, qui concepto calore ardẽtius vrit, quam aer Africæ tenuis propter fluminum inopiam. quemadmodum igitur ignis ardentius vrit in metallo conceptus quàm in ligno, & in hoc quàm in culmo: sic in aere crasso vehementius flagrat quàm in tenui. quare ii, qui thermas sumtu minore calefieri volunt, solum aspergunt aqua, vt vapor elatus & aer crassior factus calorem sustinere possit. argumento est etiam illud, quòd æstate, pluuio cœlo, sudore & calore multo magis defluimus ac languemus, quam aere sereno. neque tamen propterea dicemus, exteriora Septentrionis Australibus calidiora, quæ suapte natura sunt frigida sicca: sed flantibus Austris, elatisque vaporibus, aer calorem melius concipit ac tuetur, Africæ vero terra, lapides aquæ calefactæ multo vehe-

to vehementius vrunt, quàm in Scythia, propter radiorum acumen. commodius itaque ab Aristotele dici potuit, maiores aëris inflámationes æstate fieri ad Septentrionem, vsque ad sexagesimum gradum, quàm ad Austrum. Atque hæc in vniuersum de moribus populorum, qui regiones planas & æquabiles colunt. Nunc singularium discrimen in locis montanis, palustribus, aridis, ventosis, ac tranquillis videamus. Hoc igitur inter plana & montana interest in hominum naturis, quod inter Austrum & Septentrionem: & eadem fere temperatura, si loca plana nõ fuerint palustria. vt enim maximum frigus ad Septentrionem, æquabiliter fusum est in planis: sic ad Austrum in montanis, & media regione aëris tãta vis est frigoris. ἐξ ἀντιπεριστάσεως τῆς θερμότητος, vt non magis Hyperborei, si tamen vlli sunt, quàm Lunæ montes, aut Picus in insula Tenarife, mons omnium altissimus, gelu concrescant. id facile colligitur æstatis habita ratione, qua tum maximè grando in media regione aëris cogitur, quod hyeme vix vnquam contingere videmus, quia frigus vbique dispersum, minorem vim habet. falsum est igitur quod putat Auerroes, qui plantas & animantia vegetiora esse putat in montibus, quòd cælo propiora sint. diuiniores essent montani homines ac magis ingeniosi, qui tamen valde rudes ac barbari ab omnibus appellantur. falsum etiam quod Hip-

pocrates scribit, mutationes temporum in montibus efficere hominum feritatem ac proceritatem. Cùm autem plane regiones Septentrionis fere aquis immersæ sint, montes non item: necesse est montanos duriores, robustiores, ac vitæ longioris esse, eoque meliore habitu quo montanæ aues & pecora palustribus; & montanæ arbores reliquis præstant & quoniam nulla fere iuga, sed latera montium coluntur, temperatior est, ac magis salutaris ea pars quæ ad Septentrionem conuertitur, vltra quintum & quadragesimum à Polo gradum: citra vero salubrior quæ ad Austrum. est enim magnum vtriusque discrimen: quod satis intelligunt ii, qui vel in montibus iter habuerunt. quod igitur de media regione ac populorum moribus diximus, non pertinet ad eos qui in Alpibus, Pyrenæis, Cemeno, Acroceraunijs, Hæmo, Carpatho, Olympo, Tauro, Stella, Caucaso, Imao, & Aruerniæ montibus positi sunt. tametsi cæli tractus est omnium temperatissimus. ab Australibus etiam excipiendi sunt accolæ Atlantis, Arabiæ montanæ, Bethæ, Angæi, Pici, Serraleonæ, qui mons ὄχημα θεῶν à Plinio vocatur sunt enim montani duri, agrestes, bellicosi, laboris patientes, minimeq; ingeniosi. idq; non tantum in montibus Septentrionis, sed etiam in ipso Atlante, qui Tropico proximus est, magni ac robusti homines cuiusmodi sæpe vidimus, nasci dicuntur; vnde legiones conscribit

Mauri-

Mauritaniæ ac Numidiæ reguli. Illud certe admiratione dignum est, quod qui montes Arabiæ tenent, nunquam feritatem & animi robur deponere potuerunt, sed aut naturæ viribus, aut locorum præsidio freti, in summa libertate semper vixerunt. quinetiam Turcarum princeps, vt audio, sexaginta millia aureorum illis tribuit, vt agro Palæstino ac Damasceno libere fruatur. Iam vero Marsi veteres Appennini accolæ, omnium Italiæ populorum ferocissimi fuisse feruntur. vulgatum est illud, sine Marsis triumphasse neminem. Vnde vero Gostavus legiones conscripsit, vt Sueciæ regnum inuaderet, nisi ex Dalecarlis qui Sueciæ montes occupant? Quid Helvetii? qui cum à Suecis originem traxerint, non modo seipsos, sed etiam finitimos populos tyrannide oppressos, in libertatem vindicarunt. Austriæ principes sæpe fregerunt: Germanis maximas clades intulerunt: imperii Germanici non minimam partem armis occuparunt: denique tantum armis ac viribus profecerunt, vt principũ censores & magistri vocentur. ex quo intelligitur id quod ait Cicero, Ligures montanos, suapte natura duros & agrestes, maritimos, versutos esse. omitto quàm diuturna bella, montani Cilices & Acroceraunii cum Turcis gesserunt, quandiu potentiam eorum ducibus Caramanis sustinuerunt ac repulerunt. his omnino repugnat eorum natura, qui in locis palu-

ſtribus verſantur, qui propter humoris copiam maiores ſunt in eadem latitudine: vt Batavi ac Phryſii, qui Rheni oſtia tenẽt, maiores ſunt reliquis in eodem tractu Germanis: & Belgæ propter paludes & locorum planitiem longiores ſunt Britannis; quorum regio plana eſt, vt aiunt, minimequè paluſtris, ſed arenoſa peſſimè qui in locis paluſtribus & calidis verſantur. vt in Ægypto & in Gallia Narbonenſi; quæ paludibus eſt immerſa: illic peſtes, hydrocele, vitiligo, lepra perpetuo graſſantur. illic quoque videre eſt languentes homines & fœdos pallore vultus. eſt enim floridus color præcipuum temperatæ regionis argumentum. aridæ verò regiones, quantumuis caleant, ſalubres ſunt tamen. nam Hiſpania, Numidia, Perſia, Chaldæa, Arabia felix, homines habent alacres, duros, ac cæteris in eodem tractu robuſtiores. cùm enim Ægyptus, Cyrenaica, Mauritania, Gallia Narbonenſis, alba lepra, infectæ ſint, rariſſimi tamen ſunt in Hiſpania & Numidia leproſi, vt Leo Afer ſcribit. Facit etiam vnius interdũ fluminis diſcrimen, naturas hominum diſcrepantes, cùm in longitudinem fluit (vt Danubius, Niger, Eridanus, Tagus, Aſopus) quia Septentrionales ab Auſtralibus diuidit, ne tam facile ſocietatibus & commerciis vtantur. quo fit vt capitalibus odiis ſæpè diſſideant. Auſtrales enim qui Nigrum flumen accolunt, parui, debiles, ſubcineritii: qui ad Se-

ptentrio-

ptentrionem ex altera parte, maiores ac robustiores sunt, ac penitus atri. nec mirum si Plato dijs gratias agit, quod Atheniensis esset; non Thebanus: Athenæ tamen ac Thebæ Asopo flumine duntaxat. ac 20. circiter miliaribus diuiduntur: sed Athenienses ad Austrum, Thebani ad Septentrionem conuersi sunt. qui sunt in conuallibus ad Meridiem maiori calore vrgentur, quàm qui in eodem tractu Septentrionem spectāt: ita vt hi ad Scytharum, illi ad Australium naturam magis accedant. inde fit, vt qui Carpatho adiacēt Meridiem versus retorridi sint: ex aduersa parte candidi. eandem ob causam Galenus homines tabidos in agrum Tabianum mittebat, inter Surentum & Neapolim, vbi vallis ad Austrum hyeme quoque veris temperiem habet. inde quoque morum dissimilitudines ac discrepantes eorum naturæ qui Rhetiam, Carinthiam & Croatiam incolunt, ab Istris & Illyricis: & Insubrum à Ligurib. & Hetruscis. sunt etiam qui conuallibus vndique ambiuntur, qui maximis caloribus vruntur, vltra quintum & quadragesimum à polo gradum, propter mutuū radiorum concursum, & conclusa vndique loca. cum autem è montibus fontes & imbres limosi fluant, necesse est fertilitatem maximam ingenerari. neque enim fabulosa mihi vidēntur, quæ veteres de Mauritania & conuallibus vtriusque Atlantis prodiderunt, centesimam colligi mes-

sem, cùm his quoque temporibus Leo Afer quinquagesimam se vidisse fateatur. certe Plinius scribit, Mauritaniæ procuratorem Augusto tritici granum misisse, quod CCCC. germina, paucis minus, habet. magis incredibile est illud Strabonis de vallibus Tauri montis, racemos duorum cubitorum nasci: & ex vna ficu modios colligi septuaginta. eadē fere de agro Damasceno, in conuallibus Libani montis: nota est Aruernorum Limonia, Taurinus ager, aurea vallis Pyrenæorū, Thessala Tempe, vallis Sedunensis & Carpathi conuallesque tanta fertilitate luxuriant, vt montium sterilitatem, conuallium vbertas abunde compensare possit. in hac igitur frugum copia, necesse est agriculturæ deditos esse incolas, rem militarem negligere, otium colere, delitiis diffluere. Id quod Athenæus libro 12. scribit de Lydis & Vmbris deliciarum infamia flagrare, vtraque regio sita est in locis planis & humilibus hinc Propertius, Meuaniam sitam loco plano & cauo dixit. talis etiam fuisse dicitur Sybaritarum, qui neque orientem, neque occidentem Solem videbant; quorum delicias & luxum describit Athenæus. sed ridicule Alciatus qui apud Plautum & Catullum, qui porcos Vmbros appellant, parcos legit. multo etiam absurdius quod apud Plutarchum lib. 2. cap. 10. sympoſiacῶ 1 Ὀμβρικὴς δαπάνας ad Vmbros pertinere putauit, cum de feris illic agatur, sic enim ὀμβρικὰ

βείκια & ὀμβείκαλα Æliano & Æschylo dicuntur; catuli terrarum & qui ex oue & Musimone fero animali nascuntur, Vmbri à Latinis dicti sunt. sunt igitur luxui dediti, qui fertiles eiusmodi cõualles habitant, contra quam accidit iis, qui loca sterilia colũt. hi enim in bello strenui milites; in pace ingeniosi opifices, aut diligenter mercaturam exercent. eam ob rem Atticus ager sterilis Athenienses habuit artium inuentores (apud quos omniũ capita fuisse memoratur) vt Genuẽses apud Italos, Lemouices apud nos, Norimbergenses apud Germanos: beatiores igitur illi frugũ copia, hi vero ingenio: quoniam aquæ gelidæ ex niuib. coactæ in valles deriuãtur, fit sæpissime, vt struma vel hydrocele capiantur, præsertim si vallis ad occasum & Septentrionem conuertatur. nam qui Valedocam agri Taurini vallem incolunt, omnes strumas habent, & gulæ tumores aut tonsillas: amentes quoq; sunt & inepti ad loquendum, vt in Aquitania Labdani populi Labdacismo balbutiunt. Atque hi morbi ab aquis ad corpora deriuãtur; ab his ad animum transferuntur. quanta sit aquis ad mores immutandos vis ac potestas, ex Hippocrate satis intelligitur, nec pluribus opus est: illud tamen animaduersione dignum quod scribit Plinius: Haliacmone flumine Græciæ oues fieri candidas, Axio nigras; Xantho flauas. hoc etiã Vitruuius confirmat. Abaëre verò, quo maximè viui-

mus,vitia non minora; interdum etiam maiora oriuntur. quod tametsi in vniuersum diximus: singulare tamen est, quòd vẽtosa loca ferociores homines,ac mobiliores reddũt, quieta verò humaniores & constantiores. ratio perspicua est:neque enim tranquilla mens esse potest in eo,qui huc illuc iactatur. cuius rei argumento est,quòd in motu ac tumultu contemplari nemo potest: sed purgata mente ac perturbatione vacua, tum etiam immoto corpore id fiat oportet: & quo quisque magis sapit, eo tardiores habet corporis & animorum motus. qui verò insaniunt, perpetuo corpore æquè & animo iactantur. itaque nautas, opinor, aquarum & ventorum perpetua iactatio, barbaros & inhumanos reddit. Vt ut sit,compertum est Thraciam,Galliam, Britanniã, Circassiam,Lybiam desertam,Lusitaniam, Persiã, Noruegiam,Noricum & Pannonias, quæ ventorum impetu magis agitari dicuntur, populos habere molliores ac ferociores, quàm quæ regiones eodem cœli tractu quietæ sunt, vt Assyria, minor Asia, Italia præter Liguriam, Ægyptus; vbi cœlũ aureum esse fertur. Nam Circassii,qui Thauricam Chersonnesum incolũt, cæli tractum valde temperatum habent; mirum tamen in modum feroces, perfidi, & crudeles esse dicuntur: at nusquam ventorum major vis est. constat etiam nullos esse populos in Gallia Narbonensibus, Aquitanis & Prouincialibus

ferocio-

ferociores: qui tamen aliis Australiores sunt: vt putem partim ab Altanis (sic enim vulgò & Plinio vocatur Vulturnus, qui Galliam Narbonensem perpetuò infestat) partim etiam à Coro, siue Circio, qui ab incolis Serra dicitur, & omnium violentissimè spirat, hanc feritatē & irrequietam animi agitationem ingenerari. Non parum etiam mores hominum & naturā immutant confusiones populorum. neq; enim verum est ab eadem cæli temperie Scythas omnes sui similes esse, vt putauit Hippocrates: cùm vbique terrarum sua sit propria quædam temperatio. verior esset Empedoclis & Stoicorum opinio, qui, vt refert Plutarchus, dissimilitudines oris ab imagine animo concepta, fieri putant. nam belluarū similes sunt partus, quòd nullis cogitationibus, vt est apud Plinium, sed solo sensu mouentur: ita Scythæ, qui puras & naturæ congruentes amant voluptates, minusquè cogitationum varietate distrahuntur similiores parentibus liberos procreare solent. alia tamen ratione ducor: nam in Aethiopia, vbi hominum genus acutissimum & salacissimum esse diximus, nemo tam sui similis est, quàm omnes omnium. sunt autem parui, crispi, atri, simi, labeones, glabri, albissimis dentibus, nigris oculis Scytharum nullam esse dissimilitudinem, tum Hippocrates ipse, tum etiam Tacitus de Germanis scribit, & re ipsa cōpertum habemus, quò longius à medio disce-

ditur, eo ſibi ſimiliores eſſe vultus. in regione media videmus infinitam hominum diſſimilitudinem. cùm enim in illa regione omnium oculi flaueſcere debeant (nam ex atro, cæruleo & flauo, omnis illa varietas oculorum conflatur) videmus tamen præter flauos, glaucos, cæſios, nigros, rauos, & ex his infinitam confuſionem. ſunt naſuti, ſimi, criſpi, nigri, candidi, rufi ænobarbi, punicei, pallentes, nani, gigantes. hoc igitur tribuendùm eſt hominum confuſioni, qui ab extremis ad media, velut ad optimam temperiem confluere ſolent. nam illi Scytharum Gothorum Turcarum, & Tartarorum innumerabiles exercitus in media regione conſtiterunt. nulli præter Vandalos in Africam traiecerunt, ex qua paulo poſt eiecti ſunt. & cùm Arabes ac Pœni, quos Saracenos veteres appellarunt, ex Africa in Europam & Aſiam colonias deduxiſſent, in media regione cõquierũt: nulli in Scythiam penetrarũt. cum enim in Hiſpaniam, Italiam & Græciam inuaſiſſent, in Gallia cæſi ac proſtrati fuerunt. poſt etiam, Galli Italiam & Hiſpaniæ magnam partem ſervitute liberarunt. ſimiliter Celtarum ac Romanorum coloniæ, veteres in media regione ſedes quæſierunt: nullæ in Scythiam aut in Aethiopiam deductæ. quemadmodum igitur videmus ex iumentantium & ſtirpium diuerſis generibus diverſas naſci formas, vt in Mulo, Pardo, Crocuta, Lyciſca, Camelopardale,

quæ

quæ parentibus dissimiles sunt: ita quoque iudicandum est in hominum varietate nihil fere Lycisca ex lupo concepta differt à cane. quia lupus nihil aliud est quàm canis siluester, ipsi Varroni. sed Mulus ab Equo & Asina. Camelopardalis, à Camelo & Panthera maximè differt: ita si misceantur Scythæ cum Aethiopibus, dubium non est quin hominum genus variū ac dissimile sint edituri. scribit Athenæus. Ptolemæum Philadelphum hominem in Scena exhibuisse, qui ore ac toto corpore bicolor esset; vno quidem latere niger, dextro cādidus. Hinc igitur factum opinor, vt Dani, Saxones & Angli cōfusi cum Britannis, ferociores eos fecerint, ipsi euaserint humaniores. Britanni verò cùm sedibus pulsi in Galliam appulissent, animi feritatem ægrè deposuerunt, seq; ipsos à Gallorum seruitute paulatim vindicarunt. idem iudicandum puto de Saxonum colonia, quam Carolus magnus in Belgas deduxit. nam ii pro libertate fortissimè semper dimicarunt: neque enim vt stirpes, quæ alio translatæ, citò vim amittunt; & soli, vnde trahunt alimenta, naturam induunt; ita quoque homines, insitam suæ naturæ vim facile mutant: sed longa temporis diuturnitate. cum enim Tectosages Galli, fertilissima quæque Germaniæ loca occupassent, vt scribit Cæsar, temporis decursu mores & naturam ita mutarunt, vt Cæsaris temporib. in eadem egestate & patientia qua

Germa-

Germani permanerent: eodem victu & cultu corporis vterentur. itaque L. Memmius Consul dimicaturus contra Galatas, qui in magna bellicæ laudis opinione floruerant, Romanorum legiones metu Galli nominis perterritas, in victoriæ spem erexit: cum diceret Galatas iampridem Gallos esse desiisse, iam Asiæ deliciis effœminatos, & cœli temperie feritatem amisisse, vt nihil amplius esset ab illis metuendum. recte enim Cyrus apud Herodotum molles, cælo molli natos dixit: & quidem Turcæ, Scytharum animi ferociam paulatim deponunt, ac nisi militarem disciplinam magno studio colerent, facile Moschouitarum & Sarmatarum virib. frangerentur. Restat igitur vt videamus quantum disciplina possit, ad immutandum hominum naturam. Duplex est autem disciplina, diuina & humana. hæc praua aut recta. vtraque profecto tantam vim habet, vt sæpius naturam vincat. nam si verissimè Hippocrates omnia plantarum genera ἐξημερῶσαι putauit, quando id verius est in hominū genere: at quæ natio tam immanis ac barbara, quæ nacta duces ad humanitatem perducta nō fuerit? aut quæ gens politissimis artibus imbuta, quæ humaniore cultu neglecto, in barbariem ac feritatem non aliquando degenerarit; atq; eius rei cum infinita sint exempla, nullum tamen illustrius est, quàm Germanorum, qui cum à feritate belluarum, vt ipsi confitentur,

non

non procul abessent: cùm in paludibus ac silvis ferarum more vagarentur; cùm inueterato quodam odio semper à literis abhorruissent. nunc tantum profecerunt, vt humanitate, Asiaticis: militari disciplina, Romanis: religione, Hebræis: philosophia, Græcis: geometria, Aegyptiis: Arithmetica, Phœnicibus: astrologia, Chaldæis: opificiorum varietate, populis omnibus superiores esse videantur. & quidem Machiauellus, suæ ætatis Italos vrbanè increpuit, quòd cùm ingeniosi admodum sibi viderentur; attamen Germanos accirent, ad metiendos fines agrorũ. Quinetiam Leo Pont. Max. cùm Solis ac Lunæ cursum emendare vellet, legatos in Germaniam, vt olim Cæsar in Aegyptum, misit. Eadem disciplina fecit, vt cùm Arabes & Pœni suapte natura molles ac effœminati, militarem scientiam colere cœperunt, Asiæ & Africæ imperium occuparint. Consimiliter Massilienses vrbanam disciplinam tanta cum laude coluerunt, vt omnium populorum sapientissimi ac iustissimi, clarissimo Ciceronis testimonio fuisse putentur. De Lacedæmoniorum disciplina planè incredibilia narrant historici: quæ tamen eo certiora sunt, quo ab hostibus eorum profecta videmus. Neglectæ verò disciplinæ, maius testimonium nullum esse potest, quàm de Romanis: qui cum antea populos omnes, iustitiæ opinione, ac militari gloria superarent; nunc fere ab omnibus vtro-

que

que ſuperantur. ſic enim exiſtimo, Romanorum atque adeo Italorum naturam præſtantiſſimam eſſe. ſed nulla tanta naturæ bonitas eſt, quæ praua diſciplina non corrumpatur. in his ergo quæ in hominum populari ſermone verſantur, & quæ ex iiſdem fontibus quibus ego, haurire quiſque poteſt, non diutius immorabor, ſed exemplis domeſticis vtar. cum maiores noſtri vultus oblongos formoſiores eſſe putarent, obſtetrices ſenſim perfecerunt, vt longiſsimi viderentur: id quod videre eſt in antiquis ſtatuis & imaginibus. In India occidentali, latiſsima frons eſt, & naſus miræ magnitudinis, id quod obſtetricibus tributum legimus. quinetiam tradit Syneſius, ſe feminam in Africa vidiſſe, quaſi formicam arte inſectã, vt ſpectantibus voluptatem præberet. ita verecundum eſt, vt his habitus feminarum quo nũc vtuntur ad corporis formam venuſtiorem, efficiat vt partus anguſtiori thorace naſcantur, & mutata forma pulmonici euadant. Quod ſi tanta conſuetudinis ac diſciplinæ vis eſt in rebus naturalibus & humanis, vt paulatim ſubeat in mores & naturæ vim obtineat, quãto id verius eſt in diuinis? videmus enim religionum tantam vim eſſe ac poteſtatem, vt mores hominum & corruptam naturam, penitus immutare videantur. quanquam vix fieri poteſt, vt naturæ prioris veſtigia omnino tollantur. vt enim Germani, omnium magnarum artium ſcien-

ſcientiam infinito labore adepti fuerint: in illis tamen ornatus, venuſtas, ordo, ratio, quam in Græcorum & Italorũ ſcriptis elucere videmus, multorũ iudicio deſideratur: ſed vt corporum; ita librorum magnitudinem amplectutur. nam plura ſcripſit Muſculus: plura Martinus & Eraſmus, quàm quis longiſsimo vitæ decurſu legere poſsit. Auſtrales longè diſsimiles ſunt. pauci enim verſibus, omnium rerum diuinarum & naturalium arcana complectuntur: & vt corporum imbecillitatem ingenii viribus; ita librorum exiguitatem vtilitatis magnitudine compenſant. Extremum eſt; vt Ptolemæi & eorum errores refellamus, qui Zodiaci partes ac triplicitates, quas vocant, cuiq, regioni diſertè tribuunt, ex quibus populorum naturam iudicari poſſe putant. Aiunt, Europam inter occaſum & Septentriones poſitam, primæ triplicitati, hoc eſt, igneæ, Leonis, Arietis ac Sagittarii, Ioue ac Marte dominantib. ſubeſſe, Scythiã, Aſiaticam, inter Septentriones & Ortũ, aeris triplicitati, puta Geminis, Libræ & Aquario, Iouis & Saturni radiis coniunctis: Africam inter occaſum & Meridiem triplicitati aqueæ, id eſt Cancro, Scorpioni & Piſcibus, cum Marte, Venere & Mercurio: Aſiã Auſtralem, inter meridiem & Ortum terræ parti, hoc eſt Tauro, Virgini & Capricorno; vna cum Venere & Saturno: quæ non modo iis, quæ antea diximus, ſed etiam ipſi naturæ & hiſtoriis valde re-

de re-

de repugnant. erroris initium attulit locorum ac Geographiæ ignoratio; quæ tanta fuit, vt veteres nonnulli Oceanum flumen Hiberiam vrbem esse putarent. ac Ptolemæus ipse, qui aliis præluxit, in quantis erroribus versaretur, satis intelligunt in eo genere mediocriter eruditi. errorem auxit motuũ cælestium ignota ratio: vix enim Chaldæi annos mille quingentos in eo studio consumere potuerunt, vt ex historia sacra & eorum obseruationibus, quibus vtitur Ptolemæus, intelligi potest. neque verò motum orbis octaui capere potuerunt: at ne Ptolemæus quidem motum trepidationis obseruare. hæc enim Arabum, Hispanorum & Germanorum studiis paulatim cognita sunt. quod enim Chaldæi, vt est apud Ciceronem, iactant se CCCC, & septuaginta annorum millia in periclitandis, experiundisque puerorum animis posuisse, falsum est. nec huius opinionis leuitas, à se ipsa confutata desiderat orationem meam; neque enim ignorassent ea quæ à nobis temporum decursu cognita perceptaque sunt. Est autem omnino inexplicabile, quod de signis Zodiaci prodiderunt, cùm ab illorum obseruationibus ad hæc vsque tempora. Zodiaci partes omnes, ac signa integra, locum mutarint. nam prima stella Arietis, quæ annos sexcentos ante Ptolæmeum primam partem eius signi occuparat, ad vigesimam octauam peruenit. itaque post Chaldæorum obseruationes, signum

ſignum integrum & multo amplius percurrit. Pleiades, quæ illis temporibus Tauri caput, nunc Geminos tenent. Reguli ſtella, quæ tum erat in Cancro, nunc vigeſimam partem Leonis præterit. quid autem Arieti cum Piſcibus, Leoni cum Virgine, Tauro cum Geminis? quid igni cum aqua commune? at ignea ſidera in aqueum ſignum conceſſerunt. nam ſi nonum orbem fingamus, id quod neceſſe eſt, nulla tamen in eo ſtella. igitur ſtare nullo modo poteſt illa de triplicitatibus doctrina. ſed Ptolemæi exemplis vtamur. quid eſt enim abſurdius, ac tanto viro indignius (ſi tamen eius libri auctor eſt) quam Phœnices & Chaldæos, propterea ſimplices, humanos & ſiderum obſeruatores appellare, quod Leoni ac Soli ſubiiciantur? idem tamen Babylonem, Aſſyriam ac Meſopotamiam, Virgini & Mercurio ſubiecit, ac propterea Chaldæos ſcientiarum amatores eſſe confitetur. Iudæos autem, Syros ac Idumæos, audaces & impios, quod Arieti, Scorpioni & Marti ſint obnoxii. at omnium hiſtoricorum ſumma conſenſione, Syri adeò tractabiles ſunt, vt ad ſeruitutem; Iudæi ad religionem nati videantur. Idumæis verò nihil mollius fieri poteſt (excipio mõtanos) id quod Cicero Pompeii cineribus obiecit; Putabat, inquit, cum Syris ac rege Nabathæorũ ſibi rem eſſe. ſunt igitur hæc τῶν πρός τι, quia Syri & Idumæi ad Aegyptios, qualis fuit Ptolemæus, Septentriona-

les sunt, partim etiam montani. ridiculè tamen Cardanus, eius libri interpres, qui quod signa locum mutasse intelligeret, ab ætate Ptolemæi ad hæc usque tempora, tradit Hispanos, Britannos ac Normannos, rapaces ac versutos euasisse: & cordi Scorpionis nunc subiici putat, quos olim fidos ac probos fuisse scribit, cum Sagittario subessent. sed illi repono, quod Appianus de Cassio scribit. Cùm enim Romanorum exercitus Parthorum sagittis cæsus esset; Cassius verò reliquias ad se confugientes seruare conaretur, Chaldæus illum admonuit vt tantisper tempus protraheret, dum Luna Scorpione decurso, Sagittarium attigisset: tum ille; Magis inquit, Sagittarium metuo quam Scorpionem: ita quoque Britannorum ac Normannorum sagittæ nobis, non scorpiones nocuerunt, cùm vniuersam fere Galliam bellis ciuilibus iactatam occupauissent, ac nostros exercitus sagittis confecissent. Hæ igitur Cardani disciplinæ si locum habeant, rerum naturã conuelli & labefactari oportet: tum plagam Aquilonis ad Austrum conuerti, ac pro Germanis audacibus, molles Aegyptios, Afros bellicosos, pro ignauis hominibus nasci. quod si Cardanus, stellas permutatis locis signorum vim confudisse putat, quid fiet Ptolemæo, cuius ipse iudicia de sideribus tantopere probauit? quid ipsi Cardano, qui veterum apotelesmata sua auctoritate alibi semper cõfirmauit? quin

etiam

etiam, vt de multis vnum exemplum afferam, Sleidanus scribit in Ecclesiastica historia, Carolum Quintum Imperator. iisdem Kalēdis quibus natus erat, Imperatorem creatum fuisse: Franciscum regem Gallorum cepisse; de Germania triumphasse, habuit autem in orto Capricorni sidus, vt Cardanus confitetur quo sidere natus erat Augustus, qui propterea nummum felici sidere Capricorni percussit. Hoc enim voluit Horatius, cum Hesperiæ tyrannū Capricornum appellauit. quo loco interpretes omnes lapsi sunt. Eodem sidere, Cardanus natum scripsit Carolum Burbonium, Cosmum Medicem, & Selimum principem Turcarum, qui VII. Kalendas Septembris, eodem mense quo Marcum Antonium Augustus vicit, id est Sextili, regem Persarum Hismaelem in Calderanis campis fregit: biennio post iisdem Kalendis Campsonem Sultanum de imperio deiecit. iam verò constat ab Augusti temporibus ad Selimum & Carolum Quintum omnia sidere locum mutasse, gradus septendecim percurrisse Capricorni tamen vis eadem est nam Augustus, Carolus Quintus & Cosmus Medices, anno decimo nono imperium acceperunt. quis igitur populorum mores & cælestium corporū vim putet à triplicitatum ratione duci, cùm sideribus permutatis, non immutetur natura? quod etsi antea planum fecimus, planius tamen & illustrius erit, si quis à Ptolemæi tem-

poribus vel etiam à Cæsare maximas planetarum coitiones (inferiores omitto) cum historia coniungat. nihil autem illustrius est in historia, quàm bellorum motus. & quoniam Scorpioni Martem præesse aiunt, in eo sidere coierunt planetæ superiores, cùm inter Pompeiũ & Cæsarem ciuilia bella toto terrarum orbe exarserunt: imperii verò ac Reipublicæ conuersio in Europa contigit, quam tamen Ptolemæus Arieti, Leoni ac Sagittario subiecit; Africam Scorpioni, Piscibus, & Cancro. eadem coitio in Scorpiõe contigit anno. D.C.XXX. quo tempore Arabes ex Asiæ desertis erumpentes, vniuersum pene terrarum orbem armis domuerunt, nouas leges tulerunt; religiones confuderunt, imperia Persarum deleuerũt; postremò linguam Græcam, Latinam & Persicam, in Asia & Africa sustulerunt. hæc autem mutatio in Australi Asia contigit, quam Ptolemæus Tauro, Virgini & Capricorno subesse putauit. eadem coniunctio incurrit in annum M.CCCC.LXXXIIII. cum repente Italia, quæ diuturna pace conquieuerat, tum suis tum Gallorum & Hispanorum armis est obsessa. quæ bellorum calamitas Hesperides insulas & nouum orbem inuasit. tùm verò inaudita morbi lues ab Hispanis inuecta totam Europam populari cœpit. conuersiones verò maximè, quæ ad Africam pertinebant, in Europa & America contigerunt. rursus anno Christi

LXXIII

LXXIII. iidem Planetæ in Sagittario coierant, cum Ottho, Galba. Vitellius & Vespasianus imperium Romanorum perturbarunt. nusquam tamen grauiora bella quàm in Palæstina, nec maior clades quàm Iudæorũ, quos Ptolemæus Scorpioni subiecit. & cum anno Christi cccc x x x. planetæ in Aquarium incurrissent, repente legiones Gothorum ab extrema Septentrionis plaga in Europam influentes, Romanorum imperium oppresserunt. Orientalis Asia quieuit, quam Aquario Ptolemæus obligarat. rursus in eodem Aquarii sidere coierunt anno M c c c. L x x I I I quo tempore Germania maximo terræmotu, Abulia bello concussa: & sacra lues ab ortu versus occasum serpere cœpit, ac totam Europam infestinare; quæ tamen nihil habet cum Aquario commune, vt ipsi volunt. eadem traiectio recurrit anno c cc. X I I. in sidere Capricorni, quem Asiæ meridionali tribuunt. secuta est trium Imperatorum & legionum Romanorum maximas strages, cum Imp. Constantinus contra Senatus P. Q. R voluntatem vi & armis imperium inuasit, totiusque imperii Romani leges & Rempublicã paulo momento conuertit, omnia tamen in Europa: quæ si Ptolemæo credimus, nihil ad Capricornum, nec rursus ad Pisces: in quibus tamen coniunctio magna contigit anno Christi M.CCCCLXIV. quo tempore tyrannides ac bella ciuilia totam Europam inuaserunt. Edu-

ardus III. Henricũ Angliæ regem necauit. Zadamachus Tartarorum princeps à suis regno deiectus, ad Lituanos fugit. eodem tempore, coniuratio Prutenicarum vrbium facta est: Fridericus Imperat. à suis Viennæ obsessus: Ludouicus XI. Galliæ rex principum coniuratione pene oppressus: Florentiæ maximæ seditiones: Saxoniæ quoque vrbes cum Ducib. Brunsuicẽsium bella gesserunt: Scander Albaniæ dux à Turcis defecit, eosque magnis cladibus afflixit: nihil tamen in Africa gestum video. eodẽ in signo coitio facta est an. M D. XX V. quo tempore Gallia bellis ciuilibus, Germania verò tota nobilium ac plebeiorum inter se concurrentibus armis fœdissimè quassata est: Rex ipse Gallorum ad Papiam captus, ac Roma paulo pòst ab Hispanis, Rhodus à Turcis est expugnata. tum eluuiones aquarum maximæ, quibus orbem terrarum inundatum iri prædixerant: nihil tamen in Africa gestum accepi. sed infinitum sit omnia persequi. Quare cum magnæ illæ traiectiones rerum conuersionem, variosq; bellorum motus significent, nec tamen vllius obseruatione cognitum, aut disciplina perceptum sit, quæ quãque regionem signa fixa magis afficiant, nihil certi de eo genere statui potest ex illorum præceptis. tametsi non dubito, quin obseruatione diuturna disciplina certior constitui possit: si quis superiorum tẽporum historias, & coitiones ad initia recurrendo

rendo colligere velit; verbi gratia, ex Polybio intelligi potest. Olympiade centesima quadragesima rerum omnium conuersionem quandam contigisse. atque iisdem temporibus Philippum iuniorem Macedoniæ, Antiochum Asiæ minoris, Ptolemæum Philopatorem Aegypti, Annibalem Carthaginensium, Antiochum Syriæ, Lycurgum iuniorem Lacedæmoniorum imperio simul successisse: ac subinde Romanis aduersus Pœnos, Antiocho in Ptolemæum, Achæis & Philippo contra Lacedæmonios & Aetolos bella grauissima intercessisse consimiliter ex Diodoro & Iustino colligemus, seruilia bella iisdem temporibus in Sicilia, Græcia & Asia contigisse & eodem momento, Spartacū latronem fugitiuorum armis Italiam inuasisse, quo Piratæ Mediterranei maris imperium occuparunt: rursus libertate seruis à Muhamede proposita, Christianos quoq; seruos ad pileum vocasse, vt paulo post nulla fere vestigia exstarent. contra vero tyrannides iisdem pene temporibus orbem terrarum infestasse, cùm Muhamedes magnus, duos imperatores & quatuor Reges fregit. Ludouicus XI. Gallorum Rex, omnium primus suos seruitute oppresit: Christiernus, Suecos miserabili tyrannide afflixit: Zadamachus, Tartaros: Eduardus III. cæso Rege, Anglos Circassii Memmeluchi Aegyptios: Vssumcassanus, Persas: Pandulfus, Senenses. Franciscus Valorius, Florentinos: Lu

douicus Sfortia, Mediolanenſes: Ioannes Bentiuolus, Bononienſes: Baleo, Peruſinos. Idem quoque de literis ac diſciplinis relinquitur iudicandum. ſimul enim ac ſemel doctorum hominum magna vis erupit, deinde quaſi extincta memoria literarum, rurſum in lucem alii prodierunt. Nam Plato, Ariſtoteles, Xenocrates, Timæus, Architas, Iſocrates & oratorum ac poëtarum infinita multitudo ſimul floruit; longo poſt interuallo, Chryſippus, Carneades, Diogenes Stoicus, Arceſilas in lucem venerũt. rurſus eadem ætate Varro, Cicero, Liuius, Saluſtius; deinde Virgilius, Horatius, Ouidius, Vitruuius claruerunt. nec ita pridem Valla, Trapezuntius, Ficinus, Gaza, Beſſario, Mirandula ſimul floruerunt. Si quis igitur collectis rerum memorabilium locis ad ea traiectiones maximas accommodarit, & regiones affici, aut Reſpublicas mutari perſpexerit, tum ſcientiam de moribus & natura populorum efficit pleniorẽ: tum etiam de omni genere hiſtoriarum, multo verius ac melius iudicabit.

De ſtatu Rerum publicarum.

CAP. VI.

CVm hiſtoriæ magna ſui parte in Rerũpublicarum ſtatu & conuerſionibus explicãdis poſitæ ſint, conſequens eſt ad conſummatam hiſtoriarum rationem initia ſtatus & exitus

exitus imperiorum breuiter explicare: præsertim cùm nihil sit in toto historiæ genere magis frugiferum ac fructuosum. cætera quidem ad agnitionẽ animi pulcerrima, & ad cõformãdos cuiusque mores valde præclara videntur: quæ de ciuitatum initiis, incrementis, statu, inclinatione, ruina, percipiuntur ab historicorũ lectione: non singulis modo, verumetiam vniuersis adeò necessaria sunt, vt Aristotel nihil efficacius putet ad hominum societates stabiliendas ac retinendas, quàm Reipublic. moderandæ scientia informari. de qua tamen tam variæ sunt magnorum virorum, tamq; discrepantes sentẽtiæ, vt mirum videri debeat, tot seculis neminem adhuc constituisse, quis esset optimus ciuitatis status. etenim Plato cùm nullam Reipublicæ gerendæ scientiam esse putaret, ita difficilem ad intelligendum, vt eam nemo caperet, legum tradendarum ac ciuitatis bene instituendæ rationem hanc animaduertit: si viri prudentes omnibus omnium Rerumpublicarum moribus ac legibus collectis, eas inter se compararent, & ex his optimum Reipublicæ genus conflarent, quod quidem consilium Aristoteles, quoad eius fieri potuit, secutus vidẽtur; non tamen assecutus. post Aristotelem Polybius, Dionysius Halicarnassæus, Plutarchus, Dio, Tacitus (eos omitto, quorum scripta interciderunt) multa de Republica præclare & grauiter in historiis dispersa reliquerunt

runt. multa quoq; Machiauellus, primus quidem vt opinor, post annos mille circiter ac ducentos, quã barbaries omnia cumularat, de Republica scripsit, quæ omnium ore circum ferũtur: nec dubium est, quin multò plura verius ac melius scripturus fuerit, si veterũ philosophorum & historicorum scripta cum vsu coniunxisset. hoc quidem illi defuisse Iouius tradit, & res ipsa loquitur. hunc secuti Patricius, Th. Morus, Rob. Britannus, Garimbertus, multa grauiter & copiosè de ferendis moribus, de sanandis populis, de principe instituendo, de legibus stabiliendis. leuiter tamen de statu; nihil de conuersionibus imperiorum: & ea quæ Aristoteles principum σοφίσματα seu κρύφια: Tacitus imperii arcana uocat, ne attigerunt quidem. alii aliquot Rerumpublicarum imagines puras, nulla subiecta ratione, velut historiam ob oculos posuerunt, excipio Contarenum, qui Reipub. Venetæ formam, quam ipse omnium pulcherrimam iudicabat; non modo ad intuendum proposuit, sed etiam ad imitandum. atque hi fere sunt, quorum de Republica scriptiones habemus: tametsi tam accuratè quàm decuit eo de genere scripsissent, nihilominus ea breui methodo complecti necessarium ducerem: quanto magis si à multis multa desiderãtur? Quamobrem vtile visum mihi est, ad eam quam instituo methodum, philosophorum ac historicorum de Republica disputationes inter se

ter se, & maiorum imperia cum nostris comparare, vt omnibus inter se collatis, vniuersa Rerumpublicarum historia planius intelligatur. hunc etiam fructum ex ea disputatione feremus, quod quæ leges in regia potestate, quæ item in populari & optimatum statu necessariæ sint (harum enim legum tam magna varietas est, quàm Rerumpublicarum) facilius intelligemus. Sed ne plus auctoritatis in disputando, quam rationum momenta quærantur, prius Aristotelis definitiones de ciue, de ciuitate, de Republica, de summo imperio, de magistratu, quæ sunt huius disputationis fundamenta. necessariis argumentis refellendæ sunt: deinde nostram de singulis opinionem explicabimus, & inueteratum errorem de statu temperato reiiciemus: tum de triplici Republica suo ordine dicemus, postea de conuersionibus imperiorum: postremo de optimo statu. Ciuem definit Aristoteles, iudiciorum, magistratus, & consilii capiẽdi potestate. quam definitionem populari tantum imperio conuenire fatetur. sed cum definitio debeat esse vniuersorum, nullus Aristotelis iudicio ciuis erit, nisi natus Athenis & eo tempore quo Pericles: cæteri in sua ciuitate exules aut peregrini, qui ab honoribus, iudiciis & consilio publico prohibentur quid igitur fiet Imperatori Antonino, qui omnes homines liberos monarchiæ Romanæ finibus comprehensos, promulgata lege cives Romanos esse iussit? nam si Aristoteli credi-

Ciuis quid.

mus, peregrini fuerunt ſublata populari poteſtate. quæ opiniones cùm abſurdæ ſint, ac ciuitatibus pernicioſæ, & illæ ex quibus ſequuntur abſurda videri neceſſe eſt. Atque hæc Ariſtotelis ſententia, Contarenum, Sigonium, Garimbertum, ac pleroſque alios impulit in errorem: nec dubium eſt quin multis ciuitatibus bellorum ciuilium magnam præbuerit occaſionem quid ſine populari quidem Reipublicæ congruit ciuis hæc ab Ariſtotele allata deſcriptio? nam Athenis, vbi Reſpublica maximè omniũ popularis fuiſſe dicitur, quarta claſſis infimorum ac tenuium, id eſt populi pars longe maxima, lege Solonis, ab honoribus, à Senatu, à magiſtratuum ſortitione arcebatur, vt Plutarchus ſcribit. Idem Magiſtratum definit imperio, iurisdictione & conſilii capiendi iure. ex quo innuit eum qui adeptus ſit ea quæ ciuis adipiſci poteſt, appellari magiſtratum, vt ciuis aptitudine tantùm ac poteſtate. ſed ne ſubtilius agere videamur, quiſnam igitur in Republica magiſtratus iſta ratione dici poterit, cum tanta magiſtratuum paucitas ad conſilium admittatur? nam vbique fere imperio ac iuriſdictione caret Reipublicæ ſenatus, & ea quæ decernit, non prius vim habitura ſunt, quàm à populo vel optimatibus vel principe ſanciantur, vt poſtea planum faciemus. ſed quid argumenter, cùm ipſe Ariſtoteles multa genera magiſtratuum extremo libro enumeret, qui nec impe-

imperium nec iudicium nec consilii capiendi ius vllum habent? Cum verò Rempublicam ciuitatis ac magistratuum descriptionem vocat, sane ciuitatem Republica priorem facit, vt ciuitas sit quædam hominum multitudo sine magistratibus & imperiis; Respublica verò ciuium ac magistratuum descriptio. sed si plures vnum in locum coëant sine legibus & imperiis si nemo rem communem quæ nulla sit, sed priuatam quisque tueatur, si nullæ pœnæ sint improbis, nulla præmia bonis constituta, vbi nam ciuitatis imago existere potest? hæc igitur congregata multitudo, non ciuitas debuit, sed ἀναρχία, vel alio quàm ciuitatis nomine vocari: cum eiusmodi homines ἀπόλιδες sint, vt est apud Homerum, καὶ ἀθέμιστοι. Iam verò summum imperium quod ipse Κύριον πολίτευμα vocat & κυρίαν ἀρχὴν, in quo versatur maiestas ac Reipublicæ status, nusquam definit. nisi putemus id voluisse, cum tres omnino statuit Reipublicæ partes; vnam in consilio capiendo: alteram in creandis magistratibus: postremam in iurisdictione. sed imperium quod summum dicitur, eiusmodi esse debet vt nulli magistratui tribuatur, alioqui summum non sit, nisi populus aut princeps imperio se penitus spoliaret. is autem cui summum imperium dabitur, nisi precatio detur, non iam magistratus, sed princeps erit. consilii verò de Republica capiendi ius, etiam priuatis conceditur,

ita sint, certiora principia, si modo fieri potest ac magis explorata, quam quæ hactenus allata sunt, quæramus. Sic igitur statuo, familiam aut collegium Reipublicæ veram imaginem esse & quemadmodum in vnius hominis solitudine, familia consistere nequit: ita nec Respublica in vna familia, vel in vno collegio. quod si plures iisdem tectis contineantur, nec tamen alter alteri pareat aut imperet, nec vnus omnibus, nec singulis pauci, nec singulis vniuersi, non poterit familia vel collegium sibi constare; quod non aliter quàm imperio domestico retinetur. contra verò si plures, puta vir, vxor, liberi, serui, aut plures collegæ eiusdem imperio priuato, ac domestica potestate retineantur, familiam aut collegium efficiunt: modo tres in collegio personæ fuerint, vt Neratio placet, in l. Neratius. de verb. signific. & in familia tres personę cum matrefamilias imperio patrisfamilias subiiciantur: vt voluit Vlpian. in l. detestatio de verb. signific. si eius verba cũ Apuleii oratione cõiungamus. is enim quindecim personas, populum constituere scribit: id est quinq; collegia vel tres familias. sic enim familia quinq; personas, collegium tres complectetur. tres ergo pluresue familiæ aut quinque pluraue collegia Rempublicam constituunt, si legitima imperii potestate simul coniũgantur. si familiæ, vel collegia à se mutuò diuisa sint, nec communi imperio coerceantur,

ἀναρχία

ἀναρχία debet, non Reſpublica vocari. nec refert vtrum eodem in loco familiæ coëant: an locis ac ſedibus ſeiungantur. non aliter atque familia dicitur eadem, tametſi paterfamiliâs ſeorſum à liberis & ſeruis, aut hi à ſe inuicem locorum intervallo diſtant; modo patrisfamiliâs imperio legitimo ac moderato coniungãtur. moderatum dixi, quia hoc maximè differt familia à Republica, quòd hæc ſummum & publicum, illa moderatum & priuatum imperium habet. ita quoque Reſpublica dicetur eadem ex pluribus conflata familiis, etiamſi locis ac ſedibus à ſe inuicem diuellantur, modo ſint in eiuſdem imperii tutela: ſiue vnus imperet omnibus, ſiue ſingulis vniuerſi, ſiue pauci vniuerſis. Ex quo illud efficitur, vt Reſpublica nihil aliud ſit, quàm familiarum aut collegiorum ſub vnum & idem imperium ſubiecta multitudo: ciuis autem qui communi libertate fruitur, ac imperii tutela. nam quòd Tullius Rempublicam definit, hominum multitudinem bene viuendi cauſa ſociatam: finem quidem optimum ſignificat, non Reipublicæ vim & naturam; hæc enim definitio, pertinet etiam ad cœtus Pythagoreorum, & eorum qui bene viuendi cauſa ſimul coëunt: non tamen Reſpublicæ dici poſſunt ſine magna Reipublicæ & collegii confuſione. præterea ſceleratorum quoque familiæ ſunt, non minus quàm virorum bonorum; quia non minus homo eſt ſcele-

celeratus quam bonus: idem quoque de Republica, iudicandum relinquitur. quis enim dubitat, quin maxima quæque imperia sint à latronibus vi constituta? Hæc igitur Reipublicæ definitio à nobis allata, pertinet ad vicos, vrbes, ciuitates, & principatus, quantumuis latè pateant, modo eiusdem imperio coërceantur. neq; enim locorum angustiis, vel amplitudine Respublica describitur: vt neq; magis animal est elephas quam formica, cùm vtrique mouendi, ac sentiendi vis insit: ita nō minus Respub. dici debet Rhagusia vel Geneua, quarum dominatus pene mœnib. ipsis concluditur, quàm Tartarorum imperia, quæ iisdem regionibus quibus solis cursus definiuntur. itaque absurdum est quod Aristoteles ait nimis magnam multitudinem hominum, quanta fuit Babylone, gentem esse, non Rempublicam. at nullū est imperium commune gentium inter ipsas, neq; vero lex vlla: Babylonii autem non solum iisdem imperiis, magistratibus, ac legibus, sed etiam mœnibus continebantur. quid igitur Respublica nisi hoc est? Obscurius tamen videtur quod Cicero alicubi Rempubl. definit, cœtum multitudinis iuris consensu & vtilitatis communione societatum: quod quidem si admittatur, non satis erit ciues eodem imperio, nisi legibus iisdem simul deuinciantur. sed absurdum sit imperium Turcarum, quod populos habet nulla iuris societate sibi cohærentes, Rempublicam non esse, cum iisdem magi-

ſtratibus & imperiis, ſimul coniungantur. erit autem Reſpublica vel anarchia: nō hoc; illud igitur. Ex quo ſequitur Rempublicam eodem imperio definiri: ciuitatē imperio ac iure: vrbem autem, que non ſolum imperiis ac legibus, verumetiam mœnibus iiſdem ſuos ciues amplectatur. itaque vrbs vicos: ciuitas pagos, interdum etiam vrbes & oppida modo iuris ſocietate coniuncta; principatus ſiue dynaſtia, vtamur hoc verbo, plures ciuitates; Reſpublica deniq; veluti genus hæc omnia complectitur. ſic n. Cæſar; Omnis, inquit, ciuitas Heluetia in quatuor pagos diuiſa eſt, & Cicero Tuſculum municipium Romana ciuitate contineri dixit; aliter quàm Bartolus, qui ciuitatem muris definiit, in l. vrbis appellatio. de rerum & verborum ſignificatione. & ad legem municipalē, municipem genus ciuis appellavit, nec ratione, nec auctoritate cuiuſquā adductus. Nam Cenſorinus apud Appianum in Libyco reſpondit legatis Carthaginenſium, ſe vrbem quidem Carthaginis deleturum: ciuitatem veró Carthaginis ac ciues ſuis legibus vtētes, id quod Romani promiſerant, relicturū. nec ciuitatem ipſam in muris aut area conſiſtere. quemadmodum igitur maior eſt eorum coniunctio, qui ſunt eiuſdē vici, quàm vrbis: ita maior eſt eorum propinquitas, qui ſunt eiuſdem vrbis quàm ciuitatis: quod non modo imperia, iudicia, leges, inſtituta ciuibus inter

ſe communia, verumetiam vrbis ipſius tutela, forũ, fana, porticus, viæ, theatra, ſacrificia, multæque cum multis amicitiæ rationesque communes ſint. vt cùm Romana Reſpublica ex Albanorum tribus omnino millibus coaluiſſet in eodem agello, primum Antemnates, Camerinos, Cruſtuminos, Sabinos; poſt etiam Albanos victos partim eadem ciuitate, partim iiſdem agris & mœnibus excepit. cùm autem Tuſculanos, Æquos, Volſcos, Hernicos, bello fregiſſet, nõ in vrbem aut agrum Romanũ propter loci anguſtias, ſed tamen in Rempublicam admiſit, & ſaluis eorũ legibus, honores & magiſtratus capere voluit: qui ciues eodem quo alii nomine, proprio municipes: incolæ autem agri Romani verius Quirites dicebantur, quorũ fuit cõditio melior. hinc illa M. Scauri vox ad auum Ciceronis, quòd Arpini quàm Romæ viuere mallet; Vtinam M. Cicero iſto animo atque virtute in ſumma Republica, quàm in municipali viuere maluiſſes huius nepos orator, non modo in vrbe domicilium quæſiit, ſed etiam domum quinquaginta millibus aureorum æſtimatam: nihilominus tamen nouus homo, & peregrinus eſt ab aduerſariis appellatus: nouus quidem; quòd primus in ſua gente honores eſſet adeptus: filius nobilis, quia patrẽ nouum habuit: ille peregrinus contumelioſo dictus, quod Arpini eſſet, non in agro Romano natus. Ex quo exiſtit

illud, varie ciues à Latinis vsurpari, ac ciues vrbanos meliori conditione fuisse quã ciues coloniarum; quia tametsi legibus, moribus, & imperiis iisdem vterentur, non tamen iisdem agris & vrbe, à qua lux Imperii & immunitates quærebantur. Ipsa verò municipia deteriore olim fuerunt conditione, quàm coloniæ, propter generis ac sanguinis Romani dignitatem. nam pro beneficio datum est municipiis ius coloniarũ vsque ad Tiberii tempora, quibus municipia repudiarunt, vltro ius illud, ac suis legibus ac morib. quàm Romanis vti maluerunt, vt est apud Gellium. itaque ciues quidem fuerunt eiusdem Reipublicæ, non tamen eiusdem ciuitatis: sic igitur interpretari debemus legem Iuliam, qua Romani bello sociali ciuitatem omnib. sociis communicarunt? non quod antea ciues non essent, cum omnes iisdẽ imperiis tenerentur, sed ab honorũ petitione arcebantur, postea ius illud Italis omnib. dari cœpit. deinde coloniæ, quas Vlpianus complexus est in titulo de censibus ius Italicum habuerunt. reliqui populi partim vectigales fuerunt, qui à Plinio enumerantur: tametsi aliud alii paulo momento concessum est: partim liberi, qui suæ Reipublicæ dignitatem tuebantur: vt apud nos, Albii, Meldi, Bituriges, Santones Tarbelli, Aruerni, Neruii, Verunni, Vlbanectetes: apud Græcos, Athenienses, Lacedæmõii, Thessalonicenses; pòst etiã tota Achaia

aia beneficio Nerõis partim liberi ac fœderati qui iure ciuitatis honorario fruebãtur: vt Massilienses, Hedui, Rhemi, Carnutani; nõ tamen reuera cives, quia Romanorum imperio non tenebantur, cum scilicet integro iure libertatis ac immunitatis fruerentur. Achæis, inquit Seneca, Rhodiis & plerisque vrbibus claris ius integrum libertatemq; cum immunitate reddiderat Roma, ipsa tributum spadonibus M. Antonii pendebat. & Plinius lib. 10. epist. 6. familiari suo Ægyptio, ciuitatem Alexandrinã & Romanam impetrauit. quod igitur Liuius lib. 24. scribit, eos qui Puteolos, Salernum, & Buxentum deducti fuerant coloni, cum se pro ciuib. ferrent, iudicatos à Senatu nõ esse ciues: hoc pertinet ad ius suffragiorum, & honorum petitionem, quo nihil maius ac melius ciui dari poterat: nõ quòd ciues nõ essent; alioqui peregrinos fuisse fatendũ sit. quod etiã Boetius ad Ciceronẽ tradit, ciues Romanos mediã capitis diminutionẽ pati. cũ in colonias Latinas deducerentur, & ciuitatẽ amittere: hoc est ius suffragiorum, domiciliũ, sacra, tributum: ius autem honorum, magistratuum, ordinis, nexorum, dominii, mancipi, testamentorum, cõnubiorum consequebantur municipes & coloni, sed alius alio plus. quòd si æquo iure omnes vterentur, nemo ciuis haberetur, nisi qui ingenuus Romæ natus esset, ac vbique apud Liuiũ & alios scriptores ciues etiam appellan-

tur, qui habuerunt ius Quiritium, quod multo deterius erat. vel etiam municipium, vel ius Latii, vel coloniarum Latinarum, quæ Romanis coloniis iure inferiores erant: vel ius Italicum, quod item duplex erat in Italia & prouinciis, vt planum fit in titulo De censibus. quod si appellatio ciuis in omnes valet, falsa est illa definitio, quæ ciues omnes honoribus, suffragiis, consiliis, iudiciis, ac tributorum immunitate metitur, præsertim cum lex Iulia de ciuitate sociis omnibus ciuitatem dederit: tum etiam lex Antonini Pii de statu hominum his verbis concepta; In orbe Romano qui sunt, ciues sint Romani: nō modo sociis, sed prouinciis omnibus ciuitatē communicarit: neque tamen prouinciales Italis, nec Italiæ præfecturas municipibus, nec municipes Italos Latinis, nec Latinos municipes colonis Latinis, nec Latinas colonias Romanis colonis, nec Romanas colonias Quiritibus, nec Quirites Romanis æquauit, vt falsò pleriq. putant. cur enim ius Romanum, Italicum & municipale, Iurisconsulti tam accurate interpretarentur? nā Scæuola, Papinianus, Paulus, Hermogenianus, Marcellus, Modestinus, floruerunt post Antoninum Pium, qui hanc legem tulit. fallitur enim Onuphrius, qui latā putat ab Antonino Caracalla, vt planum fit ex Authent. lxxviii. præterea falsum esset quod Dio scribit, Alexandrinis à Seuero concessum esse, vt Senato-

vt Senatores fieri possent. quid igitur, dicet aliquis, lege Iulia sociis datum est, si iam libertate & imperii tutela fruerentur; cur pro ciuitate adipiscenda tandiu bella gesserunt: hoc scilicet, vt honores petere, ac suffragium in comitiis ferre possent. hoc ius Romanæ ciuitatis appellabant optimũ: aliis honores petere non tamen suffragium ferre licuit: aliis neutrũ, sed tamen iure priuato Romanorũ vtebantur, quo alii carebant, liberi tamen à vectigalibus erãt. aliorũ alia iura sunt à Iurisc̃ósultis explicata, quæ longũ esset percẽsere: lege verò Antonini, prouinciales quoq; omnes Romã generis nobilitatem adepti sunt. sic enim Iustinianus scribit: vt postea magistratus parem in eos iurisdictionẽ haberent. cum antea ciuis libera prouocatio præsidi omnem adimeret cognitionem. cùm enim D. Paulus, cuius pater ius ciuitatis emerat, in capitali causa Cæsarem appellasset, tũ Fœlix Siriæ præses; Poterat, inquit, hic homo liberari, nisi appelasset Cesarẽ. & Plinius secũdus ad Traianum scribens de Christianis; Qui ciues erant annotaui in vrbẽ mittendos. neque solũ in Republ. Romana, sed vbiq; discrimen illud ciuium reperiemus. Romæ quidem in iisdem mœnibus fuerunt patricii, equites, plebei. apud veteres Ægyptios sacerdotes, milites, opifices, ut scribit Diodorus: apud maiores nostros, Druidæ, equites, agricolæ: nunc sacerdotes, nobiles, plebei: a-

pud Venetos, nobiles, citadini, plebei: apud Florentinos olim, grandes, populares, plebeii: & popularium tres ordines; potẽtiores, mediocres, infimi. Plato quoq; custodes, milites, agricolas constituit: omnes vbiq; iure, legibus, muneribus, suffragiis, honoribus, priuilegiis, conditione, immunitate aut re quapiã à se inuicẽ diuisi. omnes tamen sunt Reipub. ciues, veluti membra corporis eiusdẽ: rectè enim D. Paulus; Dicet ne pes, nõ sum oculus nõ igitur de corpore? igitur valde absurdũ debet videri, pace dicã Aristotelis, eiusmodi ciues, partim ciues esse, partim peregrinos. cui enim rei descriptio, & rei appellatio congruere debet. Sed obscurius est quod ait Cicero; neminẽ suæ & Romanæ ciuitatis ciuem esse potuisse: apud Græcos tamen licuisse. ego verò putem eãdem esse omnium rationem, & Ciceronis dictũ de ciuib. duarum ciuitatum, ad ciues honorarios pertinere. sic enim pro Cornelio Balbo: Multi etiam superiore memoria ciues Romani sua voluntate indemnati & incolumes; his rebus relictis, alias se in ciuitates contulerũt. & paulo post: O iura præclara, ne quis nostrum plus quàm vnius ciuitatis esse possit: ne quis inuitus ciuitate mutetur, nève in ciuitate maneat inuitus. quod Hermogenianus interpretatur in l. municipes, ad legem municipalem: vt alterius quidem ciuitatis necessarius, alterius sit honorarius ciuis, alioqui fatendum erit; eun-

dem

dem ciuem diuersis imperiis ac iussis simul ac semel obligari, quod absurdum sit: quid enim facturus est si alter iubeat, prohibeat alter? quod igitur Vlpianus ad legẽ municipalẽ manumissum duarum ciuitatum ciuem effici posse tradit, ad eam quoq; pertinet interpretationem. cum autem una ciuitas alterius imperio gubernatur, ut olim præfecturæ, coloniæ, fora, conciliabula, municipia, prouinciæ imperio Romano tenebantur. suorũ quisque ciuiũ decretis parere cogebatur, salua tamen imperii Romani maiestate: vt collegæ statutis collegii obligantur, salua Reipub. dignitate. ex antiqua lege Solonis, quæ est in l. vltim. de collegiis. quod autẽ Romanis, idem populis omnibus video licuisse; vt dimissa ciuitate propria, possint alienam sine fraude vsurpare, si modo recipiantur. Anglos excipio; qui excedere patria nõ audent iniussi, vt ex ipso comite Rotelando nõ modo generis splendore & opibus, sed etiã virtute clarissimo didici. vt enim ad beneficiarũ seu fidelem constituendũ, necesse est vt ea conditione natus sit, aut si alteri suam fidem obligare velit, necessarius est imperantis & obsequentis consensus: ita quoque ad ciuẽ constituendum, satis est ut eius imperio, in cuius finibus natus est, acquiescat (acquiescit autem si non apertè dissentit) aut si alio transferat, necesse est antequã ciuis dicatur, vt se alterius imperio subiiciat & recipiatur: quod qui-

dem si factum erit postliminio redire non potest, quia ciuis alienus factus est, & suæ ciuitatis peregrinus, vt in curia Parisiorum iudicatû memini. quare in causa Mancini, qui deditus hosti fuerat, ab eo tamen repulsus, iudicatum est ciuem esse non desiisse, tametsi Tribuni plebis è Senatu iusserit educi veluti peregrinum. peregrinos igitur à ciuibus hac ratione potissimum distinguemus, quod hi vel patriæ imperiis acquiescant, vel alieno imperio se subiiciât & accipiantur: illi quòd nec originis imperio acquiescunt, nec se aliis dediderunt qui sunt fœderati, aut hostes, aut neutri. Scribit enim Appianus, se multarû gentiû legatos Romæ vidisse, qui se suaque Romanorum potestati permitterent; ab illis tamen repulsam tulisse. ac tamesi ius pergrinis dicitur æquè ac ciuibus, propter eam quæ est homini cum homine rationis societatem, multaque liberaliter communicantur, vrbis domiciliû, sacra, forum, vitæ, theatra: nullum tamen est imperium in illos, nisi scelere pactòve se obligarint: nec ad munera cogi possunt, nisi vbi suarum fortunarum domicilium collocarint, vt Iurisconsulti tradunt. Veneti annos 14. exigunt, vt in vrbe habitarit peregrinus, priusquam efficiatur ciuis; nec tamen honoribus fruitur, sed collegiorum societate & imperii tutela. quod autem ciues sint, qui originis imperio ac-

acquiescunt, tametsi ex peregrinis nati. planum fit ex omnibus omnium gentium morib. & institutis, amplius etiam Germani, qui eos admittunt ad honores, non item Veneti, nec vetere Romani nec Athenienses, nisi quis vtroque parente ciue nasceretur, vt est apud Plutarchum in Pericle. qui legem tulit μόνους Ἀθηναίους εἶναι, τοὺς ἐκ δυοῖν Ἀθηναίων γεγονότας & apud Liuium, vbi agit de iis qui ex ciuibus Romanis & Hispanis mulieribus nati erant apud nos, qui ex peregrinis parentibus nascitur, æquo iure ciuis est, ac si ex ciuibus nasceretur: & bonis parentum peregrinorum (quæ nō modo nostris, sed etiam Britannorum ac Turcarum legibus fisco vindicantur, nisi liberos in ipsa Gallia legitimos susceperint) libere frui potest. illud etiam magni ponderis est ac momenti, quod peregrini iure omnium gentium imminente bello possunt expelli, ciues etiam ab iniustis possessoribus iure vindicari. tametsi reges Abissinorum ac Moschouitarum peregrinos contra ius gentium multos retinere, ac liberaliter fouere dicuntur. Sed hæc vberius in Libro de decretis disseruimus. Ex quib. perspicuum fit, definitionem ciuis ab Aristotele inuectam, Contareno, Sigonio, Carimberto, Soderino probatam, consistere nullo modo posse. Sed vt omnis ambiguitas tollatur, quæri potest, vtrum fœderatæ inter se ciuitates Rempublicam

blicam efficiant eandem, puta ciuitates Heluetiorum & Balthicæ vrbes; id quidem Leandro, Mutio ac multis sæpe visũ est: quod Heluetii arctissimo inter se fœdere societati sunt, habent præterea cœtus eosdem, Badense oppidum, & pleraque loca inter ipsos communia, quo magistratus communes mittunt sed habere commercia mutua, rerum contractarum fidem; iura connubiorum, & hospitii, denique magnam amicitiæ communionẽ, efficere non possunt vt una sit & eadẽ Respublica: alioqui Gallorum quoque & Hispanorum, quib. sunt hæc inter se communia, Respublica eadem sit, quod falsum est, non etiam si legibus iisdem vtantur, vt olim Romani legibus Græcorum acceptis, non denique si tanta sit fœderis inter ipsos coniunctio, vt eosdem hostes persequantur, eosdem amplectantur amicos: vt sepæ fit inter principes, summa conspirationis fide & consensu. restat igitur ea quam dicebam imperii societas & coniunctio. Heluetiorum autem ciuitates XIII. Rhetorũ III: Balticæ lxx. iis legibus fœdera percusserunt, vt ne aliis alii noceant, & iuratos hostes in communem perniciem mutuis auxiliis persequantur. imperii verò nulla societas, nulla coniunctio est. non alio fœdere vtebantur Amphictyonem vrbes VII. Aetolorum III. Ionum XII. quæ tametsi communes quosdam conuentus haberent, vt sua tuerentur, & hostes propulsarent; attamen

ynaquæ-

vnaquæq; ciuitas ab aliis erat imperii iure diuisa; sic Heluetiorum ciuitates singulæ aliarum decretis non aliter obligantur, quàm si sponte assentiantur, vt in pactis sociorum priuatis. at in eodem imperio, quod pluribus placuit, omnes obligat, aliud sentiēdum est de ciuitatibus XLVII. Latinorū: XII. Achæorum: totidem Hetruscorum & Germanorum imperialib. oppidis ac prouinciis, quæ Rempublicam constituunt, propterea quod eidem imperio ac imperatori obligantur: nam Achæi, Latini, Hetrusci singulis annis Imperatorē creabant (interdum tamen imperium diutius prorogabant) Germani perpetuū. & quemadmodum Philippus vterque & Antigonus Macedoniæ reges, ab Achæis Imperatores aliquando electi sunt, vt Plutarchus & Polybius tradunt. Sic etiam Seruius Tullus, & Tarquinius Superbus Imperatores Latinorū creati sunt, Coriolanus, Hetruscorū, vt Dionysius scribit. consimiliter Hispani & Galli reges Germanorū Imperatores facti sunt. Sueuica vero societas, quæ in annos XL. concepta fuerat, & Balticarū vrbium fœdus, hoc tātum differt ab Heluetica societate; quòd hæc in perpetuum, illa verò ad tempus constituta, salua tamen imperii Germanici maiestate. sunt etiam interdum sanctiora fœdera, quibus ciuitates non modo principum amicitiam, sed etiam fidem colunt, nec aliud præstare tenentur: nec eis aliud imperari:

perari poteſt: vt Traiectū, Ligii, Gueldria, Conſtantia Cameracum Auſtriacis quondam principibus; Aliæ quoque in Germania quamplurimæ Ducibus & Comitibus ſuam fidem obligarunt, nihil tamen aliud præſtare tenentur, vt vaſalli plerique. quod nihil aliud eſt, quàm quod veteres Latini dicebant, maieſtatem populi Romani comiter cōſeruare: vt Modeſtinus in l. nō dubito, de captiuis, & Cicero pro Balbo interpretatur; Id habet hanc vim, inquit, vt ſit ille in fœdere inferior. nā ciuitas ciuitati coniungi poteſt amicitia, ſocietate, ſponſione, pactione, fœdere, vt M. Tullius ſcribit. Hæc autem quæ diximus, grauiſſimis imperatorū & regum ſententiis comprobata fuêre. Cum enim Tigurinis ſocii bellum indixiſſent, quod cum Auſtriacis fœdus percuſſerant, Tigurini ſibi licere docuerunt, modo nihil contra ſocios molirentur. at nemo dubitat, quin Auſtriaci communes Heluetiorum hoſtes, & quidem capitales eſſent: quare non prius bellum Tigurinum exitum reperit, quā Baſileæ & Conſtantiæ Pontifices, Tigurinos ab Auſtriaco fœdere diſiūxiſſent; propterea quòd fraudē fœderib. faciebant: non quòd aliorū imperiis, ſed pactis ſuis obligarentur. atque eius rei maius argumentū nullum eſt, quā de agris hoſtiū captis a Bernatibus: ſociæ ciuitates prædā ex æquo diuidi oportere contendebant: Franciſcus Gallorū rex arbiter electus,

iudicavit

indicauit ea cuiusq; ciuitatis esse propria, quæ propriis non sociorum armis quærerentur, vt Leander Mutius scripsit. postremo, cum nuper Glarenses veterem religionē abiurassent, magna inter socios orta dissensio est: quod alii fas esse negarent ea fœdera violare, quæ sacro bello contracta fuerant, quibus sanctissime cauebatur, ne à suscepta religione posthac discedere liceret. Glarenses se hoc pacto contra ius diuinū obligari potuisse negabant, multo minus posteros. iam ad arma res prolapsura videbatur, nisi prudentium hominum consiliis acquieuissent, ea lege, vt sua quisq; religione ac imperio vteretur. Est etiam, cum summa principes ac reges tā arctis inter se fœderibus atque amicitia conspirant, vt & eosdem hostes habeant & amicos, ac mutuis armis & præsidiis aduersus omnes, sine exceptione tueri debeant: non licet fœdus vllum aut amicitiam coire, nisi vtrique consentiant, iisque fœderibus, se suosque ac posteros obligant: cuiusmodi sunt fœdera quæ Philippus Augustus cum Alberto rege Romanorum: Ludouicus IX cū Alphonso rege Castellæ, sanctius est etiam fœdus illud quod ictum est inter Carolum V. regem Gallorum, & Henricum Castellæ principem: qui in fœdere, superiorem Carolum vti dominum agnouit. quæ fœdera cum tota antiquitate Gallorum ex archetypis ærarii descripta, mihi exhibuit Carolus Vicinus, meus

collega

collega, vir & eruditione & integritate clarissimus. Non igitur diuersarum ciuitatum fœdera, commercia, iura, leges, religiones, Rempublicam constituunt eandem, sed eiusdẽ imperii coniunctio, vt rex Hispanus imperium habet prouinciarum, magnitudine, ac locorũ interuallis longe maximũ: singulæ verò prouinciæ multas ciuitates legibus ac moribus diuisas; vnaquæque ciuitas aliquot vicos, vrbes, oppida, castra, quæ eodẽ iure vtuntur: nec vllum est oppidum quod non habeat singulare quiddam (vt omittam loca cuiusque vniuersitatis propria) quod aliis non communicatur: omnium tamẽ communes sunt imperii leges, quæ tot populos, tanta linguarum, morum, & regionum distantia seiunctos, vnius & eiusdem principis maiestate coniungunt. idem quoque de reliquis iudicandum. omnia autem omnium regna, imperia, tyrannides, Respublicæ, non alio quàm rationis imperio ac gentium communi iure copulantur. ex quo sequitur, hunc mundum veluti ciuitatem aliquam esse, & omnes homines eodem iure quodammodo confusos, quod intelligunt se esse consanguineos, & subiectos omnes sub vnam eandemque rationis tutelam. sed quia illud imperium rationis cogit neminem, reuera non potest vna ex omnibus gentib. Respubl. conflari. itaq; principes aut mutuis armis agunt, aut fœderibus, aut bona venia à se mutuo impetrant, vt res le-

gitime transactas & iudicatas extra fines imperii exequantur.

Explicata definitione ciuis, magistratum quoque definiamus. sunt enim hæc ciuitatis elemēta. hunc igitur Aristoteles imperio, iurisdictione, & consilii capiendi iure describit: in extremo tamen omnia Reipublicæ munera, magistratuum nomine complectitur. qua ratione nulli fere sint magistratus, cum tanta raritas sit eorum, qui consilii, iurisdictionis, & imperii participes sunt. absurdum quoque videatur, eos omnes magistratus appellatione venire, qui munera publica gerūt: alioqui scribas, lictores, cornicularios, apparitores, carnifices denique licebit magistratus appellare, qui olim conditione serui fuerunt, & verius ministri dicantur. Vox autē magistratus, imperiū ac potestatem significat sic enim Dictator, magistratus omniū maximus, populi magister dictus est. atque hæc fuit Aeschinem inter & Demosthenem controuersia grauis, cum Aeschines τειχοποιὸν magistratum esse diceret, Demosthenes negaret; sed munus illud ὑπηρεσίαν τινὰ καὶ διακονίαν vocaret magistratum autem imperio definiret. Sed hæc nobis sunt in libro De imperio subtilius disputata. Sit ergo magistratus, is qui imperii publici partem habet. publicū adieci, vt ab imperio patrio & herili distinguatur. est autē imperium in magistratu nihil aliud quàm edictum; in principe

Quid Magistratus

lex: at frustra quis iubeat, nisi exequutiones iussa sequātur, cum verò minima pars imperii exequendi aduersus contumaces in comprehensione posita sit, ex regula Varronis & Vlpiani, consequens est, vt is imperio careat, qui prehensionis iure caret. itaq; in omnibus fere ciuitatib. comprehensio minimis quibusq; magistratibus permissa est, etiam iis qui vocandi ius non habent, vt Tribunis plebis, tametsi potestate sæpius abuterentur, & in ius vocarēt. apud Venetos, Triumuiri, aduocatores sontiū prehensionē & accusationē habent, vocationē non habent. apud nos omnibus nō modo iudicibus, sed etiam iis quos castelli commissarios vocant, prehensio tributa est, qui tamen à iurisdictione deferuntur. qui plus habent imperii, etiam vocare, & mulctam irrogare possunt pro modo suæ potestatis, tuendæ iurisdictionis causa, quæ alioqui inanis esset. etiam mulctare possunt iudices ii qui iurisdictionem habent minimam, quam prædiatoriam vocamus, aliis mulctæ maior permittitur: quibusdam verberum potestas; non nullis etiā quæstio. extremū est cùm gladii ius tribuitur, in quo merum imperium posuerūt Iurisconsulti; quia nihil magistratui maius tribui potest, nisi summum imperium accedat, id est vitæ ius ac necis, quod versatur in summa contra leges clemētia vel acerbitate, quæ propria sunt eorū, qui summum Reipublicæ impe-

riuam

rium habent. igitur imperia magistratuum, gladii potestate ac prehensione, quasi finibus extremis continentur: quæ sæpe rationem habent à iurisdictione diuisam. hæc enim uersatur in decretis; imperium in edictis. Itaq; videmus priuatos iudices & legatos magistratuum decernere ac iudicare; magistratus ipsos imperare & exequi, cum raro ius dicant, ita curiæ superiores apud nos decernunt princeps ipse iubet. Et quoniã Varro quibusdam magistratibus tribuit prehensionẽ & viatorem: non nullis vocationem & lictorem: aliis neutrum; videtur eos etiam magistratus appellare, qui imperio carent: vt Aediles & Quæstores: quod appellatione communi, non propria fieri puto. quis enim magistratum vocet, qui & ministro caret, nec quicquam imperare potest? id quidem muneribus & honoribus tribuatur, imperio non item. atque in eo Carolus Sigonius, & N. Gruchius falluntur, quòd ex opinione Festi, potestatem illis, non imperium tribui putant. neque enim Grammaticorũ regulis hæc metienda sunt, sed Iurisconsultorũ, qui potestatem imperio æqualem, interdum maiorẽ faciunt. Potestatis verbo, inquit Paulus I. C. imperium in magistratu significatur. Proconsul verò qui plenissimam iurisdictionẽ (sic enim Vlpianus) & omnium arcanorum magistratuum imperia solus habet. Potestas ab iurisconsultis appellatur. in l. imperium; de

iurisdictione. sic vsurpauit Alexander Augustus apud Lampridium; Non patiar, inquit, mercatores potestatum. itaque cum edicti verbis caueretur, ne in ius vocare liceret Consulẽ, Prætorẽ, cæterosque qui imperiũ potestatemùe habent, extrema verba de prouincialibus magistratibus intelliguntur; alioqui si verum esset quod illi aiunt, non licuisset Aediles & Quæstores in ius vocare, contra quam Varro scribit, & Valerius Max. comprobat exemplis. caruerunt igitur potestate ac imperio, tametsi Aediles Prætoriæ iurisdictionis partẽ vsurparent, vt est apud Iustinianũ in Institut. Falsum illud quoque, Censores potestatem habuisse, imperio caruisse, vt Sigonius scripsit. at vocationem habuerunt viritim; igitur prehensionem ex regula Varronis. hæc autem ad imperium pertinent. nam quo iure edicta proposuisset (edicta verò magistratuũ iussa Latini vocant) quæ videmus apud Liuium lib. xl. xliii. apud Zonaram li. 2. quo iure Senatores & Equites in ordinem cooptassent, aut legẽdo præteriissent; ciues ad censum vocassent, pignora cepissent, Senatum habuissent populũ vniuersum ad lustrum coegissent, nisi imperiũ, vocationem, prehensionem haberent. nã Varro libro quinto de lingua Latina negat Prætori exercitum vrbanum conuocare licere; Censori, Cõsuli, Interregi, Dictatori licere. iã verò absurdum videatur, Tribunos pleb. qui minores

nores magistratus vocantur, imperium habuisse; Censores autem magistratus maiores, & qui maioribus auspiciis creabantur, imperio caruisse. Quòd autem Aristoteles etiam iudicandi & consilii capiendi iure magistratum definit, nihil ad imperium. nam qui Reipublicæ consilio præsunt, decernendi quidem, nō imperandi ius habent: priuati verò iudices ac pontifices, iudicare ac decernere, nō imperare possunt. nullam enim vocationem ac prehensionem, nec rursus viatorem aut lictorem habent. Pontifices inquit Cicero ad Atticum, religionis sunt iudices; legis Senatus. at neq; Senatus ea quæ decreuerat iubere potuit, vt ex Dionysio planum faciemus: nec Pontifices vllum omnino imperium aut viatorem habuerunt; sed eorum iudicia exequebantur Prætores, vt videre est apud Liuium & Valerium, de incestis Vestalibus & ignib. extinctis. ita quoq; nostri Pontifices, nec viatorem, nec lictorem habent: sed aut viatores & lictores à magistratu impetrant, aut capitales eorum opiniones exequuntur magistratus. Qui nō licet nobis (sic enim ridicule) interficere quenquā quæ verba sunt Iudæorū, quib. ereptu.m fuerat omne imperium, & Iudæa in prouinciæ formā redacta, lx. annis ante secundā euersionem templi, vt Rabini scribunt: nō quòd lege Mosis prohibentur, vt nostri falsò putant: cum solis sacerdotibus ac legatis, eorumq; a-

gnatis, capitales sententias de sceleratis, & capitalia iudicia exercere licuerit: vt tradunt Iurisconsulti Hebræorum in libris Talmudicis titulo Sanedrim, capite IV. & ad Hieremiã Chaldæus interpres id notatu dignum putauit, quare cùm magistratus municipales Iudæorum animaduersionẽ modicam in seruos duntaxat haberẽt, vt scribit Vlpianus in l. magistratibus, de iurisdictione: responderunt Publio Pontio Iudææ Præsidi, qui Christum leniter ac illis castigari cupiebat, capitale crimen admisisse ex lege Mosis, sibi tamen non licere mortem cuiquam irrogare. Ex his perspicuum fit, munerum publicorum partitionem tertio capite à nobis allatam, non minus veram quàm necessariam esse.

Quid summũ imperiũ.

Veniamus ad imperii summi definitionem, in quo versatur Reipublicæ status, quẽ Aristoteles τὸ κύριον πολίτευμα siue, κυρίαν ἀρχὴν, Itali signoriam: nos suuerenitatem: Latini summam rerum & summum imperium appellant. hoc enim percepto multæ de Republica quæstiones obscuræ ac difficiles explicantur: quod tamen est ab Aristotele, & iis qui de republica scripserunt, prætermissum. Putabant summum imperium vel magistratuum creatione, vel præmiorum ac pœnarum potestate definiri: sed cum variæ quoq; pœnæ ac præmia, voluntate ac imperio magistratuum soleãt irrogari, oporteret ipsos magistratus imperii summi

summi societate cum principe copulari; quod absurdum est. perniciosius tamen magistratui omnem Reipublicæ permittere potestatē, vt Soderinus prudenter disputat apud Guicciardinum: id enim cum Florentiæ fieri consueuisset, Reipublicæ perniciē attulit. consimiliter apud Assyrios & maiores nostros magistri palatii semel à principe creati, omnem Reipublicæ potestatē tantisper gesserunt, dum ipsi regnum inuaderent. non erit igitur Respublica bene constituta, in qua magistratui omne imperium tribuetur. Itaque Aristotelis, Polybii, Dionysii, ac Iurisconsultorum rationibus inter se, & cum vniuersa Rerumpublicarum historia collatis; video summam Reipublicæ in quinque partibus versari. vna est ac præcipua, in summis magistratibus creandis, & officio cuiusque definiendo: altera in legibus iubendis aut abrogandis: tertia in bello indicendo ac finiendo: quarta in extrema procuratione ab omnibus magistratibus: postrema in potestate vitæ & necis, cùm lex ipsa nec facilitatis vllum, nec clementiæ locum relinquit. hæc enim magistratibus nunquam tribuuntur in imperio bene constituto, nisi extra ordinem premente necessitate. aut si de rebus his magistratus decernat, sanctio penes est principē aut populum pro rei cuiusque publicæ statu. Ac principis quidē hæc propria esse I. C. opinione constat; & quidem multo plura puta vecti-

galium ac tributorum, nummique percutiendi potestatem, quam solius principis esse aiunt: quanquam hæc magistratibus antea sæpe, atq; his temporibus tribuuntur, quæ vberius disputata à nobis sunt in libro De iure imperii. in c. de Iure maiestatis. cùm autem in democratia & aristocratia par sit imperium optimatum & populi, vt in monarchia regis, consequens est, vt ea quoque imperia summa capita populo tribuantur. quæ vt planius intelligi possint, explicanda quæstio est, diutissimè à iurisconsultis agitata: nondum tamē definita. vtrum scilicet magistratus habeat merum imperium, an solius principis proprium sit, quam quidem ad quæstionem definiendam, cum Henricus VII. Imp. arbiter Bononiæ esset electus, inter Lotharium & Azonē æqui sponsione facta, iudicauit merum imperium solius principis esse. ex quo Lotharius æquum, Azo iniquum tulisse dicitur. cæteri quotquot scripsêre præter Alciatum & Molinæum, Azonis sententiam veriorem esse iudicarunt. sed hæc quæstio ab hypothesi ad thesin revocari debet, vt planius intelligatur: est enim merum imperium in sola gladii potestate, vt ex ipso Vlpiano interpretatur. heic autem quæri debet, vtrum imperium magistratui à principe datum, sive gladii siue belli gerendi, siue pacis sanciēdæ, siue creandi magistratus, seu iubendæ legis seu præmiorum ac pœnarum proprium sit principis, an in magi-

stratum

ſtratum quoque transferatur? omnium enim idem iudicium eſt. Lotharius vſurpauit Papiniani regulam de officio eius, cui mandata eſt iurisdictio, qua magiſtratus publici iudicii exercitium habere dicuntur, nec mādare poſſe: ac ſæpius executores & adminiſtratores in iure appellari: quib. verbis Accurſius ipſe ius principi, exercitium aliis competere ſcribit, quod in facto conſiſtit. Azo verba legis interpretatus eſt ad ius ipſum neceſſariò pertinere, quib. Prætor dicitur pro ſuo imperio quid facere: aut præſidem maximum imperium poſt principē habere: tum etiam præfectum Aegypti imperium quod illi datum eſt deponere: hęc ſumma eſt argumentorum, quæ ab omnibus interpretibus allata ſunt: quæ quidem quæſtionem nō definiunt, magis etiam ac magis ambiguam reddunt. Neque tantùm hæc; ſed infinitæ de iure quæſtiones in magna obſcuritate verſantur, propterea quòd nullus interpretum hactenus explicauit quid inter legis actionem & iudicis officium interſit, at ne legis quidem actio quid eſſet, in tanta ſcriptorum multitudine quiſquam videtur aperuiſſe, vt breui planum me facturum ſpero, & quæ cuiuſque vis eſt ac poteſtas. nunc illud tantum ad id quo de agitur: eſſe duo capita iuris vniuerſi, legem & æquitatem, à quibus pendet legis actio, & magiſtratus officium: & quæ ratio legis eſt ad eius actionem, eadem eſt æquitatis ad officium ma-

gistratus. hoc igitur Papinianus, hoc Vlpianus, hoc veteres illi Iurisconsulti voluerunt, quæcunque lege tribuuntur, ea magistratum alteri committere non posse, sed nudam duntaxat habere legis actionem; ac propterea nõ tam eius esse propria quàm legis ipsius: quæ verò eius æquitati permittuntur, ea pro suo iure alteri committere posse, verbi gratia, Prætores ac Iudices publicarum quæstionum (hoc enim exemplum proposuit Papinianus) aliis imperium illud mandare non poterant: nec in iudicando legis acerbitati aut lenitati detrahere, aut addere quicquam; sed vno verbo, imo vna literà sententiam ferebant, puta A. C. N. L. absoluo, condemno, non liquet. idq; factum est ne ab hominis cuiusquam, sed ab ipsius legis arbitrio, fama, vita, fortunæ denique ciuium penderent. at causæ ciuiles, propterea quod minus periculosæ essent, nec legibus omnino comprehendi possent: id enim est infinitum, Prætoris vrbani aut peregrini arbitrio relictæ sunt, vt in illis explicãdis non legis actionibus, quasi vinculis constringerentur, sed pro sua æquitate ac religione, multa præter legem, aut etiam interdum contra legem decernerent, iudicarent, iudices darent: deniq; leges arbitratu suo propositis edictis, emendarent, flecterent, leniret, exacerbarent. hoc igitur propriè magistratus officium, quod Bartolus nobile appellauit: & legis actionem, officium mercenarium; melius

seruile

seruile, propterea quod inseruit duntaxat legi: vt quæ priuati iudices, aut arbitri iure dati, aut delegati faciunt, legis actione potius quam iudicis officio facere dicuntur. tametsi enim Prætor Vrbanus non teneretur legis actionibus, at tamen iis litigantes obligabat: non quod magistratus, qui iussa legum exequitur, officio nō fungatur, sed minus vere ac proprie sic vsurpatur. & qui suo iure imperium, aut iurisdictionem, aut quid aliud eiusmodi habet, eius omnino proprium est: idque alteri mandare potest, vt Vlpianus scribit in l. more maiorum, de iurisdictione. is autem qui mandatum habet, quasi rem commodatam alteri commodare non potest, alioqui furti teneretur. id quod verum est, non modo in priuato, sed etiam in magistratu, qui ab alio mandatam habet iurisdictionem, alienam habere scribit Iulianus in l. & si. de officio eius, cui mādata est iurisdictio. & quoniam multa magistratib. sine lege permittuntur, multa legib. sunt comprehēsa: planum fit ea quæ suo iure habent accepto magistratu, eorum esse propria, cætera legum, aut eorum qui mādauerunt. Ex quo perspicitur Prætores quęstionum publicarum merum imperiū nō habuisse, nec gladii potestatem, sed nudā executionem, & legis actionem; perinde vt lictorē ipsum, ad quem Brutus verba faciēs; Lictor, inquit, lege age. cū verò qui semper extra ordinē cognouit de capitali crimine, nullis vinculis constri-

constrictum fuisse quin pœnam arbitratu suo leniret aut exacerbaret, dum tamen nõ excederet modum, vt scripsit Vlpianus in l. hodie de pœnis: idcirco gladii potestatem habuisse. eodem modo Romani Consules accepto exercitu, belli gerendi potestatem habuerunt iure magistratus, vt pro suo arbitrio lacesserent aut inuaderent hostem; rationemq; commeatus, ac militarẽ disciplinã sua voluntate regerent: bellum autem indicere aut finire nõ potuerunt: hoc enim plebis; illud populi proprium erat. hinc deditio Consulum, qui cum Samnitibus & Numantinis fœdera percusserãt iniussi. hinc Heluetiorum exercitus icto cum Tramulio fœdere obsides accepit qui capite luerent, nisi princeps id ratũ haberet; quia solius principis est bellum indicere ac finire. Itaque Cato Cæsarem Gallis dedendum esse suadebat, quod iniussus bellũ illis indixisset. cum vero imperatori pacis sanciendæ potestas, aut indicendi belli certis legibus aut conditionib. permittitur: quod fit extra ordinẽ, nec mandatum egredi potest, nec alteri mãdare: quia non habet id iure magistratus & imperii, sed nudum legis actionem. at Dictator belli, pacis, vitæ, necis, totiusque Reipublicæ potestatem habuit iure magistratus: sed tamen precario, & quãdiu Reipub. dictator, qui non propriè magistratum, sed curationem gerebat. Ac tametsi proprium est imperium magistratus, nihil-

hilominus tamen, nec magistratus, nec honores quisquam habet suo iure: sed veluti depositos quousq; tempus finiatur, aut is qui dedit, repetat. id enim voluit Vlpianus cum diceret, acceptum magistratum deponi; id quod Alciatum conturbauit, quæ autem singulari iure ac legis actione magistratui aut privato credũtur, mortuo principe, vel eo qui mandauit reuocantur, si res integra sit, vt in procuratore; quæ autem iure magistratus competunt, non item. sed hæc suo loco fusius: & hæc in libro De imperio sunt à nobis accuratius disputata. Alia quæstio difficilior est, vtrum Senatus decreta principis egeant sanctione, aut eorũ qui Reipublicæ summam habent? de principe minus ambigitur, propterea quod sui Senatus & consilii caput est. itaque omnia decreta principis habent sanctionem, nec aliter vim haberent, quã si princeps ipse iuberet, quia Senatus nullum imperium, nullam habet iurisdictionem: nisi principis aut populi patientia, qui acta Senatus probare videtur, quæ nõ improbat, sed si quid grauius est quod ad maiestatẽ pertineat, ad principem referri solet; eo quidẽ iure vtimur, sed in populari & optimatum statu, obscurius est; quia nec populus, nec optimates omnes consiliis de Republica incessere possunt, & vt possint, perniciosa tamẽ res est, ac periculi plena consilium sacrosanctum manare in vulgus: sed aliter sanciri nõ possunt

quã

quã intelligantur: illud tamẽ confirmat Dionysius lib. 2. Nõ enim Senatus Romanorũ, inquit arbiter est κύριος earũ rerũ quas decreuit, sed populus. hinc illa frequenter apud Liuiũ; Senatus decreuit, populus iussit, & cũ Scipionis Africani potentiam indicat; Sub vmbra Scipionis, ait, ciuitatem dominatã orbis terrarum latere: nutus eius pro decretis patrum, pro populi iussis esse. neque verò quicquam sacrosanctum esse potuit, inquit Cicero, nisi quod plebs populusve iussit. ita q; Senatusconsulta duntaxat annua fuisse, contra quam Conanus putat; auctor est idem Dionysius lib. 7. æq; vt apud Athenienses, quemadmodum Demosthenes aduersus Aristocratem scribit nec populum aut plebem tenuisse: nõ aliter ac magistratuum edicta, qui leuioris duntaxat mulctæ irrogationem habuerunt post legem Aterinã: grauioris autem irrogatio ac mulctatio fiebat iudicio plebis: vt videre est apud Liuium libro vigesimoquinto, & vbiq; apud Valerium. quare cum solius populi proprium esset legẽ habere, nec magistratuum iussa, nec Senatus decreta leges dicebantur, & à legib. plurimum differebant, tum pœna, tum sanctione, tum etiã vi ac potestate. nã in lege sancienda, non modo magistratus, sed vniuersus populus iurabat in legem, vt scribit Appianus libro 1 bellorum ciuilium. itaque 1 2. tabulis & sacratis legibus comprehensum erat, ne quis legi-

bus

bus solueretur, nisi per populum. & quemadmodum conuentionis leges derogare non possunt iuri publico: nec collegiorum statuta municipalibus: neque lex municipalis ciuitatum moribus: nec ciuitates legibus imeperii: ita nec priuati magistratuum imperio derogare potuerunt: nec imperia magistratuum Senatus auctoritati: nec auctoritas Senatus, plebis potestati: nec plebis potestas maiestati populi: penes quæ fuit totius imperii summa. Sed quoniã periculosũ videbatur consilia Reipublicæ manare in vulgus (id autẽ necesse erat, si omnia decreta Senatus à populo sancirentur) Senatui tributum est à populo, vt cætera quæ ad Rẽpublicam pertinerẽt administraret, excepta creatione magistratuũ, legum ferendarũ, belli & pacis, vitæ ac necis & extrema provocatione, quæ propter imperii maiestatẽ populus sibi reseruauit: vt videre est in oratione M. Valerii Consulis apud Dionysium, & ex ipsius Polybii sententia: in reliquis ne Senatus potestate abuteretur, permissũ est Tribunis plebis aduersus omnia Senatusconsulta intercedere. itaque cùm Senatus haberetur, stabant Tribuni pro foribus, nec prius Senatusconsultum ratum erat, quàm Tribuni literam T. assensionis indicẽ superscripsissent. postremis temporibus in Senatũ licuit venire. quæ igitur Senatui vel magistratibus tribuuntur, rationem habent à summo imperio diuisam: alioqui fatendum

sit

sit summum imperium in iis esse qui ab aliis acceperunt. quæ si absurda videntur, absurdum quoque debet videri, quod Polybius affirmat, Reipublicæ summū imperium partim in populo, partim in Senatu, partim in Consulibus fuisse: ac propterea imperium temperatum videri ex optimatibus, regno ac populo. quam opinionem Dionysius ac Cicero arripuerunt: de inde Machiauellus, Cōtarenus, Th. Morus, Garimbertus, Manutius, vehementer probarunt: qui nobis sunt disputatione refellendi: propterea quod ad historiam Rerumpublicarū penitus intelligendā magnum habet ea disputatio momentum. cùm enim acerrima contentione ageretur apud Florentinos, de libertate populo restituenda, nec tutū videretur, & perniciosum esset imperii arcana manare in vulgus: decretum est oportere à populo semota fece plebeiorum, qui per leges magistratum capere nō possent, leges iuberi ac magistratus creari: cætera per Senatum & populi magistratus explicari sic enim Guicciardinus scribit. Ex quo etiam planum fit, imperii summi ius in his præcipue versari. Prius igitur in omni Repub. intuendū est, quis imperium magistratibus dare & adimere, quis leges iubere aut abrogare possit. vtrum vnus, an minor pars ciuium; an maior. hoc percepto, facile intelligitur qualis sit Reipublicæ status. nihil enim quartum esse, ac ne cogitari quidem potest. neque enim virtus aut

vitium efficit Reipublicæ varietatẽ. siue enim princeps iniustus sit, siue probus, monarchia tamen est. idem de optimatib. & populo iudicandum: qui vt nihil aliud habeant quã magistratuum creationem, summum imperium habent & ab iis status Reipublicæ pendeat necesse est. hunc igitur statum optimatum dicemus, aut popularẽ (his verbis vtamur, ne speciе virtutis ac vitiorum Aristocratiæ, Oligarchiæ, Democratiæ, Ochlocratiæ appellationibus sæpius vti cogamur) multo magis si præter magistratus creationem, belli quoq; ac pacis, vitæ ac necis potestas adsit. hæc autem nõ modo in monarchia, sed etiã in optimatũ ac populi statu semper fuisse constat. quod enim dicitur à Senatu & Præfecto Prætorio prouocãdi ius nõ esse, ad ius ordinariũ pertinet, quia principem vel populum extra ordinem appellare licet, quod Arcadius supplicare dixit, cũ rei nouitas postulat, aut grauitas personarum. sed ne infinitũ sit ex historiis omnia persequi; Atheniensium, Romanorum & Venetorum exẽplis vtemur, vt falsũ esse doceamus, quod illi de Romanorum temperato statu tradiderunt.

Sic igitur existimo, Romanorũ statum Polybii ac multo magis Dionysii & Ciceronis ætate omnino popularẽ fuisse. nam exactus vrbe regibus, prima lex à Bruto de imperio lata est ad populum; vt annui Consules à populo *Status Romanorum.*

crearentur. sic enim Liuius ac Dionysius tradunt ex eo constat omne imperium consulare à populo peti & impetrari debuisse. quod igitur aiunt regni speciem in consulibus fuisse, tam falsum est, quam si quis dicat, Præfectum Prætorio sub Imperatoribus Romanorũ, aut Bassam maximum apud Turcas, vel etiam Palatii magistros sub regibus Gallorum, regiam potestatem habuisse: quod per se ipsi maxima quæque in Republica gererent; & quidem hi potestatem non modo maiorem quàm consules, sed etiam perpetuam habuerunt: quare si absurdum est, Regiam potestatem in magistro militum, multo absurdius est in Consulibus collocare: postea docebimus potestatẽ Tribuni pleb. Consulari maiorem fuisse. venio ad Senatum, in quo Aristocratiæ speciem posuerũt: cùm tamen ius omne ac imperium à populo haberet. quippe Senatorum delectus populi arbitrio vel iussu fiebat. Maiores nostri, inquit Cicero, ita magistratus annuos crearunt, vt cõsiliũ Reipublicæ præponerent sempiternũ: deligerentur autem in id consilium ab vniuerso populo, aditusque in illum summum ordinem omnium ciuium industriæ pateret. Postea populus vt eo labore se leuaret, lege Ouiana Tribunitia, vt est apud Festum, iussit Censores optimum quenque ex omni ordine curiatim legerent. Censores autem à populo vt reliqui magistratus creabantur: consequens est igitur imperium

imperium quantumcunq; fuit, populo acceptũ ferre. vbi nam igitur Aristocratia Senatorum? nam si vlla est, eadem in regno sit oportet, vbi consilium à principe constitutum, parem atq; Senatus Romanorum potestatem habet: quẽ tamen imperii societate cum principe copulare, non modo stultum, sed etiam capitale est. idem iudicandum relinquitur de Senatu Romanorum, quem isti cum populo in partem imperii vocant: id est dominos cum seruis & procuratoribus imperii societate coniungunt. tenemus igitur omnia Senatus & magistratuũ imperia, in arbitrio & voluntate populi fuisse. quod satis esset argumẽti ad iudicandũ, statũ fuisse omnino popularem. sed altera quoq; lex à P. Valerio Bruti collega lata est. quã Liuius appellat præsidium vnicũ Romanæ libertatis, qua primo capite cautũ est, vt aduersus omnes magistratus, ad populum liberè prouocaretur. altero capite, ne quis magistratus ciuẽ Romanum aduersus prouocationem verberaret, aut necaret, aut pecuniam mulctare vellet: deinde ne quis imperiũ haberet, nisi cui à populo datum esset, adiecta capitali pœna in eo quoque sibi consentiunt Liuius, Dionysius Valerius, Plutarchus & Pomponius. nam ea lex de prouocatione, quod sæpius violaretur, ter in eadẽ gente lata est, à P. L. & M. Valeriis. vbi nã Aristocratia in Senatu? vbi regnum in consulibus, qui nec ciuem verberare, nec mulctare

contra prouocationem poterant; quod autem belli ius omne esset in populo, planius est, quàm vt egeat exemplis. nam id Seruia lege sub regibus cautum erat, vt Dionysius tradit, multo magis post refugium, Liuius libro 4. Controuersia fuit, inquit, vtrum populi iussu bellum indiceretur, an satis esset Senatusconsulto peruicêre Tribuni denunciando se delictum impedituros, ni Quinctius ad populum ferret. omnes centuriæ iussêre. consimiliter lege Acilia bellum aduersus Antiochum susceptum est. ius autem verberum, libertatis, exilii (iam de nece dictum est) in populo fuisse, planum est ex lege Portia Tribunitia, lata Valerio & Appuleio Coss. anno ab V. C. C. D. L I I I I. (fallitur enim Sigonius, qui à Catone Censorio latam scribit) qua lege verbera sunt à corpore ciuium amota: quæ lex anno centesimo, post Sempronia rogatione sanctius confirmata est, adiecta pœna perduellionis. Quid igitur Polybius? Si quis, ait, at populi potestatem se cōuertat, putabit Rempublicā esse popularem: si verò ad Senatum, iudicabit imperium optimatum, quia consilio publico præest, ærarii potestatem habet, legationē admittit, de coniuratione, perduellione, ac veneficiis cognoscit, in eo multa peccat, vt etiam in explicanda potestate populi, quem cum plebe (*vt Græci fere omnes*) magno errore confudit. nā quæ in Senatu maxima fuerunt, omisit: quæ sine popu-

ne populo fieri non poterant, Senatui propria fecit. nihil enim maius habuit Senatus quàm illud S.C. VIDEANT COSS.&c.quod velut gladium extremis Reipublicæ tẽporibus exeruit in Sp. Melium, Gracchos, Saturninum & Cæsarem. habuit quoque Dictatoris creandi potestatem, sed duntaxat extra ordinem. nam interrex à Consule, Dictator ab interrege decreto Senatus, cum res ita postularet, creari solebat. qua ratione, inquit Dionysius, Senatus plebem fefellit. sed illud imperii arcanum Tribuniplebis facile detexerunt, nec Dictatorem optima lege creari diu permiserunt, id est sine prouocatione: sic enim Festus optimam Dictatoris legem appellat. cùm autem magistratus omnes creato Dictatore abdicarent, Tribuniplebis imperium retinebãt, inquit Plutarchus, & aduersus Dictatorem ciues intercessione iuuabant. vt aduersus Fabium Maximum Dictatorẽ, cùm de Minutio magistro militum pœnas exigere vellet: Tribuni perfecerũt, vt pœnæ metu liberatus, Dictatori potestate par esset, quod de capitalibus iudiciis tradit Polybius falsum esse docuimus in lege Portia, Valeria, Sempronia. sic enim Liuius Senatorẽ loquentẽ inducit; Per Senatum agi de Campanis qui ciues Romani sunt, iniussu populi nõ video posse. at Campani cùm Annibalem diu fouissent, maximo crimine perduellionis tenebantur. Cur ergo, dicet aliquis, iniussu populi tot

ciues à Senatu, plures etiam à magiſtratibus ſupplicio affecti? cuius rei cùm infinita ſint exempla, nullum tamen illuſtrius eſt, quam de exercitu, qui ad Rhegiū Iubellio Imperatore mortuo ſcribā elegerat: Senatus, inquit Valerius, tam acerbè tulit, vt milites in vrbem reuocatos capitis damnauerit, & quotidie quinquagenos verberibus cæſos ſecuri percuſſerit, tum etiam ſepeliri ac mortem lugeri vetuerit. M. Fuluius Tribunuspleb. fruſtra clamare: morē maiorum violari: leges ſacratas à Senatu conuelli. Appius verò Conſul in exercitum militaris diſciplinæ proditorem inuectus, centuriones, ſigniferos, duplicarioſq; verberibus, non in caſtris, quod imperatori licebat, ſed in media Vrbe cæſos morte affecit: reliquæ multitudinis decimum quenque ad ſupplicium legit. Conſimiliter Senatus pleroſque legibus ſoluebat contra leges ſacratas, & ante legem Corneliam. Cui obiectioni reſpondet quidam Iuriſconſultus: Non quid Romæ fiat, ſed quid legitimè fieri debeat ſpectandum eſſe, neque enim ex abuſu, ſed ex ipſis Reipublicæ inſtitutis iudicandum eſt de ſtatu ciuitatis. nā Triūuiri capitales, qui duntaxat in ſeruos, & extremæ ſortis peregrinos animaduerſionem habuerunt, non tantum ciues, verumetiam magiſtratus ipſos, & quidem Curules in carcerē coniectos capitali ſupplicio affecerūt, vt videre eſt apud Valerium Maximum. licebat tamē

cuique

cuique maiestatis illos accusare, vt Ciceronē Clodius perduellionis apud plebem dānauit, quod de coniuratis iniussu populi supplicium sumsisset. sed illud quoque iudicium Ciceronis rescissum est, quia non nisi à populo iudicari potuit. hinc certamina plebis aduersus patres, & magistratuum inter ipsos, cū imperio cōtra leges abuterentur. fuerunt igitur in magistratibus magna imperia, sed tamen moderata: in Senatu maior quā in magistratibus auctoritas: in plebe maxima potestas: sed ipsius Reipublicæ maiestatē & summum imperiū in populo fuisse, nemini dubium est in eam rem penitus intuenti: tum ex iis quæ diximus, tum etiam ex eo quod populus inter patricios & plebem, veluti iudex & arbiter cōtrouersias dirimebat. cùm enim Senatus plebem opprimere, aut plebs in Senatum insurgere conaretur; nullus erat componēdæ seditionis modus, nisi Consules ipsi, aut creatus Dictator populū rogaret quid fieri vellet, vt videre est in trib. secessionibus plebis: maximè verò illa in tanta tamq; diuturna contentione, qua patricii plebiscita; plebs Senatusconsulta pertinaciter respuebat. nam L. Valerius, & M. Horatius Coss. conuocato populo, vt est apud Dionysium, legem tulêre comitiis centuriatis, vt plebiscita Senatum tenerent, repente seditio conquieuit. sed paulatim Senatus plebiscita repudiare: Tribuni furere: Senatui intercedere. rursus anno

decimo ac centesimo post, Q. Philo Dictator creatus, eandem legem ad populum tulit, vt plebiscita perinde vim legis haberent, ac si populus iussisset. illud etiam vno capite cauit; ne leges centuriatis comitiis ad populum ferrentur in consulto Senatu. ad plebem verò inconsulto Senatu ferebatur, ac propterea ægrè impetratũ est à patriciis, quia plebiscita sæpe violarent: quousque Dictator Q. Hortensius eandem legẽ anno post quinquagesimo ad populum ferret. atque hinc imperii Romani labes, quod plebi, hoc est infimæ multitudini permissum sit legem iubere, qua perinde tenerentur ciues ac si populus ipse iussisset. impetrauit etiam plebs, vt omnes Magistratus ac Pontifices crearet, præter Consules, Prætores ac Censores. præterea iudiciorum publicorũ, præterquam capitalium potestatem: vtq; bellum populo indictũ finiret, ac imperiũ à populo datum prorogaret. tandem cætera quoque plebs impellentibus Tribunis arripuit: bellum sæpius indixit, vt rogatione Sulpicia, Manilia, Gabinia, quas ad plebem contra morẽ maiorum Tribuni tulerunt, & optimos quosq; contra leges sacras exilio damnarunt. ex quo factum est, vt à populo ad plebem; à Democratia ad Ochlocratiam, & fecem populi summa rerum delaberetur: iis maxime temporibus, quibus Gracchus vterque, deinde Liuius Drusus, post etiam Saturnius ac P. Sulpicius Tribuni-

Tribunipleb. vrbem suo ciuiumque sanguine fœdarũt. sine igitur populo, id est quinq; classibus (nã sextæ nulla ratio habebatur in maiorib. comitiis) siue plebi, hoc est omnibus ciuibus præter patricios in xxxv. trib. promiscuè diuisis imperii summã demus, perspicuum sit eiusmodi statum esse popularẽ. Senatum verò auctoritatẽ omnem à populo habuisse, nec sine populi iussu aut assensione quicquam potuisse. aut quæcunque iuberet populi nomine iussisse quid autem interest ad statum Reipublicæ iudicandum, an populus ipse iubeat, an suo nomine iubeatur? absurdius tamen videtur id quod vnius est, puta regiam potestatem duobus Consulibus tribuere velle, cùm multo maior fuerit in Tribunis. neque enim verum est, quod Carolus Sigonius in cap. de magistratibus scripsit; Consules ab omnibus magistratibus concionẽ auocare potuisse, ab iis neminem: cum nihil frequentius occurrat, quàm intercessio Tribunorum aduersus Consules. scribit Liuius lib. xliiii. bona Tib. Gracchi, eius qui Consul & Censor fuerat, à Tribuno plebis, consecrata, quòd in mulcta pignoribusq; capiẽdis, intercessioni Tribuni nõ paruisset. idẽ Claudio Censorio diẽ dixit, quòd concionem à se auocauisset. L. quoq; Flauius Tribun. pleb. Metellum Consulem, alius Appium Censorem in vincula duci iussit, vt est apud Liuium libr. 9 idem libr. 2. Tribunus, inquit,

viatorem mittit ad Consulem: Consuli lictorem ad Tribunum, priuatũ esse clamitans, sine imperio, sine magistratu. Drusus tamẽ Tribus pleb. Philippum Consulem, quod se in cõcione interpellaret, obtorta gula per viatorẽ in carcerẽ adegit, vt scribit Florus c. 55. at Tribuni sacrosanctũ corpus attingere violandi causa, capitale fuit. quinetiam Vectius impunè cæsus est, quod non assurrexisset Tribuno. denique tanta potestas erat Tribuni plebis, vt non modo Senatus, sed etiam magistratuum & collegarum, ipsiusque plebis acta vnus suà intercessione impediret: nec vlterius progredi poterant, nisi prius imperium illi à plebe solẽni iure suffragiorum abrogaretur. argumento sit M. Octauius Trib. pleb. qui vt èst apud Plutarchum, omnibus collegis ac Tiberio Graccho legem Agrariam ferenti solus intercessit. neque enim lex ante perferri potuit, quàm imperiũ illi adimeretur suffragio plebis. postremo, creato Dictatore, soli Tribuni imperiũ retinebãt, cum cæteri magistratus abdicarent. igitur si regia potestas in Consulibus; multo certe maior in Tribunis: nisi obiiciãt ea, quæ tãti facit Contarenus ornamenta regia defuisse. propterea quòd in Vrbe sẽper, & inter plebeios homines versari oportuit, sine fascibus sine lictoribus, sine sella curuli, sine vocatione, sine iurisdictione; vt ob eam causam Plutarchus in quæstionibus, & Liuius libr. 2. magi-

stratus

ſtratus eſſe negarint. ſed his omiſſis, cum ciuium omnium bona, fortunæ, libertas, vita, mors, totiuſq; Reipublicæ ſtatus, imperia, iura, leges, bella, fœdera, magiſtratuũ deniq; ac pontificum, ipſiuſque Senatus auctoritas à populi voluntate penderet; quis amplius dubitet Rempub. fuiſſe popularem? magis quidem Athenienſes quàm Romani populares; vtrique populares tamen. Hæc à nobis fuſius diſputata ſunt, vt Polybii, Ciceronis ac Dionyſii de temperato Reipub. ſtatu opinionem confutaremus; noſtrã tueremur; quæ vera ſit an falſa, non affirmabo. ſed veri tamen ſimilior eſt quàm illa. Nunc facile eſt Machiauelli, Contareni, Sigonii, Manutii, & aliorum: qui in eadem ſententia fuerunt, refellere argumenta. Poſuerunt enim ex ipſius Polybii ac Dionyſii ſententia, Lacedæmoniorum æque ac Romanorum: deinde etiã Venetorũ Reſpub. ex his tribus, quæ dixi, generibus eſſe temperatas ac modicè confuſas. Quòd ad Lacedæmonios attinet videtur Ariſtoteles iis errandi occaſionem præbuiſſe, qui temperatũ Reipub. genus eſſe putarunt: propterea quod aliorum ſententias retulit, qui partim popularem, partim regiam, partim optimatum eſſe dicerent; quos non refellit, ſed cùm ſublata diſputatione tria duntaxat Rerumpub. genera poſuerit, nõ amplius quærendum videtur quid de re tota ſentiat cùm appareт quid ſcripſit. Si quis tamen

eius

eius Reipub.statũ penitus intelligere velit, neque ex Aristotele,quẽ Plutarchus tacitè refellit nec à Xenophonte, qui de moribus duntaxat, iudicauit: sed ab ipso Plutarcho hauriendum: qui Lacedæmona profectus est, & antiquissimos rerum Laconicarum scriptores conquisiuit, vt verius ac melius scriberet.

Status Lacedæmoniorũ. Is igitur scribit, Lycurgum regia potestate sublata, Senatum xxviii. virorum creasse, quibus coniunxit duos reges, Charilaum fratris filium & Archelaum,qui ab Hercule genus ducebant; lege promulgata,vt Senatus ille 30. virorum omnia decerneret, quæ ad Rempublicam pertinerent,deinde populus decreta Senatus sanciret. nihil aliud est à Lycurgo de statu Reipublicæ constitutum, nec vlli magistratus creati præter magistrum iuuentutis. regibus autem quasi ducibus belli gerendi curam dedit. Dionysius quoq; lib. 2.confirmat, Lycurgum populo permisisse,vt leges iuberet,magistratus crearet,bellum indiceret ac finiret. ex quo perspicuum fit, Lycurgi statum omnino popularem fuisse. sed cùm populus decreta Senatus plerunque sancire nollet, vt Plutarchus tradit, Theopompus ac Polydorus reges anno trigesimo ac centesimo post Lycurgum,imperium illud summum populi transtulerunt ad Senatum, quasi oraculo iubente,ne populus ereptam sibi potestatem lugeret, tum Ephoros quinque cum annua potestate creari voluerunt

runt

tunt à Senatu, quasi speculatores regum & Senatus, ne tyrannis vsurparetur. nam reges, præter nomen nihil habuerunt. in quo Machiauellus & plerique alii fallunt, qui affirmant vnum duntaxat regem fuisse. at si regia potestas, quæ vnius propria esse debet, duorum communis fit, erit & plurimorum: ex eo igitur popularis imperii secuta conuersio est in optimates. nihil enim populo relictum est in imperio loci: hoc tantum, quod vno ex optimatibus mortuo, cum candidati præterirent, vt quisque gratissimus erat, sic maiores plausus ferebat: tum arbitri qui sub tecto latebāt, eum qui plausu maiore exceptus esset Senatorem renūciabant. sed nullæ tabellæ, nulla suffragia, nulla denique ratio comitiorum. Ephoros quinque annua potestate creabant optimates: qui magistratus omnium maximus erat. nam regibus ciues omnes præter Ephoros, reges Ephoris assurgebant. Iidem Ephori ciues ac reges ipsos arbitratu suo mulctabant, & omnium iudiciorum, præterquam capitalium, ius habebant, vt est apud Xenophontem. quinetiam rex Agis in carcerem ab illis coniectus, & supplicio affectus est, cum populi mores emendare ac leges Lycurgi restituere conaretur: & antea sæpe regibus capitalem accusationem intentauerāt, & in exiliū miserant, vt in Agide & Cleomene Plutarchus scribit. si igitur Polybius ac Dionysius regiæ potestatis speciē nomi-

ni tribuũt, debuerãt in rege ſacrorũ, qualis fuit apud Romanos & Athenienſes, non in Conſulibus regnum ſtabilire, aut regiam poteſtatem Ephoris quoque communicare, qui tam imperiosè ſe gerebant, vt ineunte magiſtratu omnibus ciuib. edicerent κείρεσθαι τὸν μύστακα, id eſt radere muſtacam, quemadmodum Ariſtoteles ſcribit, non aliam ob cauſam, quàm vt ciues intelligerent eorum iuſſis obediendum eſſe, ex quo intelligitur iuniores, Polybii ac Dionyſii præclara ſpecie ſe texiſſe: ſed rationibus oportet, quare quidque ita ſit docere, non auctoritate: quanquam noſtræ ſententiæ magnos quoque auctores habemus; Thucydidem, Xenophontem, Ariſtotelem, & Plutarchum, qui vno conſenſu tradunt Athenienſes cum Lacedæmoniis annos amplius xxx. grauiſſima bella geſſiſſe, vt alteri populares, alteri optimatum ſtatus in tota Græcia ſtabilirent. nam victis Athenienſibus, Lacedæmonii ſtatum popularem euerterũt, optimates triginta, qui tyranni ſunt appellati, ſummo imperio præfecerũt. id quod apertius Demoſthenes in oratione contra Leptinem ſcribit, Senatores rerum dominos eſſe in Republica Lacedæmoniorum, populum verò apud Athenienſes. quare æquius erat vt Polybius, Dionyſius, Contarenus, Machiauellus, tot ac tam multos ſcriptores, ac tantæ auctoritatis prius coarguerent, quàm Lacedæmoniorum ſtatum ex optimatibus eſſe negarent. re-

ctè

ſtè igitur Ariſtoteles tres omnino Reipublicæ ſtatus laudabiles poſuit, ac totidem vitioſos: qui tamẽ plures tribus eſſe nequeunt, vt antea dixi; cum nihil referat quoties de ſtatu quæritur, probi an improbi ſint qui imperio præſunt: neq; enim minus ciuis eſt vir ſceleratus, quam bonus: & optimus quiſq; vir peſſimus ciuis eſt, quia ſolitudinem quærens, totus in cœlum contemplatione fertur. quare vnum ex omnibus ciuib. præeſſe oportet: aut plures vno, minorem tamen ciuium partem, aut omnes ſine ex omnib. plurimos, nihil aliud fingi poteſt. erit quidem aliud imperium alio magis populare tamen. hac propoſita diſputandi regula, conſequens eſt apud Venetos, vnum aliquem, ſummum imperium tenere: aut minorem partem ciuium: aut omnes, ſeu magnam omnium partẽ: hoc eſt Monarchiam eſſe, vel Ariſtocratiam, vel Democratiam. igitur planum fit ex ipſius Contareni, Sabellici, & Bembi ſcriptis, Venetiam ab originis ſuæ primordio popularem fuiſſe, poſtea tẽporis decurſu, ad optimates delapſam. ſi enim popularis fuit Reſpublica Romanorum, vt antea docuimus, ſi popularis Athenienſium, vt omnes fatentur; Venetorum quoque Reſpublica initio popularis erat: verum illud, hoc igitur. Prima lex imperii popularis omnium maxima, quam à Solone latam ſcribit Plutarchus, ea ipſa eſt quam Brutus primus omnium Conſul, quam Valerii tres

tule-

tulerunt, vt esset ab omnibus magistratibus prouocatio ad populum. hanc quoque legem vt omnium antiquissimam nascente Venetorũ Republica latam scribit Contarenus, cum veneti simul in eadem æstuaria coaluerũt. id aũt Caroli Magni temporibus contigisse narrat, cum antea in scopulis huc illuc dispersi Reipublicæ formas singulares haberent. neque verò ante hoc tempus duces vllos aut Senatum, aut magistratus creati memorãtur, sed primus omnium Paulus Anafatus anno Christi DCCVI. dux est electus. antea cuiusque pagi suum ius erat & imperium ab aliis diuisum. itaq; fallitur Manutius, qui Rempbl. Venetorũ MCXX annos in eo statu floruisse affirmat: recte Iouius. DCCC. cui cõgruit Gianotus Donatus ciuis Venetus, qui accuratissimè de Republ. Venetorum scripsit. non enim quæritur quo quæq; ciuitas tempore condita sit, sed quando quæq; Respubl. cœperit, aut desierit eodem statu vigere. cum igitur omnes in eandem vrbem coiissent, lex illa de prouocatione, quæ popularis imperii rationẽ continet, non ad optimates aut patricios, qui nulli erant, sed promiscuè ad populum, id est ad ciuium omnium multitudinem simul coactam lata est. negat enim Cõtarenus patriciorum ac plebeiorum discrimen fuisse, cùm ciues omnes eodem iure censerentur, atq; eiusdẽ imperii popularis participes essent. nã Vespucius apud Guicciardi-

num in oratione quã habuit Florẽtiæ pro statu optimatũ (agebatur enim de cõuertenda Florentinorũ Repub.) exemplum vrbis Venetæ proposuit: Soderinus verò populare imperium tuebatur, & eos qui Venetiis Rempublicã gerunt, docebat errore patricios vocari: cũ nihil aliud essent quàm ciues, reliquos esse peregrinos: cui consentaneum est quod Gianotus Donatus, ciuis Venetus, in eo libro quem accuratè de Republica Venetorum scripsit, verbum Gentil huomo, nusquam in monumentis Venetorum vsurpari, ante tempora Sebastiani Ciani, hoc est ante annũ M. C. L X X V. quod quidem si Veneti fateantur, Respublica plane popularis erit, cum illa ciuium omnium multitudo, peregrinis exclusis, summum ius prouocationis habeat, magistratus omnes ac imperia tribuat, leges deniq; iubeat, vt scribit Cõtarenus: addo etiã belli ac pacis, vitæ & necis potestatem; vt videre est apud Bembum in bellis susceptis aduersus Iulium Pontificem max. & Ludouicum regem Gallorum, quæ non antè gesta sunt, quã populus suis suffragiis iussisset. nec obest quòd interdum bella suscipiãtur decreto Senatus, sine populi iussu; cum id sæpissime quoq; fieret apud Romanos & Athenienses. ac tametsi raræ sunt prouocationes à decemuiris & x l. viris, ne libera prouocatione sæpius admissa scelerũ impunitas cõsequatur; nihilominus tamen interdum quæstiones

S capitales

capitales propter ciuium dignitatẽ, aut ſceleris atrocitatem ad populum deferuntur, vt videre eſt apud Bembum, in iudicio Ant. Grimani, qui propter generis ſplendorem & potentiam à populo iudicatus eſt, exilioque damnatus. nec ſi iudices ſupplicia de ſceleratis ſine prouocatione ſumunt, propterea necis ac vitæ ius habent, cùm legibus obſtricti teneantur, nec merentes morte liberare poſſint: hoc regis eſt, aut populi, aut optimatum, apud quos clementia contra leges locum habet. itaq; Cicero veniam pro Ligario precatus à Cæſare; Apud Iudices, inquit, nunquam egi hoc modo: ignoſcite iudices, errauit, temere fecit, ſi vnquam poſthac: ad parentem ſic agi ſolet: apud iudices, non fecit, non cogitauit, falſi teſtes, fictum crimẽ. Quod ſi x. viri aut xl. viri præuaricantur, exacto magiſtratu accuſari poſſunt. videmus igitur illa quæ ad imperii maieſtatem pertinent, populi Venetorum, id eſt ciuium omnium eſſe propria, cætera fere à decemuiris geruntur: quod ſi maioris momenti res eſt, accire ſolent ſeptẽ viros: ſi diffident inter ſe, adhibentur quoque xvi. viri præconſultores: ſi ne inter ipſos quidẽ conueniat, aut grauioris momenti res videatur, ad Senatum. ſi nec in ſenatu tranſigi poſſit, aut ad imperii maieſtatem pertineat, fertur ad populum: vt apud Carthaginenſes (quorum imperium populare fuiſſe tradit Ariſtoteles) fieri ſolebat. Iam verò cum ſexdecim creandorum magi-

magistratuum genera sint, idque sorte, vel electione, vel vtroque (quibus adiicienda sunt duo genera regiæ potestatis, cum omnes, vel pauci ab vno creantur) nullum tamen Aristoteli magis populare visum est, quã omnes magistratus ab omnibus ciuibus creari: vt apud Venetos; in illa quàm dixi ciuium omnium multitudine (quoniam reliqui Contareno ac Sigonio peregrini, non ciues habentur) omnes ab omnibus imperia consequuntur; & quidem sine vlla ratione, census, nobilitatis, eruditionis, dignitatis: cum tamen apud Athenienses, qui omnium maxime populares fuisse dicuntur, magna ratio census haberetur, nec quartæ classi, quæ cæteras multitudine longe superabat, vllus esset aditus ad honores ex lege Solonis, quousque Aristides legem abrogauit, quinetiam sorte, quæ ipsa nullum virtuti relinquit, nec honestati locum, maximi quique honores mixti suffragiis apud Venetos tribuuntur: at nihil magis populare Aristoteli visum est, quàm sorti magistratuum permittére creationem. contra verò apud Lacedæmonios, quorum Rempubl. suæ similem facit Contarenus, nullus omnino sorti locus erat. Quæ cùm ita sint, non video cur Contarenus Rempublicam Venetorũ ex triplici genere temperatam esse putet. est, inquit, in magno concilio popularis: in Senatu optimatum; in duce regia potestas. sed vnde annuum imperium Senatui, duci, magi-

ſtratibus, niſi à populo? dux autem ne vocationis quidem aut prehenſionis ius habet. neque vero ſatis eſt armis illum & imperio ſpoliaſſe. adhibuerunt etiam decem viros exploratores, ac libertatis cuſtodes, qua ſupplicium de Faliero duce ſumſerunt. at imago ducis eſt in numiſmate, dat nomina feſtis, vt vbique regis ſpeciem intueri poſſis, inquit Cõtarenus, poteſtatem nuſquam. idem quoque dici poterit de Conſulibus Romanis, & Archonte Athenienſium: & eadem ratione Athenis regnum imperio populari confuſum dicemus. idem etiã iudicandũ relinquitur de ſtatua, veſte purpurea & aurea corona inſigni; addo ſceptrum ac diadema, quæ rex Venetorũ geſtare prohibetur, regis ſpeciẽ & imaginem intueri licet, poteſtatem nuſquam. ſi hoc abſurdum, illud quoque. profecto conſimiliter faciunt vt indocti pictores, qui cum virginẽ Mariam in ſtabulo male tecto parientem conſtituunt, eandem aurea veſte & corona nobili ſolœciſmo exornant. & quoniam Contarenus eos tantùm quos vocat Patricios, ciues eſſe arbitratur, cæteros omnes habet loco peregrinorum, ſecutus ciuis definitionem ab Ariſtotele inuectam: neceſſe eſt iſta ratione Rempublic. Venetorum popularem dici, vt Soderinus diſſerebat, ac ipſe Contarenus fatetur, in magno ciuium concilio popularis imperii rationem ineſſe: neq; enim ciuiũ magnus numerus ſtatum efficit: ſed illud ſpectan-

ſpectandũ, an omnes ciues imperii participes ſint: alioqui ne Athenienſium quidem Reſpublica Periclis tempore quo maxime florebat, popularis dicetur: quia tametſi non plures XIV. millibus & CCCC. millibus ciuium vtroq; parente Periclis temporibus cenſi feruntur, quinque millibus qui pro ciuibus irrepſerant publice venditis. ſic enim Plutarchus ſcribit in Pericle. pòſt aucta multitudine cenſa fuerunt XX. millia ciuium, decẽ peregrinorũ, & CCCC. millia ſeruorũ, vt Athenæus tradit. Demoſthenes in oratione contra Ariſtogitonem ſcribit, XX. millia ciuium ſuis temporibus Athenis cenſa fuiſſe: non meminit peregrinorum. Dinarchus verò aduerſus Demoſthenem, ait, mille & quingentis ciuibus reorum ſuffragia permiſſa fuiſſe. ex quo intelligitur, paucos admodum in tanta multitudine imperium tenuiſſe, idque Demoſthenes in oratione de Republica ordinanda ſcribit, oratores Reipublicæ principes eſſe: his ſubiectos imperatores: trecentos fere ciues ſuffragium tuliſſe: reliquos trecentis attributos fuiſſe. cum igitur in tanto peregrinorum ac ſeruorum numero, tanta ciuium paucitas imperium haberet, quod omniũ conſenſu populare appellatur. quis neget ea ratione Venetorum Rempublicam eſſe popularem, quæ circiter quinq; millia ciuium paulo minus habet, qui honoribus adipiſcendis idonei ſunt; iam verò negat Ariſtoteles ci-

uitatem esse quę plures decem millibus ciuium complectatur. Plato quinque millibus & quadraginta definiit, ac propter numeri fœcunditatem, qui diuisores habet vno minus quinquaginta, abortus fieri, ac partus non modo monstrosos, sed etiam integros cædi maluit, quam plures admittit.

Comparatio Reipubl. Atheniensium, Venetorũ & Romanorum.

Sed comparemus, si placet, status Atheniensium, Venetorum ac Romanorum, vt populares esse planius intelligatur (nihil enim cum Lacedæmoniis commune habent) cum de statu Romanorum disputo, intelligo semper popularem illum, quum populus non simulatione imperium habuit, vt olim sub regibus, qui ad populum, belli, pacis, magistratuum, ac prouocationis summum ius detulerunt, vt est apud Dionysium libr. 4. cùm re vera statuerent arbitratu suo reges ipsi; vt etiam Augustus, qui adepta potestate comitiorum imaginem habebat, leges ad populum ferebat, quarum ipse arbiter erat. Illud igitur commune quòd populi concio imperii summam habuit: hoc tamẽ interest, quod populus Venetorum, de iis duntaxat quæ ad imperium summum pertinere diximus, cognoscit: cætera Senatui ac magistratibus permittit. raro prouocatur ad populum, rarius de bello, rarissime de legibus rogandis aut abrogandis agitur; sed fere magistratuum creandorum causa coeunt. at Romana plebs etiam iudicia publica definiebat, quæ tamen

ad imperii maiestatem nō pertinent, quoniam vbique fere magistratibus tribuuntur. populus verò Atheniensis præter leges, fœdera, bella, iudicia publica, de quibus sæpissime ferebatur, etiam religiones, legationes, consilia, decretaque Senatus ac res leuissimas, sæpius quam par esset tractabat. antea quidē mulcta cogebantur ciues concionibus adesse, vt est apud Pollucem, postea Pericles Areopagitarum immuta potestate popularē auxit, propositis populo pręmiis si concionibus adesse vellet. peius etiam quod suffragia ferebant manuum extensione, id est χειροτονίᾳ (uti nunc Heluetii montani) qua tenues, potentiorū vi ac pugnis cogebantur χειροτονεῖν, præterquam in ostracismo & ciuium cooptatione, vt scribit Demosth. contra Neæram pessime quod solus populus præmia proponebat, ciuitatem, immunitatem, largitiones, coronas, proedrias, statuas, victum in Pritaneo concedebat: sic enim scribit Demosthenes contra Leptinem: quæ ab impudentissimis quibusque extorquebātur, iustissimi verò reiiciebantur. absurdius etiam quod in creandis magistratibus, omnia sorti permittebantur, vt ea Respublica sortilega verius esset quā popularis; cum imperia sortis, non populi beneficio tribuerentur. melius Romani, qui magistratus omnes eligebant, suffragio tabellarū ex lege Cassia & Papiria, quas miror à Cicerone repudiari, cū aperta suffragia tantis odiis ac

seditionibus sint opportuna. præmia verò populus dabat. quanquam nullum fere apud Romanos, nisi gloriæ præmium propositum videmus, vt etiã apud Venetos, qui peregrinis bene de Repub. meritis ciuitatem, ciuibus honores, magistratus ac statuas decernunt. Senatus autem Romanorũ hoc differt à Senatu Venetorum, Atheniensium, Carthaginensium, Genuensium Rhagusiorum, & omnium fere Germaniæ ciuitatum, quæ optimatum imperio reguntur, quod hi annuam; illi perpetuam habuerunt potestatem. Platonis quoque Senatus annuus est. rursus apud Venetos maximam habet Senatus auctoritatem: apud Romanos, mediocrem: apud Athenienses, minimam: nam quo plura populo tribuuntur, eo magis imminuitur Senatus potestas; quæ olim vnius Tribuni vetantis oratione suspendi poterat. falluntenim pleriq; Romani iuris interpretes, qui Senatui legis condendæ potestatem tribuunt. neq; enim prius hoc Senatui permissum est, quàm Tiberius à populo ad Senatum trãstulit ius illud comitiorum, quæ Augustus necis causa reliquerat populo, ad quem leges ferebat, quarum ipse arbiter erat: magistratuum quoq; ac prouinciarum dimidiam partẽ à populo peti patiebatur, cum ipse candidatos manu duceret. quod igitur Tacitus libr. I I. Dio lib. LIV. comitia tradunt ad Senatum translata, eo pertinet, vt ea, quæ simulatè populo relicta fuerãt Sena-

Senatui tribuerentur, ex quo tempore senatusconsulta vim legis habuere, quæ tamen à principe reuera fiebant ac sanciebantur. vt videre est in orationibus D. Marci, Adriani, Seueri, quas habemus in Pãdectis. sed de populari tẽpore hîc agitur, & Tribunorum potestate. nullus apud Venetos Tribunus: nullus itẽ orator impudens, qui populi volũtates flectere, & vnde velit deducere audeat: sed liberè Senatus omnia, præter illa, quibus imperii maiestas cõtinetur. hoc tamẽ commune est, quod nihil ad populum Atheniensem aut Romanum ferri potuit inconsulto Senatu, quemadmodum scribit Plutarchus, & Demosthenes aduersus Androtionem: quem propterea Demosthenes accusauit, quod inconsulto Senatu legem ad populum tulisset: contra quem Androtio consuetudinem receptam opponit, quod scilicet aliter fieri consueuisset. peius tamen quod lege permittente ad plebem Romanam ferre licuit inconsulto Senatu. Veneti prudentissimè cauerunt, non modo ad populum, sed ne ad Senatum quidem vllius rei rogationẽ ferre sine consilio XVI. virorũ, qui sapientes, ab Aristotele πρόβουλοι appellantur. hoc idem commune est, quod nulla iudicia Senatus Atheniensis aut Romanus attingebat, quandiu libera fuit Respublica; nisi fortasse rei nouitas, aut sceleris atrocitas, animaduersionem extra ordinẽ postularet: sed cum Senatus Atheniensis ex-

tra ordinem cognosceret, non maiorem mulctam quingentis drachmis irrogare poterat, vt Demosthenes contra Euergum scribit: si quid grauius esset, ad populum ferebatur. apud Venetos x. viri & xl. viri publicorum iudiciorum, cognitiones etiam extraordinarias habent, quas Græci vocant εἰσαγγελίας: hoc tamen amplius habuit Senatus Atheniensium, quod Senatorem ordine mouere, & ἐκφυλλοφορῆσαι potuerit, & reos ad populum deferre: apud Romanos, Censorum; apud Venetos, decem virorum potestati tributum est. Sequuntur magistratus qui apud Venetos & Athenienses magnam inter se similitudinem, nullam fere cum Romanis habent. scitum est quam pauci fuerint Romæ magistratus. Athenienses prope infinitos habuerunt. fuit enim præter Senatum quingentorum virorum, Areopagitarum curia, quæ parem habuit potestatem atque collegium decem virorum apud Venetos: hoc tamē interest quod hi ad breue tempus; illi perpetuum imperium habuerunt, ac primum sub regibus ad capitales causas: deinde rerum omnium speculatores sunt & legū custodes à Solone constituti, vt Plutarchus scribit. sed quēadmodum Pericles Areopagitarum potentiam labefactauit: ita non mediocriter decem virorum potestas est imminuta xl. virorum capitalium deinde VII. virorum ac XVI. virorum creatione. Sequitur collegium nouem ἀρχόντων,

quod

quod VII. viris Venetorum non male congruit. item collegium xl. virorum, qui de vi & iniuriis cognoscebant, & Ephetarum quinquaginta, qui cum xl. viris capitalibus Venetorum conferri possunt, sed Ephetæ de cæde fortuita duntaxat cognouerunt, vt est apud Suidam, Pollucem & Pausaniam in Atticis, vbi copiose genera iudiciorum explicantur: neque enim ciuibus tantum ac peregrinis, sed etiam brutis animalibus, & rebus inanimatis ius dicebatur. quod apud Græcos consuetum erat. nam scribit Plutarchus in Timoleonte, post exactum vrbe Dionysium iuniorem & Icetem, vna cum Carthaginiensibus supplicium de statuis tyrannorum, quasi de tyrannis sumptum fuisse. fuerunt etiam Arbitri ccxx. qui ex vnaquaque tribu sorte quotannis ducebantur supra sexagesimum annum vt Pollux; vel quinquagesimum, vt Suidas tradit. his fere octoginta viri ciuilium causarum apud Venetos comparari possunt: xl. quidem inter cives & cives; totidem ciues inter & peregrinos. Archon præerat arbitris ciuium, Polemarchus arbitris peregrinorum: quo munere fungebantur duo Prætores apud Romanos; Vrbanus & Peregrinus, vna cum centum viris: quibus decem viri litibus iudicandis pro Prætore præerant publicis Prætores quæstionum, vna cum decuriis Senatorum, & equitum; quibus lege Aurelia Tribuni ærarii adiecti sunt. hoc

tamen

tamen animaduerſione dignum eſt, quod Budæum ac pleroſque alios fefellit; quod tametſi Senatus iudicia nulla diſceptaret, ſiue legitimus ſiue indictus eſſet: nihilominus ab eiectis regibus vſque ad legem Semproniam, Prætores quæſtionum, ac parricidii Quæſtores, non alios, quàm ex ordine Senatorio ſortiebantur. aliud eſt autem Senatum iudicare; aliud Senatorios viros à Prætoribus ad iudicia ſorte duci. Apud Athenienſes Phylarchi decem, ſiue tribuum præpoſiti à Cliſthene inſtituti, plane ſimiles erant ſex viris Venetorum tribuum Præfectis: & Phratriarchi Athenienſium, Præfectis ſodalitiorum apud Venetos: aut Curionibus apud Romanos: quales fere ſunt vbique rurſus Demarchi Athenienſium nomine duntaxat, cum Tribunis plebis conueniunt; poteſtate nullo modo. Proedros, Archontes, & Epiſtatas Senatus, concionis, & iudiciorum, pares habent Veneti in quibuſque collegis. apud Romanos Conſul Senatui præerat: maior magiſtratus populo Tribunus plebi, aut Aedilis (raro tamen) aut maior magiſtratus: Prætores iudiciis. qui autem apud Athenienſes vndecim viri νομοφύλακες à Polluce appellantur, idem fere apud Romanos triumuiri capitales, minores iudices multi ſunt apud Venetos, quales nec Romani vllos, nec Athenienſes habuere præter Epagogos, qui ſimiles erant iudicibus mercatorum. ſed hæc apud Contarenum. vnum genus eſt magi-

magistratuum apud Venetos, qui triumuiri aduocatores appellantur, ac sontium prehensionem & accusationem habent, ne, vt apud Romanos & Græcos, quenquam temere accusare liceat. talis est apud nos aduocatio triumuiralis, in omnibus iudicium decuriis. Logistæ quoque Atheniensium Syndicis Venetorum non malè congruunt, quod vtrique rationem gesti magistratus exigebant: sed illi de moribus ante magistratum quæstionem habebant; hi de prouincialibus magistratibus duntaxat inquirunt; decemuiri ac triumuiri de vrbanis; cæteri magistratus qui ærarium curant, iidem fere apud Athenienses qui apud Venetos. habent hi Præfectos vectigalium ac tributorum, qui tam varii sunt, quàm varia genera tributorum ac vectigalium: Præfectos pecuniæ mutuæ, tribunos ærarii, qui publicas pecunias recipiunt: quæstores vrbanos, ad quos pecunia defertur. apud Athenienses Apodectæ, Hellenotamiæ, quæstores Palladis, quæstores vrbani, siue Practores, inquisitores, syndici, qui sacras pecunias mulctæ nomine exigebant: quæstores spectaculorum, quæstores militares, quæstores rerum venalium, Epigraphi seu bonorum censores, & antigraphi: omnium autem maximus fuit quæstor populi. magistratus item annonæ multo plures apud Athenienses, quam apud Venetos aut Romanos. his quidem vnus annonæ Præfectus, aut ad summum Aediles duo:

illis

illis præter Agoranomum, Metronomi quindecim, totidem Sitophylaces, ac præterea curator emporii. reliqui sunt apud Venetos Præfecti salutis publicæ, Præfecti monetæ, Aediles viarum, Præfecti classis, Procuratores D. Marci, qui pupillorum ac viduarum curam habent. apud Athenienses prope infiniti vrbis dignitatem ac ciuium salutē curabant, quos Aristoteles ἀστυνόμους vocat; vt Præfecti aquarum, murorum, operum publicorū. præterea Nomophylaces ceremoniis præerant: Sophronistæ moribus: Gynecocosmi mulieribus: Oenoptæ conuiuiis: Gymnasiarchæ palestræ: Choragi choro: Licurgi curationibus extraordinariis: Conquisitores peregrinos à ciuibus dirimebant: Episcopi magistratuum actiones explorabant: Oratores causas publicas suscipiebant: legati ad socios aut exteras gentes mittebantur. omitto militares magistratus, Taxiarchos, Hipparchos, Trierarchos, Strategos: omitto pōtifices ac sacerdotes, qui eo plures apud Romanos fuêre, quo Religionem ac militarem disciplinam magis coluerunt. Prouinciales magistratus apud Athenienses video nullos, cùm sociæ ciuitates suos magistratus haberent: sed prouocandi ius erat ad magistratus Athenienses, vt est apud Xenophontem. ita quoq; apud Venetos & Romanos: sed hoc amplius, quod hi magistratus prouinciales habent. Romani tres; Præsidem, Legatum & Quæstorem. nam Procon-

consules, Prætores, Proquæstores, præsidis appellatione complectitur Vlpianus. si prouincia late pateret, legati plures adiungebantur. Veneti quatuor creare solent: Prætorem vrbanæ disciplinæ, Præfectum militaris, Custodem arcis & Quæstorem. hæc forma est Rerumpublicarũ, quæ in statu populari magis claruerunt, excipio Carthaginensem, cuius vestigia sunt apud Aristotelem, Polybium ac Liuium, sed valde obscura. Ex his planum fit Rempublicam Venetorum antea popularem fuisse, sed paulatim in Aristocratiam mutari cœpisse, cum magna pars ciuium ac plebeiorum opificiis intẽta, sponte se à rebus agendis subduceret, peregrini verò & inquilini non admitterentur, nec ius imperii cuiquam, nisi de Republica bene merito, & auarè admodum tribueretur. paulatim familiæ veteres interire cœperũt, ac multo pauciores essent, nisi Genuensi bello triginta peregrini ius ciuitatis emissent, cùm ciuitas inopia premeretur. hoc idem contigisset apud Romanos & Athenienses, si eodem modo vterentur quo Veneti. sed apud Athenienses ciuiũ multitudinem auxit Clisthenes, qui omnes inquilinos ac manumissos in ciuitatem recepit. Romani verò manumissos omnes, exceptis oppido paucis, ac propterea Latini suos liberos servilem in modum Romanis vendere consueuerant, auctore Dionysio, vt manumissi ius honorum adipiscerentur. post armis socialibus coacti,

coacti, vniuersæ Italiæ ciuitatem concesserũt: tandem etiã exteris nationibus: postremo omnibus, qui Romano imperio continebantur. Sunt igitur apud Venetos Citadini & Plebei æquè ciues ac Nobiles: vt priuatus æque ciuis est ac magistratus: sed illi ab honoribus & imperio summouentur: huc enim relabi oportet, vnde totius disputationis originem ducebamus. non enim quia Citadinus venetorũ Cancellarius esse potest (quanquam suffragiis tribuitur, non sorti) aut etiam scriba, propterea ciuis habetur, cùm in tanta munerum, quæ in perpetua sunt paucitate, vnus tantùm aut alter ciuis isto modo esse possit, cæteri peregrini. apud Athenienses, si Athenæi scripta sequamur cùm 20. millia ciuium imperium tenerent, decem millia peregrinorum qui nati erant ex peregrinis, tametsi ab honoribus & suffragiis arcerentur nihilominus ciues fuisse oportet, cũ libertate, imperii tutela, iuris æquabilitate, domicilio perpetuo, ac patria denique in qua nati erant, fruerentur; nec ab aliis ciuitatibus aut principibus iure vindicari possent. fuerunt igitur reuera 30. millia ciuium, quorum 20. millia popularem statum tuebantur. neque enim oportet in populari statu ciues omnes imperii participes esse, sed maiorem partem. quod enim pluribus placet, omnibus placere dicitur.

Cùm verò minor pars ciuium imperat, & pro lege

lege habetur, quòd paucioribus ciuibus placet, optimatum poteſtas eſt. niſi ad verborum ſubtilitatem omnia reuocemus, vt non ſint optimates niſi optimi præſint: at iſta ratione nō ſolum apud Venetos, Rhaguſios, Genuenſes, Lucenſes & Germanos, vbi pauciſſimi imperium tenent; ſed nulla omnino Ariſtocratia vſquam fuiſſe reperietur: & vitiosè eiuſmodi Reipublicæ videbuntur in quibus nobiles, aut diuites nulla virtutis aut eruditionis habita ratione, ſoli Rempub. gerunt: cùm interim optimi ac prudentiſsimi propter inopiam vel generis obſcuritatem reiiciantur: quod abſurdū eſſe affirmabunt. ergo populariter loquamur, & optimatū imperia ciuium paucitatē minore ciuiū parte definiamus: ſiue duo (nam plures eo numero intelliguntur, vt Iuriſconſulti tradunt) ſiue tres fuerint, vt cum Auguſtus, Antonius, ac Lepidus triumuiri Reipublicæ conſtituendæ Rempublicam ſuo arbitrio gubernarent: quanquam ſtatim in monarchias tres, ac paulò pòſt in duas, poſtremò in vnā conceſsit: ſiue plures tribus imperēt; pauciſsimi tamē & virtute inſignes, vt apud Hebræos ante regiā poteſtatē; apud Lacedæmonios, ſublato regno; apud Pharſalios, ante Alexādri tēpora: ſiue pauciſsimi ac deterrimi, vt apud Megarenſes, & Athenięſes ſub 30. tyrannis: apud Romanos, ſub decē viris: apud Peruſinos, ſub Ottonibus: apud Seuenſes, eiectis, patriciis: ſiue nobiliſsimi ma-

gno numero vt apud Romanos patricii antè creationem Tribunorũ tunc reuera imperium tenebant, populare nomẽ inane erat: vel etiam apud Cnidios, Venetos, Rhagusios, Lucenses, & Norimbergenses: siue pauci diuites, vt apud Rhodios, Thebanos, Genuenses, sublata populi potestate. numerus verò infinitam adfert varietatem: vt apud Pharsalios 20. apud Lacedæmonios 30. apud Hebræos 71. apud Germanos ducenti, aut ad summũ trecenti: totidẽ fere apud Rhagusios, & Lucẽses: apud veteres Massilienses sexcenti, vt Valerius Max. testatum reliquit. nunc apud Genuenses circiter mille quingenti. apud Venetos numerus optimatum triplo maior est, sed illic numer⁹ frustra definiatur cùm à stirpe quærantur optimates: si tamen electione aut sorte ducantur, centesimũ quenque cooptari melius est ad Geometricam rationem, quæ optimatum imperio rectissimè congruit, vt harmonica regno, arithmetica populari. quare si demus ciuium decem millia; centũ optimates diligendi sunt; sic enim geometrica ratio constabit: quia hic numerus æquabili ratione vnum ad decem millia complectitur. consimiliter ex 20. millibus, ducenti numerum implent optimatum. ac Lycurgus fere millesimum quenque, scilicet è quinque Spartiatarum & 30 Lacedæmoniorum millib. 30 duntaxat elegit. In Senatu cooptando multo pauciores desiderantur, quam in optimati-

bus

bus eligendis, contra quam voluit Plato, qui trigesimum quenque in Senatum omnium cooptauit, id est, ex millibus quinque & quadraginta, CLXXX. quod veteri more factum opinor. nam Romulus trigesimum quenque selegit, id est, centum Senatores ex tribus ciuium millibus, quos in coloniam suæ vrbis deduxerat. at in consequentib. coloniis decimus quisque legebatur, vt I. C. scribit in l. pupillus de verb. signific. Moses tamen videtur è decem millibus vnum duntaxat diuina sorte disisse. cùm enim censa fuissent 623. millia hominum supra 20 & infra 55. annos, qui arma ferre poterant, vnum & septuaginta Senatui præfecit: quæ ratio congruet, si minorum centum millia fuisse concedamus, reiicio seruos, senes ac feminas, quorum numerum duplo maiorem fuisse necesse est; cùm fere tot sint vbiq; feminæ quot viri, atque etiam vna plus Athenarum vrbi nomen dedit. sed hanc Senatus, & optimatum deligendorum rationem miror à Platone esse & Aristotele prætermissam: cùm tamẽ numerũ ciuium definirent, qui semper varie minuitur & augetur. nam Dionysius tradit primo censu Romuli tria millia ciuium: secundo Serui 80. quinto 130. septimo 110. octauo 113. millia, præter seruos, feminas, opifices, mercatores; quorum numerum triplo maiorem fuisse confirmat. numerus autem singulis annis facile intelligebatur, quod nascens quisque, Iu-

noni Lucinæ; moriens, Veneri Libitinæ nummum pendebat, Seruia lege. at in Aristocratia paucissimorum, iidem optimates sunt & Senatores, vt apud Lacedæmonios, Pharsalios, Hebræos. Atq; hæc de populari & optimatū statu.

Monarchiæ status. Restat de Monarchia dicere, cuius tametsi vnum genus est, varias tamē complectitur formas. quinque ab Aristotele constituuntur, in quo refellendo ne longior sim, id cuique iudicandum relinquam. Monarchiam appello, quū summa potestas est in vno qui iure imperat aut iniuria. hic tyrannus; illius Rex appellatur. finis huius honestas; illius voluptas. neque enim verum est quod ait Aristoteles; Regē euadere tyrannum cùm vel aliquantulum imperat contra populi voluntatem. nam ista ratione nulli sint reges ac Moses ipse iustissimus & sapientissimus princeps, idem tyrannus omnium maximus iudicaretur, quod omnia pene iuberet ac prohiberet contra populi voluntatem. quanquam popularis sit, non regia potestas, cùm arbitrio populi Respublica gubernatur à Rege: quoniam status à populo pendet. Quare cùm Aristoteles hanc definitionem tueretur, coactus est nullos vsquam esse reges confiteri. Tyrannorum igitur alius alio iniustior, omnes tamen scelere ac iniuria coniuncti. Regum autem, qui iure imperant, duo sunt genera: alteri quidem nulla tenentur lege: alteri legibus obligantur. primi generis sunt reges illi, qui manu

regia,

regia, sine vllis legibus, olim imperia iustissime gubernarunt: quales fuisse dicuntur reges veterum Græcorum ante Lycurgum &Draconem, id est antequam leges vllæ sancirētur. tales quoque in Italia veteri Regum status fuisse memorantur, cùm nec regibus, nec priuatis leges vllæ ferrentur: sed tota Respublica iusque ciuium in arbitrio principis positū esset, ac manu regia, vt Pomponius scribit, sine certo iure gubernaretur. nam Iosippus eo argumēto colligit, Mosem antiquissimum omnium fuisse legislatorem, quod Homerus in opere tanto νόμον verbum nusquam vsurparit. ac tametsi postea leges inuentæ fuissent; priuatis tamen, non regibus ferebantur: nec nisi serò admodum principes legibus obligari voluerūt: at ne regibus quidem Vrbe exactis Consules suum imperium ac potestatem lege teneri patiebantur. est enim ac semper fuit vetus illa inter potentes ac tenues grauis controuersia, quæ magnis imperiis exitus attulit valde calamitosos: quòd potentes arbitrio suo imperare, ac legibus solui, tenues æquabili iure omnes teneri volunt. itaque Terentius Arsa Trib. pleb. legem tulit ad populum, vt consulibus leges conscriberentur, ne plebs ab eorum arbitrio pēderet: quæ lex, inquit Dionysius, à Consulibus annos sex oppugnata, ad extremū perlata est. hinc decemuiri legibus scribendis creati. sed longe aliud est magistratum lege teneri, aliud Regem:

quia hic à seipso, ille à principe vel populo imperium habet. nullum autem Reipublicæ interituræ maius argumentum Platoni visum est, quàm si magistratus legi, non magistratui lex imperet. illud tamen valde periculosum, Regem ita creari, vt nullis omnino legibus teneatur, sed omnia nutu arbitrioq; suo gerat. atque hæc disputatio grauiter est ab Aristotele tractata vbi quærit, an præstabilius sit imperium homini tribuere, quum legi? & quam æquius esse dixisset virum bonum imperare, si modo talis in Republica futurus est, postea subiecit. Imperium Deo tribui, cùm legi tribuitur: cùm autem homini communicaretur, belluam adiungi: propterea quòd homines variis perturbationibus ab æquitate distrahi solent. sed cum interprete lex egeat; nec omnia quæ ex infinita locorum temporum & causarum varietate occurrunt, possint legibus comprehendi: necesse putat quæcunq; possunt, ea legibus complecti oportere: cætera hominum æquitati ac religioni dare. quæ vt vera sint, non tamen ad principes, aut eos qui summam Reipublicæ potestatem habent, sed ad magistratus pertinere videntur. nam qui iubent legem, superiores legibus esse oportet, vt eam vel abrogare, vel ei derogare, vel obrogare, vel subrogare possint: vel etiam si res ita postulat, antiquari patiantur. quæ fieri non possunt, si lege teneatur is qui tulit. Itaque Demosthenes Le-

ptinis legem ob id reiecit, quod euerteret imperii statum. tulerat enim Leptines rogationem ad populum, ne à populo cuiquam immunitatem dare liceret, & qui petiisset, is capite puniretur. at cùm Romani lege sacrata decreuissent, ne priuilegia cuiquã irrogare liceret, subrogarũt, nisi comitiis centuriatis: alioqui populus suæ legis abrogandæ potestatem non habuisset, quòd absurdum est, cùm nemo sibi legem dicere possit, quin ab ea recedere ei liceat l. si quis. in princip. de leg. 3. l. à Titio. de verb. obligat. atque hæc vna causa fuisse videtur, cur Augustus primum, deinde Vespasianus, accepta imperii summi potestate, legibus sunt à Senatu soluti; sed in eo tamen sæpe fraus imperio fit. honesta quidem oratio est, oportêre legibus superiorem esse, qui legem iubet, propter ea quæ diximus: sed lege lata, summoque omnium probata consensu, cur non teneatur princeps ea lege, quàm tulit? hãc enim ob causam lata est lex Cornelii Tribunitia, qua cautum est, vt Prætores suis edictis obligarentur, nec semel fixa refigere aut mutare possent, cùm ambitiose arbitrioque suo contra quam edixerant, decernere cõsueuissent, vt Asconius scribit. quæ autem ratio Prætoris est ad edictũs eadem Principis aut populi ad legem. igitur si æquum est vt quod quisque iuris in alium statuit, eodem ipse teneatur: quanto est æquius Principem aut populum suis legibus obligari?

quare populus Romanus iurabat in legẽ quam ipse iusserat, vt est apud Appianum li.1.ac propterea Metellus Numidicus, quod Appias leges non probaret, nec iurare vellet, in exilium missus est. cùm igitur sua lege populus tantisper teneretur, dum abrogari æquius esset: cõsequens est Principes quoque teneri. at sophismate aduersus populum vtebantur, cum se legibus ita solutos esse dicerent, vt non modo legibus superiores essent, sed etiam vt nulla ratione iis obligarentur; quodque turpius est, quæ sibi placuissent, vim legum haberent. cui sane opinioni, Pomponius & Vlpianus, plus aliquanto quàm Iurisconsultos deceat, blandiuntur: Paulus grauiter; Inuerecundum esse Principem ex imperfecto testamento quid capere; tantæq; Principum maiestati decere, leges eas seruare, quibus soluti videntur. iisdem temporibus Alexander Seuerus, primus omnium id suo rescripto confirmauit: post etiam Theodosius & Valentinianus, se legibus teneri oratione plane regali testati sunt; Digna vox, aiunt, maiestate regnantis, legibus alligatum se principem profiteri. adeo de auctoritate iuris nostra pẽdet auctoritas & re vera maius imperio est submittere legibus principatum: & oraculo pręsentis edicti, quod nobis licere nõ patimur, aliis interdicimus, sed pauci Principes legem hanc sibi latam putant. neq; enim Turcarum, nec Persarum, nec Scytharum, nec Britanno-

rum,

rum,nec Abyſsinorum reges: at ne Pontifices quidem Romani,legibus vllis ſe teneri volunt; & vt eorum verbis vtar, nunquam manus ſibi ligant. cum igitur legum ac rerum omnium dominos ſe ferant, conſimiles ſunt regibus iis, quos Ariſtoteles dominos appellat, qui velut patresfamiliâs, Rempublicam quaſi ſuam tuẽtur.neq; enim contra naturam eſt, aut contra ius gẽtium; vt princeps in Republica rerum omnium ac legum dominus ſit, modo imperiũ ſuis armis & ſanguine partum iuſto tueatur: cùm paterfamiliâs non modo bonorum quæ à ſe quæſita ſunt: ſed etiam quæ à ſeruis,& ſeruorum quoq; iure gentium dominus ſit. hoc igitur primum genus eſt principum. Alterum eſt eorum, qui nõ modo magiſtratus ac priuatos, verum etiam ſeipſos legibus conſtringunt, vt Principes Chriſtiani paucis exceptis ac Pœni: qui cùm ſacris initiantur, magno iureiurando verbis conceptis à Pontificibus& regni proceribus ſeſe obligant, ex legibus imperii & æquo bono Rempublicam geſturos. formula quidem initiationis regum noſtrorum, non modo verborum & antiquitatis eximia ſpecie, ſed etiam pondere & grauitate ſententiarum pulcerrima viſa mihi eſt:in eo maxime,quòd Princeps ante Pontifices per Deum immortalem iurat, ſe omnibus ordinibus debitam legem ac iuſtitiam redditurum: & quanta poterit integritate ac religione iudicaturum, neq; ve-

ro iuratus fidem violare facile poteſt ; aut ſi poſſit, nolit tamen : ius enim illi dicitur vt priuato cuique, & iiſdem legibus tenetur. leges autem totius imperii proprias conuellere non poteſt, nec de moribus ciuitatum & antiqua conſuetudine quicquam immutare, ſine trium ordinum conſenſu. Hinc illa grauis ac diuturna cõtrouerſia Regem inter & populum Narbonenſem de titulo poſſeſsionis antiquæ, quã ex ſuis, iiſdemque Romanis moribus, vt cogantur docere, iniquum ac iniuſtum eſſe aiunt. hæc quæſtio multoties ampliata eſt, ad extremum à Rege, vel potius ab adulatorib. & quadruplatoribus omiſſa. Ex his perſpicuum fit, opinor, errare Ariſtotelem, cùm reges eos qui legibus obligantur, reges non eſſe ſcribit. ſi enim ſummũ imperium habent, ſane reges ſunt, aut ne populus quidem Romanus ſummum Reipublicæ ius habuit, cum iureiurando legibus obligaretur. perniciofius tamen Iuriſconſultorum interpretes, cum Vlpiani ac Pomponii dicta de principibus Romanis (quos non modo legibus ſoluunt, ſed etiam eorum arbitrium legem eſſe aiunt) ad omnes principes pertinere affirmant. turpius etiam quod Iaſo caput legis bene à Zenone coram rege Ludouico XII. interpretatus, omnia principis eſſe temerè affirmauit. quæ interpretatio non ſolùm abhorret ab huius imperii moribus ac legibus, verumetiam ab omnibus omnium Impera-

pera-

peratorum ac Iuriſconſultorũ edictis & reſpõſis: alioqui omnes rerum vindicationes tollantur, ſi nemo rei cuiusquam dominus eſt. Ad reges, ait Seneca, poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas, & paulo poſt; Quemadmodum ſub optimo Rege, omnia rex imperio poſsidet, ſinguli dominio. omnia ſunt in imperio Cæſaris, in patrimonio propria. Sit igitur hoc diſcrimen Regum inter ipſos qui iuſte imperant, quod alteri quibusdam imperii legibus obligantur: alteri ſunt omnino ſoluti. Alterum eſt cum creantur, aut naſcuntur à ſtirpe Regia: quod regni genus Ariſtoteles Barbaricum appellauit. atque hi quidem perpetui ſunt. eorum vero qui leguntur, alteri in perpetuum; alteri ad breue tempus: ſi hoc, Dictator Latinis cum optima lege creabatur, Archus Theſſalis, Æſymnetes Mitylenæis, Harmoſtes Lacedæmoniis, Archon Athenienſibus ante popularem ſtatum: Balia Florentinis: ſed hæc fuit multorum. hi enim ſummum imperium belli, pacis, pœnarum ac præmiorũ ſine prouocatione habuerunt. ſi verò perpetuam poteſtatẽ accipiunt ab optimatibus, aut plebe, Reges ab Ariſtotele vocantur: quales fuiſſe ſcribit heroicis temporibus, cum iuſtiſsimus ac prudẽtiſsimus quisq; omnium conſenſu dux belli perpertuus, iudexq; ac ſacrorum interpres eligeretur. tales etiam eligebant Romani veteres, ac maiores noſtri Franci, Arabes, Scythæ, Dani, Noruegi, Poloni, Hun-

Hungari. nam Piastus homo rusticus, Poloniæ rex à suis creatus est, anno Christi 800. à quo cæteri ad Iagellones vsque à quibus Sigismundus hic originem traxit. Matthias vero Corvinus Hungariæ, Gostavus quoque ex priuato, Seciæ rex, non ita pridem electus est. electionem verò Hunni Caros appellant, quæ fit in Pestæ campis, vbi exercitus cogitur. & Ægyptiorum Sultani, à Mammelucis est, à Prætorianis militibus eligi solebant: non aliter quàm Pœnorum & Mauritaniæ reges, nisi adoptione superiorum regum, ac optimatum consensu in spem imperii vocati sint, vt Cæsares olim ab Augustis ad imperium designari consueuerant. quintum genus Regum posuit Aristoteles in perpetuo belli duce. exemplum affert de regibus Lacedæmoniorum, sed non satis accommodatè, cum reges illi nihil omnino imperii haberent, nec bellum indicere aut finire possent, vt antea dictum est, sed Aristotelem fefellit, opinor, nominis appellatio, quam Lycurgus ademta potestate reliquit, ne Rempubl. perturbarent: ac multo maiorem habent in regno magistri militum, vt etiam perpetui Vexilliferi apud veteres Genuenses, qui tamen ex albo regum eximendi sunt. atque etiam duces Thebanorum, Achæorum, Phocensium, Lucēsium, Rhagusiorum, ac veterum Gallorum, quos annuos fuisse tradit Cæsar.

De Imperatoribus Germanorum dubitari potest.

poteſt. ac initio quidem, id eſt intermortua Caroli magni ſtirpe, cum primum electione creari cœperunt, plane regiam poteſtatem habuere vt Henricus Auceps, Othones, ac reliqui exceptis admodum paucis vſque ad Rudolphum, qui quod regiæ poteſtatis reliquum erat penitus amiſit: cùm ſcilicet noui Principes honoris quam imperii cupidiores, electorũ legibus ſe conſtringi paterentur. nam Otho tertius, ſuffragio Principem creari voluit, non à ſtirpe duci. hinc optimatum ſecuta conuerſio eſt, propterea quod imperii ſumma, principib. & optimatib. omnino ceſſit, vt videre eſt in aurea bulla Caroli IV. etenim Imperator, qui reuera belli dux eſt, vt olim apud Hebræos, nec legem ferre, nec indicere bellum, nec magiſtratus creare, nec tributũ imperare poteſt. habet ipſe quidem imperii dignitatem, aliquid etiam ex vectigalibus & portoriis, præterea nihil. nam creatio magnorum iudicum & imperialis curiæ, quæ 24. viris & vno Prætore conſtat, Imperatori cum aliis principibus communis eſt. nec principem quenquam efficere poteſt: ſed vt apud nos principes à Rege, ſic apud illos imperator à principibus, ac principes quoque creari cõſueuerunt. deniq; imperium ei abrogari poteſt, vt non ita pridem Venceslaus Caroli IV. filius imperio ſpoliatus eſt: Atq; illud eſt quod queritur Iulius Flugius epiſcopus Germanus, Imperatores qui optimatibus ac popu-

lo

lo imperare debeant, eorum imperiis ac iussis acquiescere quinetiam principes habere plus imperii in ciues, quàm ipsum imperatorem. quibus verbis aperte significabat optimatum statum. cœtus autem principum & optimatũ, ex Electoribus, Ducibus, Landgrauiis, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Põtificibus, & sociarum vrbium legatis coalescit, illic imperii leges rogantur & abrogantur: illic vectigalia ac tributa imperantur, bella decernuntur, exercitus attribuuntur, legationes admittuntur, fœdera sanciuntur. est autẽ ratio suffragiorum ex triplici comitiorum genere, prima comitia constant septem electoribus: altera principib. imperii: tertia vrbium legatis. itaq; si duo comitia, puta electorum & principum, aut principum & vrbium consentiant, tertia comitia nullam vim habent, quod animaduersione dignũ est, quia nusquã ea ratio comitiorum habetur. non tamen vetus est hoc institutũ, vt videre est in concessione comitatus Burgundiæ, Philippo Burgundiæ Duci facta à Carolo IV. Imperatore, solo suffragio electorum, quod in re tanti momenti fieri non potuisset, sine Principum ac vrbium imperialium consensione, si tunc iura suffragiorum habuissent. nec obstat quod Principes in suos imperium habent (quanquam imperiali lege moderatum est) cùm ipsi vitam, fortunas, agros, ac ius omne potestatis ordinibus acceptum ferant. argumen-

gumento est, quod Principum ac ciuitatum controuersiæ graues, & capitalia iudicia, vel in comitiis, vel ab imperiali curia disceptantur. & priuata quoque iudicia prouocationum, si xx. aureorum summam excesserint, cætera sunt in promptu, & ex aurea bulla facile intelliguntur. Propterea quód magis ad optimatum statum accedit, sacerdotia quæq; amplissima nobilitati, nulla fere plebeis tribuuntur, vt Iulius Flugius scribit. Ipsæ quoq; ciuitates imperiales partim liberæ, cuiusmodi ferè sunt septuaginta: partim principibus quodammodo subditæ, suo tamen iure vtentes, optimatum imperio gubernantur: quod intelligi potest ex statu Norimbergæ, quæ omnium maxima & domestica disciplina clarissima putatur. *Norimbergæ status.*

Habet autem trecentos fere optimates (neque enim certus numerus) qui, vt Conradus Celtes scribit ex octo & xx. gentibus patriciorum constant. nam opifices ac mercatores tametsi ad suffragium, non tamen ad imperium admittuntur; contra quam in aliis Germaniæ ciuitatibus fieri solet. in iis igitur summa Reipublicæ posita est. ab iis enim eligũtur Censores, siue Senatus electores, quibus creatis, cæteri magistratus abdicant, Senatus autẽ constat xxvi. viris, qui antiquos octo sublegere solent; ac deinceps alios quoque magistratus, puta XIII viros ex Senatorum numero, qui Scabini vocãtur, & VII. viros Burgomagistros, qui

pacem

parem fere ac decemuiri Venetorum potestatem habent. creantur etiam quinque viri capitales, qui de furtis & damno iniuria dato, perinde cognoscũt: vt XII. viri de ciuilibus, vnà cum Assessoribus Iurisconsultis, cætera sunt penes Senatum. sequuntur septem viri militaris disciplinæ Præfecti, Prætor rusticorum, Quæstores duo, summæ apud ciues auctoritatis, Præfectus annonæ, Triumuiri tutelares, eodem munere ac potestate, quo Procuratores D. Marci apud Venetos: postremo collegiorum & corporum Præfecti. hæc forma est eius Reipublicæ, quam aliæ ciuitates Germanorum fere imitantur: tametsi nonnullæ popularem statum habent. ex quo perspicitur eos vehementer falli, qui Germanorum Imperatorem summum imperium habere putant: propterea quòd Carolus IV. Principes & Electores ipsos in aurea Bulla (quæ tamen ex parte abrogata est) suos pincernas, dapiferos, coquos, armigeros, stabularios appellat: qui omne imperium habent, Cæsar nihil penitus. nec maius argumentum est, quàm quod Imperator non aliter renuntiatur, quam iuratus in electorum fidem. neque verò vllam publicę pecuniæ potestatem habet: sed ærarium omnino triplex est, vnum Argentinæ, alterum Lubeci, tertium Augustæ: vbi tributa seruantur.

Achaeorum status. Atque hæc imperii forma consimilis est Achæorum imperio, quod ex vrbibus XII. initio con-

constabat. Cùm enim ab Oreste vsque ad Sigé tyrannum regiam potestatem pertulissent, cæso tyranno statum optimatum stabilierunt: tum variis Demetrii & Antigoni artibus ab amicitia mutua disiuncti, in tyrannorum potestatem relapsi sunt: ac rursus in libertatem seipsos vindicarunt, cùm Pyrrhus in Italiam exercitum transmisisset, deindriseas Cerauniorum tyrannus sibi metuens, vrbem Achæis sponte reliquit. pòst accessit Carinia, Leontia, Pellenę: tandem finitimæ quoq; vrbes tyrannis eiectis in eam societatem venerunt: scilicet, Argiui, Sicyonii, Arcades, Corinthii, Lacedæmonii, & vniuersa Peloponnesus, propter virtutis & iustitiæ opinionem, quam Achæi de seipsis in disceptandis Græcorum controuersiis excitarant. cum enim cœtus Pythagoræorum in Italia sublati essent, tanta Rerumpubl. perturbatio secuta est, vt potentissimis ac sapientissimis quibusq; principib. interfectis, Italiæ ciuitates vno consensu seipsas Achæorum potestati permiserint; tametsi armis & opibus multò magis florerẽt Athenienses ac Lacedæmonii. postremò conspirationis fide & consensu tot vtilitates adepti sunt, tot vrbes in suam amicitiam pertraxerunt, vt quod incredibile videatur, verum tamen sit, tota Peloponnesus iisdem legibus (sic enim Polybius tradit) iisdem moribus, iisdem ponderibus, iisdem mensuris, iisdem nummis, iisdem iudicibus, eodem cõsilio, ea-

de religione, eodem imperio vteretur: & cùm ea beneuolētia longè latè diffusa, tot populos ac ciuitates complexa foueret, nihil aliud restabat, quàm vt iisdem mœnibus clauderentur. hoc etiam præclarius, quod sua virtute tātum perfecerunt, vt non modo se inuictos hostibus præbuerint, sed etiam tyrannorum censores ac magistri (quod de Heluetiis quoque proditum est) appellarētur: nec prius à Romanis vinci potuerint, quàm illorum fraudibus ab amicitia mutua disiuncti fuissent. cœtus annuos vt Germani habuerunt, & annuos Imperatores; illi perpetuos. Ex quo intelligitur, eos belli duces falso ab Aristotele reges appellari. Rex autem is dicitur, penes quem legum, magistratuum, belli, pacis, ac prouocationis summum ius est: quæ si defuerint, regis inane nomen est. cætera quæ in populari & optimatum statu videmus, paria sunt in monarchia.

Monarchiæ ordo. Est enim post principem summa potestas in Senatu, quod priuatum consilium apud nos, regale apud Hispanos, Diuan apud Turcas dici consueuit. quanquam præter hunc alius est vbique Senatus, quē Hispani secretum, nos strictum appellamus: constat autem quatuor aut quinque viris amicitia cum principe coniunctissimis, qui arcana imperii tractant: quale est apud Venetos decemuirale collegium, apud Hispanos regale consilium, duodecim viris fere constat: qui de legibus, de bello, de pace, deque

que toto Reipublicæ statu cum Princ'pe decernunt, vt Alfonsus Vloa scribit. alterum consilium est Indicarum rerum: quartum quinque virorum, vbi de nobilium ordinibus, deq; expeditionib. & bello sacro agi consueuit. quintum est inquisitionis, vbi de religionibus deliberatur. sextum belli propriũ, quod cum Imperatoribus ac regni proceribus haberi solet. apud Polonos duplex est, vnum quidẽ sanctius, alterum maius: vbi admittuntur ii omnes qui Pontifices aut Castellani sunt aut maiores magistratus gesserunt, vt scribit Sarius Polonus. Apud Anglos Senatus xv. circiter virorum ab Odoardo II. constitutus est ex iis, qui summa auctoritatis ac prudentiæ viderentur, idq; factũ suasu Roberti Canturbiæ Pontificis, ad tyrannidem principũ coercẽdam apud Turcas principis Senatũ cõflari aiũt ex Bassis quatuor duobus Cadileschieris, & octo Bellerbeis. apud nos in Senatum admittuntur Princeps Regis consanguinei, deinde maiores magistratus, puta Cãcellarius, magister militum, magister palatii, magistri libellorum, Mareschalli, præfectus maris, magnus Scutifer: cæteri Principis arbitrio leguntur, puta Cardinales, Pontifices, tribuni quidam ærarii, & maioris curiæ Præsides: aut vt quisquis legationibus diuturnis, & vsu rerũ agendarum præstare videtur. Post Senatũ proxime dignitatis sũt duo magistratus, puta magister militum, & Cancellarius, qui in

omni fere monarchia consimili officio fungũtur, olim quidem sub Romanis regibus Tribunus Celerum, sub Dictatoribus magister militum: sub Imperatoribus, præfectus Prætorio dicebatur is, qui legum æquè ac armorũ moderator erat; cùm idẽ esset bonus Senator, fortis imperator, & disertus orator, vt tempora ferebant. talis fuit Themistocles, Aristides, Pericles, Demetrius Phalereus, Demosthenes, Cato, Cæsar, Brutus, Antonius, & innumerabiles alii. postea verò quàm legum multitudo Respublicas inuasit, militaris ac vrbanæ disciplinæ diuisa ratio est & vbique duplex vtriusq; magistratus constitui cœpit: alter quidẽ togatus; alter sagatus. nã qui apud nos, Hispanos, Britannos magister militum siue Conestabilis, olim magister palatii: idem apud Pœnos Munafidus, quem malè Iouius Niphatem, vt apud Sultanos Edegnarus (sic enim Leo Afer) ipse Diadariũ vocat: apud Turcas Bassa Visir, id est consilii princeps: apud Abyssinos Betudeta, id est domesticus. Atque horum quidem imperium maius semper fuit, ac magis gratiosum quàm togatorum, propterea quòd Reipublicæ salus & domestica disciplina beneficio militaris & armorum consistit. tamen illa decernit ac iubet: hæc iussa exequitur. Cancellarii quoque munus, vbique fere idem est, vt iuris ac legum interpres, sacri sigilli custos sit: absurdum est enim quod Machiauellus Cancellario Gallorum

lorum tribuit liberã in ciues necis ac vitæ potestatem, idem apud Abyssinos magna iustitia vocatur, vt Aluaresius tradit. apud Turcas Cadileschier, siue princeps iudicum, vnus quidẽ Asiæ, alter Europæ; qui ordine Bassas ipsos antecedunt, habent enim in iudices animaduersionem, ac summam iudiciorum potestatẽ. nam qui Mosti, seu pontifex maximus est, diuinæ quidem legis interpres habetur, eatenus ne quis in legibus humanis à religione aberrare possit, reliqui militares ac togati magistratus sunt illis inferiores. vt Marescalli, pares Tribunis militũ sub imperio Consulari. & qui apud Persas Satrapæ, apud Romanos Præsides, apud Turcas Bellerbei, apud Abyssinos Negui: iidem apud Germanos, Gallos, Britannos, Hispanos, Duces olim & Comites, nunc gubernatores prouinciarum dicuntur, qui apud Turcas Sangiachi, paulum admodum differunt à nostris Seneschallis. Diximus quid ciuis, quid Respublica, quid ciuitas, quid magistratus, quid imperium, quid status Reipublicæ, nec plures esse tribus. Nunc ad Rerumpublicarum conuersiones veniamus.

Vt ergo progrediamur à prima illa origine societatis, ad eam quæ latissimè pateat omniũ inter omnes, infinitos propè gradus & cõuersiones reperiemus. nam prima societas, quæ est viri & vxoris, omnium antiquissima putatur, propterea quòd animi, corporis, omniũque *Conuersiones Rerum publicarum.*

fortunarum communitas quædam est: tum liberorum coniunctio, paululum à prima discedit: deinde fratrum inter ipsos: post agnatorum & gentilium; qui cum iisdem tectis capi non possint, in alias domos emigrant, quibus sunt res rationesque distinctæ. sequuntur affinitates & noua connubia, ex quibus plures propinqui ab agnatis gentilitate disiuncti. cum verò ab affinitatis coniunctione discesseris, proxima est amicorum virtute parta societas: tum vicinorum, qui propagata sobole, in plures vicinas cõiunctis ædificiis coalescunt. hinc phratriæ & pagi, quod ex ἑαυτοῦ φρέατος, id est puteo, vel πηγαῖς, id est fonte biberent. sed aucta vicorum multitudine, quo tutiores essent à peregrinis, qui maiore multitudine oberrantes, vt est apud Thucydidẽ, cultos agros & ædificia disiectis possessoribus occupabant: fossa primum seipsos cinxerunt. vnde oppidi nomen. & πόλεως, quod illic fruges & opes collocarent, vel opem in iis sperarent, vel commodius habitarent. est enim πολεῖν & πολεύειν habitare, alere, gubernare. cum autem non satis esset in fossa præsidii, varris primum, vt credibile est (hinc valli nomen prisca literarum mutatione) deinde mœnibus oppida sepserunt, quæ propterea vrbes à Latinis dictę sunt, vel ab vrbo, vt tradit Festus: vel ab orbe, vt Varro: quia interiore sulco fiebat orbis ad murorum descriptionẽ. Græci Astu πύργος.

Germa-

Germani Purgum dixerunt: vtrique ab arce tutiori. Iam vero cùm ciuiũ numerus augeretur, pomœria proferri oportuit: quod nemini fas erat apud Romanos, auctore Tacito, nisi qui agro de hostibus capto, rem Romanam auxisset: vel colonias alio mitti: quæ quod iisdẽ moribus ac priores vterentur, vna & eadẽ ciuitas dici cœpit. est enim ciuis, opinor, quasi quiuis (veteres enim literam Q. caruerunt) propterea quod quiuis eodem iure cum reliquis omnibus vteretur. sic paulatim amicitia, societatis humanæ vinculum, ab vno domo in plures diuisa familias, vicos, vrbes, ciuitates, nationes, eousque propagata est, quoad omne genus humanum complexa tueretur. Siue igitur ista, siue alia principia fuerunt hominum consociationis, siue homo sua se voluntate (vt suapte natura societatis est appetens) siue cogente necessitate contulit ad aliorum cœtus, à quibus parata sibi videbat adiumenta vitæ iucundius commodiusquè degendæ; constat omnem coniunctionem & communitatem, quo longius abest ab illa viri & vxoris societate, magis ac magis imminui. sic enim natura comparatum est, vt quod quisque plus amet, hoc magis suum esse velit, & quidem totum suum, nec cum aliis communicari. itaque non diu tulit natura promiscuos rerum vsus. quia tamen amicitiarum ac bonorum ratio dissimilis est: quod hæc minuuntur,

quo pluribus communicantur, amicitia verò quasi lumen eò magis lucet, quò plures ea fruũtur: propterea fratres sororibus, parentes liberis, matrimonio iũgi natura vetuit, vel potius lex omnium gentium communis; quæ vel apud barbarissimos Americos inuiolabiliter seruari dicitur: vt domestica societas in ciuilem: & amicitia, quæ iisdem tectis concludebatur, in finitimos omnes longè latè propagaretur, quemadmodum scribit Augustinus: verius sane quã Innocentius Pont. Max. qui cõsanguineorum nuptias quarto gradu definiit, propterea quòd in corpore quatuor sint humores, in capite penult. de Consanguin. quod mirum videri non debet, cùm ne ipse quidem Plato, vim huius affinitatis propagandæ intellexisse videatur, qui lib. 5. de Republica solam parentum ac liberorum coniunctionẽ vetat, cætera permittit. Sed hæc vitæ dulcedo, quam homines ex mutua societate capiebant, dissidiis violari cœpit, cùm scilicet tenues à potentibus opprimerentur: quod vniuersæ naturæ Varro tribuit;

Qui pote, plus vrget: vt pisces sæpe minutos
Magnus, com est, vt aues enecat accipiter.

quam vim vt effugerent debiles ac tenues; alii quidem ad robustissimos & potentissimos; alii ad iustissimos quosque confugiebant, vt se ab illata iniuria vindicarent. hinc duo genera Rerumpubl.

rumpubl. orta sunt: alterum vi constitutum: alterum æquitate ex altera parte regnum, aristocratia, democratia: ex altera tyrannis, oligarchia, ochlocratia, quam Cicero cum verbo Latino careret, tyrannidem quoque appellauit. sed cùm imperia scelere parta sine iustitia retineri non possent, ipsi tyranni iustitiam, non propter se ipsam, sed propter seipsos colere coacti sunt. hinc opinio iustitiæ inclaruit: cum ad iustissimum quenque ac prudentissimum ciuem reliqui confugerent, eumq; laterum suorum obiectu, quo minus ei noceri posset, tuerentur. is igitur æquitate ciues regebat. Ex quo perspicuum fit, etiamsi ab historia destitueremur, plenam omnium libertatem, id est potestatem viuendi vt velis, sine legibus aut imperio, à singulis ad vnum esse delatam: ac Reipublicæ primum genus penes vnum fuisse, qui quod iustitiæ fruendæ causa creatus esset (vt apud Athenienses principio factum scribit Demosthenes: apud Medos Herodotus) Iudex appellabatur. argumento est, quod apud Homerum & Hesiodum, iudices, id est δικασπόλοι, sæpius dicuntur βασιλεῖς, ἄνακτες, κοίρανοι melius etiam ποιμένες seu pastores populorum; quæ verba nec imperium, nec dominationem significant, sed curam, solicitudinem, gubernationem, & in iudicando æquitatem. ac propterea Ammianus Marcellinus libr. 29. imperiũ nihil aliud esse tradit, quàm curam alienæ sa-

Iut s.quod Plato libro 5. de Republica scripsit, δικαιοσύνην τε καὶ δίκαιον ἀλλότριον τῷ ὄντι τοῦ κρείττονός τε καὶ ἄρχοντος ξυμφέρον ac multis ante Homerum ætatibus, Minos & Aeacus, qui maxima imperia gubernarunt, non aliter quàm iudíces sunt appellati. cōsimiliter septuaginta viri, qui Rerumpublicā Hebræorū tenuerunt, iudices dicebātur, id est שופטים Consules quoque eiectis regibus iudices dicti sunt, vt videre est apud Liuium & Varronem, qui accensum consulis vtriusque delectum habituri, sic loquentem inducit; Omnes Quirites in licium huc visite ad iudices. nec mirum debet videri, si Augustus tam assiduè ius dixit, vt etiā æger in lectica iudicē ageret; ac reliqui quoque Cæsares de rebus leuissimis cognoscerent: cùm etiānum reges nostri cùm initiantur, hoc primum iurant se iustè iudicaturos: vt suæ creationis hæc præcipua causa videatur. Fuit igitur primus Rerumpublicarum status in monarchia, quæ vel iusta fuit sine legibus vllis, sola regis æquitate constituta: vel iniusta, cum potentissimus quisque latronum manu stipatus, tenues seruitute premeret, vt Moses de gigantibus ac Nimrotho scribit, quem primum omnium in seruitutem homines adegisse ferunt: deinde imperium scelere quæsitū, vt diuturnum esset, oportuit æquitate moderari, & in eo quidem omnes omnium historia-

rum

rum ſcriptores conſentiunt, nec vſquam optimatum, multo minus populares ſtatus initio conſtituti reperiuntur. Reges autem à ſtirpe quærebantur, quòd qui viribus plurimum poterant, liberis imperium relinquebant: qui iuſtitia clari fuerāt, non modo viui, ſed etiam mortui colebantur, eorumque liberi reges à populo fiebant, quòd parentibus ſimiles futuri putarētur: vt Polybius ſcribit. ſed cum imperia libidine ac vtilitate, non iuſtitia meriti cœpiſſent: ſecuta eſt conuerſio regnorum in tyrannides; hinc potentium querelæ, pòſt etiam tenuiorum, cum ab iis à quib. ſeruari debuerāt, fœdiſſimè diriperentur ac torquerentur. Itaq; ſæpe factum eſt; vt potentiores coniuratione facta, tyrannum occiderent; vel ob crudelitatem. vel libidinem, vel vtrunque. ob crudelitatem Phalaris, Alexander, Pheræus, Caligula, Nero, Domitianus, Vitellius, Cōmodius, Ecelinus patauinorum, Io. Maria Mediolanenſium tyrannus: ſed plurib. exitioſa libido fuit quàm crudelitas: quoniam hæc ciues in officio continet, ac metum parit; illud contemtum. quod imperio videatur indignus is, qui ſuæ libidini imperare nequit. nam Alexander Medices Florentinorum tyrannus, occiſus cum alienæ vxori ſtuprum inferre conaretur: & Piſiſtratus ab Harmodio, cuius ſororem conſtuprata, ob eam quoque cauſam Aloyſius Placentinoru tyrānus, Galeaces Maria, Rodericus

Hiſpa-

Hispaniæ rex, Tarquinius, Sardanapalus, Heliogabalus, Appius Claudius, & innumerabiles alii, tyrannidem amiserunt. Ac sæpissime odio tyrannorum, præmium imperii datum est principi coniuratorum. sic Arsaces sublato Sardanapalo, regnum Assyriorum adeptus est: Brutus vterque consulatum & exercitus: Ludouicus Gonzaga imperium Mantuanorum, cæso Bonacolsio tyranno. illud autem vsu venire solet, vt sceleratissimum tyrannum sequatur iustissimus princeps. quorum enim exitus perhorrescunt, eorum vitam imitari turpe ac periculosum ducunt. itaque Neronem Galba princeps optimum secutus est: Nerua Domitianũ Alexander, Heliogabalum: Pertinax, Commodum: Gordianus, Maximinum: sed paulatim lapsa cõsuetudo de via deflectit, quousq; princeps alius ad vitiorum extrema recurrat. atq; hæc mutua conuersio est omnium quæ vnquã exstiterunt monarchiarum. falsum est enim quod Plato primum, deinde Polybius ac Cicero, de populari & optimatum necessaria conuersione scripserunt: cùm nullos vnquam populares aut optimatum status habuisse ferantur Scythæ, nec Australes, nec Asiatici vltra Euphratem, nec Americi quoque in media regione duntaxat Occasum versus, video Democratias & Aristocratias sero locum habuisse, nec diu tamen floruisse. & ad extremum in monarchias legitimas vniuersæ naturæ congruentes

recci-

recidisse, exceptis oppido paucis. principio Cretenses: deinde Carthaginenses: post Athenienses ac Lacedæmonii, in vniuersã Græciã populares & optimatũ status inuexerunt. hos secuti sunt Siculi: tandem Itali, Galli & Hispani: postremo Germani & Heluetii. atq; hæc vna ratio visa mihi est, quod cũ mediæ regionis homines ad res agendas nati sint, vt superiori capite diximus, omnes imperio se dignos arbitrantur: maxime tamẽ occidentales; qui quod animi magnitudine orientalibus præstant, nõ facile tyrannidẽ ferre possunt. quare aut reges ipsos legibus parere cogunt (quo nihil diuinius optari potest) aut tyrannos de imperio deturbant: & populi siue optimatũ imperia stabiliunt: quod ex historiarum lectione planius est, quàm vt egeat exemplis.

Conuersiones autem imperiorum, externæ sunt aut domesticæ: sic enim distingui necesse est. externa fit ab hostibus, aut ab amicis. hæc quidẽ cum Respublica sponte, nec vlla vi coacta, se alterius imperio permittit: vt Mediolanenses liberi ab imperio Germanorum, ducẽ Eriphrandum Angleriæ gentis nihil tale cogitantẽ acciuerunt, eiusque potestati se permiserunt. similiter Mammeluci, cæsis pluribus Sultanis, Campsonem Caramaniæ principem, externum ac ren tatem Aegypto præfecerunt. ita quoque Thebani ac Phocenses vrbem à se conditam, colonia deducta Platoni permiserunt,

Duplex imperio cõuersio.

xunt,

runt, vt eam arbitratu suo legibus informaret. sed hæc rarius accidunt; quia peregrinorū imperia difficillimè feruntur: id tamen armorum vi sæpe contingit, vt victi victoris imperia sequantur. sic Atheniensium popularis in Aristocratiam vi mutatus est à Lacedæmoniis duce Lysandro. idem iudicium est omnium. domestica verò conuersio duplex est. altera quidem sine vi, altera violenta. prior à recta deflectit ad prauam sine vlla vi, propterea quod ea est hominum natura, vt deorsum ad vitia labi consuescant. quid enim illustrius quinquennio Neronis? quid Salomonis adolescentia diuinius? quid Caligulæ initiis præclarius? contrà verò quid fine turpius? cùm enim ad vitiorum extremum peruenerunt, inde sursum reuocari sine maxima vi non possunt: quo fit vt regnum in tyrannidem, Aristocratia in Oligarchiam, Democratia in Ochloceatiam, sine vlla vi fere semper mutatæ sint. at conuersio tyrannidis in popularem statum semper violenta fuit, scilicet cæso tyranno: eo tamen sine liberis mortuo, quod sæpe contigit, optimates imperium suscipere solent, veriti ne rursus in tyrannidem recasuri sint. primum igitur Rempublicam summa æquitate ac iustitia moderātur, vt initia rerum gerendarum præclara esse consueuerunt. sed inter optimates, qui amicis, vel gratia, vel opibus, vel rerum gestarum laude præstāt, magistratib. etiam & imperiis superiores

riores esse conantur. atq; hinc Oligarchia, quã Cicero factionẽ vertit, cùm pauci multorum opes & honores malis artibus inuadũt. ex quo potẽtiorum inter ipsos cõiurationes, ac cædes patrantur; quousque plebs, imperium pẽrta sa sceleratorum, facile diffidentes inuadit, spoliat, occidit, sic tandem statu factiosorum mutato, sequitur popularis. nam populus recuperata libertate, facile persuaderi se patitur hominum popularium oratione, vt adepta libertate fruatur. ac fere fit vt plebs à cæde tyrannorum, ad aliud extremum, id est ad popularẽ potestatem, velut impetu feratur, hoc etiam natura quodammodo insitum est, vt inuitus nemo pareat, at ne iusta quidem præcipiẽti, sed aut sponte duci, aut imperare vicissim ac parere velit. igitur noua Reipublicæ forma cõstituta, populus imperia cupit à se peti, vt singuli, tum priuati, tum magistratus, vniuersæ multitudini obsequantur. Illud autem fere semper contigit, vt post adeptam de hostibus victoriam, factiones & optimatum status abirent in populares, aut hi vicissim in ochlocratias: contra verò acceptis offensionibus, à populo ad optimates imperia relaberẽtur: vt confecto bello Tarentino, magistratus omnes plebi communicari cœperunt. at Punico bello cum Annibal Italiam armis quateret, Tribuni languere: eo victo & Antiocho magno, Tribuni furere, plebs insurgere, agros poscere. consimiliter

Athenienses non ante imperium populare stabilierunt, quàm victis Persis ad Salaminem: ac eo ipso tẽpore quo à Syracusiis victi sunt, imperium ad quadraginta optimates rediit. contra verò Syracusii ex eadem victoria, popularẽ statum arripuerũt, vt Diodorus scribit. ratio est in promtu. plebs enim velut indomita bellua, rebus prosperis insolentius exultat: aduersis repentè deiicitur: & ex euẽtis cõsilia metitur. at optimates qui periculo sũt propiores, velut in tempestate gubernacula suscipiũt, Cùm igitur populus temerè, ac nulla prudentia feratur ad res agendas, facile est oratoribus imperitæ plebis animos quo velint impellere, ac deducere vnde velint: tum vt quisq; excelso est ingenio & gloriæ cupido (neque enim in languentibus animis, sed in erectis mentibus, ac maximis ingeniis dominandi cupiditates oriuntur) ita plebem conuiuiis, largitionibus, & spectaculorum voluptate pascit. vt honores & imperia nullo suo merito consequantur. at si quis intercedere velit, muneribus corrumpitur, aut falsis criminibus accusatus, de vita, vel de sententia decedere cogitur. sic Ephesii, Hermodorum: Athenienses, Aristidem ac Thucydidem: Romani Camillum, Rutiliũ, Metellum, Ciceronem eiecerũt. his exactis, populus quasi victor de virtute triumphare, accusatorib. honores & magistratus prorogare; qui cum imperii dulcedinẽ diu gustarunt, tot ac tãtis opi-

bus

bus & præsidiis potentiam itab[ilitant] vt ab im-
perio nunquam diuelli posint. id autem fere
semper cõtigit in popularib. imperiis, vt plebs
eos haberet tyrannos, quibus se, Remque pu-
blicam commiserat. atque hunc in modum
Corinthii, Cypselum tyrannum pertulerunt:
Syracusii Dionysium: Athenienses, Pisistratũ,
Leontini, Panætium: Argiui, Phidonem: Agri-
gentini, Phalaridem: Romani, Cæsarem: Lu-
censes, Castrutium: Pisani, Fagiolam: Medio-
lanenses Napum Toresanum. Senẽses, Pandul-
fum: Florentini, ducem Athenarum. vt autem
ereptum populo imperium facilius retinerent,
detestabiles tyrannidis artes excogitarunt, quę
tametsi à multis intelliguntur, à plurib. tamen
intelligi vtile est, vt quoquo modo caueri pos-
sint. primum satellites & quidem barbaros ac
peregrinos, ad corporis custodiam adhibent:
propugnacula muniunt; arces occupant, fero-
cissimos quosq, interficiunt: potentiores quasi
eminentia papauera truncant: peregrinis ho-
nores ac præmia largiuntur: sodalitates & col-
legia tollunt: ciuium amicitias omnino diri-
munt: discordias inter nobiles ac plebeios oc-
culté serunt: deinde ex eorum iniuriis ac mu-
tuis cædibus silenti implent: ὠτακουστὰς & ex-
ploratores vbique collocant: honestis artibus
ac disciplinis bellum indicunt: plebem labore
ac propugnaculis ædificandis, ne otium ad al-
tiores animi cogitationes habeat, occupãt: bel-

la pecuniæ cogendæ causa suscipiunt, & externo milite vtuntur: oblatas inducias, aut pacis actiones simulant: nouos magistratus & honores excogitant, eaq; pretio addicunt, vt plures habeant obligatos: fures & improbos publicis muneribus ac tributis exigendis præficiunt, vt eorum opera, populi opes ac sanguinem exugant: postea verò quàm fures diu saginarunt, ad supplicium trahi iubent, nihil autem miserius, quàm cùm plebs imperita magna cum voluptate supplicia spectans, tyranni æquitatem laudat. hoc indignius ac sceleratius, quòd impietatem religionis specie tegit, templaq; deorum fingit se reuereri, vt ore ipso ac vultu simulachrum virtutis præ se ferre videatur. quæ omnia duobus omnino arcanis sunt comprehēsa: primum est vt populo sibi nocendi omnem adimat potestatem: alterum vt etiam eripiat volūtatem. potestatem adimit ablatis opibus, armis ac præsidiis: neq; vero tyranni potestas augetur, quin plebis opes & commoda minuātur: non aliter quàm cætera membra tabescūt, vt Adrianus de fisco dicebat, cum lien intumescit. nocendi voluntatem eripit, inimicitias ac discordias occultè serendo: ne cùm ciues sibi diffidunt, conspirare vllo modo possint: postremò facit vt nihil omnino aliud quàm tyranni voluptatibus parêre condiscant. Sed vt malus custos est diuturnitatis metus, ait Cicero, sic nulla tyrannis diuturna esse potest. nam domestica

ftica vi facile collabitur: quia vnũ omnes metuunt ac oderunt; vnus omnes metuit & odit: qui verò illum occiderit, in maxima & gratia futurus est & gloria. facilius etiam externa vi dissoluitur, quia boni ciues in quibus summa fides esse debuerat, cum hostibus ad vnius tyranni exitium mirabiliter conspirant. itaque Aratus ac Timoleon breui tyrannos innumerabiles fregerunt. ea verò tyrannis quam Dionysius vinculis adamantinis se colligasse iactabat, paulò pòst á Dione familiari dissoluta est. nec ita pridem Ludouicus Sfortia ab iis ipsis quibus plurimũ confidebat proditus est, ac de imperio turpiter deiectus. Sed plurimum refert vtrũ Respublica interiore malo, an externa vi corruat. vt enim quædam res à natura sic temperatæ sunt, vt nunquam interituræ videãtur: quædam verò tam malè sibi cohærent, vt solo flatu dissipari possint: ita quoque Respublica quo melius est ab ortus sui primordio temperata, eò facilius vim externam repellit: à se ipsa verò difficillimè labefactatur. Illud tamen admonẽdi sunt qui in Rerumpublicarum administratione versantur, seruitia veterum, de Republica sublata, religiones recentium inuectas, & clientelarum ac feudorum iura conuersionum occasiones incredibiles peperisse, quæ veteribus ignota fuerunt. olim quidẽ metus erat, ne serui ad pileum vocarentur, & Rẽpublicam perturbarent, vt apud Tyrios, Sicu-

los, Romanos, maximas clades ciuitatibus intulerant: postea verò quàm tyrannides grassari cœperunt, seruorum libertas augeri visa est, ac dominorum imminui potestas, maximè Tiberii temporibus, qui statuam seruis asylum proposuit: vt apud Ephesios Dianæ templum: apud Athenienses Thesei sepulcrum: apud Cyrenenses statua Ptolemæi. postea necis potestas dominis est erepta temporibus Adriani: ac tyrannide premente, serui à dominis cœperunt metui, ne illos apud Tyrannum maiestatis incusarent. postea Christiana libertas secuta, non putauit humanum, seruos quasi bestias operis ac vinculis vrgere: partim etiam metuentes Christiani, ne in Paganorum potestatem deliberentur serui eiusdem religionis, eos assiduè manu mittebant. atque hæc quod in promptu sunt testibus non egent; quæ sequuntur, ex obscuris antiquitatibus eruenda fuerunt. quia cùm seruitia nulla sint, quando desierunt, intelligi non facile potest, vt ex eo conuersiones imperiorum hauriamus, extant enim leges Caroli Magni, Ludouici Pii, ac Lotharii, de seruis, in libro legum Caroli Magni, & in libris legum Longobardorum. sunt etiam de seruis & ancillis fugitiuis constitutiones Gulielmi regis Siciliæ ac Neapoleos, & Friderici II. Imper. in placitis regni Neapolitani. vixit Fridericus anno 1212. sunt & Alexandri III. Pontificis, Vrbani III. Innocentii III. decreta de coniugiis seruorum.

rum. Alexander creatus est Pontifex anno 1158. Vrbanus 1185. Innocentius 1198. igitur à temporibus Friderici esse desierunt. nam Bartol. ad legem hostes: de captiuis scribit, suo tempore seruitia nulla fuisse, ac iampridem desiisse, nec homines Christianis moribus vsquam vendi. vixit autem anno 1309: idque Panormitanus animaduersione dignum scribit. Illud etiam non minus omittendum quod in Curiæ monimentis legi, decreto Senatus Catalaunensem Pontificem prohiberi, quo minus feudum possidere aut seruos etiam consentiente capitulo manumittere, decretum est anno 1272. antea quidem seruile bellum Hispanias grauiter afflixerat. sub Aurelio Alfonsi regis filio, anno salutis 1281. ac mihi fit verisimile Christianos Arabum exemplo seruitia sustulisse: propterea quòd Muhamedes, vel potius Homarus, seruos suæ religionis ad pileum omnes vocauit. quod in imperiis Christianorum graues tumultus commouit, vt videre est in legibus Caroli Magni de coniurationibus seruorum, lib. 2. cap. 7. concessa libertate secuta est miserāda illa, quæ Respublicas euertere solet, inopia: hinc furta, latrocina, cædes, & publicæ mendicantibus merces constitutæ. Religionum quoq; varietas imperia cœtusq; hominum vehementer labefactauit: quæ olim ab omnibus æque colebantur, præterquam à Iudæis. hinc igitur infinitæ Rerumpublicarum conuersiones: ac plerique

sola religionis specie maxima regna inuaserũt: Arabes, inquam, Persæ, Mauri, Pontifices, Romani. nam Iosippi gens imperium Mauritaniæ Marinis ademit, eo modo quo Ismael Persarum regnum concionibus & religionis specie recuperauit. id quoque tentauit Carolus V. in Germania, vt nuper quidam apud nos. Ipsi Pontifices Romani non modo Vrbem, sed etiam Latium, Picenum agrum, Vmbriam, Flaminiam, Æmiliam, cum magna Hetruriæ parte: neque hæc tantùm, verumetiã regna Siciliæ, Neapoleos, Aragoniæ, Angliæ suæ ditioni, vectigalibus imperatis, subiecerunt. legi, nec sine admiratione legi, quæ & qualia essent ecclesiæ Romanæ prædia: quæ beneficia seu feuda: quæ vectigalia regibus imperata: ac professiones Pōtificibus factas ab iis quos dixi Regibus. quæ mihi spectanda exhibuit ex archetypis Vaticani descripta, Carolus Mota collega meus antiquitatis studiosissimus, ac optimus interpres. Quinetiam Gotofridus Bulionus, Syriam vtranque suis armis subactam, Pontificum Romanorum beneficio tulit acceptam. In quo videtur principum Africæ exempla secutus, qui regna, imperia, vitam, & fortunas omnes Pontificibus Ismaelitarum accepta ferebant.

Conuersiones Rerumpubli.

His explicatis, videamus vtrum ex numeris Pythagoricis, conuersiones imperiorum haberi possint. absurdum sanè mihi videtur quòd Plato Rerumpublicarum exitus & vicissitudi-

nis

nis sola numerorum potestate metitur. tametsi enim Deus immortalis, omnia numeris, ordine ac mensura mirabili colligauit: non tamen numerorum viribus, multò minus fato tribuendum est, sed maiestati diuinæ, quæ ipsa, vt Augustinus scribit, fatum est, aut nullum omnino aliud existit. itaq; cùm Aristoteles causis consequentibus omnia tribueret, Platonis numeros irrisit, lib. 5. de Republica, quo nihil melius est in tota illa disputatione, aut accuratius ab eo tractatum. causas autem conuersionis multas affert, quæ mihi videntur generibus omnino contineri: sunt autem iniuria, honor, metus, contemtus, nimiæ paucorum opes, nimia multorum inopia quæ quod ab illo copiosè disputata sunt, omitto. sed cùm Plato in illa Republica quæ propriè Socrati tribuitur, modis omnibus prouidisse fingatur, ne quis alteri vllam iniuriam inferret, ne quis alium metueret aut contemneret, néue honoris aut lucri causa Rempublicā perturbaret: postremò pestes illas antiquissimas ciuitatum, scilicet opes & inopiam, de sua Republ. summouisset: non poterant illa quæ sunt ab Aristotele allata, interitum Reipublicæ afferre, si demus talem esse quā nulla melior fingi potest, interitum tamen sentiet, inquit Socrates, sua ipsius vetustate: quoniam eiusmodi est omnium rerum natura. miror tamen cur Plato, qui mundū diuina bonitate perpetuum fore putauit, alioqui suopte

carum ad numeros collata.

morbo ac ſenio ruiturum : non etiam de optimo Reipublicæ ſtatu idem iudicarit. *Platonis* interpretes exitium Reipublicæ tum demum fore tradiderunt : cum harmonia numerorum labefactaretur: nō igitur eſſet optimus ille ſtatus, quem Socrates animo concipiebat, ſi morbo interiore, aut concentu perturbato Reſpublica ruitura ſit. illud autem numeris acceptū ferre abſurdum videatur. vt enim numeri malè ſibi cohærentes diſcrepantiam ingratam efficiūt; propterea quòd ex his ſoni cōflati miſceri non poſſunt, & cùm alius alium pellat, vtriq; vi quadam aures ſubire conantur concẽtu verò ſonorum ſuauiter confuſo, id eſt cùm rationi congruentibus numeris apte miſcentur, nihil diſcrepare poteſt: ſic Reſpublica ſuaui ſemper concentu temperata confuſaque, vbi nullum diſſidium, nulla ſonorum diſcrepantia eſt, neque ex hypotheſi eſſe poteſt, non video quomodo labefactari queat. Quare falſum eſt quod ait Foreſterus, voluiſſe Platonem Reſpublicas initio bene conſtitutas, & eam præſertim quam nobis propoſuit ad imitandum, temporis decurſu veluti numeros initio bene ſibi congruentes, paulatim diſcrepare: idq; fieri putat, cùm à ſeſqui tertia ratione diſceditur. ſed ab eo tam multa peccantur, vt quid maximè, dici non poſſit, primum quòd rationes harmonicas tripla & quadrupla ratione connectit, quę paribus & imparibus numeris dupla triplaque ratione

ratione debent copulari, vt ipſa numeri nuptialis natura docet. itaque ſuauiſſimus ac primus omnium concentus, cum ab vnitate diſceſſeris, eſt ea quæ ratio ſeſquialtera dicitur duorum ac trium, quæ nullo interiecto medio copulantur. poſtea novem & quatuor, vehementer diſcrepant, quia ſine medio cohærere non poſſunt: igitur ſenarius vtrunque æqua ratione copulabit: & cum vtroque ſuauiter cõcinet. conſimiliter 27. cum 8. eadem ratione qua ſuperiores coniunguntur, duobus interiectis mediis, ſcilicet 12. & 18. nec ſi in infinitum progrediare iſto modo, vlla diſcrepantia futura eſt. itidem in ratione ſeſquitertia triũ & quatuor non quidem iuſta eſt harmonia, vt ille voluit: cùm neque veteres, neque noſtri concentum illum ferre poſſint, ſine tertia aut quinta, ſed tamen is concentus ſuam quoque ſeruabit venuſtatem, ſi, vt in prioribus intermedios numeros quæramus. quid enim ineptius quàm eandem rationem conſtituere trium ad quatuor, quæ eſt viginti ſeptem ad 64. demus igitur veram rationem inter vtrunque 36. & 48. idem erit proximi cuiuſque concentus ad alterum, qui eſt in trium ad quatuor. hæc autem harmonia concors perpetua futura eſt, etiam ſi in infinitum progrediare, vt ſi demus 243. & 1024. qui in numero nuptiali duplaq; ratione ſunt quadrati, in concentu æquè diſcrepabunt, ac viginti ſeptem & ſexagintaquatuor. ſin ra-

tiones medias inserueris; scilicet 324. 432. 576. 768. proximus quisque finitimo tam bene continet & cohærebit, quàm tribus quatuor; quia in omnibus sesquitertia ratio est. In hoc etiam vehementer labitur quod aliorum opinionem secutus, magnum Platonis numerum duodenarii cubum facit: quod quidem si verum esset, cur Plato altera parte lõgiorem quæri voluit? plerique ad hunc scopulum suam nauem affixerunt. Sed quoniam nihil obscurius ac difficilius Platonicis numeris videtur, nihil temerè affirmabo: illud tantùm quod ad conuersiones imperiorum pertinet, voluisse Platonem Respublicas quantumuis bene constitutas, etiam domestico vitio, vel externa vi certo quodam annorum decursu labefactari: vt adamas & aurum, tanta naturæ vi ac præstantia colligata sunt, vt cum per se ipsos violari non posse videantur, à se tamen violantur, id quod ex principiis cõstat: tum etiam externa vi, quia diuturnis ignibus, aut aqua chrysulca, paulatim effluunt & corrumpuntur. Sed mirum est ex omnibus Academicis tum Græcis tum Latinis, neminem hactenus numerorum præstantiam illam ac dignitatem, quæ ad statum imperiorũ pertinet, vllius ciuitatis exemplo docuisse: præsertim cum illud non modo pertineat ad status, sed etiam ad incrementa, conuersiones & exitus Rerumpublicarum: tum etiam Epicureos confiteri cogat, res humanas

non

non temerè ac fortuito, sed præpotēti Dei maiestate ac prouidentia gubernari. quod igitur ab aliis omissum est ac fortasse consulto prætermissum, breuiter complectamur. Hoc primum intueri licet, senarium perfectum numerum, feminas, septenarium verò mares immutare: tum etiam vtriusq; periculosos esse morbos, qui in septenarium ac nouenarium incurrunt & in tota rerum natura magnam esse talium numerorum potestatem: septimus quisq; annus, ait Seneca, ætati signum imprimit. hoc tamen de maribus dictum oportuit. ita quoque Rerumpublicarum conuersiones, aut septenariis ac nouenariis multiplicatis, aut eorū quadratis in se ductis, aut perfectis, aut sphæricis numeris, contingere, non sine admiratione variis exemplis animaduerti. hominum quidem interitus, in septenarios ac nouenarios incurrere, nemini dubium est in eam rem penitus intuenti: Vt 14. 18. 21. XXVII. XXVIII. XXXV. XXXVI. XLII. XLV. XLIX. LVI. si verò septenarius cum nouenario concurrat, annum periculosissimum esse omnis antiquitas comprobauit. hinc Augustus in quadam epistola gratulatur amicis, quod annum 63. quem ipse fatalem omnium seniorum appellat, securus euasit. proximus est 70. quo mortuus est Petrarcha, eo die quo natus erat in orbem recurrente. deinde 72. quo mortuus est Epicurus, qui tanto studio suæ saluti consulebat. hunc sequitur LXXVII. quem

quem fere attigit Augustus; impleuit Fridericus III. hic annos LIII. ille LVI. imperauit. vterque mortuus est 14. Cal. Septemb. sequens quadratus est nouenarii 81. quo mortuus est Plato, eodem die quo in lucem venerat recurente. neque hunc numerum egreditur David, cum describit hominum vitam pauci ad LXXXIV. accedunt, qui septenario duodecies ducto coalescit. atque hunc annum impleuit Theophrastus, qui moriens de natura quæstus est breue sibi vitæ spatium, longum cornicibus dedisse. hoc quoque anno Paulus III. & IV. Pontifices mortui sunt. sunt tamen qui nonagesimum, id est, nouenarios decem expleuerunt: vt Fr. Philippus. Io. Apostolus vixit nouem & nonaginta, vt historia testatur. D. Hieronymus vnum & nonaginta vixit, id est XIII. septenarios. quin etiam illi ipsi qui diuturnum illud tempus vixerunt, quod in libris nostris ac literis testatum habemus, septenarios aut nouenarios fere omnes expleuerunt. Lamechus septingentos septuaginta septem annos vixit. Methusala nongentesimum ac septuagesimum attigit. Abrahamus 175. id est 25. septenarios impleuit. Iacobus 147. id est 21. septenarios. Isaacus 180. id est nouenarios 20. ac tametsi violenta mors interdum ob violentos fortasse radiorum, concursus & traiectiones contingat: sæpius tamen in septenarios aut nouenarios incurrit, nisi diuina voluntate natura

pro-

prohibeatur. moriuntur enim innumerabiles anno LXIII. Aristoteles, Chrysippus, Bocatius, D Bernardus, Erasmus, Lutherus, Meláchthon, Siluius, Alexander, Iac. Sturmius, Nicol. Cusanus Th. Linacer; omnes affecti morbis: eodem anno Cicero cæsus est, Alexander Pont. max. 72. venenum maleficum hausit. Isocrates nonagesimo nono accepta clade Cherronensi seipsum inedia peremit. Plinius quinquagesimo sexto suffocatus, Cæsar occisus, Oecolampadius mœrore contabuit anno 49. Atticus inedia septuagesimo septimo. Idem igitur iudicium adhibeamus in conuersionib. Rerumpublicarum: sed ita vt quadratos & cubos septenarii ac nouenarii; aut alterutrius cubum vel quadratum in radicem alterius ducamus: aut etiam perfectum numerum: aut denique sphæricos & solidos cubos magno numero cóprehensos. postremo quadratú & cubum duodenarii, qui ab Academicis magnus numerus Platonis appellatur. Quadrati quidem septenarii ac nouenarii XLIX. LXXXI. cubi CCCXLIII. DCCXXIX. quadratus septenarii ductus in radicem nouenarii 441. & nouenarii quadratus in radicem septenarii 1067. perfectus numerus 496. nam 6. & 28. perfecti minores sunt: reliqui perfecti centum & octo millia superant, ac maiores sunt quàm vt ad Respublicas accómodari possint. quadratus duodenarii centum & quadragintaquatuor cubus 1728.

1728. quem numerum annorum nulla Respublica superauit. quare numeri maiores reiiciẽdi erunt. Sphærici numeri magno numero cõprehensi quatuor sunt; puta 125. 226. 625. 1295. Hac numerorum paucitate in tam infinita multitudine, qui neque perfecti sunt, neq; quadrati, neq; cubici: aut tales quidem, sed ex paribus digitorum, non ex imparibus compositi: aut etiam ex imparibus, sed non ex septenariis aut nouenariis, qui in infinita multitudine sunt admodũ pauci: licet mirabiles omniũ pene Rerumpublicarum conuersiones intueri. Ac primum vt auspicemur à cubo duodenarii, quem Academici nonnulli magnum & fatalẽ numerum Platonis esse aiunt, reperiemus monarchiam Assyriorum à Nino rege vsque ad Alexandrum Magnum, hunc numerum ad vnguem impleuisse, ex ipsius Philonis, quem Melanchthon, Funccius, ac doctissimi quinque sequuntur, opinione. neque verò longius repetendum est, quàm à Nino, à quo Diodorus, Herodotus, Ctesias, Trogus, Iustinus auspicantur: propterea quòd primus imperandi formã stabiliit, ac Babylonem condidit. Assyriorum verò & Persarum verius est vt vna sit, quàm monarchiæ plures: aut Chaldæorum, Medorum, ac Parthorum monarchias ab Assyriis & Persis diuellere oportet: qui tamen eiusdem pene regionis incolæ sunt ac ciues. Alexander verò iure monarchiam nouam efficit, cum ab Euro-

pa

pa in Asiam homo plane peregrinus, nouum genus hominum transmiserit, Darii copias deleuerit, mores denique ac leges immutarit. sed hæc suo loco. Rursus ab eluuionibus aquarum, vsq; ad euersionem templi ac Reipublicæ Hebræorum, numerantur anni à Philone 1717. Iosippus ducentos amplius; alii multò pauciores complectuntur. putem ego tum ex historiarum veritate, tũ etiam ex ipsius numeri magni præstantia, 11. annos ad Philonis calculum addi oportere, vt duodenarii cubo nihil desit, aut supersit. nam eo ipso tempore defecit Ægyptus à regibus Assyriorum: Scythæ Asiam minorem inuaserunt: Pisistratidæ ab Athenienfibus; Tarquinii à Romanis eiecti sunt. Ex eo quoq; Danielis hebdomades plurimum illustrantur. cùm enim maxima sit inter omnes scriptores varietas de natiuitate Christi: Philo tamen qui omnium antiquorum certissimus habetur, colligit annorum tria millia 993. cui Lucidus tres adimit; Io. Maria sex addit, idque ex multis coniecturis, quibus magis assentior, propterea quòd numerus ille est ex quadratis septenarii ac nouenarii multiplicatus, puta ter mille 999. mirum in modum congruens conuersionibus rerum maximarum, quæ postea secutæ sunt, tum etiam Christi mors ea ratione incidit in annum mundi quater millesimum. quo sane pertinent septuaginta Danielis hebdomades quæ annos capiunt CDXC. quod si auspi-

cemur

cemur ab anno ſeptimo Darii Longimani propterea quod Eſdras tum miſſus eſt Hieroſolymam Reipubl. conſtituendæ cauſa, id eſt, anno ſexto ante tempus Hebdomadarum: ſenarius ille ſolus inter digitos perfectus, cum hebdomadibus LXX. id eſt, ſepties ſeptuaginta annis (diem enim pro anno ſumit ſcriptura) conficit alium numerum perfectum CDXCVI. qui mirabiliter congruit conuerſionibus Rerumpublicarum, quod vt planum fiat, ne incertis coniecturis ducamur, exempla ex Romanorum faſtis conſularibus, quibus nihil certius eſſe poteſt, eruamus. nam ab V. C. vſq; ad eum annum quo Iulius Octauianus victo ad Actium Antonino primus à Senatu Auguſtus eſt appellatus, ac totius orbis imperium ei delatum, anni ſunt DCCXXIX. cubus nouenarii ab Auguſto ad Auguſtulum, qui poſtremus Romanorum Imperator in Faſtis appellatur (eſt enim ab Odoacre rege Gothorum eiectus) anni ſunt CDXCVI. perfectus numerus. ab V. C. vſque ad imperii euerſionem illam, numerus annorum quadratus eſt, ſcilicet M C C X X V. & ex integris ſeptenariis conſtans. M. Varro apud Cenſorinum ſcribit, Vectium augurio nobilem audiſſe cùm diceret, quoniam annos CXX. incolumis prætereuſſet, pop. Rom. ad M. & CC. peruenturum. totidem annos comperio à Nino vſque ad Arbacem primum regem Medorum, Funccius tres amplius annos complectitur: alii

pau-

pauciores sed illud mirabile nobis visum est, quod non solum ab Augusto ad Augustulum: sed etiam ab exactis Vrbe regibus vsque ad Cæsarem Dictatorem idem numerus annorum CDXCVI. recurrit. neque id tantum, verumetiam à Constantino Magno ad Carolum Magnum, quo anno primum Imperator Romæ creatus est, anni CDXCVI. ab Onuphrio studiosissimo Romanæ antiquitatis colliguntur. tametsi magnā temporum, nullā numerorū rationē haberet. neque id solum, verumetiam ab Alba condita vsq; ad eius euersionem, a Tullo Hostilio, nec plures sunt, nec pauciores anni CDXCVI. hoc etiā amplius quod à Saule primo rege Hebræorum, vsque ad captiuitatē numerantur anni CDXCVI. tametsi Genebrardus tres addat; Græcus verò decem, Talmudici cētum fere detrahāt: sed sui dicti nullam necessariam afferunt rationem, à reditu populi, & secunda templi constructione sub Zorobabele, vsq; ad eum annum, quo Herodes à Senatu rex appellatus, sunt anni CDXCVI. consimiliter ab Arbace primo rege Medorum, vsque ad Alexandrum Magnum CDXCVI. regnum verò Macedoniæ à Carano primo rege vsque ad obitum Alexandri, totidem annos capit. Funccius octo detrahit. alii XII. addunt, placem ego medium esse feriendum plura tamen huius numeri conuersionum argumenta proferemus in Republ. Gallorum. constat autem numero Da-

nidis, senatioq; perfecto perfectus euadit: præterea solus in magno numero ex nouenariis & septenariis conflatur, vnitate vtrobique deficiente; atque hic numerus est quem veteres innuere voluerunt, cum dicerent Rerumpublicarum periodum esse annorum D. cum nullam vim numerorum perficeret. est enim numerus ille ineptus ad rerum humanarum aut naturalium conuersiones. quippe nec perfectus, nec quadratus, nec cubicus, nec sphæricus, neque ex nouenariis aut septenariis, neque ex eorum radicibus aut quadratis conflatus. si quis autem diligentius animaduertat bella ciuilia Romanorum, secessiones plebis, ac cædes ciuiũ inter ipsos, reperiet annorum numerum septenariis, aut nouenariis, aut vtrisque constare. nam ab V. C. vsque ad regifugium, anni sunt CCXLIII. à regifugio ad parricidium, CCCCLXVIII. à regifugio ad secessionẽ plebis in montẽ sacrũ, anni XVIII. ad secundam LXIII. ad tertiã CCXXV. ad seditionẽ Gracchanã CCCLXXVIII. ab hac rursus ad bellum ciuile Marianũ, XLV. hinc ad alterum Cæsaris, VII. à parricidio ad bellũ ciuile Siculum, VII. hinc ad bellum ciuile Actiacum vltimũ VII. numeri omnes ex integris nouenariis aut septenariis aut ex vtrisq; cõflati. Vrbs autem ipsa capta est post eius conditionẽ anno CCLXIV. qui ex integris septenariis æque conficitur. ab V. C. vsque ad cladem Cãnensem, anni sunt DXXXIX. qui numerus ex

septua-

ſeptuaginta ſeptem ſeptenariis conflatur. tunc enim imperium Romanum pene deletum eſt. à clade Cannenſi ad Varianam, anni ſunt CCXXIV. ex integris æque ſeptenariis: & vtraque clades contigit IV. Non. Aug. Cõſimiliter Athenarũ mœnia ſolo exæquauit Lyſander anno ſeptimo ac ſeptuageſimo poſt victoriam Salaminiam. addit Plutarchus in Lyſandro, vtrunque contigiſſe ſexta die menſis Munichionis. Ita quoq; Pœni cum anno Chriſti DCCVII. Roderici regis anno ſeptimo Hiſpanias inuaſiſſent, anno poſt ſeptingenteſimo ſeptuageſimo eiecti ſunt, vt ex ipſo Tarapha Hiſpano ſcriptore colligitur. De cubo ſeptenarii multa quoque ſunt exempla: eſt enim numerus ille à Moſe in magno Iubilæo conſtituendo ſelectus. itaque à victoria Iudæorum aduerſus Amanum auxilio Heſteris, vſq; ad victoriam aduerſus Antiochum, anni ſunt CCCXLIII. & vtraque victoria obtigit III. Idus Mart. qui Hebræis Adar dicebatur. ex quo Hebræi hunc diem magno habent in honore. totidem anni ſunt ab Auguſto, ex quo imperium ſolus obtinuit, vſque ad Conſtantinum Magnum, cùm ſolus imperium accepit. Regnũ Perſarum à Cyro vſque ad Alexandrũ ſtetit annos CCX. qui numerus ex integris ſeptenariis XXX. conflatur. totidem annos imperarunt Longobardi. Paulus Diaconus tres annos detrahit, qui reſtant vſque ad necem Deſiderii: tandiu Galetum tenuerunt Angli. Reges Syriæ & Aſiæ mi-

noris à Nicanore primo rege vsq; ad Philippũ vltimum, totidem annos imperarunt. Ab exitu Hebræorum ex Aegypto vsq; ad euersionem templi ac Reipublicæ, numerantur anni nongenti, qui numerus ex duobus quadratis nouenario ac centenario in se ductis conflatur. non plures sunt ab Euristhene primo rege Lacedæmoniorum, ad Nabyda tyrannum; quem Philopœmen de imperio deiecit, ac statum Reipubl. Laconicæ omnino immutauit. Lycurgi verò leges sublatæ sunt, ac Lacedæmonii Achæorum mores accipere coacti, anno post DLXVII. quã latæ fuerunt à Lycurgo: numerus ex quadrato nouenarii in septenarium ducto. Ptolemæi verò à Lago vsq; ad Augustum, qui Aegyptum in prouinciæ formam redegit imperarunt annos CCXIV. qui ex integris septenariis constat. Hæbreorum Respublica iacuit annos septuaginta: totidem annos imperiũ Græciæ tenuerunt Athenienses, vt scribit Appianus. Gothi à Theodorico primo rege, vsque ad Totilam, regnarunt annos septuaginta septem: vt Onuphrius in Fastis scribit Lacedæmonii XII. annos Græcis omnibus imperarunt, auctore Appiano hunc quoque numerum magni numeri radicem expleuit Alexander Magnus: nã sex annos ante Darii mortẽ, totidem eo cæso imperauit: postea eius imperium, repẽte in plurima, veluti fulgur in partes desiliit. Ac ne uetera quærantur, domesticis vtemur exemplis, & exactis-

exactissima temporum collatione Ioan. Tilii cum Fastis coniuncta. Gallia Romanis paruit à Cæsaris extrema de Gallis victoria, vsque ad Marcomerum ducem Francorum (cuius opibus freta Valentiniano tributum imperanti denegauit) anno ccccxli. qui numerus ex quadrato septenarii ducto in nouenarium conficitur. hinc ad Vuaramundum nouem anni; ad eius regnum, ter nouem. ex quo verò dux est appellatus, vsque ad Pipinum, qui ex magistro palatii regnum inuasit pulso rege Hilderícho, anni sunt cccliii. cubus septenarii. à cæde Syagrii, qui Romanorum vltimus Galliæ præfuit, vsq; ad Capetum; qui genere Gallus, tametsi negat Germani, natione Andegauus. imperium Francis ademit, perfectus est ille numerus. CDXCVI. ab Vuaramundo vsque ad Capetum, anni DLXVII. numerus ex quadrato nouenarii in septenario ducto rursus ab Vuaramundo vsque ad Hugonis Magni, ac principum defectionem à rege Ludouico IV. ipsiusque captiuitatem, anni sunt dxii. solidus cubus. hinc ad alteram Caroli Burbonii defectionem à Francisco, eiusq; captiuitatem, quadratus est dupli duodenarii, puta dixxvi. totidem quoque numerantur à Capeto, ad sacrum hoc funestumq; bellum, quod ciuili sanguine nuper gestum est. nec plures sunt nec pauciores à captiuitate Caroli ducis Lotharingi (quem Capetus de legitima regni successione cõpulit in carcerem Au-

seliorum) ad Carolum illum Lotharingū, qui regiam potestatem adeptus, Capeti stirpem Aureliorum carceribus conclusit: & vtroque tempore infelix Aurelia fuit genti Lotharingorū. consimiliter à Carolo Simplice, quem bona fide Peronam profectū, Hebertus comes captiuum detinuit, vsque ad Ludouicum minimè omnium simplicem, qui tamen sua se voluntate, vel potius temeritate Peronam contulit, & in eadem arce captiuus est à Carolo Comite retentus, annos habemus dxl. numerum ex integris nouenariis constantem. rursus à Capeto vsque ad Caroli octaui memorabilem in Italiam expeditionem, perfectus est ille numerus cdxcvi. ab euersione imperii Longobardorum, & Insubria à Carolo Magno capta, vsq; ad consimilem expeditionem, & Insubriam à Ludouico XII. receptam, plane cubus est nouenarii, scilicet dccxxix. anni, quibus temporibus Respublica Venetorum grauissimas glades accepit. docuimus Venetos ante Carolum Magnum stabile imperium nullum habuisse, sed pactis Nicephori & Caroli Magni libertatem accepisse. steterat igitur Respublica Venetorū anno dccxxix. cùm eius euersio pene secuta est. eodē enim tempore Maximilianus Imp. Ludouicus XII. rex Ferdinandus, Iulius II. Pont. in eius Republic. ruinam coniurarunt. quinetiā cum tot ac tantis hostibus Turcarum princeps ipsaque fortuna conspirare visa est. vrbs enim ita

plureis

phureis pulueribus fortuito accẽsis plurimum deformata est, ac auri vis infinita naufragio amissa. & quidem eo tempore Veneti lumen ingenii, consiliiq; sui magnificè ostentarunt. hoc etiam animaduersione dignum, quod à Godefrido, qui Persas memorabili clade fregerat, ac Syriam seruitute liberarat, vsq; ad Balduinum vltimum, qui captus est à Saladino anni sunt xc. numerus ex integris nouenariis constans. Græcorum quoque imperium Galli tenuerunt annos lxi. à Balduino scilicet vsque ad Palæologum. Pontificatum verò annos lxx. numerus vterq; ex integris septenariis. sed infinitus sim, si omnia persequar conuersionum momenta, his tamen propositis exemplis, licet iis qui abundant otio, rerum omnium publicarum conuersiones, ab incorrupta fide historicorum deriuare, & futura (quanquam cognita soli Deo) verius ac melius augurari, quam Cardani leuissimis & falsissimis coniecturis. putat enim ab extrema cauda Helices, seu maioris Vrsæ, omne magnum imperium pẽdere. vt cùm verticalis esset nascenti Romæ, illuc imperium detulerit: deinde Byzantium: postea in Galliam: inde in Germaniam desilierit. quæ tam vere sunt, quàm quæ de se ipse scribit in sua Genesi, nunquam esse mentitum, idque admirabile sibi videri affirmat. sed vir bonus hoc præstare debet ne mentiatur, id est vt Nigidius interpretatur, scienter falsum dicat: prudẽs verò ne men-

1728. quem numerum annorum nulla Respublica superauit. quare numeri maiores reiiciédi erunt. Sphærici numeri magno numero cóprehensi quatuor sunt ; puta 125. 226. 625. 1295. Hac numerorum paucitate in tam infinita multitudine, qui neque perfecti sunt, neq; quadrati, neq; cubici : aut tales quidem, sed ex paribus digitorum, non ex imparibus compositi: aut etiam ex imparibus, sed non ex septenariis aut nouenariis, qui in infinita multitudine sunt admodũ pauci : licet mirabiles omniũ pene Rerumpublicarum conuersiones intueri. Ac primum vt auspicemur à cubo duodenarii, quem Academici nonnulli magnum & fatalé numerum Platonis esse aiunt, reperiemus monarchiam Assyriorum à Nino rege vsque ad Alexandrum Magnum, hunc numerum ad vnguem impleuisse, ex ipsius Philonis, quem Melanchthon, Funccius, ac doctissimi quinque sequuntur, opinione. neque verò longius repetendum est, quàm à Nino, à quo Diodorus, Herodotus, Ctesias, Trogus, Iustinus auspicantur: propterea quòd primus imperandi formã stabiliit, ac Babylonem condidit. Assyriorum verò & Persarum verius est vt vna sit, quàm monarchiæ plures : aut Chaldæorum, Medorum, ac Parthorum monarchias ab Assyriis & Persis diuellere oportet: qui tamen eiusdem pene regionis incolæ sunt ac ciues. Alexander verò iure monarchiam nouam efficit, cum ab Euro-

pa

pa in Asiam homo plane peregrinus, nouum genus hominum transmiserit, Darii copias deleuerit, mores denique ac leges immutarit. sed hæc suo loco. Rursus ab eluuionibus aquarum, vsq; ad euersionem templi ac Reipublicæ Hebræorum, numerantur anni à Philone 1717. Iosippus ducentos amplius; alii multò pauciores complectuntur. putem ego tum ex historiarum veritate, tũ etiam ex ipsius numeri magni præstantia, 11. annos ad Philonis calculum addi oportere, vt duodenarii cubo nihil desit, aut supersit. nam eo ipso tempore defecit Ægyptus à regibus Assyriorum: Scythæ Asiam minorem inuaserunt: Pisistratidæ ab Athenienfibus; Tarquinii à Romanis eiecti sunt. Ex eo quoq; Danielis hebdomades plurimum illustrantur. cùm enim maxima sit inter omnes scriptores varietas de natiuitate Christi; Philo tamen qui omnium antiquorum certissimus habetur, colligit annorum tria millia 993. cui Lucidus tres adimit; Io. Maria sex addit, idque ex multis coniecturis, quibus magis assentior; propterea quòd numerus ille est ex quadratis septenarii ac nouenarii multiplicatus, puta ter mille 999. mirum in modum congruens conuersionibus rerum maximarum, quæ postea secutæ sunt. tum etiam Christi mors ea ratione incidit in annum mundi quater millesimum: quo sane pertinent septuaginta Danielis hebdomades quæ annos capiunt CDXC. quod si auspicemur

cemur ab anno septimo Darii Longimani, propterea quod Esdras tum missus est Hierosolymam Reipubl. constituendæ caussa, id est, anno sexto ante tempus Hebdomadarum: senarius ille solus inter digitos perfectus, cum hebdomadibus LXX. id est, septies septuaginta annis (diem enim pro anno sumit scriptura) conficit alium numerum perfectum CDXCVI. qui mirabiliter congruit conuersionibus Rerumpublicarum, quod vt planum fiat, ne incertis coniecturis ducamur, exempla ex Romanorum fastis consularibus, quibus nihil certius esse potest, eruamus. nam ab V.C. vsq; ad eum annum quo Iulius Octauianus victo ad Actium Antonino primus à Senatu Augustus est appellatus, ac totius orbis imperium ei delatum, anni sunt DCCXXIX. cubus nouenarii ab Augusto ad Augustulum, qui postremus Romanorum Imperator in Fastis appellatur (est enim ab Odoacre rege Gothorum eiectus) anni sunt CDXCVI. perfectus numerus. ab V. C. vsque ad imperii euersionem illam, numerus annorum quadratus est, scilicet M C C X X V. & ex integris septenariis constans. M. Varro apud Censorinum scribit, Vectium augurio nobilem audisse cùm diceret, quoniam annos CXX. incolumis præterisset, pop Rom ad M. & CC. peruenturum. totidem annos comperio à Nino vsque ad Arbacem primum regem Medorum. Funccius tres amplius annos complectitur: alii

pau-

pauciores sed illud mirabile mihi visum est, quod non solum ab Augusto ad Augustulum: sed etiam ab exactis Vrbe regibus vsque ad Cæsarem Dictatorem idem numerus annorum CDXCVI. recurrit. neque id tantum, verumetiam à Constantino Magno ad Carolum Magnum, quo anno primum Imperator Romæ creatus est, anni CDXCVI. ab Onuphrio studiosissimo Romanæ antiquitatis colliguntur: tametsi magnā temporum, nullā numerorū rationē haberet. neque id solum, verumetiam ab Alba condita vsq; ad eius euersionem, à Tullo Hostilio, nec plures sunt, nec pauciores anni CDXCVI. hoc etiā amplius quod à Saule primo rege Hebræorum, vsque ad captiuitatē numerantur anni CDXCVI. tametsi Genebrardus tres addat; Græcus verò decem, Talmudici cētum fere detrahāt: sed sui dicti nullam necessariam afferunt rationem, à reditu populi, & secunda templi constructione sub Zorobabele, vsq; ad eum annum, quo Herodes à Senatu rex appellatus, sunt anni CDXCVI. consimiliter ab Arbace primo rege Medorum, vsque ad Alexandrum Magnum CDXCVI. regnum verò Macedoniæ à Carano primo rege vsque ad obitum Alexandri, totidem annos capit. Funccius octo detrahit. alii XII. addunt, puto em ego medium esse feriendum plura tamen huius numeri conuersionum argumenta proferemus in Republ. Gallorum. constat autem numero Da-

nidis, ſenatioq; perfecto perfectus euadit: præterea ſolus in magno numero ex nouenariis & ſeptenariis conflatur, vnitate vtrobique deficiente; atque hic numerus eſt quem veteres innuere voluerunt, cum dicerent Rerumpublicarum periodum eſſe annorum D. cum nullam vim numerorum perficerét. eſt enim numerus ille ineptus ad rerum humanarum aut naturalium conuerſiones. quippe nec perfectus, nec quadratus, nec cubicus, nec ſphæricus, neque ex nouenariis aut ſeptenariis, neque ex eorum radicibus aut quadratis conflatus. ſi quis autem diligentius animaduertat bella ciuilia Romanorum, ſeceſſiones plebis, ac cædes ciuiũ inter ipſos, reperiet annorum numerum ſeptenariis, aut nouenariis, aut vtriſque conſtare. nam ab V. C. vſque ad regifugium, anni ſunt CCXLIII. à regifugio ad parricidium, CCCCLXVIII. à regifugio ad ſeceſſionẽ plebis in montẽ ſacrũ, anni XVIII. ad ſecundam LXIII. ad tertiã CCXXV. ad ſeditionẽ Gracchanã CCCLXXVIII. ab hac rurſus ad bellum ciuile Marianũ, XLV. hinc ad alterum Cæſaris, VII. à parricidio ad bellũ ciuile Siculum, VII. hinc ad bellum ciuile Actiacum vltimũ VII. numeri omnes ex integris nouenariis aut ſeptenariis aut ex vtriſq; cõflati. Vrbs autem ipſa capta eſt poſt eius conditionẽ anno CCLXIV. qui ex integris ſeptenariis æque conficitur. ab V. C. vſque ad cladem Cãnenſem, anni ſunt DXXXIX. qui numerus ex ſeptua-

septuaginta septem septenariis conflatur. tunc enim imperium Romanum pene deletum est. à clade Cannensi ad Varianam, anni sunt ccxxiv. ex integris æque septenariis; & vtraque clades contigit iv. Non. Aug. Cōsimiliter Athenarū mœnia solo exæquauit Lysander anno septimo ac septuagesimo post victoriam Salaminiam. addit Plutarchus in Lysandro, vtrunque contigisse sexta die mensis Munichionis Ita quoq; Pœni cum anno Christi DCCVII. Roderici regis anno septimo Hispanias inuasissent, anno pòst septingentesimo septuagesimo eiecti sunt, vt ex ipso Tarapha Hispano scriptore colligitur. De cubo septenarii multa quoque sunt exempla: est enim numerus ille à Mose in magno Iubilæo constituendo selectus. itaque à victoria Iudæorum aduersus Amanum auxilio Hesteris, vsq; ad victoriam aduersus Antiochum, anni sunt cccxliii. & vtraque victoria obtigit iii. Idus Mart. qui Hebræis Adar dicebatur. ex quo Hebræi hunc diem magno habent in honore. totidem anni sunt ab Augusto, ex quo imperium solus obtinuit, vsque ad Constantinum Magnum, cùm solus imperium accepit. Regnū Persarum à Cyro vsque ad Alexandrū stetit annos ccx. qui numer⁹ ex integris septenariis xxx. conflatur. totidem annos imperarunt Longobardi. Paulus Diaconus tres annos detrahit, qui restant vsque ad necem Desiderii: tandiu Caletum tenuerunt Angli. Reges Syriæ & Asiæ mi-

noris à Nicanore primo rege vsq; ad Philippũ vltimum, totidem annos imperarunt. Ab exitu Hebræorum ex Aegypto vsq; ad euersionem templi ac Reipublicæ, numerantur anni nongenti, qui numerus ex duobus quadratis nouenario ac centenario in se ductis conflatur. non plures sunt ab Euristhene primo rege Lacedæmoniorum, ad Nabyda tyrannum; quem Philopœmen de imperio deiecit, ac statum Reipubl. Laconicæ omnino immutauit. Lycurgi verò leges sublatæ sunt, ac Lacedæmonii Achæorum mores accipere coacti, anno post DLXVII. quã latæ fuerunt à Lycurgo: numerus ex quadrato nouenarii in septenarium ducto. Ptolemæi verò à Lago vsq; ad Augustum, qui Aegyptum in prouinciæ formam redegit imperarunt annos CCXIV. qui ex integris septenariis constat. Hæbreorum Respublica iacuit annos septuaginta: totidem annos imperiũ Græciæ tenuerunt Athenienses, vt scribit Appianus. Gothi à Theodorico primo rege, vsque ad Totilam, regnarunt annos septuaginta septem: vt Onuphrius in Fastis scribit. Lacedæmonii XII. annos Græcis omnibus imperarunt, auctore Appiano hunc quoque numerum magni numeri radicem expleuit Alexander Magnus: nã sex annos ante Darii mortẽ, totidem eo cæso, imperauit postea eius imperium, repẽte in plurima, velut fulgur in partes desiliit. Ac ne uetera quærantur, domesticis vtemur exemplis, & exactis-

exactissima temporum collatione Ioan. Tilii cum Fastis coniuncta. Gallia Romanis paruit à Cæsaris extrema de Gallis victoria, vsque ad Marcomerum ducem Francorum (cuius opib. freta Valentiniano tributum imperanti denegauit) anno ccccxli. qui numerus ex quadrato septenarii ducto in nouenarium conficitur. hinc ad Vuaramundum nouem anni; ad eius regnum, ter nouem. ex quo verò dux est appellatus, vsque ad Pipinum, qui ex magistro palatii regnum inuasit pullo rege Hilderícho, anni sunt cccliii. cubus septenarii. à cæde Syagrii, qui Romanorum vltimus Galliæ præfuit, vsq; ad Capetum; qui genere Gallus, tametsi negãt Germani, natione Andegauus. imperium Francis ademit, perfectus est ille numerus. CDXCVI. ab Vuaramundo vsque ad Capetum, anni DLXVII. numerus ex quadrato nouenarii in septenario ducto rursus ab Vuaramundo vsque ad Hugonis Magni, ac principum defectionem à rege Ludouico IV. ipsiusque captiuitatem, anni sunt dxii. solidus cubus. hinc ad alteram Caroli Burbonii defectionem à Francisco, eiusq; captiuitatem, quadratus est dupli duodenarii, puta dlxxvi. totidem quoque numerantur à Capeto, ad sacrum hoc funestumq; bellum, quod ciuili sanguine nuper gestum est. nec plures sunt nec pauciores à captiuitate Caroli ducis Lotharingi (quem Capetus de legitima regni successione cõpulit in carcerem Au-

seliorum) ad Carolum illum Lotharingũ, qui regiam potestatem adeptus, Capeti stirpem Aureliorum carceribus conclusit: & vtroque tempore infelix Aurelia fuit genti Lotharingorũ. consimiliter à Carolo Simplice, quem bona fide Peronam profectũ, Hebertus comes captiuum detinuit, vsque ad Ludouicum minimè omnium simplicem, qui tamen sua se voluntate, vel potius temeritate Peronam contulit, & in eadem arce captiuus est à Carolo Comite retentus, annos habemus dxl. numerum ex integris nouenariis constantem. rursus à Capeto vsque ad Caroli octaui memorabilem in Italiam expeditionem, perfectus est ille numerus cdxcvi. ab euersione imperii Longobardorum, & Insubria à Carolo Magno capta, vsq; ad consimilem expeditionem, & Insubriam à Ludouico XII. receptam, plane cubus est nouenarii, scilicet dccxxix. anni, quibus temporibus Respublica Venetorum grauissimas glades accepit. docuimus Venetos ante Carolum Magnum stabile imperium nullum habuisse, sed pactis Nicephori & Caroli Magni libertatem accepisse. steterat igitur Respublica Venetorũ anno dccxxix. cùm eius euersio pene secuta est. eodẽ enim tempore Maximilianus Imp. Ludouicus XII. rex Ferdinandus, Iulius II. Pont. in eius Reipublic. ruinam coniurarunt. quinetiã cum tot ac tantis hostibus Turcarum princeps ipsaque fortuna conspirare visa est. vrbs enim cũ plures

plureis pulueribus fortuito accẽsis plurimum deformata est, ac auri vis infinita naufragio amissa. & quidem eo tempore Veneti lumen ingenii, consiliiq; sui magnifice ostentarunt. hoc etiam animaduersione dignum, quod à Godefrido, qui Persas memorabili clade fregerat, ac Syriam seruitute liberarat, vsq; ad Balduinum vltimum, qui captus est à Saladino anni sunt xc. numerus ex integris nouenariis constans. Græcorum quoque imperium Galli tenuerunt annos lxi. à Balduino scilicet vsque ad Palæologum. Pontificatum verò annos lxx. numerus vterq; ex integris septenariis. sed infinitus sim, si omnia persequar conuersionum momenta. his tamen propositis exemplis, licet iis qui abundant otio, rerum omnium publicarum conuersiones, ab incorrupta fide historicorum deriuare, & futura (quanquam cognita soli Deo) verius ac melius augurari, quam Cardani leuissimis & falsissimis coniecturis. putat enim ab extrema cauda Helices, seu maioris Vrsæ, omne magnum imperium pẽdere. vt cùm verticalis esset nascenti Romæ, illuc imperium detulerit: deinde Byzantium: postea in Galliam: inde in Germaniam desilierit. quæ tam vere sunt, quàm quæ de se ipse scribit in sua Genesi, nunquam esse mentitum, idque admirabile sibi videri affirmat. sed vir bon⁹ hoc præstare debet ne mentiatur, id est vt Nigidius interpretatur, scienter falsum dicat: prudẽs verò ne men-

dicium ei excidat, hoc est vt ille voluit, ignoranter falsum enuntiet. quid autem homini vel mediocriter perito eius artis quam ipse profitetur, aliud est mentiri nisi hoc est? cum enim intelligeret innumerabilibus populis & vrbibus hanc stellam verticalem fuisse ac semper futuram, adiecit Solem in vertice quoque meridiano vrbi nascenti esse oportere cum ea stella coniunctum ac tametsi vim illam in omnes eiusdem paralleli populos effundi fatetur, vni tamen loco imperium deberi tradit. atq; hoc modo cornicum oculos configere se posse putauit. sed cùm illa stella quinquaginta quatuor partibus absit ab Aequatore, & circulum Arcti cum describat, vt quantumcunque ex motu trepidationis declinet; x i i. partibus ab vrbis perpendiculo recedat, perpendicularē esse non posse planum est. doceamus, ne in meridiano quidem, nec, vt ipse scribit, cum Sole coniunctam esse potuisse; quod longitudine tantùm, & hora meridiana fiat oportet. id autem ex Varrone intelligi potest, qui, ut Plutarch. scribit, L. Taruntium Firmanum nobilem mathematicum iussit Vrbis & cōditoris diem & horam natalē, si fieri posse, describeret. igitur diligenti siderum peruestigatione competit Vrbis fundamenta iacta fuisse anno tertio sextæ Olympiadis, in quo Dionysius & Varro consentiunt, quinto Idus Pharmuti mensis, siue xi. Cal, Maii, qui dies Palilia vocatur, Mense Aprili,

li, hora fere tertia post meridiem, Ioue in Piscibus, Saturno, Venere, Marte in Scorpione, Sole Taurum, Luna Libram decurrente, anno Romuli duodeuigesimo. Illud etiam didicit Plutarchus ex Antimacho Lyrio. Vrsæ maioris nusquã meminerunt. erat autem ea stella in dodecatemorii Leonis parte xviii. scrupulo, lxi. vt perspicuum fit ex ipsius Copernici tabulis, & accuratissima motuum doctrina: his verò temporib. in xx. parte Virginis scrupulo l. quæ cum ita sint, quomodo fieri potuit vt Romæ nascenti verticalis esset, cùm pars duodecima Geminorum cor cæli teneret. ab eo enim Leonis pars xvii. quinquaginta quatuor partibus abest: quanto minus Soli coniungi potuit, qui Taurum percurrebat, extrema verò Vrsæ Leonem? aberat igitur xc. partes in longitudinem, xlv, in latitudinem, quo minus Soli cõiungeretur vllo modo. hoc verò ineptius, quod Byzantio verticalem dixit, cùm imperiũ illuc à Romanis translatũ est. cum tamen Vrbs illa prius esset condita, quã Romulus natus, vt ex Polybio cõstat; multo magis absurdum, quòd è Grçcia in Galliæ verticẽ desiliit, hinc in Germaniã cõtra naturã sui motus & inclinationis. sed hæc risu magis quàm confutatione digna videntur. cur enim Scãdi & Liuones, qui nõ modo caudã, sed etiã totam Vrsam, perpendicularẽ Soli habẽt, nullum vnquã imperium eo pertraxerunt, sed cõtrà, pateant incursionibus &

imperiis finitimorum? Aut si perpēdiculares stellæ imperia tribuant, cur illæ quæ illustres ac regiæ à veteribus dicūtur? Regulus, inquam, Paliliciūm, Virgiliæ, Antare: cur illæ xv. quas ipse Cardanus Regias vocat; cur Spica, Fidicula, Arcturus, atq; adeo planetæ omnes, qui penè soli Africæ perpendiculares sunt, illuc imperia non transtulerunt? nam Europæ & Asiæ legionibus semper Afri cesserunt. Aliter Copernicus, qui imperiorum conuersiones ad centrū eccentrici parui circuli, eiusq; motum pertinere iudicauit, vt eius discipuli scripserunt. paruus autem circulus non Solis est, quem immobilem ipse iudicauit, sed ipsius terræ, quā motu cieri voluit. nemo tamen inscitiæ tantæ fuit vnquam, vt à centris circulorum cælestium, multo minus terrestrium, vim vllam influere putaret: neque id Copernicus scribere ausus est, sed eius discipuli somniū illud pro re certa & explorata tradiderunt: quæ cum ex historia falsa comperiantur, nec motus centri eccentrici, siue Solis, cum imperiorum conuersionibus vllo modo congruat, fatendum est ab immortali Deo totum illud pendere: aut si ad causas consequentes conuersionem imperii cuiusque referamus, Deo sideribus velut instrumentis vtente, ad insignes illos siderum concursus, de quibus superiori capite diximus, pertinere iudicandum erit: sed quia veteres illud animaduertere nō potuerunt propter ignotos cælestiū orbium

orbium motus: posteri verò penitus neglexerunt: nulla facilior ratio visa mihi est, quam illud ex numeris quodammodo colligere: ab radice cuiusq; imperii (quam Ptolemæus ἐποχὴν Alfonsus Eram, id est radicem Hispanico verbo appellat) initio ducto: velut in febricitantibus solemus ex ipsis decretoriis dieb. salutem aut παροξυσμὸν augurari. ita vt dies vna & eadem, si plures variis temporibus laborare cœperint, aliis quidem salutaris sit; aliis extrema. interdum tamẽ siderum ac maleficæ traiectionis tanta vis est, vt sine discrimine dierum, plures vno hauriat & eodem momento: ita suis etiã morbis imperia laborãt, vt Polybius scribit: & vt violentos interdum; ita naturæ quoque cõgruentes exitus habent, certis quibusdã ac decretoriis numeris cõprehensos. nec me mouet, quod Aristotel. lib. v. de Republ. & extrem. ὁ τῶν μετὰ τὰ φυσ. nihil omnino in numeris momẽti esse putauit: cur ergo septimus masculus scrophulis medetur? cur partus septimo ac nono mẽse viuunt, octauo nunquã? cur septẽ planetæ nouem orbes? cur iliorũ ad hominis longitudinem ratio septuplex? id enim Ambrosius Pareus Regius chirurgus mihi cõfirmauit cur dies septimus inedia necat? hoc equidem Plinius diuturna experiẽtia cognitum scribit. cur Lunæ mirabiles conuersiones septenariis omnino constant? cur septem neruorũ

parta

paria? cur philomela septemdies, totidemque noctes assiduè nouem discrimina vocum ingeminat: cuius miraculi admonuit Iac. Boius Præses curię Armoricorũ, vir optimè à natura, vberius etiã à doctrina politiore informatus: cur denique septenarius Euripi fluxus ac refluxus Aristotelem, vt quidam prodiderũt, ad furorem; vt alii, ad præcipitium adegit? quia nõ ceperat Aristoteles Euripum, Euripus Aristotelẽ dicitur cepisse. at sapiẽtissimus Moses & Prophetæ, omnia pene oracula septenariis concluserunt: celebritates septimo die, septima hebdomade, septimo mense indictæ: septimo anno agrorum quies, ac seruorum manumissio: post annum verò septies septimum, magnus Iubilæus, & liberatio omnium debitorum, agrorumq; ad pristinos dominos reuersio. hinc septenarius ab Hebræis sacer numerus est appellatus. atque hæc significant res humanas non temerè ac fortuitò ferri, vt Epicurei iactãt, nec inuiolabili fato, vt Stoici: sed prudentia diuina: quæ tametsi res omnes, admirabili ordine, motu, numero, concentu, figura colligauit, nihilominus eas voluntate, arbitrioque suo interdum mutat: vt Iesaias de Ezechia scribit, cui precanti Deus vitam protraxit, & solem retrogressum ostendit. interdum verò tempus maturare dicitur in scriptura sacra, propter scelerũ vltionem, vel commiserationem, vt Paulus de oraculo Heliæ scribit. argumento sint eluuio-

nes

nes aquarum, quæ Dei iussu citius factæ sunt, quam numerus magnus ordini naturæ congruens expleri potuisset, id est anno conditi orbis M.DCLVI. cui numero sic addatur octo nouenarii, scilicet, LVII. conflatur cubus ille magni duodenarii: vt homines intelligãt nullis numeris, aut vlla necessitate obligari Deum, sed naturæ legibus solutum; non à Senatu aut populo, sed à se ipso: nam cùm naturæ leges ipso iusserit, nec ab alio quàm à se ipso imperium habeat, consentaneũ est suis legib. esse solutum, & aliter atq; aliter decernere de reb. iisdem. sic enim Ambrosius scribit, non semper improborum scelera vindicari, ne putent inferorũ nullas esse pœnas, nulla præmia bonorum: neque tamen flagitiosos omnes impunè viuere, ne illud iactent, Mortalia nulli sunt curata Deo: ita quoq; de bonorum & impiorum Republ. iudicandum est, ne fatis aut fortunæ quicquam tribuere cogamur. Hæc breuiter sunt à me de cõuersionib. imperiorum ex intima Philosophia disputata, tum vt eruditos ad pulcerrimam earum rerum contemplationem excitarẽ: tum etiam, vt in imperiorum mutationibus ne nos ipsos affligeremus; quod magnis sæpe viris accidit. etenim nulla re Pompeius è clade Pharsalica dilapsus ac Reipub. casum acerbissimè lugens leniri potuit, quàm Secundi Philosophi oratione, qua persuasus est certos esse à Deo immortali ambitus imperiorum constitutos.

Nunc

Nunc ab historia conuersiones & exitus Rerumpub. quæ olim magis claruerunt, cū nostris comparemus, vt ex vtrisq; veritas magis elucescat. Omnium autē clarissima fertur esse Romanorū, quæ cū aliquādiu sub regib. floruisset, in tyrannidem prolapsa Tarquiniorum: deinde his exclusis in optimatum ac patriciorum potestatem sæpius repugnante plebe, pòst in factionem decemuirorum, quibus cæsis, ac prostratis populus aliquandiu legitimè ac temperanter imperat, quousque in homines incideret rerum nouādarum cupidos: hinc ochlocratia, vel potius anarchia turbulentæ plebis à seditione Gracchana usque ad Marium & Syllam, qui vrbem ciuili sanguine crudelissimè fœdarunt: sexto denique ac trigesimo pòst anno, à Cæsare & Pompeio partium ducibus miserrimè iactata fuit respublica, quousque legitimo vnius Augusti dominatu gubernaretur: hinc variè ab optimis principibus, mox etiam à tyrannis suscepta, tādem aliquando dignitatem amisit, cum Imp. Constantinus magnam partē Senatus, ac sedem imperii Byzantium transtulisset. postremò in Gothorum, Græcorum, Gallorum, Germanorum, Hispanorum potestatem peruenit, & alienis imperiis aut Pontificum libidini ad hæc vsque tempora seruiuit. Iisdem ferre procellis iactati sunt Athenienses.

Conuersiones imperii Romani.

Cùm enim Cecrops Atticorum XII. oppida fortiter ab hostium incursione prohiberet, re-

Conuersiones imperij Atheniensium.

gnum adeptus esse dicitur, ab eoque regnatũ est vsque ad Aeschylum annos circiter DCCC. post Aeschyli mortem qui perpetuum imperiũ tenebat, optimates magistratũ quasi Dictatorem decennalem crearũt: sed cùm is magistratus nimia potestate abuteretur, anno desinierunt. primus Creon annuus magistratus, qui ἄρχων à Græcis, iudex à Latinis dicebatur, electus est. quoque magistratu tantisper vsi sunt, dum Pisistratus eodem modo, quo Dionysius ad corporis securitatem impetrata cohorte aduersus Alemæonidas, perpetuam potestatem inuasit. tum Hyparchus & Hippias Pisistratidæ, imperium annos septuaginta, vt Aristoteles scribit vi tenuerunt, quousque alter cæsus est; altero mortuo secuta est popularis potestas à Solone prius instituta, sed legitima tamen ac iusta nam quinta classis, id est infima plebs, & populi pars longè maxima, lege Solonis ab honorib. & imperiis arcebatur primus Aristides legem illam abrogauit postremò Pericles statum popularem in turbulentam ochlocratiam mutauit; cum Areopagitarum sublata, aut valde imminuta potestate, qua Reipublicæ salus & dignitas continebatur, ad plebem infimam omnia iudicia, consilia, totiusque Reipublicæ gubernationem, propositis præmiis ac largitionibus, quasi escam imperii detulisset. eo mortuo, deinde eiecto Alcibiade, cæso Nicia cum exercitu, imperiũ

ad opti-

ad optimates cccc. delatum est: paulò post tamen Thrasyli factione plebi restitutum, tandē amissa classe ad Aegospotamos, Athenienses cum sociis omnibus in Lacedæmoniorum potestatem venerunt. à quibus optimatum potestas est vbiq; pro populari constituta hinc xxx. delecti optimates Atheniensium Rempublicam gubernarunt: qui statim euaserunt factiosi tyranni: his igitur paulò pòst à Thrasybulo cęsis ac prostratis, summa potestas rursus ad populum rediit, ac tandem fecit, quo ad Antipater Lamiaco bello, populare imperium paucis optimatib. qui sua iussa exequebantur, permisit, inter quos princeps erat Demetrius Phalereus. sed quarto ac decimo pòst anno Demetrius Poliorcetes eiecto Phalereo, specieq; proposita libertatis tyrannidem inuasit: eo tamen ab hostib. capto, Athenienses rursus popularem libertatem vsq; ad Syllæ tempora retinuerunt. is enim vrbem Mithridati fauentem expugnauit, tamque hostiliter, tantaque cum ciuium strage diripuit, vt riui sanguinis tota vrbe decurrisse ferantur. antea quidem populi Romani beneficio libertate fruebantur, quam postea quoque eodem beneficio recuperarūt, vt Plinius scribit: nihil tamen præter vmbrā libertatis habuerunt, cū tyrannorum ac magistratuum libidini seruirent. sed animaduersione dignum est, quod imperium Græciæ annos duntaxat septuaginta tenuerunt, vt Appianus scribit. tametsi Demosthenes.

sthenes Olynthiaca III. duntaxat annos XLV. Athenienſis imperaſſe putet.

Imperium Lacedæmoniorum à regibus (qui annos circiter CCC. ab Euryſthene vſq; Lycurgũ regnarunt) in tyrannidem, vt Plutarchus tradit, conuerti cœperat, cum Lycurgus popularẽ potentiam inſtituit, ſed valde moderatam, vt antea docuimus anno poſt XXIV. Theopompus ac Polydorus optimatum imperium omnino ſtabilierunt, atque in eo ſtatu floruerunt annos DLXXVI. vſque ad Nabida tyrannum, quem Achæi duce Philopœmene imperio ſpoliarunt, ſublataq; Lycurgi diſciplina, ex Achæorum inſtitutis Lacedæmonios viuere coegerunt. tandẽ Achæi quoque à Romanis fracti ſunt, & vtriq; Romanorum imperio acceſſerunt. & quoniam methodum ſcribẽtem decet vniuerſa, non ſingula complecti, ac veluti digitos ad fontes intendere vnde illa hauriantur, prætermittemus Reſpublicas obſcuriores, Thebanorũ, Corinthiorum, Meſſeniorum, Siculorum, Sicyoniorum, Argiuorum, Cretenſium, Corcyræorum, quarum conuerſiones tradidit Pauſanias accuratè, ſi quis ſubtilius inquirere velit. quibus plane perſpectis, ſimiles in Italia Rerumpublicarum exitus reperiemus.

Conuerſiones imperii Lacedæmoniorũ.

Poſteaquam enim Gallorum imperio pulſis Longobardis accreuiſſet Italia, tum etiam Germania, Saxonia, Pannonia & Hiſpaniæ bona pars, imperium inter liberos Ludouici Pii di-

Conuerſiones imperii occidentalis.

visum est Carolo Caluo primogenito Franciæ imperii caput; Lothario Italia primum, deinde Lotharingia: Pipino Aquitania: Ludouico Germania cessit: sed ita, vt alii aliorum imperio minimè tenerentur. deinde vario bellorum euentu, in idem Germaniæ & Italiæ regnum coaluit: quousque intermortua Caroli Magni stirpe, Germaniæ reges de principum consensu crearentur: qui per legatos & vicarios Italiam & Heluetiam; per seipsos Germaniam regebant. cùm verò in tyrannides lapsi fuissent, Germani excussa seruitute, imperium optimatum: Heluetii populare: Itali Pontificum & Imperatorũ odiis in partes Guelforũ ac Gibellinorum distracti, ex legatis Pontificum & Imperatorum partim reges nacti sunt, partim tyrannos. reliqui populares & optimatũ status probarunt. vt enim Pontifex Vrbanus regnũ Neapolitanum & Siciliam Gallis: sic Ludouicus Imp. vrbes ecclesiæ Romanæ præfectis dono dedit: plures etiam pertæsæ seruituté peregrinorũ, imperia domestica subire maluerunt. Ita Mediolanum & magnã Insubriæ partem, Comites Angleriæ gentis occuparunt: Veronam Scaligeri: Patauium Ecelini: Mantuam Bonacolsii: tum his expulsis gens Gonzagarum; Bononiam Bentiuoli: Fauentiam Manfredi: Ariminum Malatestæ: Perusiam Baleones: deinde his eiectis Oddones: Tifernum Vitellii: Ferrariam, Rhegium, Mutinam Atestini: Gamertiũ

Ve-

Veranii: Vrbinarium Feltrii: Pisaurum, Forolium, Forocornelium, Sortię Piceni agrum, Vmbriam, Flaminiam, Æmiliam, Latium, cum maxima Hetruriæ parte, Pontifices tenebant. Interim Veneti, qui à Carolo Magno & Nicephoro libertatem impetrarāt, Istriam primum, deinde Liburniā (Insulas omitto) Taruisium, Vicetiam, post etiam Patauium, Veronam, Bergomum, Brixiam, Cremonam, Nouocomum, Rauennam aliis sensim ademerunt. Florentini quoque empta libertate à Germanis, Pisanos, Volaterranos, Pistorios, Aretinos & finitima oppida subegerunt. Lucenses, Senenses, Genuēses, se quoque in libertatem iisdem temporibus vindicarunt. hæc tam multa oppida, tot vrbes ac multo plures, imperiis & finibus diuisæ, à regib. in tyrānos: hinc in optimates: mox in factiones & populares status, interdū etiam in puram anarchiam inciderunt. neque enim vlla pars orbis terrarum plures habuit Rerumpublicarū conuersiones. postremò res omnes publicæ, quarū memoriam vllam habemus, in monarchias relapsæ fuerunt, præter Venetos, Lucenses, Genuenses, Rhagusios, Heluetios, Germanos. de Venetis ac Germanis antea dictum est. aliarum quoque status & conuersiones, quàm breuissimè complectamur.

Heluetiorum status & conuersiones.

Heluetii quidem cùm Imperatorum Legatos & Vicarios, Comitesq; Habspurgenses, qui postea Duces Austriæ fuerunt, diu pertulissent;

tyrannidis euertendæ causa, societatem inierunt anno M. CCCXV. primum Suici, Vrani, Vnderualdii: deinde Lucernates, Tugiani, Tigurini, Bernates: post etiam accessit Basilea, sed non tanta necessitudine coniuncta: tandem Lepontii, Veragri, Rheti, Seduni, Sangallii, Mulhusiani, Rotuillenses; postremo Geneua: quas vrbes imperiis esse ac finibus diuisas antea docuimus. omnium autem stat⁹ popularis est, sed quinque minores pagi, qui Montani vocantur, nescio quid habent magis populare quàm Bernates, Tigurini, Basilienses, & qui ab imperio Germanorum postremi defecerunt. vtuntur etiam in ferendis suffragiis veteri χειροτονία, cùm popul⁹ simul cogitur in vnum locum. hoc igitur omnium commune est, quod magistratus annui sunt, contra quam plerique putant: sed interdum re bene gesta in bieunium aut triennium imperiũ prorogatur: montani quidem, summum magistratum vnum habent, qui Man appellatur huic adiungitur legatus seu Cancellarius: tum Camerlingus, quasi Tribunus ærarii: postea consiliarii duodecim. atque hi omnino 15. viri omnis domesticæ militarisque disciplinæ curam gerũt. sunt præterea prouinciales, seu municipiorum magistratus ac iudices, à quibus ad XV. viros prouocatur. Bernates summum magistratum, Basilienses ac reliqui fere Burgomagistros: præter Geneuates, qui Syndicos appellant, quibus imperium maius

ius dederunt. Sed in eo plerique falluntur, qui Bernates, quorum imperium latissime patet (habent enim oppida circiter 40.) tum etiam Basilienses, Tigurinos, Geneuates, & eos qui à Germanis defecerunt, optimatum imperio gubernari putant: quod Senatū vident trecentorum virorum, alibi quadringentorum de Republica consilium capere. at eorum decreta, si ad statum Reipublicæ pertinēt, rata non sunt, nisi populus iusserit. id autem fit conuocatis collegiis & corporibus opificum in sua quæq; comitia, quæ *Schaffa* vulgo appellantur, ab eo qui princeps est omnium collegiorum. deinde collegii cuiusque Syndicus ac Tribunus populi iussa refert in Senatu maiore. est enim triplex vbique fere Senatus, quadruplex etiam Basilienses: in quibus sane versatur Reipubl. salus: propterea quod rerum omnium curam gerunt, nec quicquam fertur ad populum inconsulto Senatu: nec ad Senatum maiorē, nisi decretum fuerit in minore Senatu: nusquā verò gentium leges maiorem vim habent: neque enim ad populi voluntatem mutantur, nec impunè violantur. quemadmodum autem de quinque generibus popularis imperii, quæ ab Aristotele traduntur, nullum perniciosius est quam si populi voluntas legibus superior sit, ac pro lege habeatur, vt de Atheniensibus Xenophon scribit: ita nullum moderatius ac laudabilius esse potest, quàm si legum vinculis plebs

indomita coërceãtur. non mirum igitur si iam annos 250. in summa rerum gestarum gloria floruerunt. duab. etiam rebus imperium illud populare conseruatur; æquabilitate iuris, & frequẽtia conuiuiorum: nobiles enim, qui popularem statum apud Megarenses, Romanos, Florentinos, Senenses, Genuenses, sæpius labefacturum; nulli sunt apud Heluetios: aut si qui plebis furorem olim euaserunt, qui pauci sunt admodũ, eiurata nobilitate cum infima plebe versantur, nec fere summos magistratus, quibus laniones ac cerdones fruũtur, adipisci possunt, conuiuiis autem, quæ in Schaffis perpetua sunt, non modo contentiones & odia prohibentur, verumetiam incredibli amore inter se ciues & cum Republica cõiunguntur. hic autem finis est legum omnium humanarum. ac tametsi Bernates, Tigurini, Basilienses mutata religione, compotationes illas tollere conarentur, non potuerunt tamen. Geneuates qui minus populares sunt, ab eiusmodi moribus abhorrent. nullis enim cõuiuiis publicis vtuntur præterquam sacris, quæ tertio quoq; mense religiosissime coluntur. illas vero perpotationes Heluetiorum, priuatis rebus ac publicis, tum etiam religionibus ac virtutibus inimicas esse putant. habent vtrique sui consilii causam probabilem, nec magnorum virorum auctoritas & exempla desunt. nullæ tamen apud Heluetios simultates. Geneuates vero priuatis occul-
tis

tis odiis laborare dicuntur, ac metu magis in officio quàm amore contineri. nihil autem quod metu fiat, diuturnum esse potest. argumento sit illa coniuratio, quæ superioribus annis pene Rempub. oppressit. fortasse tamen ciuium animi à peregrinis abalienati causam coniurationi præbuerunt. sed illud Geneuates laudabile, si quid vsquam gentium, quodque Rempubl. efficit, si non opibus & imperii magnitudine, certe virtutibus ac pietate florentẽ: illa scilicet Pontificum censura, qua nihil maius ac diuinius cogitari potuit ad coercendas hominum cupiditates, & ea vitia quæ legibus humanis ac iudiciis emendari nullo modo possunt. hæc tamen coërtio ad Christi normam dirigitur, latenter primum & amicè: deinde paulo acerbius: tum nisi pareas, sequitur interdictio sacrorum grauis & efficax: interdictionem animaduersio magistratuum. ridiculum est enim, vt ait Seneca, ad legem bonum esse. ita fit vt quæ legibus nusquam vindicantur, illic sine vi ac tumultu coërceantur ab iis censoribus qui summam virtutis opinionem de se ipsi excitarunt. igitur nulla meretricia, nullæ ebrietates, nullæ saltationes, nulli mendici, nulli otiosi, in ea ciuitate reperiuntur.

Gennensium status & conuersiones.

Genuenses populi rerum quondam gestarum gloria, & maris imperio clari, cùm Venetis dominatum & vrbem ipsam pene ademissent, tandem ab illis fracti, se ipsos primũ Carolo sex-

tu Gallorum regi; deinde Medionali Comitib. sponte dediderunt. quibus temporibus cùm Fregosii & Adurnii Rempublicam in partes distraherēt, plebs arreptis armis patricios omnes eiecit: Tribunos pleb. octo creauit: præsidia Gallorum expulit: arcē vi recepit: ducem Fullonem creauit, quem postea Ludouicus 12. egit in crucem, & vrbe expugnata ciues grauissimè mulctauit. sed cùm Insubria Carolo V. Imperatori cessisset, Andreas Dorius, à Gallis ad Carolum se recipiens, Rempublicā omni bellorum ac tyrannidis metu liberatam, quasi Aratus aut Lycurgus alter, optimis legib. ac institutis informauit; optimatum imperiū quòd ante populare fuerat, vel potius plebeium, ex generis antiquitate, opibus ac splendore instituit, & in tribus octo ac 20. diuisit, sublatis partium nominibus, quæ Rempublicam perturbarant: ea lege vt singulis annis decem optimates ex plebeis crearentur, vti quisque virtute vel opibus præstaret: quæ tamen lex antiquatur; vt a Genuensibus accepi, & pauci ad ius honorum admittuntur: collegium optimatū ciuibus cccc. impleuit, quorum summa potestas esset, vt optimates omnes, qui fere sunt mille ac duceni, vicissim imperarent. ciuium autem numerus octoginta millium esse putatur: neque enim certo scire potuit, optimatibus igitur summum imperium permisit, puta legum, belli, pacis, summæ prouocationis, ac magistratuum omnium

mnium creationem; in primisq; Senatus, cuius etiam annua potestas est. Ducis autem imperium, quòd antea perpetuum erat, biennio definit, adiecto præsidio militum Germanorum D. atque hic solus optimates & Senatum conuocare potest. exacto magistratu, in numerum procuratorum (hi summam habent in consiliis de Republica suscipiendis auctoritatem) cooptatur; posteaquam suæ integritatis ac innocentiæ testimonium Syndici tulerunt. Ducis autē eligendi formam valde perplexam omitto: eiusmodi tamen est, vt nemo nisi summæ integritatis & patriæ nobilitatis (cùm ante plebeii duntaxat veteri lege crearētur) eum magistratum capere possit. nullus enim sorti locus est. huic adiunguntur octouiri semestres, eadem potestate qua septemuiri apud Venetos. vt quinqueuiri Syndici fere parem cum decemuiris Venetorum auctoritatem habent. hi Reipublicæ curam gerunt. sequitur magistratus, qui vniuersæ iurisdictioni præest, quem *Potestatem* vocant. solet autem ex peregrinis honesto præmio in vrbem acciri, cū tribus legatis. ab eo prouocatur ad Senatum in capitalibus caussis. deinde septemuiri semestres, qui extraordinarii vocantur, quod lites arbitratu suo dirimendi ac tutores dandi ius habēt. præterea quinqueuiri causarum ciuilium peregrini homines, quorum potestas biennio definitur: vulgo Rotam appellant. postremi sunt

Censores qui collegiorum Præfectos cogunt, ne quis mercatura, ponderibus, mensuris, opificiis abutatur: militares autem magistratus singulis annis creantur 40. centuriones, quibus imperator vnus præficitur. Ærarii verò cura defertur ad collegium Georgianum, tantopere ab omnibus laudatum, quod centumuiris & octo Tribunis ærarii constat, vnde incredibiles vrbis opes & vtilitates, quæ exportoriis & vectigalibus prædiorum publicorum & oppignoratorum conflantur.

Status Lucensium. Est etiam Lucensium status in optimatum potestate. cùm enim censa fuerint in ciuitate non ita pridem 34. hominum millia. duo circiter imperio præsunt vicissim: etenim annuũ collegium ex optimatibus 60. conflatur, penes quos summa Reipubl. potestas est, ab his decemuiri creantur cum imperio triennali, quorũ maximus Vexillifer appellatur. his capitale est vrbem deseruisse. creatur etiam Senatus octodecim virorum, qui vna cum decemuiris de Republica consilium capit. sequuntur minores magistratus; Rota triumuiralis, ex vno Prætore ac duobus Assessoribus: quorũ alter publica iudicia disceptat. alter priuata: omnes tamen peregrini. post etiam nouem viri, cum Prætore peregrino, iudices mercatorum, tum Præfecti annonę, salis, commeatus, præterea octouiri, qui peregrinorum curam gerunt. postremò sex ærarii; totidem militũ Tribuni.

Sed

Sed nihil præclarius collegio Censorum, qui homines improbos, & licentius vitiis indulgentes sæpius notatos de magni concilii sententia triennali exilio puniunt. Neque tamen Lucenses, neque Genuenses plane liberi sunt, sed Hispanorum regi acceptam ferunt data pecunia libertatem. Genuenses quoque vt insula Chio fruerentur, Turcarum principi 30. aureorum millia, vt Veneti 12. Rhagusii 13. tributi nomine pendebant antea, vt liberi essent à vectigalibus & portoriis: sed nuper omnes insulæ, paucis admodum exceptis, in Turcarum potestatem venerunt.

Status Rhagusiorum. Est etiam imperium apud Rhagusios ex optimatibus constitutum? adhuc enim gentes antiquæ nobilitatis XXIV. restant, ex quibus constat optimatum collegium: sed omnes, vt apud Venetos, simul coguntur. ab his creatur Senatus 60. virorum: postea decemuiri, quibus Rector quasi dux ciuitatis præesse consueuit: deinde quinqueuiri eadem fere potestate qua Venetorum decemuiri: tum sex viri consulares ciuilium, quinque viri criminalium causarum iudices, à quibus ad curiam triginta virorum prouocatur: sex viri nocturni, reliqui sine imperio creantur, vt triumuiri ærario curando: quatuor Quæstores: duumuiri monetales: curatores vrbis, annonæ, salis: postremò Præfectus arcis, qui quotidie mutatur. vt olim apud Athenienses, qui Senatui præerat, arcis & ærarii

rii claues habebat. habent autem magnam cũ Venetis Reipubl. gubernandæ rationem. hoc tamen valde diuersum, quod prætorianas cohortes ex Pannoniis, vt Genuenses ex Heluetis ac Germanis conscribunt, ad imperium exequendum. Sed rerum omnium publicarum, quæ vnquam extiterunt, nulla tam breui tempore magis incredibiles conuersiones pertulit, quàm Respublica Florentinorum, id est, 331. annis ac perutile visum mihi est, ea quæ tum à Florentinis, tum ab ipsorum historicis; Pogio, inquam, Machiauello, Antonino & Guicciardino didici, breuiter explicare: vt ex ea varietate Rerumpublicarum, de optimo statu verius ac melius iudicare queamus.

Status & conuersio imperii Florentinorum.

Cum igitur Pontifices ac Imperatores de imperio Italiæ contenderent, vt antea diximus; Florentini se ipsos in libertatem vindicarunt, anno M. CCXV. & coacto ciuium cœtu magistratus XII. quos antiquos appellabant, duos Prætores, vrbanum ac peregrinum cum annua potestate crearunt. sed cũ omne imperium ad paucos detulissent, repente in factionẽ inciderunt. his itaq; abrogato imperio 36. viros Reipubl. constituendæ, quos reformatores vocabant, elegerunt; qui opificum collegia stabilierunt, eisq; magistratus quasi Tribunos dederunt, sed cũ potentiores Gibellinorum partibus fauerent, electis omnibus Gibellinis, XII. viros elegerunt, quos bonos appellabant, rati nomi-

nomine mutato mores immutari, deinde octoginta senatores consilus de Republica capiendis. summum verò imperium totius Reipublicæ optimatibus CLXXX. permiserunt, qui magistratuum ac legum summam potestatem haberent: atq; in eo statu annos fere triginta acquieuerunt: postea in oligarchiam conuersi, nobilibus factiosis imperium à populo abrogatum est: deinde triumuiri creati, quos priores appellarent, vna cum vexillifero, cui legionem prætoriam ad Reipublicæ præsidium dederunt, præter quatuor legiones vrbanorum & rusticorum, si ab hostibus vrgerentur. & quia vexillifer maximus popularis erat, nobiles ab honorum petitione ac sortitione summouit. postea secutæ sunt grauissimæ seditiones nobilium, à quibus populus in varias partes distractus est: & cum ciuili sanguine diu se ipsos fœdassent, communi consensu petierunt à Pontifice maximo, vt regiæ stirpis hominem mitteret, cui libenter parerent itaque Carolum Valesium Siciliæ regem, qui tum Romam venerat, Florentiam misit. is igitur aliquandiu tumultus composuit, exules & oppressos armis ciuilib. restituit. sed à suis ipse reuocatus, nondum vrbe quieta discessit. hinc maiores quàm antea tumultus ac cædes, adeo vt omnes pene Lucenses vicinorum calamitate permoti, & ad seditiones componendas effusi ex vrbe Florentinam venerint: non prius tamen quieuerunt,

quàm

quàm bellis externis cogerentur. Itaque annô 1304. formam Reipublicæ mutarunt, ac pro vno vexillifero tres crearunt, quos Pannonieros vocabant; cum summa & planè dictatoria potestate. igitur coacto ciuium omnium cœtu scrutinia instituerunt, quibus postea semper vsi sunt, id est delectum quendam ciuium habuerunt, qui ad magistratus & honores capiendos idonei essent: atque eorum nomina in vrnas, siue crumenas coniecerunt, vt singulis annis sorte ducerentur. atque hic delectus decimo quoque anno renouabatur: interdum sæpius octouiros sorte duxerunt, qui bimestri potestate cum annuo vexillifero Rèipubl. præessent. consilii verò capiendi causa Senatum elegerunt CCL. virorum, partim nobilium, partim popularium. optimatum verò collegium ex ciuibus trecentis constituerunt. sed ne in eo quidem statu, propter ciuiles discordias & odia intestina, diutius acquieuerunt. itaque communi consensu acciuerunt Galtherum Brennonem ducem Athenarum, eum qui postea magister militum clade Pictauiensi cæsus est ab Anglis, cui optimates annuum imperium permiserũt: sed plebs acclamatione gratissima, perpetuum principem esse iussit. hic igitur 300. milites ad vim imperii retinendam sibi adiunxit. sed cùm nimis imperiosè se gerere videretur, vix decem menses imperium retinere potuit, quin ab omnibus ordi-

nibus ex vrbe cum magna clade suorum eiiceretur. rursus vexilliferum & octouiros, vna cum Tribunis plebis siue collegiorum ducibus crearunt, & nobiles quos ab honoribus antea prohibuerant, restituerant. hinc factio nobilium potentior, populares & plebeios opprimere cœpit: hinc tenuium & popularium querelæ; quod vnius euersa tyrannide, plures Rempublicam inuasissent: & eousq; discordiæ creuerunt, quoad nobiles magna ex parte cæsi, aut fracti, aut exilio pulsi popularib. cessissent, & ab honorum petitione omnino summouerentur. igitur imperio plane populari constituto, anno M. CCCLIV. cum nullæ aduersus nobiles discordiæ intercedere possent, populares inter se de imperio certare cœperũt. quemadmodum Budelmonti cum Vbertis, deinde Donati cum Cerchiis, omnes patricii, Rempublicam diutissimè perturbarant: deinde patricii à popularibus eiecti fuerant; ita Ricci & Albizii populares homines, Guelphorum & Gibellinorum sectas renouarunt.. inde cædes & exilia secuta, quousque plebeii opifices accepta occasione aduersus populares arma ceperunt, ac ditissimi cuiusque domum diripuerunt & incenderunt. ita populari potestate omnino sublata, secuta est ochlocratia seditiosæ plebis, vel potius anarchia. nã toto triennio, latrocinia, cædes, incendia, in media vrbe flagrarunt. ad extremũ, plebi seditiosè furentes inter se quo-

que

que crudelissimè pro imperio dimicarunt. tandem lassati potius & fracti quàm satiati, proposita amnestia magistratus veteri more crearunt, ac 20. annos, sine bello ciuili exegerunt, cùm scilicet nulli omnino magistratus affectarent, & oblatos timidè caperent, iusteq; imperarent. postea diuturnæ quietis impatientes, Cosmum Medicem eum, qui patriæ parens vsurpatur, nulla de causa damnarunt: idem tamē postea vi & armis ciuilibus est ab exilio reuocatus: & aduersarii eius magno numero eiecti. ex quo gens Medicea summam in Rēpubl. auctoritatem sine imperio adepta est, cùm scilicet prudentes ac viros bonos sibi adiungeret, quorum ope Respublica & magistratuum sorticio regebatur. sed mortuo Cosmo, qui Reipublicæ gubernacula tenebat, ad cædes & exilia prolapsi sunt, quoad factiosis quibusque pulsis, Medicei auctoritatem recuperarent: quam annos circiter triginta retinuerūt, tametsi Baccii coniuratione facta, Iulianum Medicem ante aras mactarunt, ac Laurentium fratrem grauiter vulnerarunt. hinc coniuratorum supplicia, cædes, exilia. altera ex parte exules Sixtum Pontificem & Alphonsum, cum legionibus acciuerunt, vt patriam in qua regnare non poterant, hostium subiicerent potestati. tandem liberata grauissimo bello Republica, Senatum LXX. virorum stabilierunt, cuius consiliis tandiu Respublica stetit, quoad *Petr.* Medices,

mortuo

mortuo patre Laurentio, non contentus auctoritate, monarchiam inuadere conatus est. ex quo maiores quam antea seditiones obortæ: quæ non prius exitũ reperire potuerunt, quàm potentiores vrbe penitus eiecti essent. itaque contigit anno M. cccexciv. vt plebs huc illuc quasi pecus sine pastore vagaretur, hominum insidias metuens ac ferarum: sic enim Machiauellus tradit. tandem Senatu ægrè coacto - diu certarum est de confirmãdo Reipublicæ statu; cum alii optimates, alii populum mallent; ad extremum seditiosis Sauanorolæ ac Soderini concionibus persuasi, popularem statum acceperunt: ea lege vt summus in Republica magistratus, qui apud eos Confalonerius dicitur, perpetuus esset, ac ne rogationes ad populum (semota fece plebis) vllæ fieri possent, præterquam de legibus & magistratibus, deque pecunia publica. non multo post Petri Soderini, deinde Fr. Valorii potentia oppresi, rursus arma ceperunt, ac potentiores vi & armis de imperio deturbarunt ipsumque Valorium in Prætorio & in summo magistratu trucidarunt, cum prouocatione ad populum impediret. Rursus anno MDXII. summum magistratum annuum fecerunt, & Senatum octoginta virorum semestrem: paulò pòst tamen Leo Pont. Max. princeps Mediceæ gentis, simulãs se velle Rempublicam in eum statum restituere, quo fuerat ante annum M. cccexciv. contulit imperium

populare quinquaginta viris, vulgo Baliam vocabant: ac perpetuam potestatem erepta populo libertate stabiliit: nihilominus tamen capto Clemente Pontifice Max. qui alter princeps erat Mediceorum, Respublica in pristinum statum rediit. tandem res ad vnum delapsa est. nam, Caroli Imperatoris legionibus coacti Florentini, Alexandrum Medicem cum præsidio militum in vrbem receperũt. is igitur Clearchum Heracleotarum tyrannum imitatus, sui nominis hostes ac potentiores occidit. proscripsit, exegit. tandem à Laurentio Medice occisus, imperii successorem habuit Cosmum: qui cum incredibili prudentia, coniuratorum manus sæpius euasit, hoc igitur in illa Republica vitiosum erat, quòd populare imperiũ quàm optimatum maluerunt: deinde quòd octouiris bimestribus & vexillifero permiserunt Reipublicæ totius imperium: nec Senatum vllum habuerunt, nisi extremis temporibus, & nullius pene auctoritatis: quod perinde est ac si corpus mente careret. nam in Senatu salus Reipubl. versatur. iam verò XVI viros collegiorum & opificum duces, veluti Tribunos plebis nullo interiecto medio, maiorib. magistratibus ita opposuerunt, vt necesse fuerit perpetuis diffidiis Rempublicã turbari. postremò plebeios, & ex peregrinis in vrbe natos ad honores sorte admiserunt, quo Respublica magis esset popularis. Sed ab externis ad domestica veniamus.

Maio-

Maiores nostri sub regibus primum diutissime floruerunt, vt Cæsar libro VI. Liuius libro V. testantur. quibus temporibus vniuersam pene Europam & Asiam minorem armis domuerunt, colonias deduxerunt, vrbes condiderunt, victis regionibus gentilia Celtarum & Gallorum nomina dederunt. inde Celtiberia, Celtoscythia. Portogallia, Gallicia, Galatia, Gallia Transalpina, Gallia Britannorum: hinc multæ à Boiis & Heluetiis, quos Tacitus Gallos vocat, regiones subactæ, quæ quod ab aliis explicata sunt, omitto. *Status & conuersiones imperii Gallorum.*

Cùm autem reges impotenter dominarentur, optimates imperium susceperunt: id quod Massiliensium, qui à Phocensibus coloniam in litus Celticum deduxerant, exemplo fecisse videntur; quia Massiliensiũ sexcenti optimates Reipublicæ præerant, ex his quindecim magistratus singulis annis creabantur inter quos tresuiri quasi Præsides, maius imperium habebant, vt Strabo scribit: igitur reliqui eorum exemplo populum in tres ordines naturæ congruentes, hoc est ad rationis, iræ ac libidinis formam distribuerunt. Druidæ à militia vacationem perpetuam, & omnium munerum immunitatem habuerunt, vt Cæsar scribit: domesticum verò imperium, sacra, leges, summamq; iudiciorum potestatem tenebant: equites rem militarem vna cum Ambactis & Solduriis curabant: plebs agros & opificia, ex his tribus or- *Massiliensiũ statum.*

dinibus, comitia collecta vniuersæ Reipublicæ summum ius habuerunt. Druidarum verò tanta fuisse dicitur sapientia, tanta vis ac maiestas imperandi, vt cùm haberent annua comitia, solo religionis metu ac sacrorum interdictione, quasi acerbissima omniū pœna, sine vi, potentissimos quosque suis edictis ac decretis parere cogerent, & in suo quenque officio continerent. ex quo intelligitur id quod scribit Cæsar, quantus antiquæ religionis cultus esset. at vbi numinis metus est, illic pietatē iustitiā, virtutes omnes florere oportet. omitto summā rerum cælestium ac naturalium cognitionem, quæ illis tribuitur omniū scriptorum consensu de Republica duntaxat disputo: quam optimatum fuisse ex eo colligimus, quod cum duæ factiones essent potentissimæ Heduorum & Aruernorum inter Celtas Belgarum vrbes imperio diuisæ optimatum habebant conuentus, iisdemque imperiis & legibus conuitiorum ac iudiciis curiæ Druidarum obligabantur: tametsi plurimi essent vbiq; reguli. præterea vrbis fere cuiusque sua fuit Aristocratia, vt Germanorum ciuitatibus quæ imperii legibus obligantur. ac si quis tyrannidem affectasset, viuum cremari mors erat: quā in pœnā vt effugeret Orgetorix reus tyrannidis affectatæ, mortē sibi consciuit, vt Cæsar ipse in Commentariis scripsit. iam verò suæ quisque familiæ princeps erat: neque in seruos tātùm,

sed

ſed etiam in vxores & liberos ius vitæ ac necis habebat: vt idē Cæſar teſtatur. fal ūtur enim cum Iuſtiniano pleriq;. qui in capite de patria poteſtate nullos populos exceptis Romanis, tantum iuris in filios habuiſſe tradunt, cùm id quoque Perſarum & Hebræorum commune fuiſſe conſtet ex Ariſtotele & legibus Moſis. intelligebant tātum eſſe parentum erga filios amorem, vt abuti poteſtate ſi maximè velint, non poſſint. nihil autem maius eſſe ad virtutē, & cultum liberorum erga parētes. quod verò ſingulæ vrbes ſtatum optimatum tenuerunt: ex eo colligitur, quòd plebs ab honorib. & conſiliis prohiberetur, & ſummi magiſtratus ſingulis annis non ſine magnis contentionibus crearentur. quod Cæſar cum ab incolis didiciſſet; Gentile eſt, inquit, factiones in Gallia ſeri: idq; vetus eſt, temerè inſtitutum, vt tuta plebs eſſet à potentiorum iniuriis: nuſquam gentium plebs alioqui contemptior: quippe quæ olim ſeruitii loco pene haberetur, omnis conſilii publici expers hoc ille quaſi arcanum imperii veteris teſtatum reliquit. ſed miror cur Cæſar factiones illas, quæ Reipublicæ exitium attulerunt, plebi ſalutares fuiſſe putet. fateor quidem tutum eſſe id quod Ariſtoteles tradit, magiſtratus in Republica diſcrepantes creari, ne quemadmodum in familia, ſerui nimis inter ſe conſpirantes rem familiarem; illi publicā diripiāt; cùm verò ſe mutuis odiis appetunt,

sua scelera detegunt: ita plebs à rapinis magistratuum inter se diffidentium, tutior est. sed factiones principum, sine magno plebis incommodo nequeunt excitari. Quicquid enim delinquunt reges, vt ait ille, plectuntur Achiui: nisi princeps vnus multo potentior existat, qui partium duces cùm velit, coercere possit sine gratia cuiusquam. nam si alios in aliorum perniciem tueri velit, metuendum est ne imperiũ amittat: vt Henrico VI. regi Angliæ contigit, cum partes Lãcastrorum aduersus Yorchos tuendas suscepisset. ab his enim fractus est, & in carcere cæsus. nihil tamen contra Cæsaris sententiam affirmare velim. illud modo, Rerumpublicarum fere omnium interitus à principũ factionibus initium habuisse: idq; certius vnicuique esse, quàm vt res exemplis egere videatur. atque id de maioribus nostris Cæsar testatur; apud Heduos principum factiones Reipublicæ perniciem attulisse, cum alii Germanorum, alii Romanorum copias euocarent. ad extremum Respublica diuturno Cæsaris bello fracta, Romanis cessit: sed ea lege vt magna pars ciuitatum suo iure ac libertate vteretur, vt Plinius lib. VII. tradit. quadringẽtesimo post anno Romanis, Gothis, & Hungaris diffidentibus, paulatim Franci, coloni veteres Gallorum, vniuersam Galliam inuaserunt, & hanc regiæ potestatis formam ita stabilierunt, vt militari disciplina pauci, domestica nulli diutius floruerint.

fuerint. de militari quidem constat Gallos Carolo Magno duce, magnam Germaniam, Pannonias, Saxoniam, Italiam, & Hispaniæ partẽ cum imperio totius Galliæ coniunxisse: Syriam vtranque & Cyprum crudelissima seruitute liberatam, annos xc. gubernasse: Longobardorum imperium fregisse: Pontificibus Romanis bonam Italiæ partem dono dedisse: Venetis Cretam & Peloponnesum concessisse, cùm imperium Græcorum inuasissent, cui annos L. præfuerunt: quæ sane militaris disciplinæ magna sunt argumenta. domesticæ verò nullum maius est, quàm quod reges ac principes exteri ab extremis Germaniæ, Italiæ, & Hispaniæ oris, ad Gallorũ Senatum, velut ad sacrum æquitatis asylum magno concursu confluebant. M. ccxliv. vt Fridericus II. Imp. controuersias quæ illi cum Innocentio IV. intercesserunt de regno Neapoleos, ad hunc Senatum detulit. M. cccxii. & comes Namurcensis causam egit in hoc Senatu aduersus Carolum Valesium, pro comitatu Namvrcensi, non veritus gratiam tanti principis, quem iudicio superauit. M. cccxx. consimiliter Philippus Tarenti princeps Burgũdiæ ducem in hoc Senatu vicit, cũ ageretur de sũptibus factis pro imperio Græcorum recuperando. idem tamen alio iudicio mulctatus est. M.CCXLII. pari volũtate dux Lotharingus & Vidus Castillionæus eius sororius, familiæ herciscundæ iudicium in hoc Senatu ac-

ceperũt M. cccxc. quinetiam Delphinus & Comes Sabaudiæ, cùm de Marchionatu Saluciarũ inter se contenderent, & sua se voluntate huc contulissent, Comes iudicio victus est, ac rursus alio iudicio fractus & omnem causam restituere damnatus M.cccc. post etiam Cameracenses liberi populi in ius vocati, vt reb. à Senatu iudicatis acquiescerent, se iudicio stiterunt, satisque fecerunt, M.cccciii. sed exemplum illustrius nullum est, quàm quod reges Castellæ & Lusitaniæ percussis inter se fœderibus, ea nõ prius vim habitura iudicarunt, quàm ab hoc ordine sancirentur, & parentibus portis promulgarẽtur. Infinitum sit omnia persequi. Rex autem æque ac priuati legibus & iudiciis acquiescit. lex autem imperii omnium antiquissima dicitur esse Salica, vt videre est in legibus Saliorum: quæ feminas summouet à regni successione: quanquam dubium est lata fuerit, nec ne. vt vt sit, inepte sane Baldus ac plerique Iurisconsulti, qui in Salica lege interpretanda, cũ imperii maiestate successionum iura confuderunt, quasi de prædiis & bonorum possessione ageretur. neque verò huius imperii propria est, sed communis Assyriorum, Persarum, Hebræorum, Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum, Abyssinorum, Pœnorum, Germanorum, Scytharum; qui feminas ab imperio longè repulerunt, nec ita pridem Arragonii Petronillã, Castilli Isabellam, Mantuani Mathildem, Neapolitani

litani Ioannam vtranq;, Noruegi Margaretam, deinde Nauarri & Lotharingi ad feminas quoque summum imperium detulerunt: tametsi Rodericus historiarum scriptor, apertè scribit, lege antiqua Hispanorum imperium feminis ademptum, ac propterea populi graues sæpe querelas auditas esse, quod Isabellæ splendor & gratia leges violasset: id quod etiamnum Guicciardinus testatum reliquit. postremò Britanni, qui antea semper abhorruerant à γυναικοκρατεία, nuper Mariam eiusque sororem regnare permiserunt; in quo sane violantur non modo diuinæ leges, quæ feminas imperio virorum disertè subiecerunt, sed etiam ipsius naturæ, quæ masculis imperandi, iudicandi, concionandi, belligerandi potestatem dedit, feminis ademit. neque solum naturæ iura conuelluntur, sed etiam omnium gentiũ, quæ nunquam feminas regnare permiserunt. Zenobia quidem cum xxx. tyrannis Palmyrenem inuasit, sed paulo momento de imperio deiecta est ab Aureliano: ipsaq; Irene à Nicephoro in monasterium pulsa, cùm Græcorum imperium suscepisset: Tomyris, Semiramis ac Thalestris filiorum nomine imperarunt. Tenetur etiam princeps Agraria lege, qua publicos agros alienare prohibetur sine ordinum consensu: & vt maximè velit alienare, nullo modo possit; quin regius procurator mortuo rege perpetuã habeat manus iniectionem. itaque cùm principes

legem illam perrumpere sæpe sint conati, non potuerunt tamen. altero capite legis Agrariæ ꝓhibetur princeps agros vacantes, aut vlla peregrinorum, vel damnatorum prædia sibi vindicare, nisi proximè pendeant à prædiis dominicis, ne priuatorum fortunis, velut esca malorum illectus, ad crudelitates & rapinas feratur. at in plerisque Galliæ locis bona damnatorum legitimis hæredibus relinquuntur: alibi princeps ea donare, aut conflatam pecuniam in ærarium publicum inferre tenetur: quemadmodum lege Valesia Francisco patre lata cautum erat. ex omnibus tamen imperii legibus nulla sanctior est, quàm quæ vetat principum rescriptis vllam rationem haberi, nisi æquitati perinde ac veritati cōsentanea sint: quo fit vt pleraq; à magistratibus respuantur: nec impetrata venia prosit sceleratis sæpe enim audita vox est magistratuum, Nihil posse principem contra leges. & quidem Henricus eius pater, cùm Italum seruum in carcerem duci iussisset, non adiecta causa, iudices hominem liberarunt, prius tamen admonito rege, qui iussit illum condemnari, quum diceret se hominem in scelere turpissimo deprehendisse, quod euulgari nollet: iudices nihilominus reum damnare noluerunt, tametsi princeps optimus religiosè ac sanctè iuraret in scelere à se deprehēsum, ac iudicibus succenseret, quod sibi affirmanti fidem non haberent, liberatus est tamen à iudicibus,

& car-

& carceribus ereptus: sed postea iussu regis in flumen Sequanam noctu demersus, ne insolentia facti populum perturbaret. tametsi putant Iurisconsulti principem ex animi conscientia iudicare posse, ad l. illicit° parag. veritas. de officio præsidis. atque ea re commotum Paulum III. Pont. Max. supplicio affecisse nobilissimum virum qui ei confessus erat, dum adhuc Cardinalis esset, homicidium se perpetrasse. nec verò curiæ superiores vllam habent legum rationem, nisi quas sua promulgatione comprobarint; nec se cogi posse aiunt: tametsi lapsa consuetudo sensim de via deflectit. atque vtinam maiorum virtutem imitaremur: illi de vita quàm de sententia decedere maluerunt: posteri Rempubl. & famam quàm magistratum perdere malunt. cùm enim Ludouicus XI. (is qui primus reges seruitute liberasse dicitur) exitiũ curiæ Parisiorum intẽtaret, nisi leges à se latas promulgaret: patres re intellecta, purpurati regem adeunt: tum ille; Quæ causa vos huc impulit? vt mortem, inquit Lauacrius, potius oppetamus, quàm leges iniquas ferri patiamur. Rex oratione Præsidis, & mirabili constantia magistratuum perterritus, eos humaniter accepit; & leges quas promulgari iusserat, coram lacerari mandauit. iuratus se nihil posthac nisi quod æquitati congrueret edicturum. eius pater Carolus VII. iudicio Senatus siluam vrbi proximam cædere, ac precio dicto sentẽtia Senatus

natus vendere iussus est, nec iussa recusauit. Alia quoque lege, vel potius iure constituto, Rex obligatur; ne scilicet magistratū aut imperium cuiquā initio abrogare possit, nisi sceleris conuictus, ac publico iudicio damnatus fuerit: quamuis in renunciatione magistratuum à principe vsurpari soleat formula vetus, QVOAD NOBIS VIDEBITVR; quæ lex inuiolabiliter seruatur, & in vsum abiit, tametsi annuū illud iusiurandum, quod iudices præstare solebant pridie Idus Nouemb. satis indicet, non ita pridem annuos fuisse magistratus, vt Budæus quoque tradit. quem morem Philip. Pulcer atque his temporibus multi ac magni viri renouandum putant: sed Ludouicus XI. legem de perpetuis magistratib. tulit, ne postea cuiquam imperium nisi morte, aut libera cessione, aut publico iudicio abrogaretur. at Henericus II. cùm in Senatum vna cum magistro militum aliquando venisset, promulgandæ legis causa, quam curia improbarat, nescio cuius oratione impulsus, dixisse fertur; curiam Parisiorum lege agere non posse, nisi ipse iuberet mandata iurisdictione in singulos annos ad Idus Nouēbres. vtrum verò præstabilius sit perpetuum imperium dari, an verò tempore definiri, cùm magnæ diiudicationis sit, plane definire non ausim. tamen opinor, ad tuendum populare & optimatum imperium, magistratus ad breue tempus tribui oportere, vt Aristoteli visum est;

ſed in regno aliter ſentiendum putem. quid enim contra principum vim ac libidinem audeant magiſtratus, qui ſibi honores adimi metuent? quis tenues à ſeruitute vindicabit? quis populi commoda tuebitur, ſi exacto magiſtratu pateant injuriis potentiorum? præterea magiſtratus imperium nullius fere eſt auctoritatis, quod ad breue tempus tribuitur: neque facile paremus iis, neque cum dignitate imperant, quos vitæ ſocios habuimus & qui poſtea priuati ſunt futuri. quem verò populus de imperio ſine ſcelere deturbari non poſſe intelligit, hunc ab improbis metui, à principe coli, & virum bonum euadere neceſſe eſt, vel cogēte pudore, vel etiam pœnæ metu, ne ſimul cum fama vitam, caput & fortunas amittat: quippe cenſores & exploratores habet omnium actionum. Eſt autem puerile quod Alexander, alioqui bonus auctor ad l. princibalibus de rebus credit, ait, imperium ſeu officium priuato tributum, cum hac clauſula, quoad nobis videbitur, perpetuum cenſeri: id que fieri puta ex l. Iuriſperitos, de excuſat. tut. & ex l. ſufficit. de rebus creditis. ſed μηδὲν πρὸς ἔπος hoc verò maioris eſt ponderis ac momenti, huius imperii arcanum ſalutare, quod regiæ poteſtati plurimum detrahitur, cùm honores magiſtratibus perpetui tribuuntur. nihil enim ad tyrannidem principis coercendam efficacius eſſe poteſt. contrà verò in frequenti magiſtratuum mutatione,

principis

principis potestas omniũ maximè augetur, vt Aristoteles scribit: aucta tyrannis euadit. at quo plus detraxeris imperio principis (neque verò in eam partem peccari potest) eo iustius est imperium ac stabilius futurum, vt Theopompus rex Ephoris potestate cõcessa dixisse fertur. qui verò malis artibus principis imperium augere se putant, non rectè putant: quia regis & regni euersionem moliuntur. & quidem maius imperio est, vt Theodosius August. rescripsit, legibus submittere principatum. itaque fallitur Machiauellus qui Regem nostrum ærarii dominum esse tradit. certus est enim modus in largiendo legibus definitus, vltra quẽ si progrediatur sine Senatus decreto, nõ paretur, nec rationum iudices Quæstoribus sine graui causa acceptũ ferunt. Etenim lata lex est Carolo VIII. ad d. Cal. Sept. anno M. CCCCXCII. ne principis largitiones ac dona vllam vim haberẽt, nisi rationum magistris donationis tabulæ probarẽtur. excepta sunt exigua dona centum libellarum, non tamẽ aliter valitura, nisi cum Tribunorum ærarii assensione. hanc legem ex archetypis descriptam habeo, quæ diu inuiolabilis extitit. Illud etiam huius imperii magnum est arcanum, quòd princeps omnium in Republ. præmiorum arbiter est, nec tamen vllas infligit pœnas: sed hæc magistratib. velut odiosa, permittit. quo fit vt omnium amore, nullius odio dignus habeatur: nec potentiores à iudicibus damnati,

da nati, causam habent cur illi irascātur, propterea quod nullam suscipit cognitionem: sed rebus iudicatis omnes acquiescunt: aut si quis potentia fretus imperium recuset, prouinciarum gubernatores ac præfecti Marescallorum, armis parere cogunt, & omnes in vnum armantur: cōtra quam fit apud Germanos, apud quos Imperialis curiæ decreta nullam fere vim habent, si aduersus potētiores iudicatum sit, propterea quòd gubernatores, prouinciarū armis tentare nolunt, quod exequi se posse diffidunt. nihil apud nos frustra decernitur, quod non facile executioni mandari possit, sic igitur curiæ superiores, quæ magna sui parte ex plebeis constantur, nobilium ac potentiorum vim iustissimis decretis coercent, ac velut summos cum infimis credibili concordia tuentur: qui verò earū dignitatem labefactare sunt conati, profecto Reipublicæ interitum quæsierūt: cùm in illis posita sit domesticæ disciplinæ, legū, morum, totiusque Reipub. salus. sunt autem eiusmodi curiæ septem, quarum quæ maxima est, iudicibus cētum & quadraginta constat, à quibus prouocare non licet; nec sine graui mulcta principi temerè supplicare. Aliud quoque huius imperii vinculum magnum est in nobilium clientelis. cum enim in omnibus Græcorum Rebuspublicis, tenues & plebeii à patriciis opprimerentur: aut patricii à plebeis impetu facto, sæpius eiicerentur, ac perpetuo inter se dis-

siderent; diuina quadam bonitate factum est, vt promulgatis feudorũ legibus, nobiles infimos veluti clientes ab iniuria tueantur atq; hęc vna fortasse ratio est, cur imperia sint apud eos diuturna, qui his legibus vtũtur. Sed hoc amplius habemus, quod nobiles primogeniti apud nos, vt etiam apud Britannos, magnã capiunt partem totius hæreditatis, ac perpetua maiorum successione auitas hæreditates tuentur, ne in plures distractis prædiis, decus nobilitatis, quæ militarem disciplinam tuetur, intereat. atque illud est quod Lycurgus primum apud Spartiatas, deinde Plato in vtraque Republica tantopere commendat. sed hic portiones hæreditarias, IV.M XL. ille IX.M. statuit: nos certũ numerum nullum habemus. ac si morem maiorum teneremus, quem soli Germani mordicus retinuerunt, id est vt feminæ à feudis omnino repellerentur, proximis agnatis Salica terra (sic enim in veteri quodam testamento apud Burdegalenses feudum appellari proditum est ab eo qui primus libellum de lege Salica scripsit) nec Lycurgi, nec Platonis leges de successionibus desiderarẽ. sed primus Capetus apud nos, concesso Ducibus & Comitibus prouinciarum dominio, legis violandæ præbuit occasionem. post enim facile impetratum est à parentibus, vt feminis Salicam terram capere liceret. Quod si ita apud nos imperium est constitutum, profecto capitalis est Iouius, qui ridicule Gallos inse-

infectatur, quod diuinum quendam animi vigorem regibus inesse putent. quid si Anglos vidisset ante sedē regiam, tametsi vacuam, prætereuntes aperire caput? ac maiore cōtumelia dignus est ipse, qui toto vitæ decursu, domini sui pedes plusquam seruiliter osculari non erubuit: quod adorationis genus, non modo Persarum aut Turcarum reges, sed etiam superbissimi Caliphæ Arabum semper abhorruerunt. est igitur, ac semper fuit (atq; vtinam perpetua sit futura) principis & populi Gallici tāta conspirationis fides & consensus, vt nusquam populus maiori obsequio principem nec princeps amore tanto populum complectatur: populus autē quantum diuinitatis in principe esse putet, aut quanta libertate fruatur, ex eo intelligi potest, quod non ita pridem Ludouicus XII. in frenis ac theatris, antiquæ comœdiæ morē renouari permiserit, & facetis dicteriis vitia cuiusque notari, quod vbique ac præsertim Venetiis semper capitale fuit; ac ne sibi quidem parci voluit, cùm diceret, Rerum gestarum fidem non aliter à principibus haberi posse ô principem excelsum & orbis imperio dignū; qui vitæ integritate ac innocentia fretus, maledicta non extimuit improborū. iam vero ante Henrici tempus inaudita vox erat maiestatis apud nos in rege appellando. quæ idcirco à commemoratur, quod ab Italis & peregrinis multa de nostris moribus & imperio aliter quàm decuit

prodita fuêre. Iam verò incredibile videatur, verumtamen sit, nullum omnino populi coniuratione cæsum. vnius vxoris adulteræ dolo necatus est. Carolus verò Simplex ab Heriberto Veromanduo, tametsi hoste acerrimo captus, nulla vi, sed morbo ac senio periit: eius tamen filius Ludouicus, Heribertum in crucem egit. Neque verò Reipubl. inuiolabilis argumentũ maius extitit quàm nuper bello Sacro, quo Gallia tota conflagrauit. cùm enim partiũ duces cædibus ac incendiis omnia miscerent; curiarum tamẽ & vrbium maximarum splendor ac dignitas mirabilem in modum affulsit: deinde paulo momento tot bella tantique tumultus, optimi Regis edicto, quasi apum examina pulueris exigui iactu compressa, quierunt: ac Princeps iniuriarum omnium oblitus est. tantæ naturæ bonitas est insita in genere Valesiorum. neque id nouum, sed à maioribus acceptum institutum. Nam Carolus VII. imperio plane spoliatus, & indignus omnino iudicatus in curia Parisiorum, tandem Atrebatico fœdere in spem meliorem erectus, Anglos qui dominatum tenebant, fudit ac profligauit. plerique putabant illum animi dolores vlturum: sed ab vltione tantum abfuit, vt Cæsaris clementiam imitatus, Senatum populumq; Parisiorum in fidem humaniter receperit. Hæc faciunt imperia diuturna, cùm principes alienas iniurias vindicant acerrime; suas verò penitus

tur obscurcuntur. neque verò vllum imperium diutius in eodem statu floruisse reperimus, præterquam Assyriorum. iam enim ducentesimus circiter ac millesimus labitur annus ab huius imperii primordio, quod cœpit ab Vuaramundi familia, deinde ad Meroueos, tum ad Carolum Magnum, postremò ad Capeti gentem delatum est: neque tamen bellis ciuilibus potuit, neque externis violari. at reges Aegypti, si Iosippo credimus, vix annum millesimũ attigerunt. omitto quàm fabulosè multa dicuntur de Assyriis & Aegyptiis, quamque facile fuit imperium illis temporibus stabilire ac retinere, quibus nulli hostes regnare prohiberent. Illa verò quæ feruntur antiquissima regna, Lydorum, Tyriorum, Archiuorum, Corinthiorum, Lacedæmoniorum, Athenienſium, mœnib. vrbium circumscripta, Plutarchus in Theseo ac Diodorus, magna sui parte fabulosa fuisse affirmant: & vt vera sint, quæ tamen diutius steterunt, annos DCCC. non superarunt.

Conuersiones imperii Chaldaorũ, Assyriorum, Persarum, Parthorum.

Chaldæi quidem post aquarum eluuiones annis 249. in summa quiete vixerunt: quod seculum aureum à Catone in Originibus, si modo eius libri auctor est, appellarunt. deinde Ninus armis Asiam minoré inuasit, à quo triginta septem reges annos 1220. vsque ad Sardanapali exitum imperarunt. eius imperium Arbaci & Belocho præfectis cessit. itaq; imperio bifariam diuiso, Medos inter & Assyrios trecen-

tis ferè annis dimicatum est, quoad Persæ imperium arripuerunt. hinc gubernacula tenuerunt vsque ad Alexandrum, qui Persarum imperium ab India vsque in Hellespontum latè patens longius propagauit. Alexandro mortuo, Seleucus Asiam maiorem: Antipater minoré, Ptolemæus Ægyptum: Antipater Macedoniā: Lysimachus Thraciam diuiso imperio acceperunt. dein grauissimis bellis attriti, mutuisq; odiis ardentes, ducentesimo circiter post anno in Romanorum potestatem peruenerunt. Asia maior Parthis cessit, post Alexandri mortem anno CLXXII. atque ita imperium ab Arsace vsque ad Artabanum cum magna gloria militaris disciplinæ, floruit annos circiter D. hinc Artaxerxes Persa cæso Artabano regnum suscepit: idque Persæ tenuerunt annos amplius 400. quousq; Homarus princeps Arabum Persiam & Syriam inuasit.

Conuersiones imperii Græcorum.

Cætera consequentia ætatis imperia videamus: id est, ab Iustiniano; qui erepta Vandalis Africa, Gothis Italia, Parthorum quoque repressis incursionibus imperii dignitatem summa cum militaris ac domesticæ disciplinæ gloria restituit. Hispaniam Gothis, Galliam Francis, Britanniam ac Germaniam superiorem incolis relinquens, imperii Græci limites, Danubio, Alpibus, Euphrate & Africæ patentibus oris circumscripsit, in eo statu floruit imperium annos fere centum ac viginti, hoc est ad Constan-

ſtantem Heraclii nepotem, cuius temporibus Arabes Ægyptum, Syriam ac Ciliciam; poſt etiam Africam Romanis ademerunt: & in Italiam vſque exercitus & colonias tranſmiſerunt ex altera parte. Sclaui Pannonias & Illyricum inuaſerunt. antea Longobardi ſedes in Inſubria poſuerant, & bonam Italiæ partem occuparant. ſecuta ſunt bella ciuilia pro imperio Græcorum, cùm alius à militibus, alius à Senatu imperator eligeretur. nam Leotius, Iuſtinianum minorem in exilium egit: Abſimarus Leontium naribus truncatum in carcerem compulit: Iuſtinianus, barbarorum ope reſtitutus, aduerſarios de imperio deturbauit: hinc Philippicus excepit, qui ab Artemio crudeliſsimè eſt excæcatus: nec tamen diuturnum fuit huius imperium. paulò poſt à Leone Tiberius Imperator electus truncatur. maior etiam Conſtantini IV. crudelitas, qui expugnata Conſtantinopoli, Arrabaldum vna cum filiis excæcauit: ſed maxima clade à Bulgaris accepta, miſerè interiit. ex quo imperium ab Irene ſuſceptum eſt, quæ filio excæcato Caroli Magni nuptias appetens, in monaſterium à Nicephoro truditur: ipſe Imperator factus à Bulgaris, poſtea cæſus eſt. ſucceſsit Michael vterque, quorum poſtremus à Baſilio crudeliter occiditur. quibus temporibus imperium Græcorum anguſtis regionibus definiebatur, cum Illyricum & Italiam penitus amiſiſſent, & bonam Aſiæ partem

Turcæ & Arabes occuparent: ipsi vero Græcorum principes, mutuis odiis ac bellis ciuilibus tamdiu iactati sunt, quousque Gallorum armis imperiũ occuparetur: his tamen sexto & quinquagesimo post anno pulsis, Græci rursus imperarunt, sed Palæologi & Cantacuzeni diffidentes, Turcas Asiæ dominos euocarunt, à quibus sunt paulò pôst de imperiô deiecti.

Conuersiones imperii Arabici.

Arabum quoq; imperia languere cœperant, cùm Turcæ in Europã exercitus transmiserunt. Cùm enim à Græcis defecissent, anno salutis circiter DCL. breui Syriam, Ægyptũ, Persiam, Africam, vsque ad Oceanum, post etiam Hispanias, Cretam, Siciliam, Peloponnesum & Italiæ partem occuparunt, tanta victoriarum celeritate, vt tot ac tam multas regiones ante domuisse, quàm peragrasse videantur. ac tametsi obscura est eorum, & fabulis confusa historia, quam nostri literis mandarunt; facile tamen intelligi potest ex Leone Afro, & Guilielmo Tyriorum episcopo, qui antiquitates illorũ ac regiones penitus inspexerunt, nullum fere imperium excepto Romano maius antea extitisse. Ipsi Pontifices, qui Caliphæ dicebantur, sola religionis opinione tantum valuerunt, vt leges omnes diuinas & humanas arbitratu suo moderarentur. ab his enim Imperatores & exercitus, velut à diis pendebant, reliqui principes vitam illis, caput, fortunas, imperium denique acceptum ferebant. sed cum de religione inter

se

se disceptare cœpissent, propter Hali cædem, Pontifices quoque Ægypti, cum Babyloniis ac Damascenis grauissima bella gesserunt: deinde Gallorum viribus de Hispania vlteriore, post etiam de Italia, Cypro ac Syria decedere coacti: tandem à Persis quoque, Tartaris, ac Turcis repulsi, vires in Ægypto & Africa, collegerunt, anno salutis centesimo circiter ac millesimo. hinc Tunetani reges à prima incursione Arabum in Africa, regnum ad hæc vsque tempora gubernarunt, id est, vt Muleasses coram Paulo Pont. max. iactabant, annos 900. Sultani verò Ægyptum à Saladino vsque ad Tomombeium, quem Selimus Turcarum Princeps in crucem egit, annos 336. obtinuerunt. sed tantis odiis ac cædibus exarserunt cum Mauris Tunetani reges, & inter se Mauri, post etiam Sultani, vt Hispanorum ac Turcarum fracti viribus, nunc seruire consuescant.

Iisdem fere temporibus quibus Ægyptum Saladinus occupauit, duo potentissima imperia paulatim adoleuerunt; Tartarorum scilicet ac Turcarum. scribit enim Hayto, Cangiuscanum Tartarorum, qui olim Schythæ dicebantur, Principem, imperium in Asia maiore longè latè propagasse: & ex eadem gente Turcarum vnam legionem, quæ Persis auxilio venerat, acsepta religione Arabum, in Asia minore conquieuisse: ac sensim Arabum & Græcorum discordia in tãtam potentiam creuisse, vt ex qua *Conuersiones imperii Turcarum.*

Selimus homo priuatus, Cappadociæ principatum arripuit anno M. CIV. ad Selimum huius patrem, omnia non modo Græcorum & Arabum imperia, sed etiam prouincias omnes à Danubio vsque ad Borysthenem, hominum ferocissimorum, & vtranque Pannoniam atque Illyricum occuparint: tametsi Persarum, Christianorum ac Tartarorum maximis bellis implicarētur. Sed quoniam de Republica Turcarum multi multa scripserunt, mihi satis est ea leuiter attingere. Hoc tamen ab illis quod maximum erat prætermissum est. Sic enim Ioannes Huraldus sacri consilii Senator, & Ludouicus Martinus, vterque diuturnis legationibus, & rerum gerendarum vsu clarissimus, mihi narrauerunt, omnia prædia, paucissimis admodum exceptis, militibus, quos ipsi Timariotas, παρὰ τὸ τιμᾶσθαι, vt opinor, vocant, cæteri censuales sunt, qui militibus agrorum vectigalia dependere solent, ab decimo quoq; anno censualia prædia conducere. mortuo Timariota, Principis beneficio tribuitur militia ex casu, vt olim feuda seu beneficia dari consueuerant. si bellum indicitur, præsto sunt sine stipēdiis Timariotæ. Prætorianæ verò legiones circiter septem, stipendia ferunt ex ærario publico, quod ex capitatione cōflatur. Hæc disciplina inuictam Rempublicam facit. eadem lege vsus est Carolus V. Imperator aduersus Indos, excepta duntaxat capitatione, vnde infi-

nita

nita vis auri (nam leuia sunt vectigalia, quæ ex portoriis coguntur) ad ærarium defertur.

Interea Poloni à Germanis imperio diuisi regnum à Pyasto duce conditum, anno salutis DCCC. feliciter administrabant. neque enim ante hoc tempus certa narratio ab historicis colligi potest. ex eo tamen Polonorum gesta lucent, quòd cum Turcis, Germanis ac Moschouitis grauissima bella diu gesserint, sui tamen imperii dignitatem hactenus conseruarunt, ac Prussiam Germanis edemerunt, seque ipsos aduersus Turcarum opes etiamnum fortissimè tuentur. creuit autem imperium illud tum maxime, cùm Pyasti gens in Hedvvige regina desiisset. tum enim Iagello Lithuaniæ rex accepta religione Christiana, reginam Poloniæ duxit vxorem, anno M.CCCLXXXVI. ab hoc Iagellonum gens imperium legitimo iure suscepit, quorum postremus restat, is qui nunc imperat Sigismundus. nam Marchio Brandeburgicus & Vaiuoda Transiluaniæ ex feminis Iagellorum originem traxerunt. *Conuersiones imperii Polonici.*

Eodem tempore quo Pyastus in Polonia, Carolus Magnus in Gallia, Nicephorus in Græcia, imperium inierunt: simul quoq; Gorricus Daniæ regnum armis ac legib. stabiliit, ab eoque ad Nubam regnatum est annos 140 tum Henricus Auceps Imp. Germanorum, regnum illud in prouinciæ formam redegit. sed cum ab imperio postea Dani desciuissent, rursus ab Otho- *Conuersiones imperii Daniæ & Sueciæ.*

ne victi sunt, atq; iterum rebellarunt Suenone rege, qui à Waldemaro fratre deiectus est: à quo regnum successione delatum est, anno post 211. ad Margaretam, quę Daniæ, Sueciæ ac Norwegiæ præfuit imperiis: & quæ Pomeraniæ Ducem adoptauit. trigesimoquinto post anno Engelbertus à Danis deficiens, Sueciæ regnum inuasit, quod postea ciuili seditione coactus reliquit. rursus triplex illud regnū vnius imperio Bauari paruit. post hūc Christianus electus est, à quo cæteri consequentes ad hæc vsq; tempora imperarunt. regnum tamen Sueciæ Gostauus Christiano II. non ita pridem ademit, ex quo maxima bella inter Danos ac Suecos, oborta, nondum conquierunt: licet Henricus Sueciæ rex à suis captus est ac imperio spoliatus, conspiratione fratris iunioris cum ciuib. Stocholmiæ, eo ipso die (res admiratione digna) quo Carolus IX. rex armis suorum pene oppressus est in agro Meldensi, id est, anno M. DLXVII. ad d. 3. Cal. Octob. Illud autem animaduersione dignum est, quod ab Holstero Sueco accepi, ex pluribus liberis ius esse principibus eligēdi, quem velint. id quoque fertur commune esse Polonis, Lithuanis, Hungaris & Abyssinis. Ac re vera dici potest Aristocratia Danorum & Polonorum apud quos nobilitas legum, pacis, armorum, vitæ ac necis ius habet: Princeps electus nihil horum per se ipse efficere potest: at ne nobilis quidē vllus à Principe aut ab alio magistra-

gistratu, quàm ab optimatibus iudicari potest; vbi agitur de illius capite, vita vel fama.

Sequuntur Britanni, qui regiam potestatem initio, vt omnes fere populi, pertulerunt. *Polydorus* enim reges octo & sexaginta ex antiquis seu veris, seu fabulosis scriptoribus, mille circiter annos ante Cæsarem, Britannis imperasse scribit: Romanis verò, postea quàm à Cæsare victi sunt, annos quingentos paruisse: id est ad Theodosium vsque iuniorem: quibus temporibus cùm à Scotis & Pictis grauissimè premerentur, ac de Romanorum auxiliis desperare cœpissent, Anglorum & Saxonum opes è Germania euocarunt: hi pulsis Britannis, imperiũ facile occuparunt: sed ita vt septem reges diuisis imperiis dominarentur, ac perpetuis bellis in seipsos grassarentur: quod Egbertus post annos circiter 300. quàm Angli Britannos in Galliam expulerant, id est, anno salutis 800. pene solus imperauit: postea Dani ac Scoti mox victores, Insulam more prædonum annos fere CL. diripuerunt, vsque ad Eduardum maiorem, qui Danis pulsis imperium recepit. centesimo post anno bellis intestinis flagrantes, Gulielmum Normannum euocarunt. is Haraldo cæso, ac Republica constituta, regnum successione ad suos detulit, qui annis fere centum ac decem fortiter imperarunt, secutus est Stephanus comes Blesensis genere Gallus, qui regnum legibus ac domestica disciplina hu-

Conuersione imperii Britann

manis

maniter informauit, anno salutis 1136. post Henricus II. genere quoque Gallus, & Stephani, vt plerique aiunt, filius, paterno iure comes Andium, Cenomanorum, ac Turonum: Stephani adoptione & materna successione, Angliam & Normanniam: vxoris dote Aquitaniam & Pictauiam consecutus, maximum imperium diutissimè rexit, ac deinceps eius posteri florens illud regnum, ac bellicis laudibus abundans, annos 400. ita gubernarunt, vt vniuersam pene Galliam; partim legitimo iure, partim vi, partim fraudibus, cum ciuili bello Galli permerentur, occuparint. tandem aliquando conspirantes Galli, & victoriarum incredibili celeritate vsi, Anglos de tota Galliæ possessione deiecerunt, hi verò cùm hostili bello carerent, ciuilia cum tanta crudelitate gesserunt, vt ludicra videantur, quæ de tragica Thebanorum feritate prodita sunt, præ his quæ à Polydoro narrantur: qui tamen in gentis gratiam multa scripsisse fertur, nec mirum videri debet, si Philippus Cominius scripserit, annis ferè 30. quibus bella ciuilia gesta sunt, sua ætate cæsos esse regiæ stirpis homines amplius 80. omitto reges duodecim, qui populi seditione ac principum coniuratione cæsi, aut imperio spoliati fuère.

Conuersiones regni Hispanici.

Restat vt de Hispanis quoque breuissimè dicamus. Nullum autem apud eos imperium antiquius, videmus, quam Carthaginensium nisi

fortasse Celtas & Gallos magnam Hispaniæ partē ante Carthaginenses domuisse, ac regioni nomen dedisse putemus, id quod Hispani fatentur. sed quoniā hæc certa historia nō sunt comprehensa, ducendum est à Carthaginensib. initium, qui duce Meseo magnam partem Hispaniæ occuparunt, vt ex Iustino & Orosio intelligi potest: atq; Imperium tantisper tenuerunt, dum à Romanis penitus eiicerentur. non tamen domita erat omnino Hispania Scipionis ætate, cùm vlterior suos principes Cæsaris quoque temporibus haberet. à Scipione Africano ad Gondericum regem (qui primus è gente Vandalorum Hispanias inuasit) numerantur anni 660. postea Vandalis in Africam traiicientibus, successit Alaricus Pannonius de gente Balthorum, qui tunc Gothorum dux erat. ab eo Gothi 300. annos in Hispania regnarunt, id est, vsque ad Rodericum, cuius temporibus Arabes ac Pœni vniuersam Hispaniam, præter Cantabros & Astures in suam potestatem redegerunt. id autem contigit anno salutis 717. imperii Roderici anno septimo, vt Tarapha scribit. huic conuersioni causam dedit Celtiberiæ princeps, qui vt illatum vxori stuprum à Roderico vindicaret, Pœnos in Hispaniam euocauit. Postea Galli Carolo Magno primum, deinde Ludouico filio magnam Hispaniæ partem ab Arabum seruitute vindicarunt, ac per legatos tandiu gubernarunt, quoad Ludouicus Pius,

Iam;

Iamfredo legato liberum imperium permisisset. pòst Hispani recuperatis viribus, duce Alfonso quinto, Arabes ex omni fere Hispania exegerunt. cùm autem in Veremundo Alfonsi filio, Gothorũ legitima proles defecisset, Ferdinādus primus Arragoniæ rex imperium suscepit. postea distractis in quatuor, mox etiam in quinque partes Hispaniæ imperiis, crudelissimæ cædes, non modo principum inter ipsos consecutæ sunt, sed etiam fratrum, parentum ac liberorum. nam Alfonsus III. Asturiæ & Galliciæ princeps, omnes fratres oculis orbauit, vnus etiam cæsus est, cum partem imperii occuparet. cõsimiliter Alfonsus III. à Raymiro fratre oculis est orbatus. Petrus item Alfonsi X. filius legitimus, ab Hẽrico fratre spurio deiectus est ac cæsus. Garcias itidem à fratre Sanctio; hic à Vellido: aliquando post Alfonsus VIII. genere Gallus Raymundi Tolosatis filius, tria imperia cum vno & eodẽ coniunxit. rursus Mauri magna classe Hispanias inuaserunt, & bonam partem ad Ferdinandum vsque Philippi proauum maternum tenuerunt. sic tandem imperium partim vi & armis, partim etiam legitima successione magnopere auctum, nunc summa cum vtriusque disciplinæ gloria floret: ac iam annos 852. à Pelagio regnatum est. hoc etiam gloriosius, quod in Africam vsq; & Americam leges & arma non sine vberrima & quæstuosissima mercatura, Christi que religionis amplifi-

can-

candæ studio protulerunt, ac longius prolaturi sunt, cum nullum sit imperium tam late patens ex omnibus, quæ vnius dominatu reguntur, in quo minus Principi tributum sit: quod imperii bene constituti magnum est argumentum. Cætera, Tartarorum, Moschouitarum, Indorum & Æthiopum imperia, quæ non sunt ex historia plane comperta, prætermitto. ex iis tamen quæ habemus explorata, perspicuum fit, nullum imperium magis diuturnum fuisse quam Gallorum, nec bellis ciuilibus minus opportunum: multa quidem in moribus, legibus, institutis, iudiciis, egent emendatione: status verò Reipublicæ tanta diuturnitate probatus, sine grauissimo Reipublicæ periculo mutari non potest. hæc enim optima cautio est Aristotelis, vt nihil in ea Republica mutetur, quæ diu floruit in eodem statu. Sed quoniam plerique huius ætatis, graues & eruditi viri, optimatum status; nonnulli etiam populares magis probant, vnum hoc restat, vt eorum sententia repudiata, de optimo statu breuiter dicamus. Iam enim Polybii & eorum qui ab eius schola profecti sunt, sententiam confutauimus argumentis, vti opinor, necessariis ad assentiendum.

Itaque cùm triplex sit omnino Reipubl. status, vnius scilicet, plurium & omnium: danda est opera, vt non solum vitiosos fugiamus, sed etiam inter laudabiles optimum quenque *Optimus Reipubl. status*

sequa-

sequamur. perniciosa tyrannis est vnius: peior etiam tyrannis plurium, quæ dicitur Oligarchia: pessima denique omnium & lege soluta potestas, quæ Græcis ὀχλοκρατεία. Ciceroni quoque tyrannis appellatur: quæ anarchiæ proxima est, in qua nullus paret, nullus imperat: nulla præmia recte factis, nulla supplicia peccatis. igitur si hæc reiiciamus, necesse est statum eligere popularem aut optimatum, aut regnum. de populari nihil scribendum putarem, nisi multorum quoque sententiis probaretur. etenim N. Machiauellus argumētis ac rationibus præstantissimum esse persuasum habet. sed in eo genere minus illi credendum puto, præsertim cùm euertat suæ disputationis fundamenta. nam in Principis institutione, statim initio duos duntaxat posuit imperii status; monarchiam & Rempublicam. idem ad Liuium, Venetorum Rempublicam omnium præstantissimam esse affirmat; quam tamen putat esse popularem; cùm lib. III. status populares semper laudabiliores fuisse scripserit: contra philosophorum & historicorum, contraque omnium magnorum virorum probatam opinionem. vt enim alios omittam, Xenophon bonus idem Imperator ac Philosophus, popularem potentiam virtutibus omnino inimicam esse testatur: nec aliter stabiliri aut retineri posse, quam bonis omnibus eiectis. id quod Seneca tribus verbis complexus est.

est. Quis enim, inquit, placere potest populo, cui placet virtus? idem quoque Aristoteli visum est, eo loco præsertim vbi alios ad imperium, alios ad obsequium natos maximis argumentis confirmat. sed omnis à Platone manauit error, qui imperio populari constituto, perniciosam æquationem inuexit. tum Academici qui ab eius schola profecti sunt, rationes illius amplificarunt. posuerunt enim societatem concordia seruari: concordiam æquabilitate iuris: æquabilitatem populari statu deinde summa paritate ac similitudine ciues omnes vnum & idem effici; atq; hunc finem esse humanæ societatis. Aristoteles Platonis hypothesin non confutat, sed in eo Platonem labi existimat, quòd ciuitatem maximè vnam & eandem efficere conatur, atque isto modo ciuitatem euerti, & familiam euadere. quæ sane ratio frigere mihi videtur. ego verò hypothesin non solum absurdam, vt voluit Aristoteles, sed plane falsam esse iudico. nam si ad naturam, quæ rerum princeps est, omnia reuocemus, perspicuum fit, mundum hunc, quo nihil pulchrius est ab immortali Deo coagmentatum, ex inæqualibus partibus, & maximè sibi repugnantibus elementis orbiumque agitationibus contrariis ita sibi constare, vt sublata illa congruenti discordia interiturus sit: non aliter optima Respublica, si naturam imitetur, id quod necesse est, imperantibus ac subditis, seruis ac do-

minis, potentibus & egenis, probis & improbis, robustis ac imbecillis; quasi temporata repugnantium inter se animorum societate, stabilis & inconcussa retinetur & quemadmodum in fidibus & cantu ipso concentum æqualem, quem vnisonũ vocant, aures eruditæ ferre non possunt: contrà verò dissimilimis inter se vocibus, tum grauibus, tum acutis, moderatione quadam inter se confusis harmonia concors efficitur: ita quoque æqualitatem, vel potius paritatem illam popularem in Republ. nemo sanus ferre possit: sed ex summis & infimis interiectis inter virosque mediis ordinib. moderata ratione ciuitas, mirabiliter sibi congruit dissimilium consensu. Sed inde pestis rerum omnium publicarum, quod qui pares sunt quadam ex parte, omnino se impares esse arbitrãtur: qui autem quodammodo impares, omnino se pares esse putant. si igitur tanta est hominum inter ipsos, tanta ingeniorum imparitas, quis ex æquo partietur imperium, opes, honores, magistratus? perinde est ac si victus & vestitus pueris, adultis, senibus, ægris, athletis, idem tribuatur, & ista ratione æqualitatem seruari putent. & quoniam Plato in Republica bonorum æquationem vetuit (conscripsit enim quatuor ciuium classes vario censu) & qui postea secuti sunt Academici, quique Respublicas populares instituerunt, æquationem bonorum semper sustulerunt, ne labefactarent fundamẽ-
ta

ta Rerumpublicarum, quæ maximè ob eam causam constitutæ sunt, vt sua tuerentur: cur non etiam imperii tollunt æquationem? est enim popularis status nihil aliud, quam imperii summi æquatio. non tam absurdum erat omnes omnium opes, quam imperium æquare, propterea quod opib. quisque frui potest: imperandi verò prudentia paucissimis est à natura tributa. quid enim plebe stultius? quid intemperantius? & cùm in bonos exarserit, quid furiosius? rectè Liuius; Multitudinis eam esse naturam vt humiliter seruiat, aut superbè dominetur. neque enim opus est exemplis, quæ vtinam tam multa non extarent. nam qui populare imperium Romanorum laudant, illorum historias non legisse videntur. quid enim miserius quàm plebem à patritiis toties discedere? quid indignius quàm ciues cum ciuibus toties in vrbe media, in foro, in campo, in comitiis, in Senatu, in templo Iouis Capitolini, lapidibus, fascibus, gladiis inter se dimicare? lapidationes, inquit Tullius, in foro sæpe vidimus: non sæpe, sed tamen nimis sæpe, gladios. scribit enim Appianus, Appuleium Saturninum Tribunum pl. stipatum opificibus & armata manu leges tulisse, consulem creatum in comitiis interfecisse, ciues à ciuibus è campo fœdissima lapidatione pulsos. quanquam vsitatum erat, vt competitores armati sub toga iusto pene cum exercitu ad comitia venirent. omitto

rupta fraude comitia, largitiones, obtruncationes, & populi frequens ab agris & necessariis negotiis in vrbem euocationes. omitto innumerabiles legum rogationes, abrogationes, derogationes, subrogationes, obrogationes: tot ac tã multa plebiscita, senatusconsulta sibi cõtraria, & paulo momento ad plebis voluntatem mutabilia. nec Romæ tantùm, sed etiam Athenis contigerunt: apud quos Reipublicæ consilia, quibus nihil sanctius esse debet, à plebe petebantur: id est, ab insano ac furioso prudentia: vt præclarè dixerit Anacharsis, sapientes Athenis in concionibus sententiam ferre, stultos verò iudicare. itaque cùm Philippus in Atticam irrupisset, populus accepto nuntio in theatrum sub auroram conuenit, vt est apud Demosthenem, à nullo magistratu vocatus: ac tantus omnium stupor consecutus est, vt nemo ad populi verba facere auderet. Idem Demosthenes in oratione de Republica tradit, oratores Reipublicæ principes fuisse: his subditos Imperatores, & trecentorum circiter ciuium suffragio leges ac decreta facta, reliquos ciues his attributos fuisse. consimiliter apud Florentinos, cùm sæpe ab hostibus obsidione cingerentur, à plebe consilia petebãtur. itaque quod aliquandiu stetit vtraq; Respublica (quãquam in miserrimo statu) tribuendum est. Aristidi, Pericli, Cononi, Cosmo ac Laurentio Medicibus; qui tamen à suis eiecti, aut male mul-

ctati,

ctati sunt. ac nescio cur Machiauellus homo Florentinus populare imperium tátopere laudet, cùm ex eius historia perspicuum sit, rerum omnium publicarum nullam Florentina, quãdiu fuit popularis, calamitosiorem extitisse.

Cùm igitur Respublica popularis, magnorum virorum consensu repudiata sit, restat vt videamus, an beatior sit optimatum quàm regia potestas. sunt qui Platonem optimatibus imperium tribuisse putent; sed valde falluntur. nam quæ in imperio summa esse docuimus, ipse ad populum, id est ad ciuium omniũ multitudinem detulit: legum inquam ferendarum, magistratuum creandorum, ac Senatus quoque legendi potestatem: postremò ius vitæ ac necis: quinetiam omnia publica iudicia populo dedit, propterea quòd vniuersus populus offensionem accipit: qua ratione oporteret eum qui iniuriam accepit, & in sua quenque causa iudicem esse. priuatorum quoque iudiciorum ciues omnes voluit participes fieri, tum subiecit rationem; ne si à iudiciis excludantur, se non putent esse ciues. Platonis interpretes hoc temperamentum popularis status esse putarunt: sed hoc antea confutatum à nobis est: qui tamen ab eius schola profecti sunt, optimatum imperium magis probant, quod inter populare & regium medium sit: sed in eo labuntur, quod virtuté in medio rei vel numeri, non in medio rationis collocare vidētur. quod

Regia potestas melior quàm optimatum

quidem si verum sit, nec bonus quisquam Princeps erit, nec vlla factiosorum oligarchia: propterea quod vnum inter & multa, paucorum veluti medium virtutis posuerunt. si quid tamen in numeris laudabile est, profectò vnitas est omniū maximè laudanda, vt ipse Plato in libro de Ente & vno diuinissimè scripsit. at quanto mèlius Aristoteles, qui tres legitimos Rerumpublicarum status opposuit tribus vitiosis? reges tyrannis, optimates factiosis, populum turbulentæ plebi? ad extremum regiam potestatem reliquis præstabiliorem esse affirmat, neq; tamen Platonis dictum illud à multis vsurpatum, à Contareno iactatum refellit, scilicet difficillimum esse, vt vnus aliquis integer ac summæ virtutis homo reperiatur. ne certe refutatione digna est obiectio, quæ a seipsa refutatur: cum difficilius sit viros bonos multos inuenire, quàm vnum. & cum in multitudine optimatum pauciores boni sint, multorum suffragio cedunt, quia in optimatum ac populi Republica sententiæ numerantur, non ponderantur. quod si metuendus est tyrannus, quanto magis tyrannorum metuenda multitudo? sed his omissis, quæ probabilia videri possunt: cur nō in Republica stabilienda, vt in rebus omnibus naturam imitemur?

Regia potestas vniuersa natura cōgruens.

Nam si naturam propius inspiciamus, monarchiam vbiq; intueri licebit. videmus enim vt à minimis auspicer, in apibus regem, in ar-

mentis

mentis ducem, in gregibus hircum aut arietẽ sectarium (vt inter grues ipsas vnã reliquæ sequuntur) & in singulis rerum naturis vnum aliquid excellere: sic adamantẽ inter gemmas, aurum inter metalla, solem inter sidera, deniq; Deum vnum mundi principem & auctorem: quinetiam inter malos genios, vnum aliquem eminere aiunt. sed ne longius progrediamur, quid est aliud familia, quàm vera Reipublicæ imago? hæc tamen vnius imperio continetur. qui non fictam, vt Venetorum dux, sed veram Regis imaginem refert. cõuertat igitur Plato rerum naturam, & plures in eadem familia dominos, plura in eodem corpore capita, plures in naue gubernatores, plures deniq; in apibus, in gregibus, in armentis (si modo rustici patiãtur) duces constituat: postremo plures deos imperii societate cõiungat: tum ego illi assentiar optimatum imperium regno præstabilius esse. sin tota rerum natura reclamat, ratio dissentit, experientia diuturna reluctatur, non video cur Platonem aut quemquam alium sequi; naturam violare debeamus. nam quod Homerus dixit: οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς, idem Euripides: ἑνὸς ἀδυνάσεις αὐθ᾽ ἅτε μίλαθος κατέτι πόλλας. Vnde Sibylla carminib. augurata dicitur, Reipublicæ Romanæ salutẽ in regno positam esse; scilicet ciues aliter seruari non posse, quam si regem haberent. Id exemplo memorabili planũ

fecit Solimanus anno M. DLII. Cùm enim Mustapha filius maior fractis Persarũ opibus, ad patrẽ accepta fide sine comitatu rediisset, tãto exercitus clamore tantaq; gratulatione exceptus est, vt mortalium antea nemo. Pater istam gloriam ferre non potuit: sed filium subinde strãgulari mandauit in cubiculo interiore: & eodem momento coram exercitu proiici: tum præconẽ altissima voce promulgare iussit; vnum in cœlo Deum, in terris vnum Solimanum Imperatorem esse oportere. totus exercitus terrore attonitus obmutuit. Iunior natu biduo post veneno sublatus est, quod de fratris interitu ingemuisset tertius metu patris ad regem Persarum confugerat. statim per legatos reuocatus est, ac securi percussus. hic Selimus restabat, cui pater minas intentauit nisi solus restaret. atque id vsitatum est in gẽte Othomanorum: quia spes imperii ad omnes, exitus ad vnum recasurus est. neque enim solum saluberrimum, vt Tacitus scribit, sed etiam necessarium, in magnarum rerum administratione imperium penes vnum esse. & quidem tres Tribuni potestate Consulari documento fuêre, vt Liuius tradit, quam plurium imperium bello inutile esset. consimiliter L. Paulus ac Terentius Varro aduersus Annibalẽ: Christiani principes aduersus Turcarum regẽ: Græcorum duces aduersus Philippum: nec ita pridẽ Germanorum principes aduersus Carolum V. magno
suo

suo damno experti sunt, nihil a pluribus recte imperari posse. Itaque Græci & Romani cum graue bellum aut seditio ciuilis Rempublicam perturbaret, ad vnius Dictatoris aut Archi, aut Harmostæ imperium velut ad sacrum anchoram confugiebant: vt sæpe Florentini, Genuẽses, ac Veneti extremis Reipublicæ tẽporibus summum imperium belli ac pacis vni Imperatori permiserunt quanquam quid argumenter cum innumerabilibus seculis compertum sit, populares & optimatum status hominum generi perniciosos esse? magnum est imperium Turcarum, Persarum, Indorum, Tartarorum: maius etiam Abyssinorum & Hispanorum, qui nouum terrarum orbem suis legibus subiecerunt. late quoque patent regna Pœnorum, Gallorum, Moscouitarum, Polonorum, Gothorũ, Britannorum, qui optimatum imperium ignorant; populare detestantur. quinetiam Americi populi regiam potestatem ab extrema memoria semper retinuerũt: id quod faciũt non docti, sed imbuti; non ab Aristotele instituti, sed ab ipsa duce natura informati. cum autem audiunt in Italiæ aut Germaniæ quibusdam angulis optimatum imperia latere, mirantur id fieri posse. Ita nostrorum hominum plerique Rempublicam Venetorum tamdiu, id est annos circiter DCCC. stetisse mirantur, quia id fit repugnante natura: quanquam Gianotus Donatus qui omnium accuratissimè de Republ.

Venetorũ ſcripſit,ſummã poteſtatẽ in Ducibus fuiſſe tradit, & plane regium ſtatum vſque ad tempora Sebaſtiani Ciani ducis, id eſt vſque ad annum M. CLXXV. quo tempore magnũ cõcilium in Republica ſtabilitum eſt, vt ipſe ſcribit. quo fit vt trecẽtos & ſexaginta circiter annos duntaxat floruerit eo in ſtatu. regnum verò Gallorum non anguſtis paludibus contentùm, ſed longe late patens, cum incredibili rerum geſtarum gloria M.CC. annis floruiſſe nõ mirantur; quia nihil naturæ congruens mirum debet videri. Atque illud eſt, ni fallor, Contarenus, Manutius, Machiauellus, ac plerique alii, Rempublicam Venetorum præſtantiſſimã omnium eſſe aiunt: & quidem Michael, Surianus Venetus, ſummæ vir eruditionis ac virtutis, cum Lutetiæ legatum ageret. pro ſua erga me beneuolẽtia, ſæpe me de noſtra, ego illum de ſua Republic. humaniſſimè percõtatus, diſſerere maluit, vt prudenter omnia, quam iudicare: nec ego de re tam ardua iudicium mihi ſumo: ſed quoniam vnius imperium ſuſcepim⁹, nobis ipſis repugnare videreũr, ſi optimatum illud imperium probaremus. Aut igitur præſtãtia Venetorum eſt in bellica virtute, aut in legũ æquitate, aut in imperii magnitudine & opibus, aut in artium varietate. bellica laude omnibus fere populis inferiores ſunt, imperii magnitudine paucis admodum ſuperiores: arte gubernandi & quæſtuoſa mercatura, cedunt

dunt Hispanis: artiū varietate Germanis: quã quinque religionem priuatim colant non magnopere curāt, & Pontificibus quæstiones impietatis ademerunt. restat legum præstantia, quæ qualis sit, ex moribus ciuium intelligitur. Plato Spartiatas fortes ac temperantes vocat, iniustos tamen: Romani fortes ac iusti habiti sunt: Hebræi religiosi: Massiliēses iusti ac temperantes: Athenienses artibus: alii virtutibus aliis floruerunt. Veneti si qua virtute, profecto consiliis & prudentia præstant: aliarum virtutum laudem nec illis eripere, nec cōcedere velim maiorem quàm aliis. Sed qui Venetorum opes extollunt, vehementer falluntur. nam ærarii publici magna est inopia. argumento fit triplicis montis ratio, quæ vsuris etiam quincuncib. publica vectigalia exhaurit, vt Gianotus Donatus cōfitetur. Sane leges antiquas suæ ciuitatis magno studio colunt: in quo non minima laus inest. antiquitatis enim tāta species est ac maiestas, vt non immerito dubitarit Aristoteles, vtrum legi antiquæ noua melior debeat anteferri, nec quæstionem sibi definiendã putarit. hoc etiam magna laude dignum est, quod socios & inquilinos, summa iuris æquabilitate fouent: peregrinos quoq; summa prosequuntur humanitate: ac si qui præstant magnis opibus, illorum affinitatem quærunt, vt nobilitate nulla dos maior videatur. nam verò in consiliis de Republica capiendis, atq; omni-

mnino in bellis suscipiendis, in percutiendis fœderibus, in tuenda pace, magna prudentia vtuntur. quæ cùm maxima sint, maius tamen est ad imperium retinendum, quod loci oppor-tunitas aditus omnes facillimè prohibere potest. nam Genuenses olim, & non ita pridē Ludouicus XII. Gallorum rex imperium illis planè ademerat, si vrbem obsidere potuisset. itaq; nihil vrbi metuendum ab hoste. bellis autem ciuilibus hoc tēpore iactari aut res nouas moliri non magnopere possunt ii, qui armorū vsu ac militari disciplina carent. Romani contrà bellis ciuilibus ardebant, cùm ab externis conquierant. itaque cùm ciuitas bene constituta militari ac domestica disciplina; nec legibus tantùm, verum etiam armis contineri debeat, alteram summa cum laude tuentur; alteram omnino deseruerunt, vt Contarenus ipse fatetur. itaque cùm ingruit hostis, non modo militibus, sed etiam imperatorib. externis vti coguntur, quàm prudenter, nescio: illud tamē omnium imperatorum consentiens opinio iampridem improbauit: nec certe plures ciuitatū interitus, quàm ea de causa memorantur. quare Bartholomæus Coleonus, cui pro Republica bene gesta vt imperatori, statuam auream Veneti erexerūt, eos coarguisse dicitur, quod seipsos Remque publicam homini peregrino non satis prudenter credidissent. nam Corinthus non alia de causa in tyrannidem incidit, quàm

quod

quod Timophanem imperatorem peregrinum euocasset. similiter Britanni ab Anglis, Hispani à Mauris, Græci à Turcis, quos ad præsidium euocarant, de imperio deiecti fuêre. Contarenus domesticæ disciplinæ, ac pacis tuẽdæ caussa militarem iacere scribit: verendũ tamen est, ne cum alteram negligunt, vtranque amittant. illud quoque ad Reipublicæ quietem non parum facit, quòd optimates secum ipsi, & cum Republica conspirant, ne inquilinorum multitudine si diffideant facile opprimantur, concors enim potentia paucorum, inquit Aristoteles, non facile labefactatur. & vt concordia stabilior sit, publicis ac solennibus conuiuiis sæpius epulantur: more veteri Cretensium & Lacedæmoniorum; ad eaque conuiuia paranda Dux obligatur: ac suos ciues muneribus inter se & cum Republica coniugare. hoc etiam non parum confert, quòd magnæ ciuitates minus opportunæ sunt seditioni, vt Aristoteles tradit, propterea quòd magnã mediocrium hominum multitudinẽ habent, qui summos cum infimis eadem societate coniungunt: sed nullum tuendæ optimatum Reipublicæ maius præsidiũ est, quàm quod nulla imperia perpetua sunt, nec sine collega tribuuntur: sed bimestri, aut trimestri, aut semestri spacio, vel ad summum anno definiuntur. quorum verò perpetui sunt & maximi honores, nullum est imperium, vt Ducis, Procuratorum D. Marci, Cancellarii. quòd si

qu is;

quis ſumma virtute, vel opibus, vel gratia reliquis præſtet, vix admittitur ad ſummos honores; ne virtutis ſplendore ſuorum ciuium oculos præſtringat: idque arcanum imperii, quòd imprudenter Athenienſes & Epheſii oſtraciſmo detegebant, ac nimis aperte virtuti bellum indicebant, intellectum eſt in morte Lauredani illius, qui ciues mutuis cædib. graſſantes in ſeipſos, ſolo nutu ſic terruit, vt proiectis armis diſcederent, quos tamen nulla vis magiſtratuũ potuerat coercere. tamen hominis priuati virtutem, qui Rempublicam grauiſſima clade liberarat, ferre nõ potuerũt: ſed vt ab Italis pleriſque proditum eſt, eum veneno necarunt: at neque id affirmare velim, nec perſuadere mihi poſſum. ducem tamen quem exarmatum cateniſque aureis vinctum domi tenent; nec ſtrenuum admodum, nec gloriæ cupidum, ſed bonum ac ſimplicem legere conſueuerũt: veriti ne idem illis eueniat, quod ranis paluſtribus ab Ioue regem petentibus. quibus cum ſtipitem dediſſet, vt Aeſopus ſcribit, illæ indignari: Iuppiter ardeam raniuoram mittere. poſtremum eſt, quod imperiis viciſſim & ſumma libertate fruuntur, pro qua tuenda ciues ac peregrini pacem libenter colunt. atque hæc præcipua ratio eſt, cur Rempublicam Venetorũ maximè laudant, propterea quod ſumma libertate illic viuitur. at libertatis cauſa non ſunt Reſpublicæ conſtitutæ, ſed bene viuendi. vix eſt autem vt

vllus

vllus virtuti sit in ea ciuitate locus, in qua suis quisque moribus ac libidini tam effuse blanditur. nam si hominis felicitatem, opibus, honoribus, imperiis, voluptate, summaque libertate metimur, beata sit Respublica quæ his omnibus abundat: sin virtutem potiorem ducimus, non video cur Veneta Rerumpublicarū præstantissima sit. nullum enim Reipublicæ male constitutæ argumentum Platoni maius videatur, quàm magistratuum & medicorum multitudo, quæ nusquam maior fuit quàm olim apud Athenienses, & his temporibus apud Venetos: vt mirum videri non debeat, si maiorem anni partē in creādis magistratibus consumere solent. hæc autem magistratuum multitudo, vel ad honorem & imperandi cupiditatem inexplebilē, vel ad fraudes & scelera coercenda, vel ad vtrumque pertinet. ac Lycurgi Respublica quæ omnium sermone laudatur, præter Senatum xxx. virorū, qui perpetui fuerunt, nullos habuit initio magistratus. nam magnus Pœdonomus iuuētutis magister imperio carebat. falluntur enim qui putant magistratuum multitudine virtutis amorē ciuibus ingenerari, cum nulla re magis dominandi & opū quærendarum cupiditates augeātur. nam qui semel imperii dulcedinem gustarunt, non modo parere dediscunt, sed etiam imperium vltro affectant, atque ægre deponunt. quare prudēter apud nos, de consensu omnium ordinum

nuper

nuper lata lex est, vt illa magistratuum multitudo, qua sub Henrico rege malis quorundam artibus excreuerat in infinitum, ad pristinam formã redigeretur: nam quid attulit hæc magistratuum multitudo, nisi furta, sordes, corruptelas, luxum, dominandi libidinem, ac litium propagationem? nunquam certe scelerũ & flagitiorum extitit impunitas maior, satis est igitur paucos esse magistratus, modo virtute quærantur: nam ea ratione ciues omnes ad virtutem & honestatem inflammari necesse est, vt eos adipiscãtur honores, quasi præmium, cuius spes ad omnes, exitus ad paucos recasurus sit. non igitur imperia, magistratus, honores, beatos ciues efficiunt: multo minus libertas nimia, quæ ciuitati benè constitutæ exitiũ affert. ac turpis est seruitus: licentia tamẽ peccandi turpior. quanquam si regis imperiũ ferre seruile est, debet quoque seruile videri parentibus obedire. ac sæpe mirum mihi visum est, cur Veneti qui tam sapienter omnia, non etiam Censores, vt olim Romani, & his quoque tẽporib. Lucenses ac Genuẽses, creari patiantur. hoc verò commodè fieri poterat à procuratoribus D. Marci, qui per omnes honorum gradus eo conscenderunt. nam Pontifices, quorũ munus hoc proprium est, quiq; religionis opinione Principes olim in officio continebãt, grauissimis Censoribus egent. est enim cẽsuræ tam graue, tamque necessarium in Republica munus,

manus, vt nulla re magis floruisse Romani videantur: quod intellectum est sublata censura: nam eo ipso tēpore Reipubl. splendor & maiestas vna cum virtute maiorum interiit. Hoc etiam Respublica Venetorum habet incommodi, quod cùm peregrinorum & inquilinorum infinitam multitudinem admittant, metuendum est ne ab illis de imperio deturbari possint: neque verò eius rei exempla desunt. ob id enim Achæi Trœzenios, Samii Zanclæos, Chalcidēses Amphipolitas, à quibus erant in vrbem sine honoribus admissi, eiecerunt; vt Pausanias & Aristoteles tradunt. eoq; magis metuendum, si dissideant inter se optimates. vt Cnidi cùm soli honoribus fruerētur. postea quam dissidere cœperunt, eiecti sunt ab inquilinis & plebe, id quod etiam contigit apud Mitylenæos, Hestienses, Phocenses: & non ita pridem apud Senenses, Genuenses, Geneuenses: qui cum de honoribus inter se contenderent, à plebeiis sunt de imperio depulsi. Corcyræi crudelius, qui omnes in carcerem coniectos acerbissimis suppliciis affecerunt, vt Thucydides scribit. Agrippinenses inquilini pari furore optimatum bonam partem occiderūt, quod soli honori consequerentur, & tributa grauiora imperarent, consimiliter Lindauiorum inquilini cæsis optimatibus, Tribunos plebis crearunt. hoc igitur Venetis metuendum est. nam cùm census haberetur anno M.D.LV. totiùs ciuitatis, cen-

sa sunt inquilinorũ extra patricios CLIX. millia CCCCLIX. Feminas & pueros maiores sex annis eo numero complectuntur. his imperant mille & quingenti circiter patricii. nam iuniores annis XXV. ad imperium & comitia non admittuntur, nisi pauci admodũ extra ordinem. nec prudẽter fecisse videntur populũ numerãdo: primũ quia lege diuina vetitũ est: deinde, cum peregrini ac tenues numerum suorũ ac robur intellexerint, valde periculosum est, ne aduersus optimates nouũ aliquid moliãtur. nam cum Senatus Romanorũ olim decreuisset, seruos cultu ac vestitu diuidere ab ingenuis; periculum, inquit Seneca, apparuit, si serui se numerare cœpissent. quãtus autẽ fuerit sociorum & inquilinorum erga Venetos amor, indicarunt bella Cretensia; tum Pataui, Veronæ aliarumque vrbium Gallis factæ deditiones: quo tempore optimates omnibus tributis & vectigalibus socias vrbes leuarũt, vt Bembus auctor est, à quibus tum maxime iuuari debuissent. quòd satis erat argumenti, magis illos metui quàm amari. nos verò accepta clade, tũ maxime fortunas omnes ac sanguinem fundimus pro Regis ac Reipublicæ salute. Ac ne omnia differãtur, nullum magis est optimæ ac præstãtis Reipublicæ indicium, quam hostes fortiter arcere, & in summa tranquillitate ciues continere. Veneti ab hostibus facile vinci consueuerunt: nec ciues ita cõtinere potuerunt, quin duces octodecim

decim supplicio, vel exilio affecerint: tot enim Sabellicus tradit, ex quo statum optimatum instituerunt. At etiam Lauredani Ducis hæredes M. D. aureos fisco dependere iudicio coacti sunt, quod Lauredanus non satis erga ciues magnificus extitisset: vt Gianot⁹ Donatus scribit. omitto bella ciuilia quæ in media vrbe sæpius gesta sunt, cum militarem colerent disciplinam. omitto coniurationes Bachonianas, Falerianas, Tepulianas, Baiamõtanas, quæ obsessis Senatoribus & crudelissima ciuium strage, Rempublic. miserè lacerarũt. prætermitto tam graues tamque diuturnas Iustinianorum, Scæuolarum, Seliorum, Balleorum seditiones, exilia, cædes; non aliã ob causam, quàm quod nulla fides regni sociis. ac sæpius idem euenit, quod in naui à gubernatore destituta: hoc enim Polybius vtitur exemplo. nam cum alius clauũ torquere, alius vela facere, alius cõtrahere conatur, vectores cum tot gubernatoribus misere periclitantur, ac tandem in portu spectantibus turpe sui naufragium edunt. quis autem non vidit Germaniã, Turcarum, Heluetiorum, Hispanorum, Gallorum denique & Italorum, postremo suorum ciuium armis fœdissime vastari, quæ cùm regia potestate gubernaretur, populos omnes suis armis ac viribus facile superabat. Ex quib. intelligitur, regnum longe præstantius esse optimatum potestate. refellenda est igitur Iosippi ac eorum opinio, qui Deum

putant regnũ in ſacris literis execrari, & optimatum imperium apud Hebræos conſtituiſſe. ſic enim tradit Ioſippus libr. 6. cap. 6. Antiq. Quanquam Philo Hebræus in libro de creatione Principis, vnius Principis dominatum Dei iuſſu ſtabilitum eſſe docet. Ioſippi tamen opinionem refellamus. quod igitur attinet ad verba Samuelis, nõ regnum ab eo, ſed tyrannis deſcribitur: contra quam putat Melanchthon. quis enim mediocriter in Hebræa lingua verſatus, ignorat מלך regem æque ac tyrannum ſignificare? ſic enim dicitur Abraham reuerſus à cæde regum. vox autem משפט non iura regis ſignificat eo loco, ſed morem & conſuetudinem, vt optimi quique interpretes aiunt. ac niſi tyrannus deſcriberetur, cur Moſes Deut. decimoſeptimo, iuberet Regem ſingula præcepta legis condiſcere, populumque ex lege diuina moderari? nam ex eo capite non ſolum popularis & optimatum poteſtas reiicitur, ſed etiam regia probatur. tum etiam illud, Principi populi non maledices, vnius imperium capit. & in lib. Sauedrim c. 2. regia maieſtas, quæ fuit apud Hebræos copiose deſcribitur. Moſem verò planè regiã habuiſſe ex eo colligitur, quod iniuſſu populi & optimatum, leges iuberet, Senatum cooptaret, magiſtratus eligeret, Põtifices crearet, ſeditioſorum ciuium amplius quadraginta millia ſine iudicibus eodem momento capite plecterent: denique Ioſua Principem,

Status & conuerſiones imperii Hebræorum.

quo nihil maius fieri potuit per sese renuntiaret. eo mortuo Senatores Othonielem, deinde Aioda ducem elegerunt: itaque P. Martyr recte scripsit, aristocratiam cœpisse cùm dux Othoniel est à Senatoribus creatus. quanquã placet interpretibus non humanis consiliis, sed iussu diuino duces creatos. itaque Gedeon dux electus: Non dominabor, inquit, vestri, nec filius meus, sed dominabitur vestri Dominus. postremo cùm filii Eli ac Samuelis intemperanter se gererent, & optimatum potentia in factionem degeneraret, plebs irritata Regem petiit. tunc enim seditiones conquierunt. quare Moses Aegyptius scribit, templum lege diuina prohibitum ædificari quoad Regem haberent, qui tumultus imperandi potestate prohiberet. sunt hæc illius scripta lib. 3. c. 47. perplexorum. ex quibus regiam potestatẽ Deo placuisse constat: tyrannidem displicuisse: igitur Rege creato, Senatores non ad summum imperium, sed ad consilium, vt Moses constituerat, admitti cœperunt. quod enim Romulus causas leuiores à Senatu, grauiores à se iudicari voluit, vt est apud Dionysium: idem quoque Moses statuit in creando Senatu, quemadmodum scribitur Num. cap. 2. quare quòd Chaldæus interpres in Hieremiam, Senatum vnius & septuaginta virorum (quos Hebræi שישים, ipse Græca voce corrupta Sanedrim appellat) scribit habuisse legis sanciendæ, ac iudicandi summam potesta-

tem, etiam ſub regibus ipſis; ad legis promulgationem & iudicia ſpectat, vt apud nos curiæ ſuperiores habent legum promulgationem, quam imperiti ſanctionem eſſe arbitrantur, quæ ſolius Principis eſt. idem Chaldæus interpres ſubiicit, iudicia de tribu, de Pontifice maximo, de maieſtate, de falſo propheta, non niſi à Senatu explicari potuiſſe. Moſes vero Maymo libro tertio perplexorum cap. poſtremo ſcribit, gladii poteſtatem habuiſſe Senatum ab eodem Senatu XXIII. viros capitales, qui רבי נפשת, id eſt animarum iudices, & ſeptem viros iudices pecuniarum ac bonorum, id eſt רבי ממדנות, in ſingulis vrbibus conſtitutos: quorum tres iudicia inſtituebant: quinque primam appellationem diſceptabant: ſeptem de ſecunda prouocatione decernebant. prætereà decem iudices rerum venalium quaſi Ædiles creabantur, quorum vnus erat ſacerdos. ad hæc arbitri recepti tres: quorum vterque litigator vnum eligebat: electi duo tertium optabant. quæ omnia in Pandectis Hebræorum, titulo Sanedrim. cap. 1. 2. 3. copioſè explicantur. poſtremò Senatores ſublegi ſolitos conſtat ab ipſo Senatu, cuius fuit perpetua poteſtas: quæ tamen omnia iuſſu regum ſanciebantur, vt præter decreta nihil haberet Senatus. quod videre eſt in iudicio Herodis, qui cædis impuberum poſtulatus, in Senatu Hebræorum cauſam dixit: ſed tamē Hircano rege ac Pont. max.

iubente, a quo etiam absolutus est, non à Senatu, quemadmodum scribit Iosip. lib. 14 cap. 16. nam cùm antea mortuo Salomone filius eius tyrannidem vsurparet, diuisus est populus, ac duo regna, vel potius duæ tyrannides constitutæ, vna ex tribu Iuda & Beniamin, altera ex reliquis, vt tantum auctoritatis Senatus haberet, quantum à regibus vel tyrannis permitteretur: quemadmodum Imperatores Romani pro sua quisque voluntate Senatui detraxerunt. & quēadmodum Senatus Ro. quosdam Imperatores hostes iudicauit, aut capitis damnauit, vt Neronem & Maximinum: ita quoque Senatus Hebræorum de Herode adhuc adolescente iudicauit, quem damnasset nefariæ cædis, nisi ab Hircano rege ꝓhiberetur. Sed Herodes maior factus ac imperio potitus, regem Hircanum ac Senatores omnes interfecit excepto Samea, quem tamen aduersarium omnium maximum habebat: nominis tamen virtuti pepercit, vt est apud Iosippum libr. 14. Ex hac igitur Reipubl. forma constat imperium Hebræorum, ab ortus sui principio sub regibus 140. annos floruisse: deinde optimates annos CCXLIV. pertulisse: tum regiam potestatem (quæ nō multo post in duplicem tyrannidem diuisa est) annos 496. ac tandem ab Assyriis euersam: prius tamen reges Samariæ, ac decem tribus in Chaldæam abductas; deinde reges Hierosolymorum cum reliquo populo: qui cùm annos LXX. exulas-

ſet, poſtliminio reuerſus in patriam, ſub regibus iiſdem & pontificibus tamdiu floruit, quoad inteſtinis ſeditionibus & bellis finitimorum, nunc in Ægyptiorũ, nunc in Græcorum, poſtremò in Idumæorum poteſtatem veniret, ad extremum redacta Iudæa in prouinciæ formam ab Auguſto, pertulit imperium Romanorum, à quibus centeſimo poſt anno deſciuit: quibus temporib' Hieroſolyma expugnata, & funditus euerſa, tanta populi ſtrages, tum in Aſia tum in Africa ſecuta eſt, conſpirantibus finitimis omnibus ad vnius populi euerſionem, vt gens illa penitus interiiſſe crederetur. profectò cæſorum numerus à Ioſippo relatus ſuperat myriades triginta. reliqui in miſeram ſeruitutem abducti, adhuc toto terrarum orbe diſperſi vagantur.

Regia poteſtas præſtantiſſima. Cùm igitur regia poteſtas à natura ſit, id eſt à Deo naturæ parente inſtituta: Magis Perſarũ ſingulari iudicio delecta: ab Homero, Xenophonte, Ariſtotele, Plutarcho, Dione, Apellonio, Hieronymo, Cypriano laudata: deniq; ab Auguſto poſt anxias Mœcenatis & Agrippæ diſputationes ſuſcepta: poſtremo populorum omnium aut maximè illuſtrium ſumma conſenſione, & experientia diuturna comprobata; quid amplius de optimo ſtatu Reipublicæ diſputandum?

In monar- Reliquum eſt vt Regis electionem neceſſariis argumentis refellamus. putat Ariſtoteles per-

perniciosum ac planè barbaricum esse reges à stirpe duci: nam reliqui nihil definierunt: & libro 3. ad extremum, Lacedæmonios Carthaginensibus inferiores putat, quòd hi reges eligerent, illi ab Hercule ducerent. barbari sunt igitur Ægyptii, Assyrii, Persæ, Macedones, Pœni, Æthiopes, Abyssini, Turcæ, Indi, Tartari, Moscouitæ, Poloni, Dani, Sueci, Britanni, Itali, Galli, Hispani, Americi: deniq; omnes vbiq; terrarum populi; excipio Germanos, Heluetios cum fœderatis, Venetos, Rhagusios, Lucenses, Genuenses, qui optimatum, aut populari potestate reguntur. quod si tot populi barbari sunt, propterea quòd reges à stirpe ducunt, vbi nam erit humanitati locus? quod verò perniciosum putat, multo mihi absurdius videtur primum enim interregnum valde periculosum est, qua Respublica veluti nauis sine gubernatore seditionum fluctibus iactatur, ac sæpe mergitur. id quod accidit post occasum Friderici II. Imp. nam Respublica velut anarchia quædam annos duodeuiginti caruit Imperatore, propter intestina Principum bella. quid autem miserius quàm in interregno Sultanorum Ægypti plebem à Memmelucis impunè diripi? quid sceleratius quàm in interregno Pontificum Romanorum omnia cædibus ac stupris inpunitate proposita misceri? Principis autem eligendi ratio planè inexplicabilis est non n. ab vniuerso populo, id quod Aristoteles voluit,

chia fugienda est electi.

recte fieri potest, cum ratione prudentia destituatur. ergo à paucis & optimis id fiat oportet, sed renitetur populus, repugnabunt legiones. hinc illæ tam graues ac diuturnæ inter Senatum Romanum & Prætorianos discordiæ. quisquis enim placuerat Senatui, legionibus displicebat ac sæpe legiones variis in locis, & plures eodem momento Imperatores creabant, vt vno tempore 30. facti sint. hinc bella ciuilia, cædes, bonorum proscriptiones, & imperii totius miseranda distractio. Illud etiã perniciosius, quod sceleratissimus quisque imperium inuadit: boni tantùm onus sponte repudiãt. ac si forte Princeps ea prudẽtia fuerit, vt successorem imperii virum bonum renunciare velit, quod sapienter est à Nerua, Traiano, Adriano, & Antonino Pio factum; barbarũ id existimabunt regum electores. iam verò cùm spes imperii ad omnes, exitus ad vnum spectet, necesse est vt latronibus ac veneficis pateat imperii aditus, cæso gubernatore. & cùm Reipublicæ fundamentum nullum maius sit quàm in obsequio subditorum erga Principem, qui fieri potest vt eius imperia non respuant, quem obscuro loco natum, aut aliquando socium fuisse, aut scelere vel opibus imperium quæsiisse putabunt? nihil enim vsitatius quàm imperatores Rom. pecudum in morem à suis necari: neq; enim pauciores triginta numerãtur. nec magis quieta fuit Respublica, quàm cum filius patris

impe-

imperium excepisset, id quod Aristoteles metuendum putauit. nec prius inter Germanorũ Principes bella pro imperio geri desierunt, quam pater filium Cæsarē designaret. vt Henricus III. filium adhuc puerum curauit eligendum, à quo nepos est adoptatus. & Carolus IV. filium habuit successorē: hic fratrem Sigismũdum, qui sibi generum adoptauit. Fridericus. Maximilianum; hic nepotem: cæteri magna ex parte coniuratione aut veneno interierũt; Rudolphus, Albertus, Henricus VII. Fridericus III. Ludouicus Bauarus, Carolus Henrici nepos, Guntherus. illa verò regum Poloniæ & Hungariæ comitia, quæ ipsi Caros appellant, fiunt in armis, ex quibus sæpissimè ciuilia bella exoriuntur: ac nisi gens Iagellorum iure sanguinis suffragia consecuta fuisset, pridem imperium illud interiisset. Ex Ægypti Sultanis qui non plures 25. creati sunt, septem à Memmelucis, à quibus eligebantur, cæsi numerantur: puta Turquemenius, Melaschala, Corlios, Bandocader, Muhamedes, Cercalsius, Giapalatus. Sephadinus verò Saladini frater electus à suis, decem fratris filios crudelissimè necauit, vt tuto regnaret, nec aliter Turcæ, qui spē imperii posuerunt in electione Prætorianorum, quàm mutuis cædib. imperium adipiscuntur. postremò Romanos Pontifices, quamuis senio fracti eligantur, ne diutius regnare possint, veneno necari translatitium est. interim qui Præfectu-

ris

ris aut Prouinciis pręsunt, de imperio deturbari nolunt: vt apud Germanos duces & comites, perinde vt apud nos, Prouincias imperii hac ratione vsurparunt cum primum Regem suo quodammodo iure creauerunt, vt Iulius Pflugius episcopus & Æmilius confitentur. hoc enim Hugo Capetus vt regnaret, pactus est suis quenque *Præfectum* Prouincias dominii iure habiturum. ita paulatim feuda imperia, iurisdictiones successionis iure deferri cœperunt. Extat enim in Bibliotheca Bellouisia regis initiandi, & eligēdi à populo forma vetus, qua dicitur Henricus I. apud nos electus esse. sed nec superiorum, nec consequentium regum quenquam electione video creatum: nec certe tamdiu staret, si ad suffragia delaberemur. ita quoque Germanis accidit. nam Saxonia prouincia Henrico I. concessa est hunc in modum, anno 1113 aliam alius adeptus est, ac paulatim etiam vrbes, vt facilius imperium adipiscerentur, vectigalibus liberarunt; vt Nouiomagum: quasdam accepta pecunia suæ libertati omnino restituerunt, vt Rudolphus omnes Hetruriæ vrbes, anno 1230. Lucenses 12. Florentini sex aureorum millib. libertatem redemerūt. post etiam Rupertus tres vrbes Imperiales filio concessit Carolus IV. Mediolanum Præfecto vendidit: Otto Sniam, Ludouicus Egram, Fridericus Nornnbergam: Vlma seipsam libertati asseruit, vt aliæ complures. idem contigit Rom.

Pon-

Pontificibus, vt eorum *Præfecti* tyrannidem Prouinciarum vsurparent, vt antea docuimus. at cùm regni certa spes est ac legitima successio, Prouinciæ distrahi nõ possunt. Quanto igitur beatiores Assyrii, *Persæ*, Ægyptii, Macedones, Galli, qui tot ætatibus ac seculis in summa tranquillitate floruerunt, non aliam ob causam, quàm quod reges à stirpe sibi quæsierunt? vt enim omnia quæramus, nullũ profectò reperiemus bene constitutæ Reipublicæ maius argumentum, quàm diuturnitatem ipsius. iam verò Abyssini, qui annos DCCC. imperium totius Africæ maximum tenent, reges ab vna & eadem gente semper quæsierunt: ac ne gens aliquando deficiat, neve plures imperandi cupiditate populum in varias partes distrahant, vt apud Turcas & *Persas* sæpe cõtigit: aut parricidiis se polluant, vt Deiotarus qui numerosam sobolem vno excepto interfecit, quo tutius ille regnaret: gẽtiles regis (quos Ismaelitarũ filios vocant) simul educantur, in arce fortissima & excelso monte Anga, vt Aluaresius tradit, quo nisi per abrupta & angustissima loca perueniri non potest, eaque validissimo præsidio muniuntur. mortuo rege non proximus agnatus, sed qui magis idoneus optimatibus & custodibus videtur, renunciari consueuit: qui mos etiam apud Danos, Suecos, & Hungaros inoleuit, vt ex pluribus liberis arbitratu suo quemuis cooptent: hunc igitur Abyssini educentes ex arce, veluti

veluti Deum aliquem cœlo delapsum, maximis honoribus & obsequiis prosequuntur. ac tametsi Prouinciæ quinquaginta vnius imperio gubernantur, nullæ tamen sunt vrbes mœnibus septæ, nullæ arces: ne vel propugnaculis potius quàm populi beneuolentia confidere, vel seditiosis rebellandi occasionem præbere videantur. quid autem imperia Parthorum & Turcarum ad tãtam gloriam euexit, nisi quod hi Ottomannorum, illi Arsacidarum sanguine ac fiducia freti, populum in sui admirationem & obsequium traxerũt? fallitur enim Machiauellus, qui existimat cæso Principe Turcarum vna cum liberis, imperiũ illud collapsum iri, quòd nulli sint Principes ad quos imperiũ iure peruenire posſit. restãt enim quatuor gentes, quæ generis splendore ac vetustate Ottomannis se iampridem æquarunt; Michalogli, Ebrenes, Turacanii, Maloconii, qui ab eadem qua Ottomanni stirpe ducuntur, hi tamen ab aditu Principis & Republica prudenter summouentur, ne res nouas moliri posſint, nec vero alia ratione Pœni, Persæ, Galli, Britanni, Hispani, commodius imperium tueri possunt, quàm successorio edicto. quinetiam Florẽtini accepta libertate cùm ciuili sanguine vrbem ac seipsos diu fœdassent, nec vllum exitum reperirent, vno cõsensu per legatos à Pont. max. quæsierunt, vt regiæ stirpis hominem mitteret, ad quem ius imperii deferrent: eo Carolum

Vale-

Valesium misit, cuius præsentia seditiones repente conquierunt. tantum valet sanguinis ac generis opinio ad homines mutuis obsequiis & amicitia coniungendos : qui sane finis est Rerum omnium publicarum. neque tantum proximis agnatis, sed etiam primogenitis imperium lege deferendum : alioqui cædes inter liberos, ac bella ciuilia sæpe futura sunt, & quidem tantò grauiora quàm inter peregrinos, quantò grauiores sunt fratrum inter ipsos offensiones. argumento sunt Turcarum crudelissima parricidia, quæ tandē illi Reipublicæ ruinam sunt allatura: quod cùm metueret Selimus huius pater, postea quam Solymanum filium suscepisset, omnem curam procreandorum liberorum abiecit. hic verò Deiotarum imitatus non prius quieuit, quàm filios omnes præter vnum interemptos vidit ac si primogenitus spē imperii solus haberet, cæteri hunc sibi colendum præponerent : vt videre est apud nos, vbi nulla fratrum parricidia contigisse memorantur. Est igitur regia potestas hoc modo constituta, omnium, vt quidem mihi videtur, præstantissima, ciuitatibusq; maximè salutaris, ac velut harmonia suaui moderata concentu. Nā quod Plato voluit Respublicas geometrica ratione gubernari: subtiliter ac ingeniosè Aristoteles illud solum ad præmia pertinere iudicauit; ac rationes Arithmeticas ad rerum contractarum fidem & pœnas adiunxit, quàm vere,

non

non disputo : sed de Harmonica ratione nihil vterque. hanc tamen velut omnium pulcerrimam, ad imperii optimi statum pertinere puto. primum quód sola ex arithmetica geometricaque ratione conflatur, vtrique tamen dissimilis. nec potest ad pœnas aut præmia, neque ad pacta pertinere : cum in his æqualitas arithmetica insit ; in illis geometrica æquabilis similitudo : in harmonia superantis & superati sola ratio inest. & quemadmodum primum interuallum, scilicet ab vno ad binarium in dupla ratione concentus omnes amplectitur : sic in vno & eodem principe summum est imperium, & ab eo fluit ad omnes magistratus. alterum interuallum duorum aut trium ratione sesquialtera diapente, tertium diatessaron cōplectitur, & vtrunque primo interuallo comprehensum est ; quartum nullum efficit concentum. consequentia interualla vehementer discrepāt: ac tonus deinceps in partes innumerabiles distribuitur. nam quo numerorum multitudo magis ac magis augetur ; eo magis imminuitur toni potestas, quousque ad ecomen perueniatur: vt perspicuum sit tam abhorrere à natura vt imperium pluribus tribuatur, quàm concentus numerorum multitudini, si perpetuam numerorum seriem sequamur. illud autem quod musicæ rationis proprium est ; scilicet vt suis partibus numeri superent, & secum ipsi ratione conuersa bene concinant, soli monarchiæ

narchiæ congruit, in qua quidem imperium ad magistratus sensim ita defertur, vt quemadmodũ inferioribus imperant, ita superioribus pareant vicissim: quousque ad principum vnitatem perueniatur, à qua velut à fonte perenni manat imperii totius maiestas: ac propterea segregatur vnitas à numeris, & extra ordinem collocatur. vtrum verò potestatibus & imperiis congruant harmonicæ rationes, aliorũ in re tam obscura iudicium esse malo, quàm id primus affirmare: hæc tamen ratio triplex, Arithmetica, Geometrica, & Harmonica, tres mihi Themidos filias vt Poëtæ fingunt, significare videntur, εὐνομίαν, δίκην δὲ δικαιοσύνην, quarum quæ media est, alteras suo complexu fouet; ipsi æquitatem vel rectam legislationẽ, iustitiam, & pacẽ interpretantur. est enim pax, harmonicæ rationi mirum in modum congruens, imperiorum ac Rerumpublicarũ præstantissimus atque optimus finis. nec aliud, opinor, efficere sunt conati veteres illi legumlatores, cum suos ciues mutuis inter se conuiuiis conciliarent. hinc Minua conuiuia Cretensiũ, G.1.2.
quæ ipsi ἀνδρεῖα vocarunt: Lycurgus φειδίτια 4.8.
vel φιλίτια Plato συμπόσια: Moses σκηνοπήγια, H.2.3.
& magnum פסח quod Græci corrupte πάσχα 4.6.
dixerunt, festis epulis coli iussit: quem secuti A.3.4.
Christiani veteres ἀγάπας instituerunt, 5.6.
vt videre est apud Clementem epistol. 4. ad ec-

clesiam Hierosolymitanam. huc quoque pertinent Atheniensium ἑστιάσεις in Prytaneo, tũ etiam epulæ in Panathenæis ac Thesmophoriis: hinc Romanorum Caristia inter proximos, & cœnæ in Capitolio & in publicis sacrificiis, ad idque creati Epulones; quorum exemplo Veneti quatuor publica conuiuia instituerunt: quinetiam legislatores Heluetiorum mutuas illas compotationes in Schaffis, quæ propter ebrietates nunc edictis prohibẽtur, vsurpari voluerunt, vt non modo ciues agrestes ac rudes ad humanitatem & honestatem, sed etiam ab odio, vindicta, litibus; ad pacem, amorem ac beneuolentiam reuocarent, quæ omnia pertinent ad eam, quæ de cœlo delapsa est regulam, quæque à Christo in sacris epulis toties vsurpatur, vt scilicet amemus inter nos. Cætera quæ de optimis Rerumpublicarũ legibus dici possunt, alterius sunt disputationis ac loci. neque enim de optima Republica, sed de optimo imperii statu hic agimus; quanquam leges omnes de optima Republica, diriguntur ad optimam Principis institutionem. nihil enim ab oraculo diuinius dici potuit, quàm quod à Platone dictum est: Quales in Republ. Principes fuerint, tales fore ciues. id enim experientia diuturna plus satis compertum habemus. nec longius exempla petenda sunt, quàm à Francisco I. rege Gallorum, qui vt primum literas, à quibus sui maiores semper abhorruerant, amare cœ-

pit,

pit, statim secuta nobilitas est: deinde reliqui ordines tanto studio bonas artes conquisierũt, vt nusquam literatorum exciterit copia maior. Sed cum difficile sit vt paucos optimates, qui aliquando Reipubl. Principes futuri sint, virtutibus informare; multos etiã difficilius; ciues omnes difficillimum; consequens est, ad vnius Principis institutionem optimi sapiẽtiæ magistri ac moderatores, maximis propositis præmiis conquirantur: non qui peregrina lingua, id quod ineptè ac perniciosè antea factum vidimus, sed qui religione vera molles Principis animos leniter imbuant. nam omnium quæ de legibus & Repub. disputantur; nihil maius est, aut maiore studio dignum, quàm vt princeps intelligat, se ad verũ Dei cultum in hanc lucem venisse. in eo solo versatur Reipublicæ ac legum omnium suprema salus. qui enim Princeps à disciplina sic erit informatus, vt suarum omnium actionum iudicem ac spectatorẽ Deum esse cogitet, nihil impiè, nihil sceleratẽ faciet, nihil turpe cogitabit. hunc vnum sui ciues amabunt, metuent, ac eius exemplo vitam moresque suos informabunt, vt fertur de Ludouico IX. & Eduardo I. regibus, qui propter vitæ summam integritatem inter diuos habẽtur. nam eorum legibus ac optimis vitæ institutis Gallorum & Anglorum imperia diutissimè steterunt, ac sæpe reges Anglorum de imperio depulsi fuẽre, cùm populum leges D. E-

duardi petentem aspernarentur. hoc igitur regni fundamētum est, sine quo frauſtra leges in Principem ferātur; propterea quod improbos ab iniuriosa facinorosaque vita magistratuum metus, non religio deterret: Principē verò quis magistratus quæ leges, quæ imperia coërcebunt, nisi religionis tanta vis est ac maiestas, vt per se non modo vitiorum sit expultrix, & virtutū omnium cōciliatrix, in quo vertitur summū hominis extremumq; bonum: verū etiam Principi adeo necessaria, vt nulla re magis imperium retineatur; quod etiamnum Aristoteles primum, deinde Polybius & Epicurus numinis diuini contemptores fatentur: ac propterea libros Trebatius Epicureus de religione scribendos sibi putauit. sed quoniam Principū cupiditates quamplurimæ existunt, quæ restingui facile non possunt; alterum Principis instituendi momentum erit, vt solida veraque laude pascatur, in eaq; sensim adolescat. Sic enim D. Thomas ex Aristotelis opinione Principem instituendū putauit: qui si gloria non erit contentus, in tyrannum euadet, quæret enim opes ac voluptates, hinc ad rapinas & stupra conuertetur. id quod accidit Dionysio iuniori quem pater in otio ac delitiis ita educarat, vt neque ex ergastulo in lucem prodiret, neq; vllis omnino disciplinis imbueretur, nec veræ laudis gustum vllum haberet: itaque cum adulatoribus perniciosissimus tantisper voluptatibus

tibus indulsit, dum ex illa tyrannide, velut ex arce deturbaretur. qui autem gloriæ cupidus erit, non modo infamiam ac vitæ turpitudinē fugiet, sed etiam intelliget verum decus in sola virtutis actione versari, qua quidem regat improbos, tueatur bonos, factaque fortium & sapientum, laudibus ac præmiis, cum improborum ignominia sempiterna prosequatur.

Confutatio eorum qui quatuor monarchias aureaq; secula statuunt.

CAP. VII.

INueteratus error de quatuor imperiis, ac magnorum virorum opinione peruulgatus tam altè radices egit, vt vix euelli posse videatur. habet enim propè infinitos bibliorum interpretes: habet è iunioribus Martinum, Melanchthonem, Sleidanum, Lucidum, Funcciū, Onuphrium; rerum diuinarum & antiquitatis homines valde peritos: quorū auctoritate fractus aliquando minimè dubitandum esse putabam. mouebat etiam oraculo Danielis, cuius fidem eleuare, scelus; auctoritatem infringere, nefas est. postea tamen verba Danielis obscura & ambigua in varios sensus torqueri posse intellexi: & in oraculis interpretandis, malui iudiciorum illam formulam, NON LIQVET,

vsurpare, quàm temerè ex aliorum opinione non intellecta cuiquam assentiri, ac valde mihi probatur Caluini non minus vrbana quàm prudens oratio; qui de libro Apocalypseos sententiam rogatus, ingenuè respondit, se penitus ignorare quid velit tam obscurus scriptor: qui qualisque fuerit nondum constat inter eruditos: ita non video quemadmodum beluas & statuam Danielis ad ea, quæ nunc vbique florent, quæque tot seculis floruerunt imperia traducamus. *P*rincipiò monarchia nobis est imperii ac regionis quibusdam finibus constituenda, vel principis aut populi origine clara, vt intelligatur quid sit illud quod monarchiã vocant: quod cùm huius disceptationis caput esset, non satis aptè definierunt interpretes oraculorum. posuerũt enim ex illa visione quatuor belluarum ac statuæ, totidem imperia significari: puta Assyriorum, *P*ersarum, Græcorum ac Romanorum; nec plura fore augurantur. Germanos autem Romanorum imperio præesse. quod cùm ita à Germanis scriberetur, ad sui nominis & imperii gloriam scriptum esse iudicaui. est enim ab interpretatione Danielis omnino alienum. placet igitur suis ipsos rationibus confutare. Ac primum illud quod ait *P*hilippus Melanchthon, monarchiã sibi videri summam vnius Reipublicæ potentiam, quæ aliarum opes & copias superare possit. vtendũ erat igitur imperii verbo, cum monarchia

narchia de populari Romanorum statu dici non possit, si tamen omissa verborum subtilitate rem teneamus, profecto Germani non satis ad id quod volunt accommodate monarchiam Romanorum vsurpant, quum vix centesimam partem orbis terrarum sua ditione teneant, & Hispaniarum princeps imperium habeat Germanico maius, tum populorum multitudine, tum amplitudine regionum; vt omittam regiones Americas (quibus ex magna parte dominatur) Europa triplo maiores. at ne regi quidem Lusitaniæ pares sunt, si regionum longitudine imperium definiamus. nam is vniuersam pene oram Africæ armis occupauit, ac fortissimis propugnaculis barbarorum impetus sæpe repressit. heic dicet aliquis, non hominum multitudinem, aut latifundia nobis, sed vim ac robur spectandum esse: quod equidem illis assentior: non tamen video quomodo Germania Hispanorũ ac Italorũ legionibus duce Carolo V. resistere potuit; qui nisi Gallorum virtute reuocatus esset, Imperium illud in prouinciæ formam redegerat, vt Germani clarissimis ac sempiternis monumentis testatum reliquerunt: nobisq; parem gratiam retulerunt. sed ad exteros veniamus. quid habet Germania quod principi Turcarum opponat? aut quis merito maiore monarcha dici potest? patet hoc quidem omnium oculis. si enim est vsquam terrarũ vlla maiestas imperii

ac veræ monarchiæ, in eo profectò elucet. occupat enim opulentissimas Asiæ, Africæ & Europæ partes, totoq; mari mediterraneo & insulis omnibus, exceptis admodum paucis, latè regnat. armis autem ac viribus tantus est, vt vnus omnibus fere Principibus par esse possit; cùm Persarum ac Moschouitarũ copias extra fines imperii longè repellat. Christianorũ verò prouincias & imperium Græcorum armis occupauit, atque etiam Germanorum agros populatur. omitto Aethiopiæ principẽ, qui à suis Iochan Bellul, id est gemma pretiosa dicitur; cuius imperium paulo minus est vniuersa Europa. quid Tartarorum Imperator? qui gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, viribus indomitas habet, quibus cum si Germaniam compares, muscam elephanto. Absurdum est igitur quod Germani monarchiã, id est, vt Philippus interpretatur, Rerum omnium publicarum potentissimam: absurdius etiam quòd imperium Romanorum se tenere putant; quod omnibus valde ridiculum videatur, qui orbis descriptionem animo penitus comprehensam habẽt. Fuit enim Romanorum imperium suo Traiano florentissimũ, neque antea maius extitit, & postea semper est imminutum, vt videre est ex Appiano & Sext. Rufo, qui Traiani temporib. scripserunt, Danubio quidem & Orcadibus à Septentrione: Gadibus ab Occasu: Euphrate ab ortu: Oenopoli

verò

vero à Meridie terminabatur, cùm Traian⁹ lapideo ponte supra Danubium extructo Daciã imperio adiecit, ac de rege Decebalo triũphauit. deinde fusis Parthorum legionib. Euphratem transmisit ac Mesopotamiam, magnamq; Arabiæ felicis partem cum imperio maiorum coniunxit: quod antea Pompeius tentare noluerat, tametsi roganti Parthorũ regi vt pateretur Euphratem imperii Romani ac Parthici terminum esse. respondit, Romanorum imperium non fluminibus, sed iustitia terminari: at Germani nullã imperii Romani partem, præter Noricã & Vindeliciam occupant. Germania quidem Rheno, Danubio, Vistula, Carpatho & Oceano continetur, sed omne imperium clauditur radicibus Alpium à Meridie: Rheno & paucis quibusdam citra Rhenum vrbibus ab Occasu: Silesia verò ab Ortu: Balticis regionib. à Septentrione. quanto verius est de Turcarum rege, qui Byzantiũ Imperii caput, Christianis: Babylonis regionẽ, qua de agitur apud Danielem⁹ Persis ademit, & magnam suæ dominationis partem vltra Danubium, vsq; ad Borysthenis ostia, veteribus Romanorũ prouinciis coniunxit? Siue igitur armorum vi, siue opum magnitudine, siue fertilitate regionum, siue numero victoriarum, siue multitudine populorũ, siue nominis etymologia, siue patria Danielis, siue imperii Babylonici sede, siue ditionis amplitudine monarchiam definiamus; profectò

Danielis oraculum de principe Turcarum interpretari æquius erit. Quanquam sunt adhuc ac fuerunt non quatuor modo, sed prope infinita imperia Babylonico maiora. omittunt enim imperium Chaldæorũ, qui primi Babylonis fundamenta iecerunt. omittunt imperium Medorum, qui Assyrios depulerũt. & certe Nabuchodonosor genere Medus fuit, non Assyrius obliuiscuntur quoque imperii Parthorum, qui Græcos deturbarunt, & Romanorum potentiã sæpe fregerunt, captiuos Imperatores sæpe abduxerunt, sæpius eorum prouincias inuaserunt. prætermittunt Arabes, qui Babylonicum imperium occuparunt; & magnam Asiæ, Africæ & Europæ partem armis domuerunt. quod si Chaldæos, Medos, Assyrios, Parthos eadẽ imperii appellatione complectũtur, cur non Persas quoq; illis finitimos adiungunt: præsertim cùm Medi lõgè fuerint remotiores, Parthi verò remotissimi à Babylone, quam tamen occuparunt. nam si mutatio principum à Medis ad Persas imperii varietatem affert, id est vetus Cyri dominatus genere ac moribus cũ Medis coniũctissimi, cur non idem de Chaldæis, Parthis, Medis, Arabibus iudicãdum erit? qua igitur ratione Cyrus, Persa nouam monarchiam constituit, eadem illi monarchias quoque efficient: & Traianus Hispanus monarchiam Hispanicam; Caracalla, Carus, Carinus, Antoninus natione Galli, monarchiam Gallicam. idẽ

iudicium

iudiciũ erit de Alexandro & Heliogabalo Syris: de Philippo Arabe: deque Totila, Vitige, Theodato, Alarico, Gothis, qui nō tātum prouincias, sed etiam ipsius imperii Romani capus inuaserunt, Italiam oppresserunt, Vrbem denique ferro ac flamma vastarunt; postremò vi & armis Italiam annos L X X. tenuerunt, cùm Alexander Magnus, qui Persarum opes fregit, vix annos duodecim imperarit, sed quasi fulgur coruscās in varias partes dissiliit: ita suum imperium ad principes quatuor delatum paulo post euanuit. Illud verò ineptius visum est, quod Carolum Magnum (qui quam Monarchiam vocant primus occupauit) natione Gallũ, in Gallia natum, lingua quoque moribus & institutis Gallorum vna cum suis maioribus educatum, modo Germanum, modo Alemanum vocant. tametsi enim à Francis veterum Gallorũ colonis originem plerique traxisse putent, non tamen negant quin Gallorum armis ac legionibus Germaniam, Italiam & magnã Hispaniæ partem cum imperio Gallorum, coniunxerit, ac primogenitis Galliam, velut imperii sedem, alias aliis regiones ab hoc imperio auulsas dederit, quousq; Henricus Auceps natione Germanus, Regem se ferēs, Germaniam huius imperii partem occupauit. multo verius igitur ac iustius Gallica monarchia dici debet, quæ prius virtute Gallorũ parta est, quàm Germani monarchiæ verbum audissent. Quis autem negare

potest

poteſt quin Britanni ſuam quoq; monarchiam multo verius quàm Germani ſub Conſtantino Magno ſtabilierint: cum enim fuerit natione Britannus (tametſi Romano patre ſatus) genere nothus: contraque Senatus & populi Romani voluntatem ab vltimis oris in Italiam venit, Romanos imperatores armis fregit, religiones ac inſtituta maiorum aboleuit, Chriſti nomen colendum propoſuit, imperii ſedem Byzantiũ tranſtulit, Romanis omnem dignitatem ademit, denique Vrbem ipſam de ſuo nomine appellauit. quod ſi Perſarum monarchiam facit origo Ciri ſanguine patriaq; Aſſyriis finitimi, cur monarchiam non efficiet. hoc tam nouum, tamque inſolens Conſtantini imperium, quod generis, locorum, legum ac religionum tantam conuerſionem attulit? Sed mirum cur Arabum monarchiam omittunt, qui vniuerſam pene Africam, Aſiæ quoque magnam partem non tantùm armis ac legibus, ſed etiam religionib. ac lingua vti coegerunt: Perſarumq; copias fregerunt, & in tantam ſeruitutem redegerunt, vt eos à literis & diſciplinis omnibus omnino prohiberent. Mirum quoque videri debet, cur Tartarorum imperii penitus obliuiſcátur, cùm reliquis omnibus æquari poſſit. an, quia longè abeſt à Babylone? at longius abſunt Germani, qui imperii Babylonici nullam partem habẽt: Tartari verò Bactriam & Sogdianam vaſtarũt, latiſſimas eius imperii prouincias occuparunt,

ipſam

ipsamque Babylonem duce Alao funditus euerterunt, vt scribit Paulus Venetus. ac mihi diutius cogitanti quid Propheta innuere vellet, nihil commodius occurrit, quàm interpretari de Babylone, quæ in potestatem Medorum, Persarum, Græcorum & Parthorum peruenit, quæque sæpius vastata est, ac tandem aliquando delata. neque enim ea quæ vulgò Baldac appellatur, eadem est cum antiqua Babylone, sed potius Susa vetus, vt Paulus Venetus interpretatur. quod si ita est, non irritum fuit oraculum de Babylonis statu, conuersione, exitu; præsertim cùm Danielis & omnium Prophetarũ voces in Christum ac eius tempora velut in scopũ dirigantur. argumento est petra illa (qua quidem Christum significari disertè Paulus innuit his verbis; Petra autẽ erat Christus) de vertice montis excisa, quæ statuam confregit. cùm verò interpres ipse Daniel sui oraculi plures belluas, plura quoq; belluarum cornua interpretatur, quid vetat, quo minus ad Alexandri Magni successores, & ea quæ illic floruerunt imperia referantur? nihil tamen in rebus tam abditis & obscuris affirmare ausim. illud tantum, verba Danielis ad id quod volunt interpretes, accommodari nullo modo posse. Iosippus Hebræus optimus, Danielis interpres, scribit, Medos, Persas & Græcos à Daniele ad imperium Babylonis vocari. de Romanis, à quibus ipse nomen Flauiæ gentis, ciuitatem & statuã ade-

ptus

ptus erat, nihil à Daniele scriptum reliquit. sed hinc error manauit, quod Danielis sacras sortes ad suam quisque opinionem, non ad historiæ fidem retulit. hinc putarunt quinq; duntaxat reges Persarum esse oportere, quod Daniel quinque duntaxat futuros esse diceret: at omnium scriptorũ consentiens auctoritas octo posuit: nonnulli decem, propter seditiones ac ciuilia bella. Consimili errore ex eadem statua Danielis (cuius caput aureum, thorax argẽteus, crura ænea, tibiæ ferreæ, pedes fictiles, malè cũ ferro coagmentati fuisse feruntur) quatuor, aut etiam plures ætates statuunt: fuisse quondam aurea secula, post argentea, deinde ænea, tum ferrea, tandem lutea successisse. sed minuenda hæc opinio est: nam si quis historicorum, non poëtarum excutiat intelligẽtiam, profecto iudicabit parem esse in rebus humanis, atque in omnium rerum natura conuersionem: nec aliquid sub sole, vt ait ille sapientiæ magister, nouum esse. nam ætas illa quam auream vocant, si ad nostram conferatur ferrea videri possit. quis enim dubitat, quin eluuium terrarum diuinitus contigerit propter hominum scelera, quæ tot ac tanta fuerunt, vt Deum ipsum pœnituerit hominis creati? videamus igitur illa tempora quæ diluuium consecuta sunt, quæque aurea vocantur, non solum à Poëtis, sed etiam ab ipso Catone in libris Originum: quibus temporibus Camesen & Saturnũ floruisse tradit.

tradit. at nemini dubium est quin Cameses, ab Hebræis Nohæ filius: Saturnus vero Nimerodus omnium consensu vocetur: hinc vero filius Iupiter Belus, auream ætatem valere iussit. ex quo planum est aureum illud tempus breue momentum videri, si annorum sex millium ratio habetur. nam Cato Poëtarum fabulas secutus, annis ducentis & quinquaginta definiit. quæ autem innocentia fuit in Camese, qui parentis optimi pudorem noua quadam & insigni contumelia violauit? nam ex eo secutæ sunt patris execrationes. qualis item Nimerodus Camesis ex filio nepos, quem aurei seculi conditorem vocant, satis ex ipso nomine intelligitur, quod Hebræis significat rebellẽ. & quidem à Mose robustus venator appellatur, quo verbo latrones vbique & sceleratos homines appellauit. vt etiam Aristoteles latrocinium, seu λῃστείαν posuit inter genera venationis. Sequitur Iupiter Belus, qui maiore dicã audacia an impietate, patrẽ senio fractum de imperio, quasi de ponte deiecit. alios quoq; Ioues fuisse video (nam trecentos coluit antiquitas) sed quisquis ille est, quem Poëtæ patrem de regno eiecisse aiunt, non tantùm parricidio, verum etiam stupris omnibus ac sororis incestu nobilitatus est. eisdem temporibus tyrannidẽ quisque Ioui eripere conabatur: hinc coniurati cœlum rescindere fratres, qui turribus & aggeribus extructis, immortali Deo nefarium bellum intu-

intulerunt, eumque de cœlo præcipitem deturbare sunt conati, nisi tum fulmine prohiberetur, vel ipsa linguarum confusione, vnde turri nomen Babylon ab inscitia loquendi, quam nos quoque Babil appellamus. sane Mosi cum Poëtis (qui rei veritatem fabulis confuderunt) quodammodo conuenit. quid est autem aliud gigantes Diis bellum inferre, quàm naturæ, vt ait Cicero, repugnare? hæc igitur est illa aurea ætas; quæ talia monstra nobis educauit. idē iudicio de Hercule, quem Manetho Piratarum maximum fuisse tradit: quique Theseum ac Pirithoum scelerum societate sibi conciliauit, qui cùm Helenam rapuissent, ac Molossi regis filiā patri eripere conarērur, ab eo sunt in carcerem coniecti: alter quidem à Cerbereis canibus laceratus, alter breui lacerandus, nisi Herculis precibus quasi ab inferis reuocaretur, vel potius ad crudeliora supplicia seruaretur. quis autem ad omne genus libidinum Hercule robustior dicam an fœdior? Sed ne videantur hæc fabulis similia, Thucydidi verissimo historiæ parenti assentiamur. is enim restatum reliquit paulò ante sua tempora tantam fuisse hominū in ipsa Græcia barbariē ac feritatem, vt terra marique latrocinia palam exercerentur, & sine vlla contumelia quæri à prætereuntibus consueuerit, vtrum latrones, vtrum piratæ essent necne? cum verò nullis adhuc mœnibus cingerentur, nec essent vlla propugnacula, ius in

armis

armis fuisse positum, veteresque colonos subinde à nouis de possessione deiectos, qui mos in Græcia paulatim inoleuit. quæ autē nationes ab humanitate longius aberant, in ea barbarie diutissimè vixerūt: vt de Germanis scribit Cæsar. Latrocinia, inquit, nullam habent apud Germanos infamiam, quæ extra fines cuiusq; ciuitatis fiunt, atque ea iuuentutis exercendæ, ac desidiæ minuendæ causa fieri prædicant. ex quo factū est, opinor, vt prædones, qui *Brigantes* vulgo appellantur, à populis Brigantinis, qui lacū Podamicū seu Brigantinum tenēt, dicti sint: ut Assassini ab ea persarum gente, quæ latronum & sicariorum infamia diutissimè laborauit. at Lacedæmonii non in furto eduliorum, sed in furti sola deprehēsione scelus inesse putabant. vtraque sane opinio tantò plus habet in se ipsa flagitii quàm latrocinium, quantò miserius est ac turpius impunè legib. quicquam licere, quod ipsa natura nefarium sit. hæc fuerunt aurea & argentea secula, quibus homines ferarum more in agris ac siluis dispersi, tātum haberent, quantum per vim & nefas retinere possent, quousq; paulatim ab illa feritate ac barbarie sunt ad hanc, quam videmus, morum humanitatem ac legitimam societatem reuocati. nam furta quæ olim ciuili tantum iudicio, non modo Hebræorum, sed etiam Græcorum & Latinorum legibus, nunc vbiq; gentium capite puniuntur. Quod si res humanæ in

Ff

deterius prolaberētur, iampridem in extremo vitiorū ac improbitatis gradu constitissēmus: quo quidem antea peruentum esse opinor. sed cum flagitiosi homines nec vlterius progredi; nec eodem loco stare diuti⁹ possent, sensim regredi necesse habuerunt, vel cogente pudore, qui hominibus inest à natura; vel necessitate, quod in tantis sceleribus societas nullo modo coli poterat: vel etiam, quod verius est, impellente Dei bonitate. quod quidem perspicuum fit ex annalium libris ac monumentis maiorū, in quibus tot ac tam exsecranda flagitia prodita sunt (neq; tamen omnia) vt quid maximum sit, non facile dici possit. testes sunt Tranquillus, Tacitus, Lampridius, Athenæus. quid enim magis nefarium cogitari potest, quàm fœdissima quæque vitia virtutis habere loco? id quidem videre est non modo in deprauatis ciuitatibus, sed etiam in ea Republica, quæ Lycurgi floruit institutis; quæque omnium scriptorum consensione laudatissima putatur. sed vt impuras illorum libidines omittamus (quæ vtinam æterna obliuione sepeliātur) quid tam impium est, quàm homines tum in funeribus, tum in sacris crudelissimè mactari? at vsitatū illud fuit apud omnes pene populos. quid crudelius quàm innocentissimos quosque seruitutis specie, in spectaculis publicis à belluis lacerari, aut mutuis vulneribus ad populi voluptatem trucidari? nihil tamen vsitatius apud

Romanos

Romanos, qui in summa iustitiæ opinione floruerunt, vt diuina quadam vltione, hominum quinquaginta millia Fidenis in munere gladiatorio, vni⁹ theatri casu obruta sint. ac certe nostri homines multo sapientius quàm Romani (quod bona illorum venia dictum sit) cædes hominum inter ipsos, & ferarum cruenta spectacula de Christiana Republica sustulerunt, ac fructuosum & utile de omnib. disciplinis disputandi genus stabilierunt. quãto melius est igitur ad bonas artes & verũ decus, quàm ad palæstrã informari? nec propterea tamẽ honestas corporũ exercitationes omisimus, nec militarem neglexcimus disciplinam, habent etiã nostra monumenta, ut alios omittam, suos Catones, Fabricios, Camillos, Alexandros: neq; illis de meliore luto finxit præcordia Titan, quàm nobis ipsis. vbi enim militaris gloria maior in Alexandro, quàm in Carolo Magno? ille quidẽ magnus, sed tamen aduersus molles Asiaticos, vt Cæsar de Pompeio nostrorum hominũ vim expertus dicere solebat; hic noster ferocissimas Europę nationes perdomuit. vbi par extitit pietas in Antonino atque in Ludouico Pio? quis autem ex omni principum vetustate D. Ludouico regi opponi potest? vt enim leges ab eo latas, quibus stat hoc imperium, omittam, nullius profecto tanta Principis aduersus Deum religio, fides in patriam, amor erga subditos, iustitia in omnes fuisse memoratur. Neque so-

lum virtutes in nostris hominibus, sed etiam disciplinæ pares, atq; in veterib. extiterunt. est enim literarum sua quoque vicissitudo, vt primum quibusdam in locis ingeniosorum hominum experientia & labore artes oriantur, deinde incrementa suscipiant, pòst aliquãtum in statu vigeant, tandem sua vetustate langueant, denique sensim emoriantur, & obliuione diuturna sepeliantur; vel bellorum diuturna calamitate; vel quòd nimia copia (malum his temporibus valde metuendum) societatem leuissimo cuique afferre soleat: vel quòd iustas Deus pœnas expetit ab iis qui scientias salutares, in hominum perniciem conuertunt. Nam cùm disciplinæ apud Græcos sensim adoleuissent, vt ad summum perueniſſe crederentur, tãta mutatio postea secuta est, vt ne ipsa quidem Græcia vbi nunc est vnquam extitiſſe videatur. quid Latini? apud quos tanta fuit ingeniorum vbertas, vt iisdem pene temporib. bellica laude, ac disciplinarum omnium præstãtia populos omnes superarent? attamen consimili casu in pristinam barbariem tum relabi cœperunt, cùm influentes in Italiam Scytharum copiæ, bibliothecas refertiſſimas, & omnia vetustatis monumenta, vbique fere incenderunt. quod immane factum tantas in omnibus disciplinis ruinas edidit, vt præstratæ mille circiter annos sine vllo pretio iacuerint ac iam interituræ viderentur; nisi Mensor Africæ & Hispaniæ princeps,

ceps, Arabum ingenia magis propositis præmiis ad literarum instaurationem excitasset. omitto quàm multos philosophos, geometras, astrologos pepererit Aegyptus, India, Aethiopia; quam multi apud Chaldæos nobiles Mathematici antè fuerint, quàm vllæ essent in Græcia literæ. ad nostra tempora relabor, quibus multò pòst quàm literæ toto pene terrarũ orbe conquierant, tantus subito scientiarum omnium splendor affulsit, tanta fertilitas extitit ingeniorum: vt nullis vnquam ætatibus maior. at ne Gothis quidem ipsis lectissima nuper ingenia defuerunt. Testis est Olaus Magn[9], testis Holsterius, testes alii pleriq;: quasi decreuisset natura scientiarum vulnera nunc ab iis ipsis, à quibus olim erant illata, sanari. cùm enim superiori adhuc ætate morem maiorum retinerent, ac literatos homines voce præconis de Senatu exire iuberent (sic enim in illorũ historia testatum habemus) nunc vndique literas accire cõsueuerunt. hæc illa est rerum omnium tam certa conuersio, vt dubitare nemo debet, quin idem in hominum ingeniis quod in agris eueniat, qui maiori vbertate gratiam quietis referre solent. At veteres illi, dicet aliquis, artium inuentores fuêre: illis gloria debetur. profectò permultas invenêre: atque in primis rerum cœlestiũ vim: ratos orbium cursus, non tamen omnes: stellarum inerrantium, & earum quæ vagæ dicuntur, mirabiles traie-

ctiones: tum naturæ obscuritatem diligenter notarũt, & accuratè multa explicarunt: pleraque tamẽ ex iis imperfecta reliquerunt, quæ à nostris consummata posteris traduntur. ac nemini dubium esse potest; in eam rem penitus intuenti, quin inuenta nostrorum cum maiorum inuentis conferri; pleraque debeant anteferri. cùm enim magnete nihil sit admirabilius in tota rerum natura; vsum tamen eius plane diuinum antiqui ignorarũt: & cùm illi sese alveo mediterraneo continerent, nostri quotannis terrarum orbẽ crebris nauigationib. obeunt, & in alium orbem, vt ita dicam, colonias deducunt, iam vt intimos Indiæ recessus apertos habeamus: ex quo non modo mercatura (quæ antea sordida vel non satis erat cognita) abundans & quæstuosa euasit, verum etiam omnes homines secum ipsi, & cum Republica mundana, velut in vna eademque ciuitate mirabiliter conspirant. quantum verò incrementi acceperit vna de pulcerrimis artibus Geographia, ex eo intelligitur, quod quæ de India fabulosa plerisq; videbantur (nam Lactantius & Augustinus insanire aiunt, qui antichthonas esse opinantur) comperta nobis sint: tum etiã motus inerrantium siderum, ac magni orbis trepidatio. quid autẽ admirabilius est illa formarũ à materia (vt sic dicam) abstractione & ἀφαιρέσει? hinc occulta naturæ arcana recluduntur: hinc salutares medicinæ indies eruuntur:

tur:

tur: omitto longitudinis cæleſtis inueſtigandæ modum ex horis æqualibus, quæ ex veteribus ex eclipſeos norma ſine magno errore iudicari non poterat: omitto catapulta veterũ & antiqua belli tormẽta: quæ ſi cum noſtris conferantur, ſane puerilia quædã ludicra videri poſſint: omitto deniq; artes infinitas, tum fabriles, tum lanificias, quibus hominum vita mirabilem in modum adiuuatur, vna typographia cum omnibus omnium veterum inuentis certare facile poteſt. Itaque non minus peccant qui à veteribus aiunt omnia comprehenſa, quàm qui illos de veteri multarũ artium poſſeſſione deturbant. habet natura ſcientiarum theſauros innumerabiles, qui nullis ætatibus exhauriri poſſunt. Quæ cùm ita ſint, & cum æterna quadam lege naturæ, conuerſio rerũ omnium velut in orbẽ redire videatur, vt æque vitia virtutibus, ignoratio ſcientiæ, turpe honeſto conſequens ſit atq; tenebræ luci; falluntur qui genus hominum ſemper deterius ſeipſo euadere putãt. & cùm in eo ſint errore ſenes, credibile eſt hoc illis cõtingere, quod florem ætatis, quæ per ſeipſam lætitiã ac iucunditatem ſpirat, amiſſum meminerunt: cumque ſe ab omni voluptatũ genere deſeri vident, ac pro deliciis acerbiſſimos dolores, pro ſenſibus integerrimis membrorum omnium imbecillitatem ſentiunt, fit vt triſtiſſimis obruantur cogitatiõibus, & falſa rerum imagine decepti fi-

dem & amicitiam hominum inter homines interiisse putent: ac velut ex longinqua nauigatione profecti aurea secula, auream ætatem adolescentibus narrent: sed perinde illis accidit, vt iis, qui cùm à portu euehuntur in altum, domos vrbesque à se discedere existimant: sic illi oblectationem, humanitatem, iustitiam in cœlum euolare, ac terras deserere opinantur.

De temporis vniuersi ratione;

CAP. VIII.

QVi sine ratione temporum historias intelligere se posse putant, perinde falluntur, vt si labyrinthi errores euadere sine duce velint. hi enim vagantur huc illuc, nec vllum erroris exitũ reperire possunt: illi verò inter historiarũ innumerabiles anfractus æquè incerti feruntur, nec intelligunt vnde cœperint, quove recurrant. ac temporum doctrina, omnium dux historiarum, velut Ariadne cæca regens filo vestigia, nõ modo nos errare nõ sinit, sed etiam efficit vt aberrantes historicos in rectam viam sæpe deducamus. itaque videmus lectissimos quosque scriptores temporis tam magnã habere rationem, vt non solum annos, sed etiam anni singulas partes complectantur: alii ne menses quidem ipsos ac dies, dierumq; momenta, quibus quicquã gestum est, omittant:

quod

quod intelligũt ſine temporum ratione vix vllos ab hiſtoria decerpi fructus. cùm igitur hiſtoriarum potiſſima pars in temporum diſciplina poſita ſit, temporis vniuerſi rationẽ huic methodo quã tractamus neceſſariã eſſe exiſtimaui: tam propter ſummam eius vtilitatem, tum etiam propter eam quæ inter hiſtoricos verſatur, de temporum antiquitate ac ſerie diſcrepantiam: vt huic quoque diſputationi lucis aliquid afferrem. Prius igitur temporis originem, ſine qua inanis hæc diſputatio futura ſit, non tam auctoritate, quæ nihil valet apud eos qui ratione duci volunt, quàm neceſſariis argumẽtis doceamus. quãquam ſi ex Hebræorum ſacris fontib. ac diuinæ legis oraculis teſtatum habemus, mundum hunc originis ſuæ principium habuiſſe, amplius quærere, ſcelus; dubitare, nefas eſſe videtur. ac tanti eſt apud me Moſis vnius auctoritas, vt omnibus omniũ philoſophorum ſcriptis ac ſententiis longè anteponam. is enim capitali pœnæ ſubiecit eos qui Sabbathum violarent, ea potiſſimum de cauſa, quod mundi creationem Sabbathi violatione in dubium reuocare viderentur, vt Rabi Moſes Ægyptius ſcribit. ſed quoniam improbi eius auctoritate ſe vinci nõ patiuntur, & oracula divina temerè calumniãtur, neceſſe eſt eorum argumenta conſimilibus argumentis refellere ac debilitare. nam ſi philoſophorum ponderibus, ac rationum momentis plane in-

telligatur, mundum nec ſẽpiternum, & à Deo immortali certo tempore cõditum fuiſſe. maiore fiducia ſacras hiſtorias amplectemur: deinde mundi cõditio, quæ tam præclaræ originis opinione nititur, augebit in nobis ſingularem Dei admiratione͂ & amorem. Hæc igitur doctrina non modo Hebræorum eſt, ſed etiam Chaldæorum, Pythagoreorum, Stoicorum, Academicorum, Arabum; denique multorum fraternis comprobata & confirmata ſententiis: quinetiam Epicurus ipſe, vt eſt apud Plutarchum, in eadem fuit opinione. inter Latinos verò, quamuis admodum pauci philoſophiam ſerio tractarint, M. Varro, qui omniũ Latinorum & Græcorum doctiſſimus eſt à Tullio appellatus, idem iudicauit in libro, quem de interitu mundi ſcripſiſſe fertur. atq; hæc omniũ in eadem diſciplina conſentiens auctoritas, etiam apud philoſophos non parui debet eſſe ponderis ac momenti. cùm igitur primus omniũ Ariſtoteles, tum à maioribus, tum à magiſtro Platone diſſentiens, mundum æternum ſtatuere auſus ſit, aduerſus eum omnis hæc ſuſcepta diſputatio eſt: cuius quidem rationes Galenus vno verbo refutans, veri quidem ſimiles, non tamen neceſſarias videri ſcribit. quinetiam Ariſtoteles in libris de Cœlo, rationes, ait, aliorum cum ſuis comparatas rem efficere certiorem, cùm nulli ſint adit⁹ demonſtrationis adipiſcendæ. quæ verba ſunt non phyſicorum

rum

rum aut geometrarum, ſed de re propoſita dubitãtium dialecticorum: vt Rabi Moſes Ægyptius, is qui dubiorum interpres vſurpatur, argutè animaduertit. demonſtrationes enim neminem dubitare patiuntur, ſed ſua luce tam perſpicuæ ſunt, vt velut adhibita quæſtione ab inuitis extorqueant aſſenſionem. quare ſi Epicurus & Galenus minimè religioſi homines, negant, Ariſtotelis argumẽta vim vllam habere: Origenes, Abenſena, omnium deniq; theologorum ac philoſophorũ familiæ contrariis argumentis ea refellunt: ſatis intelligitur probalia tantum & incerta, non neceſſaria eſſe. ſed ad Platonem venio, qui Deum poſt operis tanti molitionem ad res genitas orationem conuertere fingit: quas ob id interituras affirmat, quod ortum haberent, ſua tamen voluntate fore perpetuas. hîc Ariſtoteles verba Platonis excipiens; Si mundus, inquit, non eſt interiturus, igitur ne ortum quidem habet: propterea quòd quæ ortũ habuerunt, aliquando ſunt caſura, quæque intereunt orta fuiſſe neceſſe eſt. quæ à Platone didicerat in Phædro ac Timæo: vbi propterea mentes originem habuiſſe negauit, quemadmodum ſcribit Auguſtinus lib. 10. de Ciuit. Dei, ne aliquando interituræ eſſent: mũdi verò ſtatum eundem ſemper fore iuſſu diuino. vter igitur in Philoſophia grauius labitur: alter qui præpotenti Deo liberam de rebus ſuis ſtatuẽdi facultatem relinquit: al-

ter.

ter, qui, quem vniuersi moderatorem esse confitetur, & quidem causam efficientem, ei omnē adimit operis mutandi potestatē, vt si mūdum quatere velit non possit: hoc Aristoteles argumento, temerè dicam an impiè, de mundi æternitate statuens, non modo philosophiæ naturalis decreta, verumetiā diuinæ maiestatis vim penitus eneruare ac debilitare conatur. at in omni disputatione quæ præsertim de rebus tam arduis & à sensu remotis suscipitur, prouidendum est, vt ne quid omnino aduersus Dei maiestatem contumeliosè dicatur: quod Aristoteles prætermisit. cùm enim rationum ponderibus vndique premeretur, necesseq; haberet confiteri, mundum originis initium habuisse, si Deo plenam tribueret statuendi volūtatem: necessitate mundum, non voluntate regi affirmauit. huc enim omnia reuoluuntur argumenta. idē tamen contra Stoicos disputans, qui fatalem in rebus omnib. necessitatem posuerunt, multis argumentis docuit necessitate quædam, alia voluntate, multa fortuito, plurima casu fieri: fortunam etiam & casus trifariā diuisit. in rebus necessariis, diuinas actiones ac naturam collocauit: ex quo intelligitur ea quæ disputarat, in libris de cœlo, quòd fatalem saperent necessitatem, in libris de Interpretatione sic temperasse, vt homini quidem arbitrium daret omni necessitate solutum; Deum verò ac naturam necessitate obligaret. quid autem

magis

magis impium, magis arrogans, magis deniq; furiosum, quàm sibi liberam tribuere voluntatem; Deo adimere velle; cōsequens est enim, vt neque Deus solis cursum sistere, nec cœlestiū siderum vim prohibere, nec quicquam in vniuersa natura cōuertere; at ne hominis quidem impetus ac voluntates quo velit, impellere possit. quæ cùm absurda sint, & impietatis plena; sequitur vt illam de mundo tollamus necessitatem, qua sublata, relinquitur Deum nulla vi obligari, sed pura voluntate omnia gubernare. at cùm Aristotelem sui ipsius puderet; hoc est, homini cōcedere, Deo eripere voluntatē, verbo quidem voluntatem tribuit, re vera tamen necessitate coactam: id quod Moses Ægyptius animaduertit: permittit enim voluntatem, sed ea lege vt mutari non possit: & vt Iupiter in fabulis Adrastiæ legibus teneatur: cùm tamen in libris De moribus eam esse docuerit voluntatis vim & naturam, vt nisi mutari possit, voluntatis nomen amittat. itaq; cum multa variè contingere in natura perspiceret: modo in hanc, modo in illam partem, eo delapsus est, vt fortunam & casum ex opinione plebis statuere mallet, quàm ascribere Deo voluntatem aliud alio modo agendi. quid autem indignius est philosopho quàm putare sine causa quicquam fieri, hoc est fortuna & casibus quicquam permittere? illa sunt ex quibus se expedire nullo modo Peripatetici potuerunt: itaque à Plutar-
cho

cho in libro de fortuna, tum etiam à Lactantio efficacissimis argumentis refelluntur: videamus cætera cuiusmodi sint, aut certe præcipua: infinitum esset omnia persequi. posuerũt enim ex nihilo nihil gigni, tanquam totius disputationis fundamentum; quod omnium errorum præbuit occasionem: sed illis aqua hæret, cum hoc probandum relinquitur. tum illi subirascuntur, quod sua principia negari fas esse non putent, sed quæ tandem ista principia sunt, quæ consequentib. obscuriora videntur? nullus vnquam geometriæ postulata negauit, quod sua luce perspicua sunt; at hæc si perspicua viderẽtur, cur tot philosophorũ scholæ tam constanter ea negarent? cur Philoponus falsum esse perspicuè demonstraret? quid autem ineptius quàm illud ponere, quod quidẽ si verbo negatum fuerit, vlterius progredi non possint? sed tamen præclarum illud principium refellamus si placet, id quod à nostris omissum esse miror, qui tantopere in hac disputatione se exercuerunt. nam Phil. Melanchthon, ac Theologi distinctionem adhibent, atque id verum esse aiũt in natura ordinata: sed illud est τὸ ἐξ ἀρχῆς, vt aiunt Dialectici. quæ enim natura fingi potest inçondita? hæc enim aut integra partibusque omnibus coagmentata, materia scilicet ac forma, aut nusquam existet. certioribus igitur argumentis vtamur. Id autem à formarum præstantia faciliè intelligemus: est enim forma ge-

nerosa

nerosa,& vt Aristot. scribit,diuinum quiddam habens essentia,ipsiusq; naturę præcipua pars: quòd eius beneficio res omnes existant: hæc autem nō à materia ducitur; vt planum faciā: nec à se ipsa, cum formæ auulsæ à materia penitus intereant, nec per se existere possint. vt Aristot.in Metaph.tradit:nec Dei particula fit cùm de pura sempiternaque mente corpus nō oriatur. quod Maurus quidam sapiens innuit, cùm diceret; Deum cœlestes orbes de luce vestimenti sui condidisse. consequens est igitur ex nihilo in materia ingenerari. itaq; Aristot. lib.2.De natura,formam naturalem ipsius naturæ finem,& efficientem,& formam esse scribit.Deum verò à naturæ principiis seiunxit, & inanem priuationem,quæ nec essentia sit, nec verū accidens; inter principia mediam collocauit.sed cum formæ singulares perpetuo quodam fluxu oriantur, & occidāt, vt lib.1. De natura c.9. fatetur: posteriorib. Peripateticis magnam dubitationem attulit, vnde nam oriantur. ad extremum de materiæ sinu ac potestate duci voluerunt, quod nunquam Aristoteli venit in mentem. ex eo enim sequitur materiam primam non potestate, sed ipso actu formas habere sibi cōcretas ac temerè informem, aut formam ἄϋλον appellari: tum etiam id quod informe est, seipsum informare; formas item materiæ temperatione constare, augeri deniq; ac intēdi;quæ falsa esse docet Aristoteles lib.8.

τὸν μετὰ τὰ φυσ. tum etiam lib. 1. c.3. De Anima: denique formam non esse principium, sed ab ipsa materia sui ortus initium habere: nec principium simplex, sed concretum & compositum esse: postremò materiam dare ipsis rebus existentiam, id est, τὸ εἶναι. quæ si probabilia non sunt ex Aristotelis ipsius doctrina, ne illa quidem vnde hæc manant, probanda sunt; scilicet de materiæ gremio formas educi. quare extrinsecus aduenire statuendum est; id quod negauit Aristoteles libr. 2. cap. 3. De animalium ortu, præterquam de hominis forma, quam ipse θύραθεν ἐπεισιέναι confitetur: illud igitur ab eo extorquebimus, formam hominis ex nihilo in materia ingenerari: atque idem in formis omnibus iudicandum relinquetur: cùm re vera nullam habeat materia vim formatricem. ac profectò tam ineptum est existimare de materiæ gremio formas educi, quam de stipite Mercurii figuram; cùm ab artificis mente, opera, idea proficiscatur. igitur falsum est illud quod posuerunt; de nihilo nihil deriuari: eoque disputationis concusso fundamento, cætera ruinam minantur, sic enim Philoponus aduersus Aristotelem disputat: si non videtur absurdum, è priuatione puta manare formas, cur absurdum videtur de priuatione quoque materiam primam fluxisse? At Theophrastus ipse cum videret plantas non modo in terra, sed etiam in saxis sine semine nasci, nihil

aliud

aliud afferre potuit libr. I. cap. 5. de causis stirpium, quam cœli vim ac proprietatem: videamus cætera. Simile est illud; quòd nihil in cœlo sibi contrarium esse aiunt: ac proinde nihil ab interitu metuendum, nec sperandum ab ortu. vnde nam igitur elementorũ inter se discrepantiũ contrariȩ vires: hæc n. superiorum v & agitatione influere, & ab illis caussis cõtrarias affectiones cieri fatentur. at cùm vnius & simplicis causæ sit effectus, contrarium contrarii: discrepantes in cœlo causas inesse cõfitendum erit, non effectione tantum, vt magno errore putant, sed habitu naturæ, id est, vt ipsi loquuntur, formaliter. Quod etiã motum orbis æternum ex eo colligunt, quod tempus sine motu consistere non possit: æque veteratorium est ac sophisticum, vt si quis dicat ante horologium horas non extitisse, aut eo sublato nullas fore. itaque Plotinus lib. 8. Picus Mirandula lib. 6. de vanitate gentium, quæstionem Aristotelis libr. 4. De natura iampridem irriserunt; vtrum scilicet animo numerante sublato, tempus esse desinat. Basilius verò, Ambrosius, Augustinus ac Moses Ægyptius, vt inanes illas argutias effugerent, tempus ab æternitate penitus seiunxerunt. Vnum tamẽ est ab Aristotelis interpretibus inuectum argumentum, quod Mosem valde conturbauit; Mundi, aiunt, existẽtia fuit aut necessaria, aut posibilis, aut impossibilis. si impossibilis, nunquam mundus extitisset: si

necessaria, semper extitit: si possibilis, antequã existeret, potestas existendi, vel, vt eorum verbis vtar, possibilitas illa fuit in aliquo ente: igitur erat aliquid quod de potentia in actum exiret. at ego totum illud concedam, & illam, quam quærũt possibilitatem, in ente collocabo, id est, in causa effectrice sempiterna: nec video quid contradici possit. quòd si potestatem in subiecta quoque materia esse oportere putant, magis captiosum erit quàm necessarium argumẽtum. perinde vt illud, Si primus opifex à priuatione pura peruenit ad actum, fuit aliquid quod illum ad agendum eliceret atque incitaret, ego à seipso incitatum aio, velut architectum qui nec materiam, nec aream habet ad ædificandum, à seipso tamen excitari ad ædificandi cogitationem: sed multo magis rationi repugnat ac veritati, necessario mundum extitisse: quia velit nolit opifex, obligatur fati necessitate. Hæc præcipua sunt Peripateticorũ & Abenreis argumenta. Tria sunt Proculi qui à magistro Platone discedens, mundũ æternũ esse putauit, idque Platonem voluisse scripsit, tum etiam Simplicius, Plotinus, Marinus, Syrianus, Apuleius, Iamblichus: atq; inter iuniores Bessario Cardinalis, & Foxius: qui, vt Aristoteli cum Platone conueniret, mundi ortum in eius salute tuenda, quæ Deo semper curę est posuerunt: alii Platonem ex hypothesi locutum arbitrantur, quos Plutarchus & Philo refutant:
Procu-

Proculum verò Philoponus libris 18. sed tota illa disputatio his tribus argumentis est, vt opinor, comprehensa; Deus, inquit Proculus, mundum sempiternum efficere potuit; voluit igitur. si voluit, cōfecta res est. voluisse planum fit ex eo, quod maleuoli est nolle bene agere cùm possit, & eius qui bonis alterius inuideat, malis gratuletur. hoc in Deum cadere non potest: ergo nec illud. iam verò ab otio ad negotium; ab eo quod nolis, ad voluntatem ferri, mutationem habet ac varietatem, à natura diuina, quæ simplex est ac semper sui similis, valde alienam: id autem consequens erit, si demus innumerabilibus seculis ignauiter quieuisse Deum, ac nuper de mundi conditione cogitasse. Postremo si mundus interitum non sentit, nec ortum habuisse constat: verum illud, hoc igitur. nam omnis interitus, inquit, ab externa vi aut interiore pēdet: nulla vis interior afferri potest: extra nihil est metuendum. igitur nullo temporis decursu interibit. cætera. Proculi argumenta facile à seipsis refutantur. Primum illud falsum est, vt bona quæcunque Deus efficere possit, ea quoque velit. potest enim omnes homines ad virtutis actionem ita dirigere, vt si velint, labi non possint: quo sanè bono, nullum Proculo maius, aut magis optandum videatur. quinetiam potuit mundum hunc ita coagmentare, vt nec in mentibus vllis, nec in materia aut forma peccati labes, aut malorum

semen vllum ineſſet, noluit tamen. igitur ſi non propterea Deum immortalem vllius ſceleris incuſat Proculus, quòd ea mala quæ prohibere poſsit, nolit: multò minus ſi mundum cùm potuit, non ab æterno creauit. Alterum magis vrget, quod ab otio ad negotium ferri, mutationem habet, id eſt, vt ipſe loquitur ἀλλοίωσιν, quæ ab illa ſempiterna mente longiſsimè abeſt. ſed illud falſum, quod ab otio ad negotiũ; à quiete ad laborem Deus feratur, cùm mundum condere cœpit, & quidem labitur Proculus in naturæ principiis, cùm Deo tribuit quietem, quæ aliud nihil eſt quàm priuatio motus. Igitur ſi Deus moueri non poteſt, nec quieſcere quoque. eſt enim Ariſtotelis demonſtratione lib. 6. De natura, non tantùm immobilis in orbium conuerſione, ſed etiam immutabilis, in tuenda mundi ſalute: non alius igitur quàm ante mundi conditionem. perſuaſum autem habuit Ariſtoteles, dominum eſſe omnium rerum ac moderatorem Deum; huiuſque mundi cauſam non modo effectricem, ſed etiam conſeruatricem: neque ſolum immobilem, verumetiam omni ſolicitudine ac labore vacuum, ſua potentia & virtute gaudere. idem quoque ſcribit nõ mutari ſapientem cùm ſapit, aut architectũ cùm ædificat, quando minus in Deum mutatio cadet, cùm in mũdi procuratione verſetur? ita qui non minus ineptè quàm impiè quidam minuti theologi Deum ſordidiſsimis qui-

busq;

busq; occupationibus implicari putant: quod sane præbuit occasionem Epicuro, vt diceret se baiulum esse malle quàm Deum. vt enim Christus in perspecta summi patris erga se beneuolentia totus acquieuit, ita 12. legiones angelorum si velit præsidio sibi futuras dixit. ex quo innuere voluit, mundum hunc plenum esse animorum immortalium, quorum ministerio veluti servorum Deus vtatur, hæc autem argumenta Proculi consimilia sunt his Epicureorum maledictis; Si mundus originem habuit, aut casurus est, quid antea Deus egit, aut quid tandem facturus est? his ego impuris hominibus, qui à Deo rationem temporis anteacti reposcunt, nihil aliud reponam, quàm quod Spiridio in concilio Niceno respõdit ad eiusmodi quæstionem; æterna scilicet suppliciorum loca tam curiosis hominibus, ne nihil ageret condidisse. quæ ratio non solum vrbana, sed etiam salutaris visa mihi est, si tamen philosophorum omnium constans opinio est, summam hominis felicitatem in contemplatione positam, & sapientem à Platone αὐτοδαίμονα vocari, ab Aristotele seipso contentum, id est, αὐταρκῆ, propterea quod in desertissima solitudine constitutus, beatus est tamen præclara illa mentis agitatione, qua res humanas infra se despicit, diuinas intuetur. quanto magis Deus seipso contentus est, ac sui vnius contemplatione felix? nihil autem seipso maius ac melius cõtem-

plari poteſt. itaq; Ariſtoteles lib. 14. τῶν μετὰ τὰ φυσ. Deum eodem modo dixit αὐταρκίστατον, quo Hebræi שדי, id eſt, vt Moſes Ægyptius interpretatur, eum qui ſeipſo contentus eſt. quod quidem ſi Origenes attentius prouidiſſet, non arbitraretur Deum mundos conſecutione innumerabiles cōdidiſſe; ſic enim ſcribit in libris περὶ ἀρχῶν, veritus opinor, ne vel Deus inertia langueret: vel quod Plato metuit, ne hominum genere penitus ſublato, ſacrificiis ac laudationibus careret, quanquam ſic arbitrari æquius eſt, quàm mundum vnà cum Deo ſempiternũ extitiſſe. & quidẽ in illa opinione Hebræi plerique fuerunt, vt Moſes ſcribit, & noſtra ætate Leo Hebræus. Sed vtriq; in maximis erroribus verſantur: alteri quòd diuinam felicitatem, mundi exiſtentia; alteri quod eius gloriam hominum ſacrificiis ac rebus caducis metiuntur. nulli tamen pernicioſius, quàm qui Deum vlla mundi contagione violari, aut in eius procuratione ac ſalute defatigari putant. Repudiata igitur Proculi ac Peripateticorum opinione, relinquitur mundum originem habuiſſe: ex quo ſequitur eius occaſus; ſi Ariſtotelis doctrinæ aſſentiamur. Cum enim triplex opinio ſit in diſputatione, quæ de mundo habetur: vna eorum qui nec initium habuiſſe, nec exitum putent habiturum: alteri vtrunq; affirmant: tertium genus extitit eorum qui feriendo medium originem habuiſſe dicerent, nunquam

tamen

tamen occaſurum. in qua ſententia fuerunt Panætius, Poſsidonius, Boëthius, & Seneca inter Stoicos; Thomas Aquinas inter Theologos; Philo inter Hebræos: tum etiam princeps Academiæ Plato huius auctor opinionis. Philo Moſis & Salomonis ſententia ſuam tuetur: quibus tamen Ieſaias, Eſdras, ac Petrus apertè reclamant: vt ex eorum verbis de interitu mundi dubitare nemo poſsit. & in ea quoque ſententia fuit Epicurus, vt eſt apud Plutarchum, eiuſque diſcipulus Lucretius his verſibus:

Vna dies dabit exitio, multoſque per annos
Suſtentata ruet moles & machina mundi.

Sed quoniam Theologi Scripturæ ſacræ locos in varias ſententias diſtrahunt: ac Moſes Ægyptius, & Thomas Aquinas Philonis interpretationi contrariam afferunt, placet rationib. vtis quarum nulla mihi viſa certior eſt, quàm quæ ex Auicennæ dictis & Alexandri Aphrodiſæi colligi poteſt. hic enim propterea mundum ſempiternum affirmat, quod à Deo moueatur: ſit autem infinitæ ac ſempiternæ mentis actio infinita, contrà verò Auicenna primum orbem à Deo moueri negauit. quod quidem ſi verum eſt, vti eſt, occaſus mundi neceſſariò conſequetur: quia finitæ mentis actio finita ſit oportet. ſi autem primi motoris actio finita eſt, mundus interibit, cuius ſalus ex Ariſtotelis ſententia

pendet à motu: à quo rerum omnium origines deriuantur. quòd autem primus orbis à Deo non moueatur, planum fit ex eo, quod finito corpori, vt mundus est, infinitum motorem copulare sit absurdum: cum finiti ad infinitū nulla sit ratio, vel cohærentia, vel habitudo. quid enim absurdius est, quam quod Aristoteles & Abenrois, Deum, quem actu infinitum appellant, eundem mundo, id est corpusculo finito sic coniugare, vt ab eo diuelli non possit? quid autem minus philosopho dignum, quam efficientem causam, quæ sit infinita, cum effectu finito sic colligare, vt vno existente alterū existere sit necesse? sic enim Aristoteles philosophatur de mūdo ac Deo, vt de calore & igne; de sole ac luce, quorum alterum alterius sit efficiens causa, sed ei tamen ita cohæreat, vt auelli ne cogitatione quidem possit. at oportuit in eo genere mundum mentem esse, aut Deum corpoream habere naturam, si causa eiusmodi esset vt ab effectu minime diuelleretur. ex quo sequeretur illud, Deum Aristotelis, quem mundo veluti spongiam lapidi affigit, ac perpetuo motu fatigat, non modo infinitum nō esse, sed plane mundo concretum & finitum, vt lux soli, at ipse fatetur in libris τῶν μετὰ τὰ φυσ. mentes omnes ab omni concreatione corporū liberas esse ac solutas. non est igitur Deus eiusmodi causa, vt sine effectu cōsistere non possit: & cum actu sit infinitus, non potest vlla ratione

finito

finito & exiguo corpori, siue origine, siue statu, siue motu cõferri. ac tametsi certa ratio est exigui seminis ad mundum vniuersum, vt demõstrat Archimedes, vbi arenam numero cõplecti docuit, propterea quod vtrunque corpus est regione ac termino definitũ, mundi tamen ad id quod est infinitum, nulla ratio cogitari potest. quæ ratio facit, vt Deus efficere Deum nequeat: quia infinitum ab infinito fluere non potest: ita mundum, quem exiguo quodam orbis ambitu cinxit, non magis æterno motu, quam magnitudine infinita potuit ornare. quare nec Philoponi argumentũ Abenrois dissoluere potuit; si mundus est finitus potestatem habet finitam, vt igitur Proculus argumentatur aduersus Anaxagoram & Metrodorum, qui loca magnitudine infinita mundosque innumerabiles posuerunt; ἀπειρία inquit, τὸν θεὸν ἀναιρεῖ, id est, infinitas tollit Deum: sic ex iisdẽ fontib. argumentum illud hauriemus; Si locorum vel corporum infinitas tollit Deum, igitur motu sempiterno, vel temporum, quæ à motu pendeant, infinitate posita Deus tollatur necesse est, cum motus sempiternus complectatur infinitatem seculorum, ex quibus si fluxerint annorum sexcenta millia, ne momentum quidem erit infiniti ratione. atque in eo fallitur Scaliger, qui Philoponũ coarguens, negat tempus actu infinitum existere, sed sola successione, vt formæ singulares. non enim prospicit,

infinitæ mẽti ac sempiterno illi Deo, nihil prius aut posterius esse: sed totum illud tempus quod sempiternum ponit, actu infinitum perinde vt præsens ac instans, quo finitur tempus haberi: alioqui non esset actu mẽs infinita. recte igitur Augustinus scribit, nihil in rebus aut locis aut temporibus, aut motu infinitum esse, præter Deum. Illud etiam non minus absurdum, si Deum primi orbis motorem fingamus, futurũ est vt illum redigamus in ordinem earum quæ dicuntur intelligentiarum minorum, ac numẽ illud præstantissimæ mentis iisdem actionibus impediamus, quibus inferiores orbium mentes; quod sine scelere ne cogitari quidem potest. cum igitur Dei maiestas ab ordine animorum lõgissimè absit, sequitur primi orbis motorem non esse, ac proinde si mẽs inferior motrix est, officio quoque, potestate, actione, finita sit oportet. præterea rerum ordo, series, ac dignitas postulat, vt quædam moueantur tantum, veluti impuræ materiæ concreta: quædã moueantur ac moueant, vt orbes cælestes, qui ab intelligentiis mouentur, & vicissim hæc inferiora mouent: quædam moueant duntaxat, nec moueantur, vt mentes quæ cœlos ac sidera circumagunt: sunt enim ipsæ immobiles, vt Aristoteles libr. 6. De natura, demonstrat: extremum est, vt sit aliquid quod nec moueat nec moueatur; id autem Deus est. Ex quo intelligitur primum orbem ab alia mente quàm à Deo moue-

moueri, à quo velut à fonte perenni ortum habuerunt mentes inferiores, à quibus orbes moueri cœperunt ac desinent, cum sint finitę, contra quam putat Ficinus, qui mentem hominis infinitam esse scribit. nam ista ratione cum à Deo proficiscatur secunda mens, infinitum ab infinito manaret ; quod naturæ principiis omnino maximeq; repugnat. Quid autẽ absurdius est, quam ea quæ sensu prædita sunt & corporea, cum intelligẽtiis; bona cum malis, infinita cum finitis, incorrupta cum caducis, denique tota ratione secum discrepantia, planeque contraria, eodẽ naturæ sempiternæ vinculo copulare? vt sit finiti ac infiniti, boni ac mali, Dei & cacodæmonis idẽ nexus? Illud quoq; non leue est argumentũ Scaligeri, quòd motus omnis vergit ad quietem, vt videre est in singulis rerũ naturis. igitur orbes quoq; cœlestes ad quietem inclinabũt: quod sine mundi obitu fieri non posse constat. hoc argumẽto mundum interiturum conclusit, sed de populari obitu intelligendum est: quoniam quies est priuatio motus in eo quod rursus moueri potest. ita quoq; intellexit Leo Hebræus, Lactantius ac veteres illi qui ante mundi huius ordinem, statum, figuram, putarunt omnia fuisse in rudi materia confusa. atque huc pertinet argumentum illud, quod Theophrastum conturbauit, vt videre est apud Philonem in libro quem inscribit, mundum non esse interiturum, est autem

tem eiusmodi; Partium ac totius eadem ratio sit oportet: igitur si mundi partes labuntur ac diffluunt, totum occidere necesse est. aliquando saltem occasu populari: vt cum animantia, plantæ, stirpes, ab igne absumuntur, & vilissimam subeunt cineris naturam amissa nobiliore forma: idem quoque de cœlo iudicandum. Proculus cũ in easdẽ angustias delapsus effugere nõ posset, hæc elemẽta, quæque ex his cõflantur corpora, mundi partẽ esse negavit, sed apotelesma duntaxat, & velut appendicem: vt est apud Philoponum. sed hæc opinio tã absurda, refutatione minus eget. videtur tamen Theophrastus ita dissoluere, vt occasum mundi futurum concedat, si, quemadmodum singularia vicissim, ita quoq; vniuersa simul obirent: præciso enim digito, inquit Philo, nihil vetat quo minus viui possit. at non quæritur vtrũ membris quibusdam captus homo viuere; sed an pars vlla corporis vitã amittere possit, nã ex eo iudicatur corporis totius fluxa natura; quemadmodũ ex aquæ guttula, sapor fontis. neq; enim partes homogeneas ab heterogeneis Theophrastus in illa cõclusione distinxit. alioqui fatendum erit, eiusdẽ animalis (est autẽ Academicorũ omnium ac ipsius Theophrasti consensu mundus hic, animal) alterã partem, & quidem corpoream, ita coagmentatam, vt partim intereat, partim interitus sit expers. quæ tã ridicula mihi videntur, quam quæ Aristoteles

ex auorum memoria diſputans, neminem ait interitus cœli meminiſſe. at iſto modo aurum, vel adamantem, vel amianthon adamante duriorem, aut etiam ferrum illud quod in Darie nullis ignibus liqueſcere fertur, ſempiternum affirmare, cum nullus meminerit hæc à ſeipſis interitum ſentiſſe. Ex omnibus tamen omniũ argumentis nullum maius viſum eſt argumento Philonis, quod ex abditis & ſacris Hebræorum fontibus manauit. Non eſt, inquit, Deus auctor ἀταξίας & confuſionis, ſed ordinis. ſi ergo mũdi procurationem gerit, non patietur labi ac interire. eadem cauſa Moſem Ægyptium impulit, vt diceret Deum nulla indiuidua præter hominem immortalem curare, idque Ariſtotelis & Alexandri doctrinæ congruit, qui nõ putãt id interiturum quod immortali Deo curæ ſit; ex eoque fieri, vt formas quidem vniuerſas Deus tueatur, ſingulares, fluxas & caducas negligat. eadem ratio Manichæos impulit, vt duo pari poteſtate principia ſtatuerent, vnum bonorum omnium & ordinis, alterum malorum, interitus & confuſionis auctorẽ. quod vt Moſes Ægyptius & Auguſtinus effugerent, interitum, mala, confuſionem non in habitu, ſed in pura priuatione boni collocarunt. ſi tamen ex Ariſtotelis doctrina malorum habitus ſtatuamus, vt theologi pleriq;, non video quid abſurdum conſequatur, cum Deus non propterea mali ac interitus cauſa ſit per ſeſe, ſed κατὰ

συμβε-

συμβεβηκὸς tantum: vt cum ſcelerati curam omittit: aut etiam viri boni, vt de Iobe fertur: idem principi tenebrarum permittit, qui ſceleratum & nefarium hominẽ male perire faciat. hæc Moſis Ægyptii opinio eſt. idem quoque de interitu mundi ac omnium rerum iudicãdum videtur, quarũ curam ſimul ac deſeruerit, collapſuræ ſunt. ac ne quis ea de re dubitaret, ipſe Pharaonem, quem Hebræi principem tenebrarum interpretantur, ſibi excitaſſe dicitur, vt in eo ſuam gloriam oſtentaret; vt quæ hic labefactaret & corrumperet, ipſe inſtauraret. Sed placet Philonem Hebræum ac Platonem Leonis Hebræi argumento efficaciſsimo conuincere. aiunt illi cœlum ac ſidera, quæque creata ſunt, ob id interitura, quod ortus ſui principiũ habuerunt. igitur Deus ſibi ipſe repugnaret, qui corruptibile aliquid feciſſet, quod tamen corrumpi nollet, quod ſi verum eſt ex igne & aqua cœlum eſſe concretum, vt Philoponus ex Academicorum ſententia diſputat, ac Hebræi ſapientiſsimi naturæ interpretes affirmant. id enim voce ipſa, שמים, id eſt, אש מים, vel vt alii, שם מים ignis & aquæ rationem complectuntur: quis dubitet cœlum quoque interiturum? id quod Ariſtot. ne fateri cogeretur, quintam cœlo tribuit naturam, quæ qualiſque ſit nuſquam explicat. non debuit igitur ignota cœli natura ſempiternum affirmare. Sit igitur

hoc

hoc postremum, ne omnia differantur, quod qua ratione dissolui possit, non video. Si mundus naturale corpus est, ex materia formaque constat, vt omnes Physici tradunt: ac proinde concretus, nihil autem concretum & partibus coagmentatum à seipso effici potuit, ex ipsius Aristotelis disciplina. igitur causam habet sui efficientem. illud quoque Aristoteles confitetur; quem Cardanus parum assecutus, Deum mundi causam efficientem esse negauit: quod nec Philosophum decuit, nec Christianum: at ex his consequens est vt mundi causa prior sit effectu, non solum ipsa natura, sed etiam tempore: alioqui naturale corpus, & quidem ex heterogeneis, suique dissimilibus partibus conflari poterit sine tempore, ac ipso momento, quod naturæ principiis & Aristotelis doctrinæ repugnat. igitur consentaneum est non solum mundo priorem esse Deum natura, verumetiã tempore; tum etiam mundum ex ipsa natura concreti corporis interiturum. Sed audire iuuat quid respondeat cum ab illis quæritur, vbi tot annorum millibus Respublicæ ac imperia latuerunt, vbi tot seculis rerum memoria gestarum: ad hæc; incendiis, aiunt, & eluuionibus in orbem sæpe recurrentib. homines obire: ac vicissim è terra nouo calore ac semine grauida renasci. hanc opinionem ab Ægyptiis acceptã Solon in Græcia disseminauit, quam deinde Anaxagoras, tum Plato in Menexeno ac Timæo:

post

post Aristoteles in Problematis: deinde Abensina in libro De diluuiis confirmauit. tandem hæc Aristoteli displicuisse videtur opinio lib. 1. Metaph. & Abenrei lib. 3. De animo; vbi negant vlla tanta fuisse diluuia, quæ terras omnes inundarent. hac opinor ratione ducti, quod nulli hoc tempore satiui gigantes, at ne exigui quidem Myrmidones, vt olim, è terra prodirēt. an quia non satis pingue solum? negabit Aristides, qui in Panathenæis solos Athenienses de generis nobilitate iure gloriari putat. quod soli sint indigenæ terræ parētes, id est αὐτόχθονες quamvis Attico solo nullum magis sterile videatur. at in Ægypto vbi sunt aquarum vberes inundationes, ac tellus, vt ait Poëta, sine nube ferax, id nunquam contigisse proditum est. an quia sol decrepitus est, aut tellus effœta? quoties igitur mundum hunc velut animal hydropisi, aut acuta febre corripi putant? cùm incendiis, & eluuionibus labefactatur, profecto materiam vetustate; mundum senio interiturum confitentur. atq; id vniuersa natura perspicue demonstrat. Plinius l. 7. tradit, omnes scriptores conqueri, genus hominū nec multitudine, nec magnitudine, nec robore, cum veteribus posse cōparari. quo fit vt fabulosa nostris Imperatoribus videantur, cum audiunt Xerxis innumerabiles exercitus, aut Alexandrum Magnum ac Cæsarem mox trecenta, mox etiam quadraginta millia hominum vno prælio fregisse;

giſſe: quæ tamen ſacris literis cõſentanea ſunt. Creta verò quæ ab Homero ἑκατόμπολις dicebatur. (Centum, inquit ille, vrbes habitant magnas) vix hac ætate tripolis dici poteſt. quin etiam Diodorus ſcribit, olim in Ægypto decem & octo millia ciuitatum illuſtrium in ſacris libris comprehenſa: poſtea Ptolomæi Lagi temporib. tria millia extitiſſe, hac verò ætate vix in Ægypto & Aſia tot reſtare ferũtur. ſane magnitudo incredibilis oſſium, quæ etiamnum his temporibus integra ſervantur, certiſſima ſunt miræ magnitudinis hominum argumenta. Sed ex omnib. nihil admirabilius eſt, quam quod ad ſempiternam poſteritatis memoriam, Compernicus in libris Reuolutionum, deinde Reinholdus, pòſt etiam Stadius, mathematici nobiles, perſpicuis demonſtrationibus docuerunt, Solis apſida terris eſſe propiorem, quam Ptolemæi ætate (floruit autem Adriano principe) duodecim partibus, id eſt vno ac triginta terræ ſemidiametris: vel, vt Germani ſuis ſpaciis metiuntur, xxvi. millibus ſexcentis & ſexaginta milliaribus Germanicis, quæ Gallicis altero tanto maiora feruntur. id autem cum vſu frequenti & explorata demonſtratione cõpertum haberet Philippus Melanchthon, ad cœleſtium terreſtriumq; corporum tabeſcẽtem naturam referendum putauit: vt hæc elemẽta ſolis calore commodius foueantur quod Scaliger cum audiſſet, flagris dignos putauit qui talia

scribunt. ipse flagris indignus erat, quod earum rerum ignorātia, sæpe & quidem pueriliter, lapsus est. Cum igitur fluxa sit & caduca materia cœlestis, efficitur illud quoq;, ut orta fuerit, & aliquando sit interitura. quæ cum ita sint, tempora suas origines & exitus habere constat. id autem est quod quærebamus.

Temporis series. Nunc temporum ratio nobis est ab orbe condito ex historiarum monimentis haurienda; quod ex aridis fontib. Græcorum fieri nullo modo potest. cum enim historia Troiana nullam habeat antiquiorem, quam tamen Thucydides magna sui parte fabulosam esse tradit. & cum Homerus ipse post Orpheum & Linum antiquissimus scriptor, ducentis annis à bello Troiano claruerit, consentaneum est vulgi errores ac fabulas pro vera historia tradidisse. vtvt sit, Plutarchus à Theseo principum vitas auspicatus, superiora fabulis confusa esse affirmat multisq; erroribus referta. Fertur autem Theseus ante Romulum annos circiter quingentos claruisse, Abimelecho Hebræorum duce: qui annus est ab orbe condito bis millesimus ac septingentesimus supra quadragesimum. ab aliis igitur quam Græcis temporum vetustatem exquiramus. at ex omnib. aliarum gentium scriptoribus antiquiorem Mose video neminem. Herodotus antiquiss. Ctesias, Hellanicus, Xenoph temporibus æquales, annis mille octoginta Mose iuniores sunt. Herodotum

pro-

proxime sequitur Thucydides. deinde Berosus Chaldæus Herodoto iunior annis ducentis. Berosum excepit Manetho Aegyptius; tum Metasthenes Persa, temporibus Alexandri Magni: horum tamen exigua fragmenta restant, si modo ab his scripta fuert. de Metasthene & Ctesia minus ambigitur, nisi quod hic à Diodoro libro tertio reprehenditur, in regibus Assyriorũ: laudatur ab eodem in historia Persarum contra quam Eusebius, qui rectè Assyriorum, negligenter Persarum tempora collegit. itaq; ad Iosippum Hebræum Mathatiæ nõ Gorionis filium (quem Munsterus eundem esse putat, cum ex bello Iudaico apertè refellatur) recurrendũ nobis erit. hic énim duobus libris aduersus Apionem antiquissimos historicos, qui tum in manibus tenebantur, cum Mose contulit, & iustis ponderib. examinauit. ex quibus illud primum intelligitur, falsum esse quod Apio è Timęo Platonis arripuerat, Aegyptios scilicet annorum octo millium historias in monimentis habere consignatas: absurdius etiam quod Herodotus tredecim annorum millibus apud Aegyptios regnatum audierat: absurdissimum quod Cicero in libris De diuinatione à Chaldæis iactatum scribit; se in periclitandis hominum ingeniis, annorum cccclxx. millia posuisse. Diodorus ascripsit, ccccıv. lib.3. sed id fabulosum esse affirmat. Iosippus vero certissima temporum ratione collecta ex historia Phœni-

cum & Manethonis, qui Aegyptiorum arcana literis sacris comprehensa peruulgarat, Aegyptiorum & Græcorum fabulas inanes aperte confutat, descriptis ætatibus regum Aegyptiorum ac Phœnicum. quanquam Diodorus ante Iosippi ætatem in Aegyptum profectus; vt populi antiquitates penitus intelligeret, comperit omnē, quæ de Aegyptiis haberi poterat historiam, tribus annorū millibus ac septingentis comprehensam, idque testatus est lib. 2. vbi refutat Aegyptiorum mendacia, qui vt generis antiquitate cæteris præstare viderentur, trium ac triginta millium annorum antiquitates se habere prædicabant. ego Diodori tempus illud de arcanis Aegyptiorum ver ssime expressum contuli cum historia Philonis, quam doctissimi quiq; sequuntur: ab eoq; ducentis circiter annis discrepare intellexi, detracto temporis spacio quod inter Philonem ac Diodorū intercedit, id est centū paulo minus annis. nam ab orbe condito ad Philonem (qui legatus ad Caligulam missus est ab Hebræis) numerantur annorum quatuor millia. maius etiam argumentum ex Simplicio collegi. is enim tametsi Hebræorum & Christianorum se acerrimum hostē præbet, præsertim vbi Proculum aduersus Christianos tuetur; nihilominus in commentariis libri primi De cœlo testatū reliquit, Aristotelem literas ad Calisthenem dedisse, vt tantisper Chaldæorum antiquitates ac monimenta

menta conquireret, dum alii prædæ intenti Babylonem diriperent. tum Calisthenē rescripsisse, conquisita diligēter à se Chaldæorum monimenta, seq; reperisse historiam annorum M. DCCCCIII. qui numerus ad vnguem congruit cũ sacra historia Mosis & Philonis, si ab Alexādro Magno regrediamur ad illud tempus, quo primum dispersos tradit Nohæ filios in orbem terrarum ac Semi gentē in terra Sennaar, ad orientē Armeniæ, in qua nauis illa salutaris cōstiterat, sedes quæsisse. est aũt Armeniæ orientalis, Chaldæa paulũ ad meridiem vergēs. Hoc igitur in primis animaduersione nō minus quã admiratione dignum est, quod Calistheni ac Mosi, qui è purissimis fontibus veritatem hauserunt, conuenit, quod attinet ad vniuersam temporis rationem. id quoque proxime Diodoro congruit, si tempus ab orbe cōdito repetamus ad suam vsq; ætatem. nec minor est Xenophontis dē æquiuocis, & Archilochi de temporib. (si modo fragmenta illa scripserũt) cōgruentia cum Mose. nam vterq; Ninum imperasse scribit post diluuia ccl. annos: & alter quidem id colligit ex epitaphio Nini, quod ei Semiramis inciderat in columna. id verò tempus rationibus Philonis & Hebræorum plane respondet. At hæc Metasthenes Persa, ex ipsius Berosi Chaldæi testimonio, eius, inquam qui tum integer & incorruptus extabat, temporũ seriem ab extrema regum memoria repetens,

paululum admodum discrepat ab Hebræis, sed illud memoratu dignum est, quod Iosippus aduersus Apionem docet, eluuiones Berosi scriptis comprehensas fuisse, & nauim illam, quæ animantium ac generis humani seminarium conseruarat, in monte Cordiæo conquiesse, vt etiamnum Alexandri temporibus adhuc fragmenta restarent, vnde bitumen ad expiationes colligi solebat. atque hæc Hieroymi quoque Aegyptii ac Mnasææ Damasceni auctoritate confirmat. quanquam I. Buteo Delphinas geometrica demonstratione perspicuũ fecit, nauis illius magnitudinem longe capacissimam ad aliméta omniumq; animantiũ salutem extitisse. Omitto quod veteres Poetæ rei veritaté à maiorib. acceptam ad fabulas inanes transtulerunt. nam Ianus ab illis est appellatus, quod vinum *iain* Hebræis dictum, inuenisse diceretur. vt illud quod sacræ scripturæ de Chamo, qui patris pudéda reuelauit, ad Iouem traduxerunt: alii ad Saturnum, quod alteruter patris genitalia execuisset. at Hebræorum pleriq; interpretes de Chamo idipsum prodiderunt, vt scribit Rabi Leui ad Genes. c. IX. consimilis est historia Gigantum, & Androgyni, quam omnes Hebræorũ interpretes, verissimam esse aiunt. Plato ad fabulas detorsit. Nullum autem ad sacram temporum historiam confirmandã, certius argumentum improbis opponi potest (neque enim talibus argumentis egent boni)
quam

quam quod Berosus Chaldæus ab ipso Noha vsque ad Sardanapalum. hinc Metasthenes ex historia Susiana vsque ad Alexandrum, quinetiam Ctesias antiquissimus ab Herodoto, quiq; ab ipsa regia Persarum annales in Græciam detulit, teste Diodoro: postremo ipsius Manethonis Ægyptii tempora cum sacris literis, & cùm Callisthenis historia ita conspirant, vt Chaldæorum & Hebræorum cum Ægyptiis discrimen omne, non maius trecentorum sit annorum; quod tamen mirum videri debet, in tanta scriptorum multitudine ac varietate annorũ. nam Iosippus ex antiquissima historia Phœnicum (è quibus Græci scribere ac loqui didicerunt, vt ipsi confitentur) planum facit, templũ à Salomone conditum annos ante Carthaginẽ fundatam cxl. idque collectis regum singulorũ ætatibus. deinde Danaum Ramesis Aegyptii fratrem vetustissimum Græcorum principem ex Ægypto in Græciá ꝓfugisse. anno CCCXCIII. post occupatam ab Hebræis Palæstinam, & ante excidium Troianum annos ccc. idem quoq; docet, Cadmum Thebarum conditorem, literas in Græciam detulisse iisdem temporibus, quibus floruit apud Ægyptios Pharao Menophis; apud Hebræos Othoniel dux à Mose tertius. regũ verò æras ex Manethonis Aegyptii fontibus & historia Phœnicum se hausisse, Apioni aduersario testatur. neq; enim talis tantusq; vir in historia ipsi Apioni comperta mẽ-

tiri vellet. Herodotus, qui Manethone antiquior est annis fere D. ac Diodorus Herodoto iunior annis DCCC. eosdem fere principes Ægypti cōplectuntur, quos Hieremias; cuius historiam Herodotus ad verbū sequi videtur post Apryem, quem Hieremias Ophrea vocat, cuius temporib. floruit. postea persequitur Herodotus consequētium regum ætates vsq; ad Psammenitum, qui à Cambyse rege Persarū captus est, ac regno spoliatus. deinceps Ægyptum tenuerunt Persæ. desinit autem Herodotus in fuga Xerxis, quæ contigit anno mundi termillesimo cccclxxxvi. cœperat autem à Gyge principe Lydorum, qui eodem quo Manasses tempore imperauit. sed cum Ægyptiacæ historiæ tempus sibi breue videretur, præ illa quæ ferebatur annorum octo millium historia, illud scribit, Ægyptios iactare se ante Menam, qui primus ab eo rex Ægypti appellatur, adhuc xxx. regum historia, habere sacris literis consignatas, nec tamen vllius nomen ab iis vel acta commemorantur. sed cum multis argumentis huiusmodi fabulæ refelli possint, tum verò nullum maius est, quam quod Cl. Ptolemæus homo AEgyptius, siderum inerrantium radices & ἐπόχας à Nabonassare velut ab vltimo principio & antiquissima Chaldæorum obseruatione repetit. claruit autem Nabonassar, qui Salmanassar appellatur in libris Regū, anno mundi ter millesimo; ante Ptolemæum Dccclxxx.

vt ipse in libris magnæ constructionis scribit. cætera quæ ab Hipparcho, Methone, Eudoxo, & Ægyptiis didicerat, his temporum curriculis sunt cōprehensa. quod si Ægyptii aut Chaldæi motus cœlestes annorum 470. millium in tabulis notassent, cur Ptolemæus Ægyptius Chaldæis proximus, annorum duntaxat octingentorum motus collegisset? hoc enim ad eas, quas susceperat demonstrationes maxime necessarium fuisset. at ignotos inerrantium siderum & trepidationis motus reliquit: vt Arabes primum, deinde Regiomontanus & Copernicus perspicuè demonstrarūt. ne Solis quidem motus omnes assequi potuit; cum negarit Solis apsida moueri, quæ tamen post ætatem Ptolemæi, id est annis mille trecentis sexaginta signum integrum percurrisse deprehenditur. Sed non desunt qui calumniantur, ea quæ de hominum ætatibus à Mose scripta feruntur, quanquam Moses seipsum ab illorum calumnia facilè vindicabit: nihilominus tamen Iosippus lib. 1. cap. 3. Antiquitatum decem historicos laudat, qui vitam hominum tradunt modo sexcentos, modo nongentos annos superasse: Manethonem, inquam, Berosum, Mochum Hæstiæum: Hieronymum qui Phœnicū veteres historias collegit; Hesiodum, Hellenicum, Acusilaum Ephorum. his etiam addemus Xenophontē, cuius auctoritate Plinius ac Valerius vtuntur. is enim regum maritimorum

ætates aliquot cõplexus, vnum quidem vixisse tradit annos DC. alterum DCCC. quis igitur tot ac tam multis scriptoribus fidem derogabit? quod si quis putet annos menstruos fuisse, vt pleriq; pueriliter putant, quid mirum videri debuit Xenophonti, regem maritimum annos menstruos DC. vixisse, qui Solis annos efficiunt quinquaginta? nam ipse Xenophon nonaginta superauit. quinetiam senescente hac mundi ætate multorum scriptorum cõsensu proditum est, Ioannem, qui de temporibus est appellatus, annos CCC. implesse. Plinius quidem ex certissimis tabulis Censorum, quosdam annos C L. vixisse refert. quod si menstrui anni fuissent, oporteret homines apud Mosem, qui anno trigesimo liberos sustulerunt, bimos ac trimos genuisse : sed eo nos errore liberauit Moses qui 7. cap. libri Originum dies CCCLXV. annua conuersione complectitur itaque Plutarchus eos irridet, qui putant ante Numã Romanos annum decem mensibus circumscripsisse, propterea quòd populi omnes duodecim mensibus annum semper definierunt, quamuis dies exemptiles numerandi rationem redderent incertam. Iam origine mundi temporumque finibus constitutis quæ ex AEgyptiorum, Chaldæorum, Phœnicum, & Hebræorum consensu annorum quinque millibus & septingentis ad summum definiuntur, restat vt illam annorum circiter ducentorum aut CCC. discrepantiam

quæ

quæ Metastheni cum Hebræis, tum etiam Hebræis inter ipsos, post etiam Eusebio cum reliquis intercedit, quoad eius fieri potest, excutiamus: tametsi Lucidus, Funccius, & Onuphrius multa diligẽter in eo genere animaduerterũt, multa sunt tamen quæ adhuc restant explicanda. Erroris autem origo multiplex est, eaq; perspecta facilius error emendatur. Primum enim Persæ aliter atque Græci: & Hebræi aliter quã vtrique Persarum & Assyriorum principes appellarunt, ab iis etiam Aegyptii discrepant, vt sui quisque idiomatis vim ac puritatem retineret. interdum etiã nomina detorserunt: hinc natæ sunt illæ quæstiones de regib. Assyriorũ, Persarum, & Aegyptiorum: à quibus ratio temporum ducebatur. Alius etiam error inde manauit, quod Græci & Latini, Hebræorum & Aegyptiorum antiquitates & linguam ignorarũt. Eusebius Græcorum bibliorum interpretes secutus, ducentos ac mille amplius annos quàm Hebræi complexus est ab orbis conditione ad Christum: & cùm Moses ab orbe condito ad diuinum posuerit annos 1656. Eusebius bis mille CCXLI. propterea quòd septuaginta interpretes vel potius librarii, quinto capite Geneseos vitam hominum ducentis interdum ac trecentis annis longiorem fecerunt, quàm Hebræorum scriptura patiatur. erroris etiam non minima causa videri potest, quod Græci annos ab æstiuo solstitio incœperunt; Latini ab hi-

bernai

berno: cæteri qui ad occasum à verna sectione: Arabes ab ingressu Solis in Leonem, vt Solinus & Firmicus libro 3. tradit. Orientales verò, id est Chaldæi, Persæ, Indi, Ægyptii, Hebræi ab autumno: quo tempore mundus est à Deo creatus, vt Iosippus libro 1. Antiquitatum c. 3. scribit, & Rabi Eleazar in Genesin; בראשית, hoc est initio, בתשרי, id est mense Septembri arcanum mensis eadem literarum conuersione cōplecti putat. id etiam confirmat Rabi Abraham, in c. 8. Danielis: tametsi Moses Nisan, qui Xanticus Macedonibus, Latinis verò Aprilis dicitur, ordine primum posuerit, quod Deus eo mense populū liberasset, nihil tamen in reliquis immutauit, vt Iosippus testatur. atque id intelligi potest ex eo, quod iubet Moses Exod. cap. 23. diem festum coles, inquit, in exitu anni, cum fruges in horrea congregaueris. quare fallit Garcæus, qui Hebræos à sectione verna cœpisse tradit, quod mundum eo tēpore creatum putarent, vt Rabi Iosue: quem refellit Rabi Eleazar. Plutarchus in Symposiacis quæstionem illam disputat: sed omissa disputatione, si Veris initio fruges inchoatæ non maturæ fuissent, eodem modo animantia imperfecta aut lactentia Deus fecisset, ac nutrices adhibuisset. Non minus labitur Mercator, qui mundo nascente Solem in Leone fuisse putat, eoque fundamento male iacto, cætera quæ de siderum

motu

motu ad historię fidem retulit,ruinam minantur.omitto leues oleæ coniecturas post eluuiones: & cætera id genus quæ leuiora sunt,quàm vt refelli mereantur. Fides igitur sit penes Mosem, penes Hebræos,qui in priuatis ac publicis negotiis à Septembri mense incipiunt, vt etiam Græci, quod planum fit etiam ex ἱερολογίᾳ Mitylenensi. Hanc quoque causam erroris fuisse constat, quòd Ægyptii, Persæ ac Hebræi, certam ἐποχὴν, seu radicem temporum nullum haberent, sed regum ætatibus tempora definirent. Græci ac Latini melius: alteri ad Olympiades: alteri ad Vrbis cōditionem tempora retulerunt. Christiani quoq;,quanquam sero admodum,id est, anno Christi sexcentesimo, temporum rationem à partu Virginis ordiri cœperunt. Arabes ab Hegira,id est, ab expeditione Muhamedis, quæ cœpit anno Christi 592. & hoc anno M.DLXV. numerant annum DCCCCLXXXVIII. nec alia radice vtuntur, vt videre est in historia Leonis Afri, qui vno tantū loco libri tertii, Hegiram ad annos Christi accommodauit; & ex eorum edictis, quæ promulgata vidimus. Ex quo intelligitur, eos labi ac decipi, qui Hegirā ab anno Christi CCCCXCI. vel vt Genebrardus ab anno DCXXI. auspicātur. Hispani verò non ita pridem,id est,ante Ferdinandum, qui Catholicus est appellatus, anno M.CCCCXC. temporum originem ac veluti radicem,quam ipsi æram vocant, ab anno imperii

rii Augusti xvi. quo promulgatum est edictum Taracone, vt describeretur vniuersus orbis. cẽsus tamen factus anno imperii xlii. ex quo intelligitur 26. annis ante Christi natiuitatem incœpisse, vt scribit Gerundensis. Rodericus verò Toletanus cap. vlt. xxviii. annorum discrimen facit. Sed concilia quæ habita sunt in Hispania, Gothis imperantibus, sumunt exordia temporum ab anno, quo edictum promulgatum est. post Ferdinandi tempora, rationem annorũ Christi secuti sunt. pòst etiam Hebræi in actis publicis & priuatis temporum ἐποχὴν ab orbe condito vsurpare cœperunt. Est autem quinquies millesimus trecentesimus ac vigesimus quintus, anno Chr. M.DLXV. qui Philonẽ sequuntur, ducentos ac duos annos adiiciunt, vt sit hic annus mundi, quinquies millesimus trecentesimus & 25. Olympiadis verò 259. annus quartus diluuii ter millesimus octingentesimus septuagesimus secundus: Hegiræ millesimus ac decimus quartus: Indictionis octogesimæ quartæ annus decimus. his enim numeris in historia vniuersitatis vtendum est, vt tempora sint vbique certiora. est autem Indictio tributi genus apud Asconium & Plinium iuniorem, nec temporis cursum significare cœpit ante Constantinum Magnum. cœpit autem anno Christi 313. ante diem viii. Calend. Octobr. Constantino II. & Licinio II. Aug. Coss. idque in Fastis Græcorum scriptum & Pli-

est his verbis : ΙΝΔΙΚΤΙΟΝΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΝΩΝ ΕΝΤΕΥΘΕΝ ΑΡΧΗ. quo die Maxentius Augustus à Constantino Magno cæsus est,& pax ecclesiæ Christianæ restituta. Itaq; decretum est in concilio Niceno, vt diplomatibus Indictiones ascriberentur, vt scribit Beda : propterea quod nondum anno Christi vtebantur, sed annis Imperatorum ; qui quod identidem mutarentur, planè incertam reddebant rationem temporum. decretum est etiam vt circulus indictionũ caperet 15. annos, vt Olympias vna quatuor. Sed errandi causa nulla maior fuit, quàm ex ignoto solis ac lunæ cursu : in quo tametsi omnis antiquitas se valde torsit, efficere non potuit, vt certam annorum ac mensium rationem haberemus. nam Leostrati ὀκταετηρίδες mendosæ repertæ sunt: nec vsum vllũ præbuerunt : & aurea quæ dicitur regula Methonis nouendecim annorum, fallax ; adeo vt anno pòst 318. dies vnus ac vere 18. horæ superarent, quo solis cursus lunam anteibat. fallax etiã Calippi annus: mendosæ Hipparchi regulæ trecentesimo quarto pòst anno vnius horæ errorem indicarunt: nec multo certior Philolai ac Democriti ἐμβολισμοὶ, postremo Cæsaris annus hoc habet incommodi, quòd lunares sustulit, & nunc plenus est erroris. nam paulatim æstiuæ feriæ ad hibernos menses regrediuntur. cum igitur in tantis erroribus cœlestium motuum, Græci So-

lis

lis annum haberent, sed annis lunaribus vterentur dierum 304. quos tamen altero quoque ac tertio anno intercalarent, vno die superante; præter mensem intercalarem, qui nunc tertio, nunc quarto quoque anno inserebatur, nec æquinoctiorum, nec solstitiorum vlla ratio haberi poterat, cùm menses per totum annum vagerentur spatio annorum 33. Romani verò multo grauius in eo genere peccarunt, qui primo annum diebus quatuor ac 300. constituerunt, vt quidã putant (quòd tamen negat vnus Plutarchus) deinde adiectis à Numa duobus mensibus lunares anni facti sunt: sed intercalarium tanta extitit varietas & confusio, vt ratio Fastorum mox hibernis, mox etiam æstiuis mensibus immutaretur, auctore Tranquillo. Hebræi quidem lunaribus vtebantur, sed tertio quoq; anno mensem intercalarem inserebant, qui ab illis Vaadar dicebatur, id est geminatus Adar. quare Garcæus in eo labitur, quod Hebræos æque ac Ægyptios annis solaribus vsos scribit. nam Ægyptii annum æqualem habuerunt dierum 365. sed tamẽ is qui superabat quadrans, efficiebat vt annis mille CCCCLX. totius anni conuersio in orbem rediret, & annus canicularis integer intercalaretur. quanquã magni errores consequebantur, quòd integrũ diei quadrantẽ caperent: qui tamen ab integro deficiebat, vt postea docuit euentus. Quę cum ita sint, non mirum si in tanta annorum discre-

discrepantia, certa ratio temporis iniri nō posset. ac Theodorus Gaza vehementer fallit in libello De mensibus Atticis, tum etiam Græcorum ac Latinorum interpretes, cū hi suos cum illorum mēsibus comparari posse putant, qui tam instabiles fuerunt, vt semper incerti vagarentur. idque argumento sit, quod annus lege Iulia definitus, qui omnium certissimus habetur, solstitiorum & æquinoctiorum sedes anteuertit à Cæsaris ætate diebus circiter 14. & frustra in motu exæquando laboratur: sunt enim meo iudicio motus cœlestes ineffabiles & ἄρρητοι; vel, vt mathematici loquuntur, surdi: quia nullis numeris comprehendi possunt, quin semper aliquid relinquatur numerandum, idq; videre est in singulis conuersionibus planetarum. quæ igitur certitudo esse potuit ante legē Iuliam in tāta dierum ac mensiū interiectione? Illud tamen animaduersione dignum, quòd ab orbe condito vna fuit & eadem apud Hebræos & Chaldæos anni obseruatio, qua nunc etiam Arabes vtuntur: scilicet dierum cccliv. collectis tertio quoque anno diebus epactarum, idque ex sacris literis facilè constat. consimiliter Ægyptii anno caniculari superantes dies semper inserebant. quo fit vt ab illis in vniuerso temporum & annorum numero, qui ab orbe condito fluxerunt, nihil admodum peccari potuerit: quamuis in singularibus principum actionibus, victoriis, aut initio aut exitu impe-

rii cuiusque à Græcis diffideant, & vtriq; à Latinis. atque hinc illa tam diuturna, quæq; nullum exitum reperire potest, scriptorũ inter se disceptatio de Christi morte. alius quidem ante diem VI. Calen. Apr. alius A.D. VII. vt Onophrius pleriq; A.D. IV. vt Lucidus, qui disputationem ea de re instituit. neque solum de die, verumetiam de anno discrepant inter se plurimum. nam Beda, Chrysostomus, Nicetas, Gauricus, Albertus Magnus, Bernardus Mutinẽsis, Onuphrius, anno trecentesimoquarto passum fuisse: Apollinaris, Lucidus, Lyranus, Marianus Scotus, Paulus Burgensis 33. Tertullianus, Irenæus 31. Non minor est quæstio inter Græcos & Latinos; tum etiá Latinos inter ipsos de anno Vrbis condita, quod cum plane definiri nõ potuerit, Onuphrius in Fastis, ex omnib⁹ sententiis duas verisimiliores collegit, & vtrásque Fastis adiunxit, vt quam quisque vellet sequeretur, vnius anni discrimine relicto. in cœteris quidem principum actionib. & rebus memoratu dignis tempora minus diligenter notare leue est: sed quum in imperiorum initiis, aut in Æra, seu temporum radice peccatur, infiniti errores ex eo cõsequuntur. omnes tamẽ quoad eius fieri poterit, emendari debent ex Hebræorum & Chaldæorum disciplinis, quæ nihil aut certe parum admodum discrepant à Philone. nam Talmudici suæ sectæ nimiũ addicti, vt diuinas sortes & oracula suo iudicio

interpre-

interpretarentur, ducentos annos de mūdi ætate detraxerunt, ne cum Christianis conuenirent. argumēto est quòd Rabbi Nasso quoties Christi meminit, contumelia capitali vocat התלה & Christianos, בלועים hæc aūt discrepantia nulla est inter ipsos ante mundi annum bis millesimum ducentesimum 39. qui annus est profectionis Iacob in Ægyptum. sed hinc ad exitum numerantur anni 430. idq; diserte traditur Exod. 12. Galat. 3. quo loco Iosipp. libr. 2. cap. 6. tum etiā Philo ac Rabbi Leui Gersonis filius, tempus illud annorum 430. incipere aiunt à profectione ipsius Abrahæ in Ægyptū, cum natus esset annos 76. ex quo Iacob in Ægyptum venit vna cum familia vsq; ad exitum numerant annos 210. atque in eo fere omnes Hebræi consentiūt; quos Philip. Melanchthō, ac eruditus quisq; sequitur: excipio Genebrardum, eruditione ac pietate præstantem virum. is enim verba scripturæ mordicus tenet: Funccius errorē irrepsisse putat in verbo τετρακοσίοις pro τριακοσίοις, vt etiam Theodor. Beza: id quidem in epistola Galatarum & Actorum, quæ Græcè scriptæ sunt, fieri potuit: sed locus Exodi Hebraicè scriptus, hunc errorem nō admittit. in hac igitur disputatione tutius est Hebræorum interpretationes tueri, præsertim cū Metastheni fere congruant. idem quoq; in reliquis faciendum puto, quod & Philo proximè

fecisse videtur. Huic ergo magis assentior, cùm ab exitu Hebræorum ad templi conditionem annos enumeret 920. Iosippus verò 1062. lib. 10. cap. 12. ille à templo condito ad eius conuersionē 440. hic 470. iuniores Hebræi 419. Philo medium ferit. idem ab orbe condito ad excidium templi, complectitur annos ter mille 373. Iosippus ter mille 513. ille à diluuio ad euersionem templi 1718. hic verò 1913. interpretes Hebræi multo pauciores vterq; sed tamen Philo mediā rationē secutus est: vt igitur inter se conciliari possint, reiiciamus primum Alphonsi tempus ab orbe condito, ad hoc vsque tēpus, id est anno Christi M D L X V. octo millium & 549. annorum, cùm suæ opinionis nullam afferat rationem: vt nec Eusebius, cuius testimonio sex annorum millia 760. ab orbe condito fluxerunt. ex August. sex millia 916. ex Beda sex millia 893. ex Hieronymo V I. millia D C V. ex Theophilo Antiocheno V I. millia DCCCXXXI. ex Isidoro VIII. millia CLXXI. Hebræos, Chaldæos & Persas amplectamur, ex quorum historia nondum ab orbe cōdito fluxerunt annorum 5. millia 730. siue Metasthenem, siue Ctesiam, siue Herodotum, siue Berosum, cum Hebræis coniūgamus. Inter Hebræos, Baal Seder ab orbe condito ad hoc vsq; tēpus complectitur annorum quinq; millia 133. Rabbi Nasso quinque millia 172. Rab. Gerso & Kimhi quinque millia 301. Hebræi iuniores
quinque

quinque millia 349. Philo quinq; millia 628. Iosippus quinque millia 720. discrimen igitur est inter Iosippũ & Philonem certissimos scriptores, annorum circiter ducentorum, idque contigit propter eum quem dixi locũm Exodi cap. 12. quem Iosippus ad viuũ resecat: sed cũ cæteri bibliorum interpretes tempus illud annorum 430. incipiant á profectione Abrahæ in Ægyptum vsque ad Mosẽ: cum etiã Ctesiæ ratio cum Philone proximè consentiat: Philo verò medium feriat inter Iosippum & Talmudicos scriptores (hos enim superat annis 200. ac totidem à Iosippo superatur) cõsequens est hunc cæteris omnibus esse veriorem. nimis enim pertinaciter Hebræi iuniores tẽpora Dãielis deprauarunt, vt contra omnium scriptorum fidem, enumerent quinque duntaxat Imperatores Persarum, cũ Metasthenes, Ctesias, Græci denique decem fuisse tradant, collecta cuiusque principis ætate. sed ita fecerunt, ne ab oraculis Prophetæ perperàm intellectis recedere viderentur: hos igitur refellere necesse est, tum Iosippi ac Philonis auctoritate; tum etiam orbium cœlestium motu, cuius certa radix est apud Ptolemæum in libris magnæ constructionis, à Nabonassaris dominatu, vnde Astrologi, cùm nihil habeant in suis obseruationibus antiquius, incipere consueuerũt. Hoc igitur animaduersione dignum est, quod ex illa motuum radice, vniuersi temporis ordo ac ratio

pulcherrime cõgruit Hebræis, Chaldæis, Græcis, ac Latinis; ab anno conditi orbis ter millesimo ducentesimo decimo octauo, quo imperium suscepit Nabonassar. hoc verò ita colligitur. Omnes historici fatentur Alexandrum Magnum mortuũ esse Olympiadis 114. anno primo: at Ptolemæus à Nabonassare vsque ad Alexandri mortem legit annos CCCCXXIV. id est Olympiades CVI. quo fit, vt Nabonassar imperium acceperit Olympiadis octauæ anno primo: qui annus erat duodecimus imperii Achas regis Iudæorum, vt scribitur lib. 4. Regũ: Vrbis autem conditæ sextus. quippe iacta sunt Vrbis fundamẽta, vt Varroni ac Dionysio placet, anno quarto sextæ Olympiadis. hæc igitur norma temporis vniuersi neminem fallere potest; quamuis in singularibus actionibus sæpe diffideant alii ab aliis. tempora deinceps à Nabonassare vsque ad Adrianum (sub quo floruit Ptolemæus) certissima ex ipsius tabulis colliguntur. is enim lib. 4. cap. 2. complectitur annos 853. ab anno secundo Mardocemped (quẽ Hieremias Merodachum appellat) vsq; ad annum Adriani 19. Quod autem Nabonassar idẽ sit qui Salmanassar in sacris literis, planum fit ex eo, quod ab euersione Samariæ vsque ad excidium templi, anni sunt 133. ex sacra Scriptura: vnde colligitur, Ezechiam imperasse annos 23. Manassem IV. Amonẽ II. Iosiam 33. Ioachimum XI. Sedechiam XI. expugnata Hierosolyma

rosolyma captus est. at Ptolemæus ab initio Nabonassaris, qui Samariam cepit, ad excidiũ templi, comprehendit annos 140. ait enim lib. 5. cap. 14. quintum annum Nabopolassaris (qui Nabuchodonosor in Scriptura vocatur) esse centesimum ac 27. Nabonassaris igitur si addas annos 13. eius imperii vsq, ad Vrbis expugnationem (capta est autem anno 18. Nabuchodonosoris) conflantur anni 140. qui numerus septem annis minor est eo, quo vtitur Scriptura sacra: sed excipiendi sũt anni Nabonassaris imperii vsq; ad captiuitatem. Ad hanc igitur regulam cœlestium conuersionum, si vniuersitatis historiam exigamus; planum fiet, Metasthenẽ tẽpora breuiora cõplecti: id quod accidit propter interregna, cùm inter se Principes Assyriorum & Chaldæorum mutua bella crudelissimè gererẽt, & mox alius alium deturbaret, nec interim annorũ ac temporis decurrentis ratio haberetur. argumento est etiam quòd nec Berosus, nec Metasthenes vllius interregnum aut menses complectuntur, sed annos duntaxat imperii cuiusq; sine vlla certa radice motus. Ctesias scriptor diligens, menses & interregna non omisit: sed nihil habemus præter exigua fragmenta, hunc tamẽ Diodorus ac reliqui sequuntur: quinetiam Plutarchus (qui Ctesiam mendacissimum appellat in Artaxerxe) illi, quòd ad temporum rationem attinet, credendum putat: præsertim cùm Herodotum

mendacii coarguat,&ab ipso Xenophonte (cuius temporibus floruit) à Strabone, Athenæo ac Diodoro laudetur Manetho ac Dius in Phœnicum historia, menses & interregna collegerant, vt videre est apud Iosippum, sed historia Phœnicum penitus interiit: Manetho verò desiit in Olympiade quinta, quinque annis ante Vrbem conditam, duodecim ante Salmanassarem: post euersionem Troiæ 425. cui Sempronii Romāi tabulæ congruūt. Hæc verò discrepantia nulla est apud Græcos & Latinos in ratione eius temporis quod ab Olympiade cœpit. cum Vrbis conditio secura sit Olympiade VI ex quo facile est Romanorum Fastos cum Olympiade comparare, vsque ad Gothorum inuasionem, quæ sub Odoacre contigit, anno Christi 351. tum ab Æra Christi certissima tempora huc vsque colliguntur. Restat igitur vt ab vniuersa illa temporum ratione regum ætates ac imperia deducamus, optimi cuiusque scriptoris habito delectu. Illud etiam admonendi sumus, in historia legenda bissextilis anni habendam esse rationem, si vsquam occurrat, vt præteritos aut consequentes annos certius ac facilius colligamus. vt quod Marcellinus scribit lib. 26. Valentinianum apud Ancyrā mortuo Iouiniano, Imperator cēreatum VII Cal. Martii, neq; die sequenti, quòd bissextilis dies fortè tum esset, imperii insignia suscipere voluisse. bissexti diem tanquam infaustum me-

tuentem

tuentem. ex Marcellini loco, Fasti Romanorū seditionibus ac interregnis conturbati, emendantur ac restituuntur: cùm quarto quoque anno recurrat bissextilis. itaque collectis annis à Cæsare ad Valentinianum relinquuntur anni ccccvi i. à 4. Consulatu Cæsaris Dictatoris qui bissextilem annum instituit. ab Vrbe verò condita mille 116. Hic verò Marcellinus, quem dixi, Ammianus nominatur, & Iuliani Augusti ætate vixit. alter Marcellinus comes. V. C. Iustiniano principe Chronica auspicatus est ab anno Vrbis conditæ 1130. eaque Indictione & consulatu diligéter distinxit, quanquā Consules eo tempore esse desierunt. sed nomen in Imperatoribus resedit vltimus omnium fuit Fl. Basilius Iunior V C. Consul Orientalis, anno Christi 541. cuius sæpe meminit Procopius in libris de bello Gothorum. Hæc de ratione vniuersi tēporis ac origine mundi, cuius exit[*] quando futurus sit, ne angelis quidem; certe mortalium nemini scitum est: nisi fortasse cōiecturis Heliæ & Catinæ Rabinorum assentiamur. ii enim in libris Talmudicis, titulo Sanedrim. cap. Helec, tum etiam in titulo idololatria cap. Libne, sex annorum millib. mundi ætatem definiunt ex opificio mundi sex dierum: quàm coniecturā multi velut oraculū acceperunt, cùm Heliam Prophetā esse arbitrarentur. certè R. Isaac in cap. 1. Genes. & cū Augustino libro 2. de Ciuit. Dei, illud vaticinium quasi

cœlo delapſum amplexantur. Hoc amplius etiam Leo Hebræus, quod perpetua ſex annorũ millium viciſſitudine, mundi elementaris conuerſionem, ac ſeptimo quoq; milleſimo quietẽ fore opinatur: quouſq; quadraginta nouẽ millibus annorum elapſis, quinquageſimus orbiũ quoq; cœleſtium interitum fit & quietem magni Iubilei allaturus. ſed hæc ſubtilius inquirere, quæ nec humano ingenio capi, nec ratione poſſunt, nec diuinis oraculis probari, non minus ineptum quam impium videtur.

Qua ratione populorum origines haberi poßint;

CAP. IX.

NVlla quæſtio magis exercuit hiſtoriarum ſcriptores, quam quæ habetur de origine populorum: nec plures interitus Rerumpublicarum, aut bella ciuilia ſæpius geſta memorãtur, quam pro generis claritate ac ſplendore: cum alii opibus, aut ſcelere, aut maiorum virtutibus parta nobilitate ſeipſos ab aliis ſponte diuellerent, & eorum affinitatem repudiarent. extremum fuit arrogãtiæ genus eorum qui humanæ cõditionis obliti, ſe à diis ortos eſſe prædicarent, quod non modo imprudentibus ac ſtultis contigit, ſed etiam iis, qui in ſumma ſapientiæ ac virtutis opinione floruerunt. neque

enim

enim erubuit C. Cæsar in concione populi Romani iactare se materno genere à regibus; paterno verò, à diis ortum traxisse. quinetiã Aristoteles ad Aesculapium & Apollinem retulit suum genus. hinc opinio diuinitatis eorum qui cum homines esse desiissent, se deos fore arbitrarentur; atque hæc superbia potentiorum, ad infimos vsque manauit: qui, quod suæ originis initia nescirent, aut peregrinorũ odio dissimularẽt; se indigenas terræ parẽtis, hoc est αὐτόχθονας & γηγενεῖς appellarunt. sic enim Aristides in Panathenæis, supremæ nobilitatis decus Atheniensibus tribuit, quod non aliunde profecti genus ab ipsa terra deorum matre traxissent. atque hic error non modo veterum scriptorum, sed etiam iuniorum adeo communis est, vt Polydorus, prudens alioqui scriptor, Britannos in mediterraneis sitos, nec aliunde aduenisse & indigenas esse affirmet; Cæsarem opinor secutus. Altamerus quoq; ad Tacitum scribit, Germanos in ipsa Germania genitos, nec ab vlla gente deriuatos: atque eius rei se fidem dare non dubitat, fretus auctoritate Taciti, Sabellici ac Sipontini, quo quid ineptius, dicam, an magis impium fingi potest? veteres sane quodammodo venia digni sunt: hi verè vel magno errore, vel scelere obligantur, tum quod ea quæ Moses in sacris libris de originibus testata reliquit, aperte oppugnant (quanquam nulla subiecta ratione) tum etiam quod

nulla

nulla gentibus illis origine quàm à patrio solo tributi eas ab aliarum societate & amicitia omnino diuellunt. cum enim multa diuinitus ad origines scribendas Mosem impulerũt, tum illud etiã, opinor, vt omnes homines ad quos ea fama peruenisset, plane intelligerent, se esse consanguineos, & eadem generis coniunctione sociatos. qua persuasione haud scio an ad hominum voluntates & amicitias stabiliendas ac retinendas vlla maior esse videatur. neque enim Diomedes & Glaucus duntaxat, verumetiam innumerabiles sæpe exercitus in mutuam perniciem armati, sola cognationis ac gentilitatis specie inimicitias dirimerunt. qui vero se indigenas & satiuos esse iactãt, quid aliud quã humanæ societatis vinculum abrumpũt? Hinc illæ capitales ac pestiferæ voces Aegyptiorum aduersus Hebræos: Græcorum aduersus Latinos, quibus alii alios insigni quadam contumelia barbaros appellant. hinc hostes olim à Romanis appellati peregrini: à Germanis etiã num maiori contumelia Valchi. non ea vox est hospitalitatis maiorum, quæ tantam illis gloriam peperit. hinc denique famosi libri aduersus exteros, ab iis qui non Musarum aut Mineruæ, sed Martis sacerdotes verius appellari debent, qui tædas ardentes inter medias acies vibrant, & eos quos amore mutuo conciliare debuerant, iniuriarum facib. ad odium inflammant, neque enim necesse est à me nominari

quenquam,

quenquam, nec ea commemorare quæ in nos ſcripta ſunt, ab iis qui maiore infamia ſeipſos quam nos affecerunt. at quanto æquius erat ſe cum peregrinis eodem ſanguinis ac propinquitatis vinculo colligare. quam arroganter ab illa communi cognatione cum verborum contumelia diſcedere. Quare nec Lycurgi, nec Platonis leges eas probare poſſum, qui ſuos ciues à commercio peregrinorum omnino ſeiunxerunt: tum etiam domeſticarum rerum ad exteros euećtionem, aut inuećtionẽ peregrinarum ad ſuos prohibuerunt. nam quid hoc aliud eſt quam tollere de rebus humanis hominum ſocietatem? ſi meliores illi, peregrinos ſuis virtutibus informare ac beare, non arcere debuerunt. ſane Moſes non minore beneuolentia peregrinum quam ciuem proſequẽdum putauit: & peregrinorum iniurias grauius quam ciuiũ vindicari, mandauit. Iam verò ſuma quadam immortalis Dei ſapientia factum videmus, vt nullius regionis tanta fœcunditas ſit, quæ non magnopere alterius egeat ope. *India*, inquit ille, *mittit ebur, molles ſua thura Sabæi, At Chalybes nudi ferrum.* tum paulo poſt; *Continuo has leges æternaq; fœdera, certis Impoſuit natura locis.* cur tandem, niſi vt res ſimul rationeſque populi contraherent inter ſe mutuis commerciis, pacem, amicitiam firmarent? ſic enim exiſtimo diuina vltione factum eſſe, vt Græci Latinis (quos barbaros appellabant)

pellabant) ac viciſſim Latini Gothis & Scythis (à quibus antea ſemper velut à beſtiis abhorruerant) tandem aliquando ſeruirent, tum etiam coloniarum multitudine populi omnes confuſi ſe conſanguineos eſſe agnoſcerent.

Tria vera originis argumenta. Tria ſunt igitur argumenta quibus origines haberi, & ab hiſtoricis traditæ iudicari poſsũt; primum in ſpectata fide ſcriptoris; alterum in linguæ veſtigiis; tertium in regionis ſitu ac deſcriptione. de hiſtoricorum delectu antea dictum à nobis eſt, & quantum ſcriptori de ſuis ciuibus aut hoſtibus ſcribenti credendum ſit. nam Cõradus Peutingerus, Irenicus, Hermannus Nuenarius, Lupoldus Bambergenſis, Iacobus Wimfelingius, Andreas Altamer⁹, Vuolffgangus Lazius, Paulus Iouius, Ant. Sabellicus, & inter noſtros, Rupertus Cenalis tam ambitioſe de ſuis ciuibus ſcripſerunt, vt nec quicquã aliis tribuant, nec ſibi deos pares eſſe putẽt: verior Beatus Rhenanus ac Tritemius Abbas: reliqui ad ſui nominis commendationem multa ſcripſere, quæ vt vera ſint, potuerunt tamen ſine aliorũ contumelia moderatius ſcribi, Francos à Germanis originem traxiſſe demus. quid enim ad noſtri nominis famam præclarius, aut ad ſocietates & amicitias contrahendas illuſtrius, aut ad vtriuſque Imperii ſalutem vtilius eſſe poteſt, quam ad fortiſſimam & generoſiſſ. Germanorum gentem Francorum origines referre? Adhibeamus tamẽ ad eiuſmodi quæſtio-

nes ea quæ dixi argumenta, vt omnium populorum certas ac minime dubias origines habeamus. Constat enim Chaldæos omnium populorũ antiquissimos fuisse, non solum Mosis grauissimo testimonio, sed etiam Metasthenis, Herodoti, Ctesiæ, Xenophontis; quib. assentiũtur iuniores, Diogenes Laertius, Philo, Porphyrius in epistola quadam ad Boethum, Clemens Alexandrinus in Stromatis, Eusebius de Euangelica demonstratione, Theodoretus lib. primo De Græcarum affectionũ curatione, Rabbi Moses Maymonis filius, libro tertio, capite trigesimo Perplexorum, ac reliqui quoque interpretes Hebræorum. hi omnes humanitatẽ, literas, artes, omniumq; magnarum scientiarũ laudem Chaldæis acceptam ferunt. hinc Prometheum genere Chaldæũ, quod homines ab agresti incultaq; vita ad humaniorẽ impulisset, rarosq; siderum cursus, traiectiones errantium, totamq; naturæ obscuritatem hominũ generi tradidisset, finxerũt ferula Palladis sacros ignes de cœlo detraxisse, & hominẽ è luto coagmentatum anima cœlesti afflauisse. est igitur omittenda vox indigenarum, & Chaldæis omnium populorum origo petenda, cum in ea regione, aut certe illi finitima, nauis illa quæ humani generis seminarium seruarat, cõquieuisset, inde homines huc illuc dispersi, suum genus eo modo propagarunt, quo verissime est à Mose & Hebræorum magistris abunde disputatum,

sed id prætermitto, quod cuique in prompto est ex iisdem libris conquirere. illud tantum, quod nostri originum scriptores non satis aperuerũt, scilicet linguarum vestigia, in quibus præcipuũ est originis argumentum, deinde locorum situs explicabo. nam vt proxima quæq; fertilissima regio fuit, modo incolis vacua, sic à finitimis quibusque est occupata. postea verò quam hominum multitudo redundare cœpisset, coloniæ in solitudines extremas & loca sterilia deductæ sunt. quis enim Asia vel Italia relicta colonias in Gothiam nisi cogente necessitate deduceret? quare non amplius dubitandum est vtri vetustiores sint Aegyptii an Scythæ, Græci an Latini: id quod anxie quæsitum est à veteribus, vt videre est apud Diodorum, Iustinum, Catonem, Dionysium Halicarnassæum. qui enim Arabiæ ac Libyæ deserta vel Aethiopiam occuparũt, tametsi Græcis ac Latinis antiquiores sunt, nihilominus in illis sedibus acquieuerunt, quo aditus in Asiam & Europam nulli paterent. argumẽto sit quod Arabes ac Pœni cum primum armis confidere cœperunt, in Asiam & Europam colonias & exercitus deduxerunt. scribit enim Leo Afer, Pontificem Babylonis Arabes in suis finibus tantisper continuisse metu religionis, quoad ducentesimo circiter Hegiræ anno, Nili aditum infinitis legionibus patere voluit, vt rebellantes Africæ principes vlcisceretur. Sed illud est admiratione dignissimum,

mum,quo Epicurei, & qui satiuos homines fuisse putant,refelli facile possunt, quod populorũ origines quæ à Mose traditæ sunt, Chaldaicæ & Hebraicæ linguæ,quæ sola dialecto differunt,ea vestigia retinēt, quæ nunquam potuerunt in tanta linguarum varietate aboleri. est enim prima illa Lingua quæ ab Abrahamo Chaldæo suæ genti data est. prius enim quam Græcæ ac Latinæ linguæ vlla imago extitisset, populi ac regiones Hebraicis appellationibus vtebantur. est enim IapetusNohæ filius,ab hoc Europæi propagati feruntur, idque non modo Hebræi,sed etiam Græci ac Latini confitentur. Audax,inquit ille,Iapeti genus : quod ab Homero & Aeschylo sumptum est. at in huius vocis etymologia mirum quam Græci se frustra torquent. alius παρὰ τὸ ἰάπτειν. id est lædere : alius παρὰ τὸ ἰᾶσθαι, id est mederi : nonnulli παρὰ τὸ ἵεσθαι καὶ πίπτεσθαι duci voluerunt : cum Hebraice dilationem significet. ita Iudæos Tacitus quasi Idæos à Creta oriundos facit, vt mons est Ida: hinc illos in Mauritaniam, postremo in Palæstinam circumagit:cum tamē ea voce laudatores Hebræis appellentur. consimili errore Strabo & Liuius Germanos quasi fratres Gallorum dici putant, quæ vox vt Alemanus quoq; tutum hominem siue strenuum patria lingua significat, vt docuit Altamerus. eodē errore Ion, vel vt Homerus, Iaon à flore Græci deriuarunt,quod Hebraice defraudato-

rem significat. ab hoc Iones in Asia & græcia propagati. Hinc Daniel Alexandrum Magnum regem יון, id est Iaon, vel Ion vel Iauan in Assyria imperaturum prædixit. illa quidem græci, quasi sua deprauare sunt conati: hæc verò nulla ratione potuerunt, quæ nihil omnino græcis significant aut Latinis: & omnium vetustissima sunt nomina, vnde populi appellationem acceperunt: solis Hebræis notam: scilicet Danaus, quod Chaldaice iudicem significat: à quo Danai; & Dardania iudicum habitatio: est enim *dar* habitare: hinc Dardani dicti: & Ianus, id est vinosus, quem Donysius Halicarnasseus Oenotrium eadẽ significatione appellat eum, qui primus colonias in Italiam transtulit. est enim Iain Hebræis vinum, Achæis dolor, Aegyptis angustiæ. Nimrod, rebellis: male Philippus Melanchthon, amarum dominatorem interpretatur. est enim *marad*, rebellauit. Ninus, filius: Niniue, Nini domus: Solõ, pacificus, pro Solom, quia græci literam *m*, non admittunt in fine. nihil autem græcis significat. consimiliter Cadmus Thebanorum conditor, ac literarum, quibus vtuntur græci, parens appellatur, Orientalem & antiquum significat. Medi, admensi9 Armenii, sublimes: Chananæi, mercatores. Hebræi, transeuntes: Dodonæi, dominantes: Chusitæ, nigri, quos græci Aethiopes eodem sensu vocarunt. Moschouitæ, extensi: Riphæi, gigãtes: Persæ, diuisi: Assyrii, beati: Libyes,

byes, inflammati: græci Africam dixerunt frigore vacuam: Emathii veraces: neq; enim duci potest ἀπὸ τοῦ αἵματος cum græcæ linguæ ratio non patiatur. Misrim angusti: male Philippus Melanchthon rebellem interpretatur: sic Aegyptii dicuntur, & his quoque temporibus veterem retinent appellationem. Scythæ, percussores; à Cethim Iapeti filio: sic enim verior est etymologia, quam quæ est à Melanchthone de Macedonibus allata, quos Macethim vocat. at illud *mem*, originis alterius propositio est. Heneti Hebræis vagabundi, Nomades græcis appellantur. Homerus ἐνετοὺς appellat, & in Paphlagonia collocat. hi Germaniam inferiorẽ occuparũt. inde sinus Venedicus. tum etiam in Italia & Gallia sedes posuerunt. Cimbros quoq; à Cimbris Chersonesi, & Danos à Danais ortos esse ipsa nominis appellatio docet. Elã, adolescens, quo nomine Persæ Hebræi vocãt: hinc trib. Elamidos apud Xenophontem, vbi de Persis agit. Lydii, nati: Sarmatæ, duces alterius: Secani, habitatores: sic primi Siciliæ incolæ dicebantur, & qui Burgundiæ tractũ occuparunt. Thraces, euersores à Tiras filio Iapeti. hinc fluuius eiusdẽ appellationis in Thracia. Phut, cardo; filius Camesis, quo nomine Mauri appellantur à Ptolemæo, & fluuius eiusdẽ nominis: etiam Phutis vrbs in Mauritania, quod sit in cardine Africæ. omitto ea quæ sunt à Philippo Melanchthone explicata: in quib. tamen

illud probare non possum, quod Aescanazim (quo nomine Germani ab Hebræis vocãtur) ab אש & כהן quasi sacerdotes ignis dici putant. nõ.n.patitur Hebr.lingua vt radicalis elidatur & ה quiescat in *Cohen.* verius est habitatores dispersos à scã & naza significari. hinc etiã Ascania regio Asiæ minoris & Sicania. Hæ igitur appellationes Chaldaicæ & Hebraicæ, quæ nihil Græcis aut Latinis significant, primas origines omnium gentiũ illis à quibus idiomata fluxerunt, tribuendas esse docent: & omnium gentium antiquissimos esse Chaldæos, Armenios, Aegyptios, Hebræos, Arabes (quorũ lingua parum ab Hebraica differt) Phœnices, Iones, Asiaticos, Persas, Indos, Medos, Aethiopes, Sabæos. neq; absurdũ quod sacerdos Aegyptius Soloni obiecit, Græcos infantes sibi videri, quod nihil vetusti haberent. melius etiã Christianus ille qui Græcis obiecit, Mosem legislatorem diis Græcorũ antiquiorem esse. nihil enim fere antiquius habet Græcia ipso Danao & Cadmo; quorum alter gentis cõditor, alter literarum repertor appellatur, quibus tamen temporib. in summa rerum gestarũ gloria floruerãt Hebræi: Chaldæorum verò ac Aegyptiorum imperia pene consenuisse videbantur: quanto igitur Chaldæi, Aegyptii, & Hebræi Græcis; tanto hi reliquis antiquiores sunt idq; perspicuum fit ex illa triplici ratione qua utebatur, scriptorum, inquã, fide perspecta, lin-

guæ veſtigiis, & regionis ſitu. Nam Pauſanias & Strabo Græcos omnes, aut Iones, aut Aeoles aut Dores fuiſſe aiunt. Iones quidem ab Aſia in Græciam veniſſe antea dicebamus magnorū virorum auctoritate adducti: quibus conſentaneū eſt id quod Hecatæus teſtatur apud Strabonem, primos incolas Græciæ à barbaris regionibus veniſſe. Itaque Plinius Meandrum fluuium, qui bonam minoris Aſiæ partem alluit, Ioniam alluere ſcribit, tum etiam Athenienſes Græcorum antiquiſſimi (ſoli enim αὐτόχθονες dicebantur) Iones ab omnibus ſcriptoribus appellantur. ſed in eo fallunt Pauſanias & Strabo, quod Atticam, veterem Ioniam appellāt, cum prius Aſia culta fuiſſet ab iis vnde nomen illud fluxerat. tametſi enim Athenienſium duodecim coloniæ in Aſiam deductæ fuiſſent, vt Strabo ac Pauſanias tradunt, quas poſtea Plinius ad octoginta vſque creuiſſe auctor eſt: non propterea tamē ſequitur Athenienſes Aſiaticis fuiſſe priores: nam iſta ratione Galli *Græcis* & Aſiaticis antiquiores eſſent, & *Græci* Chaldæis, cum hi in Chaldæam, illi in Aſiam & *Græciam* colonias ſæpe deduxerint. Aeoles verò, id eſt varii, ac mixti, quod ab Ionibus, vt opinor, Aegyptiis ac Phœnicibus ſtirpē traxiſſent. nam omnes populi extra Iſthmum, præter Athenieſes ac Megarenſes, Aeoles dicebantur, vt Strabo ſcribit. Danai verò claſsis ad littus Achaiæ appulit: ipſe Argivorum, qui in-

ter Aeoles clarissimi fuerunt, imperium adeptus est. idē postea colonias in Peloponnesum misit. Cadmus Phœnix coloniam quoq; Thebanorum in Bæotiam deduxit. Dores autē initio non alios fuisse quam Aeoles, planum fit ex ipso Pindaro, qui suum Poema Dorice scriptū αἰολίδα μολπὰν appellat: sed Dori principis appellatio nomen potuit, non originem mutare. quod si quis scire velit, quæ cuiusque populi sit origo in Græcia, copiose Pausanias & Strabo id explicant, quæ singula persequi non est eius qui methodum scribit. illud tātum, Græcos ab Asia, Aegypto & Phœnicia oriundos in Europa primum coaluisse: tū ab illis colonias in Italiam deductas fuisse, testantur Fabii, Catones, Pisones, Gellii, Sempronii, Varrones, ac Dionysius ipse Halicarnasseus, qui horum auctoritate sæpe vsus est. ex quo refelli potest eorum error, qui putant Catonem horum fragmentorum quæ habemus, scriptorē fuisse: quē Dionysius tradit de Græcis ita sentire, vt à Græcis Itali sint oriundi. at in illis fragmentis impudentiæ Græci coarguuntur, quod se Italorū auctores esse affirmarent. sed eius originis maius est argumentum, quod Italia fertilitate ac cæli temperatione præstantissima, Græciæ finitima est, breuissimusque in eum traiectus. postremum est quod Græcæ linguæ vestigia non potuerunt aboleri, atque his argumētis Cæsar Britannos maritimos à Belgis Gallis originem traxisse

traxisse argumentatur: primum, quod finitima sit Belgis insula: deinde, quod iisdem nominibus ciuitatum appellarentur Britanniæ vrbes, quibus Belgicæ: postremum est quod illud didicerat ab incolis vtriusque regionis. Ita quoque Tacitus vt doceat Gothinos, à quibus Gothi fluxisse putantur, à Gallis originem accepisse; Gothinos, inquit, arguit lingua Gallica non esse Germanos. consimiliter Italos arguit lingua Græca stirpẽ à Græcis duxisse: est enim à Græcis veteribus Oenotria dicta, ab Oenotrio Arcade, alii Ianum fuisse putant, quod idẽ Hebræis significat, vt Oenotrus Græcis, vinitor Latinis. Hesperia verò iunioribus græcis, græco verbo, quod ad occasum Græciæ posita sit: putat Dionysius antea Ausoniã fuisse appellatam: id quoque græcum est, παρὰ τὸ αὖσαι ἢ καῦσαι ἢ τὸ θηγεῖν: postremo Italiam appellatam propter boum magnitudinem, vt Hellanicus auctor est: nam Italus Græcis vitulum seu bouem significat, vt Herodotus ac Timæus scripserunt; quam etymologiam Varro quoque secutus est. quin etiam Cicero; Regnante, inquit, meo gentili, hoc est Seruio Tullio, venit Pythagoras in Italiam, quæ tum græcia magna dicebatur. erat autem omnibus prope Italis Dorica lingua communis, vt ex illorum scriptis testatum habemus. præterea Italiæ regiones magna sui parte græcam retinent appellationem; cuiusmodi sunt hæ, Lucania, Vm-

Parthi Persicū, Arabes Punicum, Turcæ, Tartari, Sclaui Græcum, Latini Gallicum & Hispanicum sermonem deprauarunt. postrema linguæ mutandæ causa in ipsa regionis natura versatur. proprium est enim omnium populorum qui magis inclinant ad Septentrionem, voces consonantib. asperrime collisis, sine vocalib. ex intimo pectore, & crebras aspirationes efferre: idque propter summam spirituum vim & impetum caloris. nam Saxones & accolæ Baltici maris vbique fere medias pro tenuibus, & aspiratas pro mediis pronunciant, cuiusmodi sunt hæc; *Per theum ferum pibimus ponum finum*. Australes verò, quibus tēperatus est calor & spiritus debilis, lenissime pronunciant; lenius etiam fœminæ, quod viris spiritum & calorem habent debiliorem. idque facile intelligitur in colonia Saxonum, quam Carolus Magnus in Belgas deduxit. cum enim Saxones equum vocent *Pfert*: Flammingi cælo mitiore educati, *Pert* pronunciant. omitto loci cuiusque propriam & insitam ex aquis naturam, quæ Voces ac linguas immutant: vt in agro Labdáo Galliæ Narbonensis, omnes labdacismo balbutiunt: & in Valedoca Taurinorum. ita quoq; Sabini veteres *fædum* pro hœdo, *fircum* pro hirco dicebant, quemadmodum Varro scribit: vt apud nos Vascones *hocum* pro foco, *hilium* pro filio: ita quoque Parisii & Aurelii veterum Hetruscorum more, *Vale-*

sium & *Fusium*, pro Furio & Valerio vsurpāt.
Ex his ergo tribus potissimum causis, tot linguarum dissimilitudines oriuntur: neq; tamen ita possunt aboleri, vt non expressa veteris linguæ vestigia perpetuo hæreant. vt Celtica lingua vetus, magna sui parte Græca fuit, quod ab illis originem maiores nostri traxissent. Bouillus, Picardus, ac Perionius infinita prope verba, nec tamē omnia, nō ægre aut violenter, quemadmodum in sua lingua Lazius, sed facillima, interdum etiam nulla conuersione à Græcorū fontibus expresserunt: in quibus tamen non tantum mihi videtur esse ponderis ac momenti, quantum in ipsis locutionibus, quæ nobis cum Græcis communes sunt, tum etiam in eleganti participiorum, infinitiuorum, & articulorum vsu, quæ satis arguunt, Gallorum originem Troianis aut Græcis aut vtrisque deberi; cum vtrique Ionica lingua vterentur. Ammianus quidem Marcellinus libr. 15. scribit, se in Gallorum monimentis legisse, & ab incolis accepisse, Gallorum origines Troianis deberi: tametsi fama esset à Doriensibus profectos. Iosippus à Gomero primogenito Iapeti, qui natu maior erat stirpem deducit. sed hoc ad Gomeri nepotes referendū opinor. Lucanus Aruernos scribit Romanorū se dicere fratres, eosq; vocat sanguine ab Iliaco populos. certe apud nos extant duæ Paridis vrbes, vna Troiæ: sic enim effertur ab incolis ea quā Tricassium vel

Trecen-

Trecenſem vocant. Præterea Venetos Celtarũ populos à Venetis Paphlagoniæ ſtirpem traxiſſe perſpicuum eſt: eos verò qui ſinum Adriaticum tenent, à Venetis Celtarum deriuat Strabo libr. 5. tametſi Liuius aliter ſentiat. poſtremò Celtarũ appellatio, quam noſtræ antiquitatis interpretes omiſerũt, ab Homero, Pindaro, ac priſcis ſcriptoribus ſemper vſurpatur pro equitibus. Appianus à Celto filio Polyphemi, tam ridiculè deducit, quàm noſtri Francos à Francione Hectoris filio, qui nunquam extitit. magis etiam abſurdè Layius, qui à Galatis deriuari affirmat. eſt enim Galatarum nomen veteribus plane inuſitatum. κέλης autem equus eſt ὁ ἄζυξ, quem Latini ſellarium vocant: κελητίζειν verò & κελητιᾶν, apud Homerum & Pindarum nihil aliud eſt, quam equis ἀζεύκτοις ἐποχεῖσθαι, vt ſcribit Euſtathius. inde κελῆται & κέλται per syncopen. cur autem Galli primum Celtæ ſunt appellati, ratio eſt, quod omnium maximè valerent equitatu. ac tametſi laudantur à veteribus Mauri, quòd equitatu longe præſtarent, & Annibali de Romanis (quorũ præcipua vis erat, vt ſcribit Cæſar in pedite) illuſtres victorias peperiſſent: præſtantior tamen fuit Gallorum equitatus, quo Cæſar in bellis ciuilibus ſemper vſus eſt. ſic enim Hirtius; Accidit, inquit bello Africano res incredibilis, vt equites minus triginta Galli, Maurorum equitum duo millia fugarent.

rent idem bello Hiſpanienſi; Cum magna manu, inquit, paruas Cæſarianorum copias Afranius aggrederetur, celeriter ſe Galli equites expediunt, & prælio commiſſo magnum hoſtium numerum pauci ſuſtinuere. quinetiam Plutarchus in Antonio ſcribit, Parthos non aliter coërceri aut frangi potuiſſe, quàm Gallorum equitatu, cum exercitus Antonii vndique premeretur. cuius me loci admonuit Chriſtophorus Augerius collega meus, & hiſtoriarum & iuris pertiſſimus. æque conſentaneum eſt quod Plinius ſcribit; Hipporediam Galliæ Togatæ Vrbem, ſic appellari ab optimis domitorib. equorum, quare Cæſar cũ Gallos in tres ordines diſtribueret; Druidas, equites & agricolas: equitib. tribuit diſciplinam militarem. & quoniam Celtarum appellatio multorum communis videbatur, Cæſar initio libri primi Celtas eos verè ac propriè dici tradit, qui inter Sequanam & Garumnam continentur, qui à Latinis Galli, ſua tamen lingua Cretæ vocarentur. Plutarchus ne quid confunderet, κελτορίους in Camillo appellavit: id autem fere populis omnibus accidit: vt aliter à peregrinis quàm à ſuis nominarentur: Itali à Græcis Heſperii, Hellenes à Latinis Græci, Libyes à Græcis Afri: cum tamen neque Itali Heſperiorum, neque Hellenes Græcorum, nec Libyes Afrorũ nomen vſurparent. conſimiliter Scoti Anglos appellant Saxonas: ita quoque hi quos Turcas appellamus

appellamus, ab hac appellatione vehementer abhorrent, & Saraceni vox, in Asia & Africa inaudita est. Græci tamẽ maiores nostros, ob linguæ, vel originis, vel vtriusque affinitatem, vel coloniarum frequentes deductiones, sua eademque Celtica lingua Celtas appellarũt: Galli verò nomen vnde fluxerit, aut quid significet, nemo, quod sciam, explicauit. ridiculum est enim ab vndis ereptos interpretari, vt Rabbi Samuel. verius est ab eundo & peregrinando nomẽ deduci. Ouallones enim à Belgis appellantur, quod Gallis veteribus contigit, quum orbem terrarum peragrarent, ac mutuo interrogantes quærerent, *ou allons nous*, id est quonam proficiscimur? ex eo credibile est Ouallones appellatos quod Latini sua lingua nunquã efferunt, sed *G* litera vtuntur. est autem propriè Gallia fertilissimus ager in finibus Parisiorum sic dictus, & Oualesia: nisi ab *VVal* deducamus quod Celtica lingua siluam significat, qua voce vtuntur Germani, vt sint idem VVali qui Druidæ. vt igitur Celtæ intra Sequanam & Garumnam, ita Galli vltra Sequanam. Strabo verò Pyrenæis, Alpibus, Rheno, & vtroque mari, Celtas concludit. itaque non satis apte Lazius, Peutingerus, Altamerus, Xylander, Celtas de omnibus Germaniæ & Galliæ populis dici voluerunt, adducti auctoritate Herodoti, à quo ipsi facile refelluntur: is enim Celtas ad fontes Istri (quem ipse à Pyrenæis deriuat)

uat) colocauit. quo quid magis est alienum à geographia? quòd si Celtarum nomen propriè de Germanis diceretur, cur Strabo ex veterum opinione in quatuor mundi cardines distribuisset; Indos in ortu, Celtas in occasu, Æthiopes in Austro, Scythas in Septentrione? est enim Gallia ad extremam occasus plagam sita: Germania verò Galliæ Oriétalis. alibi Strabo, Celtas & Hiberos ad occasum, Nomades Scythas ad Aquilonem collocauit: postea verò quàm Galli Germaniam, Italiam, Hispaniam, Britanniam, Græciam, Asiam minorem, & extremá quoque Scythiam colonis impleuerunt, vrbes fundarunt, regiones coluerunt, leges stabilierunt, tantam sui nominis famam apud omnes populos excitarunt, vt à Celtis nobilitatem ac generis splendorem omnes Europæ gentes velut à Troianis deducere gloriarentur: sic enim Plutarchus in Mario, terras omnes Europæ ad Aquilonem & Occasum conuersas Celticam appellat. ipsi verò Græci, disciplinarum ac rerum gestarum gloria florentes, exempla fortitudinis non aliunde quàm à Celtis petere consueuerunt; vt videre est apud Aristotelem in libris De moribus & Republica, tum etiam apud Ælianum in libro De varia historia. quid Germani scriptores? sane Peutingerus & Nuenarius (alios omitto) cùm sibi Celticum nomen vindicarent, ac maioribus nostris adimerent, Galliam triumphis omnib. spoliatam, etiam

verborum

verborum contumelia, quoad eius fieri potuit, lacerarunt. sed cùm politiore doctrina eruditi homines, & omnis antiquitas aperte reclamaret; Lazius aliud consilium iniit, ac repudiata suorum opinione, Gallos maximis laudibus cumulauit: ea tamen lege, vt Germanos fuisse affirmet, qui primum Tuiscones, & Teutones: deinde Galatæ; pòst Germani Alimani ve, Celtæ, Gallive sunt appellati. sic enim in procemio scribit: age verò Lazi: sic enim Gallicum nomē à vestris hominibus imprudenter ac temere violatum ab ista labe vindicabis: ac magna me spes habet fore, vt cùm Germani & Galli persuasum habuerint se esse consanguineos & fratres (vt Strabo magis vere, quā ad id quod vellet accommodatè scripsit) perpetuo se fœdere atque amicitia complectantur. hoc igitur duntaxat nobis relinquitur disputandum, vtrum maioris nostri à Germāis suæ originis primordia ducant? ait Lazius: negat Polybius, Cæsar, Liuius, Plinius, Strabo, Plutarchus, Athenæus, Iosippus, Tacitus, Iustinus, Berosus, Pausanias, Diodorus. vt vt sit, tanta est, ac tam multorū vocibus & libris testata gentis vtriusque laus, vt neque Germanos debeat, neque Gallos alterutrius originis pœnitere. Quòd igitur Herodotus, deinde Diodorus, Celticam ab occasu in Scythiam extremam; Plutarchus etiam in Pontum vsque protulit, satis perspicuum fecerunt, Celtas vndecunque originem haberent,

coloniarum

coloniarum multitudine vniuersam Europam impleuisse. hoc enim præcipuum est originis argumẽtum, quod propagatis imperii finibus, ac victis populis gentilia nomina velut expressa vestigia ad sempiternam posteritatis memoriam, vt omnes fere populi reliquerunt. sunt igitur à Celtis Celtoscythæ, & Celtiberi, quos Liuius Hispaniæ robur appellat, à gẽte vetusta Gallorum Celtæ miscentes nomen Hiberis. quod enim Cæsar de Gallis scribit lib. 6. idem Valerius libr. 2. de Celtiberis confirmat; nefas semper apud illos fuisse prælio superesse, cum is occubuisset, pro cuius salute spiritum deuouissent. ab iisdem Celtis qui postea Galli sunt à Latinis, Galatæ à Græcis appellati, Gallicia & Portugallia Hispaniæ; Northuualia, Sueduallia, Cornuualia Britanniæ, Gallouidia Scotiæ: VVestuallia Germaniæ: Gallia Italiæ, & Galatia Asiæ minoris nomen habuerunt: tum etiã Ruteni Germaniæ populi à Rutenis Gallis: Carni quoq; Germaniæ, à Carnis & Carnutib⁹, & Langobardi à Langonibus, quos Galliæ populos Liuius appellat, & Bardis poëtis, idque planius est quã vt testibus res egere videatur. de Thracia in qua Galli diutissime regnarunt, vt Polybius tradit, item de Byxantio ac Syria cuius imperium non ita pridem tenuerunt, nulla vestigia restant, neque nomen patrium regionibus victis inuiderunt. Boëmia quidem à Boiis Galliæ populis, gentilitium Galliæ nomen,

men, inquit Tacitus, adhuc retinet. regiones verò Scordiscorum, Taniscorum & Heluetiorũ, quos Plinius, Cæsar, ac Tacitus, Gallos appellant, nulla veteris appellationis habent vestigia: denique Gallia togata, quam veteres Galli ab Vsente flumine vsque ad Alpes & Athesim pulsis Tuscorum populis inuaserunt, vt est apud Liuium libr. 48. gentilitium nomen amisit: tametsi Mediolanum (extant adhuc eius appellationis duo apud nos oppida) Comum, Vicentia, Verona, Brixia. tum multæ vrbes Insubrum, Ligurum, & Hetruscorum, quas Bellaius recenset, à maioribus nostris conditæ ferũtur. ab Olbia verò Tectosagum vrbe, quinque clarissimæ vrbes deriuatæ sunt, vt videre est apud Plinium & Strabonem. vna quidem Bithyniæ, altera Pamphiliæ: tertia Ciliciæ: quarta Celtoscythiæ ad Borysthenis fauces: quinta cis Rhenum quæ Tolbiacum pro τὸ ὀλβιακὸν appellatur. quatuor quidem Asiæ ab Olbiacis Tectosagis conditas fuisse nullum maius est argumentum, quàm quod Tectosages totam illam Asiæ regionem omnium fertilissimam occuparunt, vt Trogus Pompeius ac Liuius testantur. atque hinc Albionem insulam, quæ postea Britannia dicta est, nomen habuisse credibile est: sed hæc, dicet Lazius, à Gallis siue Celtis (quos enim Polybius Celtas, Liuius vbiq; Gallos appellat) Germanisq; populis gesta sunt. quid Cæsar? non Gallus fuit aut Germanus, quan-

quam acerrimus Gallorum hostis ; Ac fuit, inquit, antea tempus, cum Germanos virtute superarent, & vltro bella inferrẽt: ac propter hominum multitudinem, agrique inopiam trans Rhenum colonias mitterent. itaque ea quæ sunt fertilissima Germaniæ loca circum Hercyniam siluam, Volcæ Tectosages occuparũt, atque ibi consederunt. hæc Cæsar, quæ Tacitus confirmat: quibus consentanea Liuius scribit; scilicet Ambigatum Celtarum regem, quod in eius imperio Gallia hominum adeo fertilis fuisset, vt abundãs multitudo vix regi posse videretur, Bellonesum ac Segonesum sororis filios, in quas dii dedissent sedes misisse, Segonesoq; datos Hercynios saltus, Belloneso Italiam. Pausanias quoq; scribit, Celtas in Pannoniam & Græciam mouisse, ab iisque Alpes Celticas appellatas. Athenæus consimiliter tradit lib. 5. Celtas qui in Græciam transmiserant, in Pannoniam sedes mutasse. idem plane confirmat Strabo lib. 5. Plin. lib. 4. deniq; Polyb. lib. 2. refert Boios, Eganes, Senones, Ananes è Gallia in Germaniam migrasse, l. 3. Celtas in Thraciam vsque Brenno duce penetrasse, ac regnum illud vsque ad Clyari tempora tenuisse. Itaque Beatus Rhenanus merito irridet quosdam Germaniæ scriptores, qui Brennum & Senones à Germanis oriundos fuisse putãt. at Polydorus Brennum Britannũ fuisse affirmat, quod antea nemo scribere ausus est. eadem reprehensione di-

gnus

gnus est Lazius, qui Cymbros tradit vna cum Brenno profectos in Italiam &Græciam. idem Boiarios, quos origine Gallos fuisse omnibus compertum est, solus ex Armenia in Germaniã deducit. hoc verò animaduersione dignum est, quod vbique Latini Gallos appellant, quos Græci κελτοὺς in eadem rerum gestarum narratione. Nam Liuius libro 48. fatetur Gallos (non Cimbros, aut Germanos, aut Tuiscones appellat, quos à Gallis semper distinguit) Italiam, Illyricum, Pannoniam, Græciam, Macedoniam, Thraciam, Asiam suis coloniis illustrasse, atque omnem regionem citra Taurum & Halym flumen, ipsosq; Syriæ reges vectigales fecisse. vbi verò de Germanis scribit, gentile appellatione complectitur. vt Iosippus in oratione Agrippæ ad Iudæos, Possidonius apud Athenæum in conuiuio Celtarum. tum in conuiuio Germanorum, γερμανοὺς & κελτοὺς accommodatè ac propriis appellationibus distinguunt. Iam verò Iustinus ex Trogo Pompeio planum facit memorabilem illam Gallorum migrationem, quum Italiæ maiorem ac meliorem partem Tuscis eiectis occuparunt, Tarquinii Prisci temporibus contigisse: Tuscos verò in Rhetiam & Vindelicam Germaniæ superioris migrasse. altera ex parte, & iisdem temporibus Bellonesus Germaniæ inferioris fertilissima quæque (auctore Liuio) loca occupauit. Ex quo intelligitur, Germaniam

eo tempore possessoribus vacuam fuisse. nec credibile est Septentrionis incolas, qui robore & animi magnitudine Australibus præstant, Italos & Gallos admissuros fuisse. quos latissima Rheni fossa vel Alpium verticibus ab Italiæ aditu prohibere nullo negotio possent. sic igitur statuo, Tuscos Italiæ populos (quod VVolphius & Fuchsius confitentur) & Gallos originem dedisse occiduis Germanis. ridiculū est enim quod ab Hercule, vel Turiscone filio Herculis originem exquirunt, extremam verò Scythiæ oram, *H*eneti & Cimbri ab *H*enetis Paphlagonia & Cimmeriis Tauricæ Chersonesi populis, quorum meminit Homerus, occuparunt. hinc Balticum mare Venedicū appellatur. atq; illud est quod Plinius scribit, omnes *G*ermaniæ populos ingeuones appellari (quos Peucerus indigenas interpretatur, qui re vera sunt antiqui *H*eneti ac Cimbri) aut Istæuones ad Rhenum *G*allorum propagines. Hermiones circa Danubium, qui à *G*allis quoque stirpem traxerunt, vt antea docuimus: aut Vandalos, id est peregrinos *G*ermaniæ linguæ qui à Scandia ad littus Balticum appulerunt: nunc Vindelici: postremò Bastarnas ac Peucinos prope Daciam à Scythia in *G*ermaniam migrasse, ac tametsi auctoritas antiquorum deficeret, nihilominus ipsa loci natura nos eo deducit. Vt enim Tacitus doceret *G*ermanos in ipsa *G*ermania natos (id quod absurdum & impium esse

con-

constat) ab ipsa Germaniæ descriptione trahit argumentum. Qui enim sedes mutare quærebant, inquit, classibus aduehebantur, & immēsus Oceanus raris ab orbe nostro classib. aditur. Quis aūt propter periculum horridi & ignoti maris Asia, aut Africa, aut Italia relicta Germaniam peteret, informem terris, asperam cœlo, tristem cultu aspectuq;, nisi patria sit ? & paulò pòst; Nullas Germanorum vrbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas ædes: colunt discreti, vt campus, vt fons, vt nemus placuit : suam quisque domum spatio circundat, siue aduersus casus ignis, siue inscitia ædificandi: nec cæmentorum quidem apud eos aut regularum vsus: materia ad omnia vtūtur informi, & citra speciem aut delectationē. Hæc Tacitus suo tempore, id est, anno Christi 120. quo tempore, si Germania ferarum potius quam hominum domicilium ei visum est, sine vrbibus, sine oppidis, sine castris, sine cohærētibus ædificiis, qualem fuisse putemus Tarquinio Prisco regnante, hoc est ante Tacitum annos circiter octingentos? at illis temporib. Galliam hominū adeo fertilem fuisse Liuius scribit, vt in Germaniam & vniuersam Europam colonias deduceret. non igitur Galli, aut Celtæ à Germanis; qui tum nulli erant, originem duxerunt: sed Germani à Gallis, Tuscis, Scythis & Henetis. Quare cùm quæritur de origine Francorum, qui postremi Galliarum imperium in-

naſerunt, non ego illos à Troianis, vt Greg. Turonenſis, & Abbas Vrſpergẽſis: aut à *Phrygiis*, vt noſter Bellaius: aut à Cimbris, vel Phryſiis, vt Lazius: ſed ab incolis Franconiæ Orientalis vltra Rhenum, Galliis finitimæ, vbi ſunt ea quæ Cæſar dicit, fertiliſſima Germanicæ loca Gallorum coloniis occupata circa Hercyniam ſiluam, quæ nunc ab incolis Schwartzwald / id eſt, ſilua nigra circa Danubii fontes, Neccarũ, & Mœnum, vbi Beatus Rhenanus ad Tacitum ſcribit, duas eſſe valles, Belloacenſem, à Belloacis, & eam quæ Andegauſt ab Andegauis meis popularibus appellatur: tũ fluuius ipſe Menus qui Andegauum alluit, idẽ eſt cum Meno Hercyniæ ſiluæ: *Mein* vocant o detracto: quanquã duæ quoque vrbes non procul à Baſilea vltra Rhenum gentili nomine *Angers* & *Briſſac* appellantur: tum enim Senonis nemus à Gallis Senonibus quos Polybius in Germaniam quoque colonias deduxiſſe auctor eſt lib. 3. Illa verò quæ dicitur VVeſtualia, Germanicæ, id eſt, Occidentalis Gallia, quæ inter Veſerim & Rhenum interiacet, quæque Regiones Franconiæ & Sicambros ad Eurum complectitur, ſatis indicat ortum verſus Oſtuualiam fuiſſe, id eſt Orientalẽ Galliam vltra Veſerim à Gallis ſubactam. atque his argumentis non video, quomodo ſatis à Lazio fieri poſſit. hæc Francorum origines, hęc initia fuerunt. nomen verò ipſum plane Celticum eſt, Germanis inuſitatum, vt ab

illis

illis accepi. est autem Francus lingua Gallica (non Latina, aut Græca, multo minus Hebraica) nihil aliud quàm liber & immunis. ex quo non modo verisimile, sed etiam perspicuũ fit, Galliæ populos seruitutis Romanorum impatientes, trans Rhenum ad veteres illas Gallorum colonias migrasse; & cùm primum potuerunt, excusso Romanorum iugo, in patriam remigrasse, accepta Francorum, id est, liberorum hominum appellatione. argumento est quod Tacitus, qui populos innumerabiles Germanorum enumerat, non meminit Francorum. omitto ridiculam βρίγχων Pannoniæ coniecturam, quam ex Ptolemæo nonnulli attulerunt. quanquam Pannones origine Gallos esse, satis ex superiorib. constat. ab illis ergo regionibus vltra Rhenum Galliæ finitimis, id est, à Franconia Franci (vt Ammianus, Agathias, Vopiscus, Procopius tradunt) Aureliano principe in Galliam effusi tantum armis ac virib. profecerunt, vt Romanos sæpe debellarent, Hunnos auxilio Romanorum depellerent, deinde Gothos fugarent, ac tandem Romanos ipsos de Galliæ possessione deturbarent, quibus exactis Burgundiones primum, deinde Alemanos post cladem Tolbiacam seruire coegerunt, Rhenoque transmisso Rhetiam & Vindeliciam: postremo Sueuiam, Carniam, Pannoniam & Saxoniam suis imperiis ac legibus subiecerunt. Postremum eius rei argumentum est in linguæ

vestigiis, vt planum sit Germanos à Gallis, non Gallos à Germanis originem traxisse. hoc verò perspicuum fit ex ipsis Germanorum, & veterum Latinorum scriptis vt ad linguæ vestigia, in quibus magnum est originis argumentum, veniamus. vt enim Latini à Græcis oriundi sunt; & Latina lingua ex vocibus Græcis pene conflata est, non tamen eadem: sic quoq; Gallica origo Græcis debetur, contra quam nostri scripserunt; Græcam esse Gallorum disciplinam. nam cum multa vestigia Græcorum habemus, ac prope infinita, non tamē eadem fuit Celtica cum Græca lingua, vt Lazius affirmat, ex eo quod Cæsar scribit, Gallos in publicis ac priuatis actis vti literis Græcorum ac numerum Heluetiorum, qui domo exierant, literis Græcis comprehēsum fuisse: quod perinde est, ac si quis putet Germanos populari sermone Latinam linguam vsurpare. cùm in publicis ac priuatis rationibus literis vtantur Latinis. nā Cæsar literas ad Q. Ciceronem legatum Græca lingua scripsit, quo minus interceptę ab hostibus intelligerētur. præterea Diuitiacum Heduum non nisi per interpretem intelligere potuit, quod satis est argumenti Diuitiacum Grææ linguæ (cuius Cæsar peritissimus erat) ignarum fuisse. Massilienses quidem Græcè loquebātur, vt est apud Strabonem, cum esset incorrupta, minimeque confusa Gallis Phoceusium colonia Druidas quoque Græca lingua instructos

ctos fuisse credibile est, cum Cæsar eos iisdem religionibus ac disciplinis imbutos fuisse scribat, quibus Græci. & Lucianus Gallum Græcis disciplinis valde peritum, de statua illa Herculis Celtici disputantem se audiisse scribit. lingua quoque Germanorum à Celtica plurimum differebat; tametsi Lazius eodē errore scripsit Celticam & Germanicam vnam fuisse. cur enim Tacitus Gothinos origine Gallos esse diceret non Germanos, quod Gallica lingua vterētur? cur D. Hieronymus Galatas Asiæ minoris, eadē lingua qua Treueri (quos Tacitus Gallos appellat) locutos scripsit, non Germanica? neq; enim tantus vir terrarū orbem peruagatus illud discrimen ignorauit. cur deniq; Ariouistus Germanus propter diuturnam annorum 14. consuetudinem, quam habuerat in Gallia, Gallice loqui didicisset? sed tamen non minus Germanicæ linguæ Celtica congruebat, quàm Gallicæ. vt enim omittamus illam, quam dixi Græcarum vocum multitudinem ab aliis collectam, & locutiones ab iis qui eo de genere scripserunt omissas, tum etiam nomina in *on* Græco more cadentia, vt *Platon*, *Caton*, *Hoqueton*, id est ὀχίτων, in quibus Græcæ linguæ simulachrum penitus expressum intuemur (nam Latini, Plato, Cato, Deo, Melanchthon dicere solent) nullū maius argumentum quam in propria vetustaque locorum appellatione, quam nostri penitus neglexerunt, reperiemus.

igitur pauca de multis afferam. Rhodonii mõtes à rosis; Pyrenæi ab inflãmatione, vt Berosi vulgata fragmenta docent; Brenni verò, quasi extincti appellantur. Sic enim incolæ vocant eum montẽ qui à Strabone Cemenus dicitur. deinde mons Pelius. Tholosa lutulentam, vt est agri natura, vel tectam innuit. Olbia quam Dorico more Albiam vocamus, beatam significat, cuius Vrbis & etymologiæ, me admonuit Hieronymus Chando secretarius regius, non minus eruditione quam generis splendore clarus. Limogæa terra famis, vel vt fœminæ, Limosæa γαῖαν λιμὸν κατ' ἀφαίρεσιν Dores vsurpant. est enim regio vehementer sterilis, & plane infrugifera; ne quis pestiferam ex ambiguitate vocis λοιμοῦ & λιμοῦ interpretur: Vrbs autem antiqua *Lan*, sic enim Dorice λᾶν nostri efferunt: incolæ tamen λάων Aeolicè pronunciant, à rupibus vel populis nomen habet. Antipolis, quod Niceæ sit ex aduerso posita: Stœchades insulæ ab ordine: Alexia verò Mandubiorum, à securitate: Aphrodisiũ promontorium à Venere: Tectosages, ab armorũ opificibus: Rhodanus παρὰ τὸ ῥοδανίζειν, propter cataractas Græcis appellatur. Μακρὰ autem vrbs est in finibus Burgundionum, quæ sic dicitur, quòd in longitudinem extensa sit. cuius me Vrbis & etymologiæ admonuit Philibertus Bariotus Prætor Maconensis, vir summa integritate ac eruditione clarus; imperite

verò

verò Matiſconem vocant. ſunt enim in finibus Carnutum oppida duo finitima, quorum alterum οὖν alterum appellatur ἔχορδυ. & vrbs ea quæ Eurus nomine Græco dicitur: tum etiam Bæotia noſtra. omitto Druidarum nomen quòd plane Græcum eſt, & Semnotheorum Galliæ ſapientum: tametſi Schamotas alii dictos arbitrātur, quaſi cœleſtes Hebraica voce. ſed in eo genere, multa ſuo quiſq; ingenio conquirere poteſt. ex his enim propriis locorū appellationibus origines verius ac melius iudicantur. Eſt autem lingua Celtica Romanorum conſuetudine ac frequentibus coloniis pene amiſſa: præſertim in Gallia Narbonēſi, & Aquitania, vbi vulgus non procul abeſt à Latino ſermone. fuerunt enim in Galliam plures deductæ coloniæ, quàm quæ ab hiſtoricis enumerantur: idq; argumento eſt, quod Lectoria vrbs Aquitaniæ, tum ex appellatione, tum ex antiquis inſcriptionibus vrbis, colonia Romanorū iudicatur: eam tamen nullus ſcriptor, quod ſciam, inter colonias retulit. Nota eſt colonia Narbonenſis, antiquiſsima, colonia Lugdunēſis, Agrippina, Valentina, Nemauſenſis, Gratianopolitana, Arelatenſis, & ea, quæ in finib. Sequanorum Coloniacum nomen retinet. cum autem legiones Romanorum aſſidue in Gallia excubarent, fieri nō potuit, quin patriæ linguæ penitus obliuiſcerētur, Latinam acciperent. In Germaniam verò nullas fere colonias Romani

mani præter Augustam & Constantiam deduxerunt. quo fit vt Germani linguæ Celticæ quã à nobis, ob coloniarum & commerciorum vsum didicerant, plura quam nos ipsi vestigia retinuisse videantur. Vt enim pauca de multis colligamus, constat ex ipso Cæsare Vergobretum Celticum verbum esse, quod summum executorem interpretatur Glareanus, eoque Germanos & Helvetios vti. ac Rhedam, quam vocem Cæsar Gallis pro curru tribuit Germanis in eadem significatione vsurpari. Illud autem à Græcis initium habet, qui currum appellant ῥέδιον, vt est apud Hesychium. nos adhuc Alaudam retinemus. Pausanias equũ à Celtis *Marc* appellari scribit, inde *Marquis*, & Marcoman, id est eques. nam Marca limitem significat; *Marche* forum: Germanis æque ac nobis ipsis. sed *Marquis*, dignitatem habet equestri maiorem. Padus à Pades Gallica voce, quæ Piceam significat, quod circa fontem Padi multa sit, vt Metrodorus scripsit: sed verius est Gallice profundũ significare, inquit Plinius: nam Ligures profundum Bodingum appellãt: argumento est, inquit, vrbs antiqua Bodin Comagum, qua fluuius altior exurgit, sic quoque lacus Acronius Boding ab incolis: sinus item magnus interioris Gothiæ Boding appellatur in eadem significatione. & populi Bodini qui Pannoniæ metropolim incolunt. propria quidem & gentilia eius appellationis nomina te-

nemus

nemus (sunt enim eius in Gallia nominis propè infiniti) significationem non tenemus, sed Latino verbo vtimur. ex eo tamen coniectura consequi possumus, à veteribus Celtis ad Germanos hęc nomina cum origine populorũ migrasse. Duni vox quid esset, multi sane quæsierũt, explicat Athenæus, ac Dounos à Celtis appellari dominos scribit, hanc vocē Hispani magna sui parte à Gallis oriundi, ac Siculi eodem sensu retinent: nostri verò monachis eam vocem reliquerunt. inde tamen antiqua nomina Lugdunũ, Virodunum, Isodunũ, Nouiodunum: nisi dicamus dune locum editiorem seu monticulũ significare, nostri dunes, appellãt *leuées*. Magum quoque quid esset, neque Germani, neque nostri aperuerunt: id quod tamen ex Plinio docemur, vbi Bodingomagum vrbem profundam interpretatur. omitto inanes de Mago interpretationes. hinc igitur Nouiomagum, Rhotomagum, Neomagum. qua voce Germani carent, cum olim vrbibus carerent, ipsi Purgum, quod plane Græcum est, à nobis: nos villam & castrum accepimus à Latinis. Berg Celticum vetus, quod montem significat; quo etiamnum vtuntur Germani, nos Latina voce: inde *berger*, id est vetere lingua mõtanus, quo nomine p. stores appellamus. nam rustici Latina verba difficilius acceperunt. hinc apud Germanos vrbium & castrorum, quæ in montibus posita sunt, compositæ voces: Bamberga, Hildeberga,

deberga, Clarberga: nos Claromontem dicimus. Confimiliter Bardi nomen, quod Germanis hoc tẽpore facerdotem significat, à maioribus noftris acceperunt. fcribit enim Cæfar, Germanos, nec difciplinas, nec facrificia, nec religiones habuiffe. Bardos verò Gallorũ poëtas olim à Gallis appellatos effe, & Bardum Celtica lingua, cantorẽ fignificare docet Sulpicius ad Lucanum; tum etiam Ammianus ac Diodorus: fed quia eiufmodi poëtæ inepti ac barbari Latinis videbantur, impolitos ac ftupidos Bardos appellarunt. hinc Dagobard, heroicus cãtor vel poëta. Sigebard, victor poëta: Albard ftrenuus poëta: Robard, rubeus poëta. atque hinc Lambardi & Langobardi: Germani heroicum facerdotem, rubeum facerdotem interpretãtur funt enim Langones & Bardi finitimi populi. Hard quoque Celticum eft, quod Germanis robuftum fignificat, nobis audacẽ adiecta vocali quam è fine dictionum Germani fæpius eximunt, vt cohortem appellãt band, nos *bande*, regionem incultam Land, nos *Lande*: ita quoque ipfi hardimant, nos *hardiment*. hinc etiam hard ramum vocamus contortum, quo nihil fortius: & pœnam *hard*, id eft laquei, quo veteres pro funibus vtebantur. hæc autem compofita *Bernard*, ex Germanica Bern, & Celtica hard, id eft, Vrfi potẽs: *Leonard*, id eft, populi robur, ex Græca & Celtica voce conflatum: Græci λαὸν ac δημο-

δημιοργεῖν dicerent, vt illud quoque Cænomani gentile nomen, quod ex Celtico Man, Germanis, Scythis, Turcis ac Tartaris vsitatissimo (nos enim Latina voce vtimur hominem appellantes) & græco conflatum est. ex quo verisimile fit Cœnomanos, id est nouos homines, aliunde in Galliam venisse ante Tarquinii tempora, cum postea in Insubriam coloniæ quoq; Cænomanorum à veterib. Celtis deductæ sint, qui quidem Italiæ Cænomani appellantur. est etiam vetus Celticum *reix* id est Rex, Germani efferunt *reich*. Cæsar in morem veterum Gallorum rix scripsit. vnde composita nomina Dumnorix, Rex dominantium: Ombiorix, Rex hospitum: Orgetorix, Græcoceltìcum, id est Rex insanorum: est enim ὀργὴ furor. & ὀργηλὸς Gallice *orguileux*. quod vitium proprium est insanorum. *Fridrich*, idem quod rex pacis. & apud Liuium Lonnorius & Lutharius Celtica sunt: proprie *Cæsar* scripsisset Lonnorix. Germani non satis apte meo iudicio diuitem interpretantur, vt diuitē insaniæ, diuitem hospitalitatis: quamuis vtrique & Germani & Galli *rich* diuitem appellent, Galli quidem adiecta *e* fœminea, quam Germani detrahunt, sed tamē elegantia tropi, quod diuitiæ sint regū propriæ; argumento sit quod Germani *Franckreich* regnum Franciæ vocāt: tum *Ostreich* & *Vuestreich* (quæ corrupte Austriam & Neustriam appellamus)

pro

pro regno Orientis &Occidentis apud Germanos vsurpatur. nam dictio *Kunig*, quæ Germanis Régem significat, Gothorum est & Sclauorum. *Mar* quoque vetus Celticum, quod Germanis æque ac nobis ipsis commune est: illi *Mair*, nos *Maire* enunciamus, pro maximo ciuitatis magistratu. hinc illa vetera. Viridomarus, Suemerus, Condomarus: id est Condomi magister, &c. vt Latini Dictatorem populi magistrum appellant. vltimus autem Sueciæ ac Daniæ rex antiquæ stirpis Margaretæ pater Vualdemarus vocabatur, infinita sunt Celtica vetera quibus Germani nunc etiam vtuntur. vt *platz, robes, sot, froit, seu, foyer, mantel*. pleraque tamen ab illis anxie detorta videntur, vt cum Lazius Francos à Phrygia repetit, primũ Phrygios, deinde Erisios, postea Francos, tum Φρίγκες, & Friancos, postremo Francos appellatos esse tradit: & Cimbros primum Gomeros, deinde Gimros, tum Cimros, post etiam Cimbros, postremo Sicambros. idem *beccus* illud Herodoti Phrygia lingua panem significare tradit, cum tamẽ caprea vox sit ab infante prolata, qui nihil aliud auditu perceperat. magis plausibile est quod P. Ronsardus meus ciuis (est enim Vindocini oppidum, in Andium agro situm) in Franciade Astyanacta Francum à veteribus quasi φερέγχον appellari scribit: quæ verò Germanica sunt, & in Germanico solo nata, non modo significationem, sed etiam pronun-

pronunciationem habent à Gallis alienam. vt *Bald* Germanis significat leuem & celerem, nos Celtico verbo *Liger* vtimur, quo nomine fluuium Galliæ maximum olim appellatum fuisse testatur Cæsar. particulam verò *Bald* nunquam enunciamus, sed diphthongo *au:* vt quod illi Gerbaldum, Theobaldum, Vuidbaldum; nos ita; *Gerbaud, Thibaud, Vuidebaud.* *Land* vetus Celticum est, quo Germani pro regione vtuntur, nobis enim *Lande* significat regionem incultam, qualis erat olim vniuersa Germania. hinc apud illos nomina regionum, *Friesland, Grotland,* &c. quæ etiam apud Germanos in *ther* desinunt, plane Celtica sunt, vt *Deither, Luther,* Deiotarus, Lutharius, quos Galatorum reges fuisse constat ex historia Latinorum. cõsimiliter ventorum cardines & appellationes, quæ à nautis vsurpantur, scilicet, *Ost, Vuest, Nord, Sud,* ex quibus cætera consponuntur, Celtica esse ex eo apparet, quod vbicunque Galli sedes fixerunt, his vocibus loca distincta reperiuntur: vt Northuualia & Suduuallia Britanniæ: Vuestualia Germaniæ. neque enim Vuestgermania, vel Vuestbritannia reperitur. prætereaLatinorum appellationibus vtimur, Orientis scilicet, Occidentis, Meridiei ac Septentrionis, vt appareat illa plane vetera fuisse. infinita sunt id genus quæ suo quisque iudicio ac ingenio exquirere potest: ex his tamen quæ attulimus verborũ exemplis, ex Athenæo,

Pausania, Cæsare, Plinio, Diodoro; perspicuum esse opinor, Germanicam linguam, magna ex parte è purissimis Celtarum fontibus deriuari. quod si ita est sequitur illud quoque, originem, arma, leges, humanitatem denique Gallis deberi: ac vehementer labi Lazium, qui maiores nostros à Germanis oriundos esse affirmat. hoc autem de linguæ vestigiis argumētum, satis etiam indicat, Britones Armoricos a Britannis ortum habere: propterea quod ii qui apud Britannos Vualliæ angusta regione circumscribuntur, soli capiunt sermonē Britonum, vt ab Anglis accepi. accedit præterea consentiens omnium historicorū fides. Sed vnde illi Vualli, nisi à Gallis? ex eo pleriq; putant, veterum Celtarum eam linguam esse: quod affirmare non ausim: cum plane mihi sit ignota eiusmodi lingua. & quoniā Cæsaris temporibus, fama iam inde à maioribus peruulgata erat; incolas qui intimos Britanniæ recessus tenebant, non à Gallis oriundos, sed in ipsa insula natos & indigenas esse, dubitaui an ex linguæ vestigiis intelligi posset. Si enim demus ab Albis Gallis Albionem primum appellatam, consequens est Bretanniam (sic enim Aristoteles appellat) ab aliis quibusdam aduenis, veteribus incolis expulsis cognominatam. est autem Breta verbum Cantabricum, quod terram significat: hinc Alphonsus septimus Abreta dictus, quod humi semper procumberet ac terram cōtrectaret, vt scri-

scribit Tarapha Hispanus quo mihi fit verisimile, Bretannos à Cantabris originem habuisse, qui primum Insulam conspicati Bretanniam (vt nautæ solent visa terra) nominarunt: quanquam Hispani vocem illam ignorāt. postea vero quam Saxones Bretannos expulerunt, linguam quoq; immutarunt. appellant enim terram eodem nomine quo Germani, Gothi, ac Septentrionales populi, hoc est Hebraica vocat ארץ Ertz. quanquā Barath Hebræis agrum quoque significat. vt autem à Cantabris oriundos putem, facit tum linguæ vestigiū̃m illud, tum breuissimus maris tractus, postremo incolarum Hiberniæ finitimæ vetus opinio: aiunt enim Hiberos, id est Hispanos, maiores habuisse. Hiberia verò videtur ab Afris Hispaniæ finitimis, aut certe ab Hiberis Asiæ primum culta fuisse, quorū vetus lingua parum admodum ab Hebraica differebat, vt in ea lingua eruditi homines scripsêre. primū vox ipsa Hebra oritur quæ nihil Græcis aut Latinis significat. itaque Græci eos Hebraica voce Heberos, Latini C[illegible]ca voce Hispanos, id est raros, quod hominum inopia olim laboraret: tametsi populosam suis temporibus Cicero appellauit. præterea flu[illegible] illud Hispaniæ maximum, quod Hebro in[illegible]læ vocant, Latini Hiberum, & Bethis ex ipsa [illegible]læstina fluere mihi videntur. Postreme S[illegible] (qui à Græcis & Latinis Sicani dicūtur) [illegible] spanis in Siciliam venisse, ac de suo nomi[illegible]

pellasse tradunt omnes historiæ scriptores. nihil autē Secani græca lingua vel Latina significat; Hebraica tamē habitatores dicuntur. atque hinc puto populos Sequanorum, qui Burgundiam incoluerunt, & Sucanam (sic enim doctus ab incolis Cæsar appellauit) ab iisdem populis nomen habere. quod enim à Iubal Lamechi filio Hispanos originem traxisse putat Iosippus, valde remotum est à probabili coniectura: nisi ad eius infinitam posteritatem hoc referatur. quanquam ab Hebro Semi nepote qui attauus fuit attaui Iacob Hebræorum parentis, & ab eius stirpe alios quoque ramos innumerabiles oriri potuisse planum est. sed eius tantum populi, quem Deus vnice complectebatur, origines in scripturis explicantur; aliorum no item; idq; intelligi potest ex ipsius Ismaëlis stirpe, unde duodecim tribus ab Hebræorum interpretibus deriuantur inde Arabes, qui Iudæorum in morem sui generis antiquitates incorruptas, ac tribus quoque certis originibus ac nominibus comprehensas habent, vt videre est apud Leonē Afrum. Quanquam satis, opinor, constat, populos omnes coloniarum multitudine, bellis, seruitute, peragrationibus iam pridem ita confusos, vt nulli præter Hebræos, se ab aliorum populorū confusione liberare potuerint. idque intellectu facile est, si quis meminerit Vandalos & Gothos ab extrema Septētrionis plaga in Africam; Arabes

rabes in Persidem, Syriam, Africam, Italiam & Hispaniam; Hispanos in Americam & Indiam; gallos & Italos in Asiam & Scythiam vsq; colonias deduxisse. Est autem coloniarum deducendarum ratio quadruplex; aut enim incolæ viribus hostium expulsi sedes alias quærunt: vt Troiani post vrbis euersionem in Latium: Hetrusci, qui & Tusci dicti sunt, à gallis de Italia deiecti, in Rhetiam colonias deduxerunt, vnde appellatio prima germanis Tuscorũ. ita quoq; Aegyptiorũ colonia duce Danao in Græciam: Normanni in Galliam: Britanni ab Anglis pulsi, ad littus Celticũ: Phocenses tyrannide Præfecti regis Persarum afflicti, in Celticam sedes mutarunt, vt Iustinus scribit, & omnium quæ vnquam extiterunt, florẽtissimam Rempublicam vt Tullius affirmat, instituerunt. Chananæi ex agro Palæstino ab Hebræis eiecti, in Illyricum & Pannoniam nauigarunt vt Rabbi Dauid Kimhi ad finẽ Abdiæ testatur. Vandali Francorum armis coacti, in Hispaniam; hinc à Gothis pulsi in Africam transmiserunt. nec ita pridẽ Rhodii à Turcis fracti in Cretam migrarũt. atq; eiꝰ migrationis infinita sũt apud Pausaniam & Strabonem exempla. alterum coloniarũ genus deducitur abundãte multitudine, vel propter inopiam agrorum, aut intemperiẽ cæli, Miletꝰ D. & LXX. populos in diuersa effundit vt Seneca scribit in libro De cõsolatione ad Albinam. Idẽ Atheniẽsis in Asia turba est.

totum Italiæ latus quod interiori mari alluitur, maior Græcia fuit. Tuscos Asia sibi vindicat: Tyrii Africam incolunt: in Hispaniam Pœni: Græci se in Galliam immiserunt; in Græciam Galli. Cyrenæus Germanorum transitus nõ inhibuit. alii longo errore iactati non iudicio elegerunt locum, inquit, sed lassitudine proximum occupauerunt. alii armis sibi ius in aliena terra fecerunt, alios excidia vrbiũ suarum: alios domestica seditio: alios superfluentis populi frequentia ad exonerandas vires emisit: alios pestilentia, aut frequentes terrarum hiatus, aut intoleranda soli vitia eiecerunt; alios alia causa exciuit domibus suis. quidam ibi consederunt, vbi illos rerũ inopia deposuit. quasdam gentes cum ignota peterẽt, mare hausit & paulo post: quid referam Antenorem Patauii conditorem: Euandrum in ripa Tiberis regna collocantem? quot populus Romanus colonias in omnes prouincias misit? vbique enim Romanus habitabat. ad hanc commutationẽ libenter nomina locis dabant. vix vllam terram inuenies quam nunc indigenæ colant. Postremo sic concludit Seneca: Illud igitur manifestum est, nihil eodem loco mansisse quo genitum est. assiduus humani generis discursus est, quotidie noua vrbium fundamenta iaciuntur, noua gentium nomina prioribus extinctis aut in [illegible]sum conuersis oriuntur. video tamen Scythas fere semper ab Aquilone in medias regiones

cum

cum infinitis legionibus cōcesisse. Nam Cimbri, & Cimbrorum reliquiæ, Aduatici, Nemetes, Vbii, Tungri, Vāgiones, Sicambri, Saxones, Gothi, Longobardi, Gepidæ, Vandali, Pictones, Normanni, addit etiam Olaus, Getas, Alanos, Herulos, Hunnos, Turcilinguos, Vuinulos, Rugios, Suecos, qui nunc Suissi vocantur, à Scandia in Europam inuasisse. Quinetiā Procopius & Albertus Cranzius tradunt, Sclauos ex eadē Scandia Iustiniani temporibus in Pannoniam irrupisse. postea gens illa sui nominis ac linguę fama Europam vniuersam impleuit. sic enim audio Polonos, Bohemos, Rusios, Lithuanos, Moschouitas, Bosinios, Bulgaros, Seruios, Croatios, Dalmatas, Vuandalos eadem Sclauorum vti lingua, quæ in Scandia vsurpatur, ac sola dialecto differre. consimiliter ab Asiaticis Scythę populis, Parthi, Turcę, Tartari origines traxerunt. tertium genus coloniarum, imperii propagandi ac tuendi causa susceptum est, quo potisimum vsi suntRomani, tum vt ciuitatem domestica seditione liberarent, tum etiam vt victos populos in fide & obsequio retinerent. atq; hæc vna causa est, cur imperium illud tam longe lateque propagarunt. Ita quoq; Genuenses in Tauricam Chersonnesum coloniā Theodosiam quæ Capha dicitur, Veneti in Insulas; Hispani in Americam & Indiam colonos deduxerunt. Postremum genus coloniarum est in captiuis abducendis: vt cum decem tribus He-

bræorum primũ, deinde octogesimo post anno reliquæ in Chaldæam abductæ sunt. decem enim tribus huc illuc dispersæ in Asia feruntur. tribus Iuda & Beniamin, reditum in patriam impetrarunt quæ sexcentesimo post anno à Romãis in seruitutẽ rursus abductæ sunt, ac toto terrarum orbe ab vltimis Europæ ac Scythæ oris, in Africam & Asiam vniuersam diffusæ; qui exemplo nobis sunt, omnes populos coloniarum multitudine confusos: quod hæc vna gens his quoque temporibus in Chaldæa, Parthia, India, Gallia, Græcia, Italia, Hispãia, Germania, Africa, dispersa videatur. qd Romani? qui ab Oenopoli vsq; ad Danubium, à Britãnia vsq; in Persida, suas colonias, arma, legiones propagarũt? Italiæ vero populi ex Arcadibus, Troianis, Sicanis, Gallis, Græcis, Gothis, Hunnis, Vandalis, Herulis, Longobardis, Pœnis, Normannis, misti sunt & confusi. hoc igitur non sine admirabili prouidentia factum videmus, vt populus Hebræorum, qui omniũ principum crudelissimi vim ac tyrannidẽ pertulit, sui generis antiquitatem solus retineret. ac præpotẽs Aethiopiæ rex ab illa gente repetit generis splendorem, seque ac suos gentiles Israëlitas appellat. illud etiam magis mirum videri possit, quod ab illis religiones, quæ toto terrarum orbe vsurpantur, velut à fonte fluxerunt. cum igitur hunc populum in omnes terras sparsum videamus, quid de reliquis gentibus

tibus existimandum? est enim tanta naturæ fœcunditas, vt paulo momento ab vnius hominis stirpe innumerabiles procreari videamus. nã Iustinus ex Trogo Pompeio scriptum reliquit, Herotimum regem Parthorum, filios sexcẽtos genuisse. & vnius Iacobi proles annis ducentis in legiones innumerabiles excreuit. vna legio Turcarum, quã Persæ aduersus Arabes. euocarunt, repente in tantam hominum multitudinem aucta est, vt Arabes eos eiicere frustra conati fasces, & imperium summiserint. consimiliter migratio Tartarorum in Asiam minorem duce Tamerlane, Asiaticorum ac Turcarum tribus confuderunt. quid commemorem id quòd incredibile posteritati videbitur, Circassiorum cum Aegyptiis, Hispanorum cum Americis, Lusitanorum cum Indis, Gothorum & Vandalorum cum Hispanis & Afris cognationem? ex his ergo intelligitur, omnes homines tum peragrationibus, tum etiam coloniarum multitudine ac frequentia, tum bellis & seruitute iampridem ita confusos, vt nulli de originis antiquitate ac vetustate, præter Hebræos, gloriari possint. ac vehemẽter falli mihi vidẽtur principes, qui suæ nobilitatis decus ab extrema memoria repetunt, aut sempiternum fore sperant. gens enim Aeacidarum & Heraclidarum, quæ apud Græcos clarissimæ fuerũt; tum apud Latinos Iulia, ducentesimum ac millesimum non superarunt.

reliquæ gentes patriciorum, Potitii, Pinarii, Geganii, Sergii, Cornelii, Fabii, Manlii, Aemilii, Curiatii, Claudii, vix octingentesimum attigerũt, vt Cæsari necesse fuerit inter patricios allegare nouos ac nobiles. Darii vero, annos ducentos floruerunt: Arsacidæ circiter 600. Othomani 300. Hispani principes summum nobilitatis fastigium à Gothis repetunt, qui omnium opinione barbarissimi putantur. Austria domus, Italorum, Hispanorum ac Germanorum imperium habet, à Comitib. Habspurgi generis splẽdorem repetens, ante Rudolphũ Alberti patrem, id est ante annos ccc. quæ qualisque fuerit penitus ignoratur. Saxonica vetustissima ante sexcentos annos, hoc est ante Ottonem Henrici Aucupis patrem, maiores ciere non possit. Merouæorum autem qui huius imperii fundamẽta iecerunt, stirps anno post quadringentesimo desiit & Caroli Magni genus in Carolo duce Lotharingo, ducentos post annos extinctum est. nunc imperant Capeti, ab Vuidekindo Saxone orti. is in Galliã abductus est, & Christiana religione à Carolo Magno informatus, atque Andium Comes creatus, vel vt alii putant, ab Ottone fratre sui generis posteritatem, omnium quæ sunt in Europa rerum gestarum gloria clarissimam & antiquissimam reliquit. iam enim ab Vuidekindo anni paulo minus octingenti numerãtur. Normannorum & Anglorum principes in Henrico I. defierunt:

An-

Andium in Richardo III. Henrici VII stirps in Eduardo VI. Lancastrorum & Yorcorum nulli mares restant. Scotiæ primi reges in Alexandro III. Brusii in Dauide II. Stuardi in Iacobo V. Castilii in Henrico III. Aragonii in Ferdinando V. Sueci, Dani, ac Noruegi in Margareta Vualdemari filia: Pomerani regnum, & Bauari prius extinctum quam natum fuisse videtur: secuti sunt Aldeburgenses, qui nunc imperium Daniæ tenent. Gostaui pater rex priuato Sueciæ imperium non ita pridem suscepit. nec multo diuturnior fuit in Pañonię imperio Stephani gens; cui Carolus Andegauus rex Neapolis succesit: deinde Otto Bauarus, tum Sigismundus Lucenburgensis, cuius stirpem excepit, Mathias Coruinus, primus ac vltimus suæ gentis Rex appellatus. Polonorum verò reges, antiquitatẽ non longius quam à Pyasto rustico repetebant, cuius tamen posteri vix imperarunt annos 600. hos exceperũt Iagellones à Lituaniæ Ducibus, qui tamen Pyastis nec antiquitate, nec rerum gestarum gloria comparari possunt. Italiæ verò nobilitatem, Veneti sibi vindicare consueuerunt. neque tamen eorum nobilissimus, vt ab extrema memoria stirpem eruant. ante annum septingentesimum maiores appellare potest. proximi sunt Columnæ, Vrsini, Sauellæ, Petilii, Romanæ nobilitatis reliquiæ, quibus nec Estenses, nec Gonzagæ comparandos se putant. Medicei de virtute nõ degeneris antiqui-
tate

tate gloriantur. satis enim constat patricios in omnibus Italiæ vrbibus, quæ in statu populari floruerunt, aut crudelissime cæsos, aut bonis amissis electos. in Gallia quidem & Hispania gens omnium antiquissima Leuarum esse creditur, clarissimo teste Francisco Vallesio, qui patriciorum antiquas origines conquisisse dicitur. Leue tamen suum genus ad Leuitas referunt: quemadmodum reges Abyssinorum ad Israëlitas: sic enim patricios appellant. qui tamen antiquissimas suorum origines non definiunt, nec Aluaresius quicquam tradit. igitur soli Hebræi generis antiquitate certissima populis omnib. præstant, nemo tamen suam tribum nunc ciere potest: sed omnes inter se confusi stirpem agnoscunt, ramos ignorant. Gens verò sacerdotũ, quæ nobilitatis summum decus ab Aarone repetens, duobus annorum millibus ac trecentis floruerat, Gothicis ac Vandalicis cladibus creditur interiisse; nõ sine magno diuinæ vltionis argumento.

DE HISTORICORVM ordine & collectione.

CAP. X.

Auspicãdum erit à breuissimis Chronicis, puta Bullingeri, Lutheri, aut similium: deinde

deinde ad Chronologias, videlicet Funceri, Phrygionis, Eusebii. hinc ad historia magis aliquãto diffusas veniendum. quales sunt, Carionis, Melanchthonis, Peuceri: postremo ad consummatam historiam cuiusq; tẽporis, omnia aut pulcerrima quaq; complectentẽ.

Vniuersalis historiæ scriptores.

MOsis Originũ liber ab orbe condito, vsq; ad migrationẽ Hebræorũ ex Ægypto in Palæstinam historiam vniuersi mundi complectitur annorum II. 1450. *claruit ante Chr. annis 1519.*

Berosi Chaldæi, quæ dicuntur, fragmenta vniuersæ historiæ, ab orbe condito vsq; ad annũ mundi III. 1130. In Sardanapolo desiit, vt Metasthenes scribit. *cl. ante Christum annis 330.*

Herodoti Halicarnassei de reb9 gestis Græcorum, Ægyptiorum, Medorũ, Persarum, Lydorum, ab anno mundi termillesimo 210. vsq; ad 3.1500. libr. 9. *cl. ante Chr. 425.*

Polybii Megalopolitani, de rebus Græcorũ, Romanorum, Pœnorum, Celtarum, ab exilio Cleomenis, & Pyrrho Epirotarum rege, vsq; ad bellum Romanorum cum Achæis & Philippo rege Macedonum: id est ab anno mundi 3.1630. vsq; ad annũ 3.1766. de libris 40. quinq; priores extant, & epitome sequentium vsq; ad 15. *cl. ante Chr. 200.*

Trogi Pompeii epitome ab Iustino libris 44. comprehensa, omnium pene populorum gesta breuiter complectens, à Nino vsq; ad Cæsarẽ Augustum. *cl. ante Chr. 150.*

Diodori

el. ante Chrift. 40. Diodori Siculi bibliotheca vniuerfalis hiftoriæ, maxime illuftrium populorum, ab vltima Aegyptiorum memoria vfque ad Cæfarem de libris 40. extant 15.

el. poft. Chr. 38. Philonis Hebræi de temporibus libri duo, ab orbe condito vfque ad Tiberium.

el. 312. Eufebii chronicon, ab orbe condito vfque ad annum Chrifti 300.

el. 340. Hieronymus annos adiecit 50. Profper Aquitanus 60. Palmerius Florentinus 1040. Palmerius Pifanus 30. Iulii Africani de temporibus ab orbe condito vfque ad annum Chrifti 320.

el. 560. Phreculphi epitome hiftoriarum, ab orbe condito vfque ad annum Chrifti 550.

el. 730. Bedæ Angli chronica, ab orbe condito vfq; ad annum Chrifti 700.

el. 980. Adonis Viennenfis de fex mundi ætatibus vfque ad annum Chrifti 900.

el. 1066. Helmandi chronicon ab orbe condito vfq; ad fua tempora.

el. 1067. Hermanni Contracti Heluetii, de fex ætatibus vfque ad fuam ætatem.

el. 1088. Mariani Fuldenfis Scoti chronicon, ab orbe condito vfque ad fuam ætatem.

el. 1120. Zonaræ fufa hiftoria, ab orbe condito vfque ad annum Chrifti 1117. tribus partibus diuifa: prima pars Hebræorum eft, altera Græcorum, tertia Latinorum.

el. 1120. Honorii Augustodunenfis chronicon, ab orbe condito vfque ad fua tempora.

Sige-

Sigeberti Galli chronicon, ab anno Christi 381. id est à fine Tripartitæ historiæ vsque ad annum 1113. cum appendice incerti auctoris vsque ad annum 1216. cl. 1130.

Abbatis Vspergensis chronicon, ab orbe condito vsque ad Fridericum II. Imper. cl. 1229.

Vincentii Beluacensis historia, ab orbe condito vsque ad annum Christi 1250. cl. 1260.

Antonini archiepiscopi Florentini fusa historia, ab orbe condito vsque ad annum Christi 1470. cl. 1480.

Fasciculus temporum, ab orbe condito vsque ad annum M. cccclxxxiv. incerti auctoris.

M. Antonii Coccii Sabellici Aeneades 11. historiæ, ab orbe condito, & his cohærens synopsis Hedionis. cl. 1490.

Donati Bossii Mediolanensis historia ab orbe condito vsque ad annum 1489. cl. 1496.

Io. Naucleri Tubingensis chronica, ab orbe condito vsque ad annum Christi M. D. cl. 1510.

Philippi Bergomensis historia, ab orbe condito vsque ad annum Christi M. D. III. cl. 1515.

Martini Lutheri Saxonis, series annorum mundi vsque ad suam ætatem. cl 1519.

Achillis Gassari epitome chronicorum mundi, ab orbe condito vsque ad annum Christi M. D. XXX. cl. 1530.

Pauli Constantini Phrygionis chronicon, ab orbe condito vsque ad annum M. D. XXIII. cl. 1540.

Io. Carionis Lubeci chronicorum libri tres, cl. 1540.

ab

ab orbe condito vſq; ad annũ Chriſti M.D.xxx.
cui acceſsit appendix ad annum M.D.LV.

clar. Philippi Melanchthonis chronicõ, libris tri-
1540. bus comprehenſum, ex ipſo Carione magna ſui
parte expreſſum, vſque ad Carolum Magnum.

clar. Caſparis Peuceri chronicon, à Carolo Ma-
1550. gno, vbi deſierat Melanchthon, ad ſuam vſque
ætatem.

clar. Pauli Iouii hiſtoria, omnium pene populo-
1540. rum ſui temporis ab anno Chriſti M.ccccxciv
vſque ad annum M. D. xl.

clar. Henrici Bullingeri chronicon, ab orbe con-
1545. dito vſque ad ſuam ætatem.

clar. Io. Funcii Pruteni chronologia, ab orbe cõ-
1550. dito vſque ad annum Chriſti M. D. liii.

clar. Mercatoris chronologia.

1570. *Geographiſtorici vniuerſales.*

cl. ante Strabonis Cappadocis lib.16. in quibus bre-
Chr. uem omnium populorum hiſtoriam cum geo-
an. 20. graphia coniungit.

cl. Chr. Pomponii Melæ Hiſpani de ſitu orbis vna
ætate. cum hiſtoria populorum.

cl. anno Pauſaniæ Cæſarienſis Grammatici, Attica,
Ch. 140. Corinthiaca, Laconica, Meſſeniaca, Elea, A-
cl. anno chaica, Arcadica, Bæotica, Phocentia.
Chriſti Raph. Volaterran. lib. xxxviii. qui vniuer-
1500. ſam hiſtoriam cum geographia complexus eſt.

cl. anno Munſteri coſmographia, hiſtorias & origi-
Chriſti nes, vna cum regionum deſcriptione comple-
1540. ctens.

His

His adiungi possunt historici rerum variarum, quales sunt Athenæus, Ælianus, Tzetzes, Leonicus, Solinus, Valerius Maximus, Plinius, Suidas.

Post historiam vniuersitatis, non incommode subiungi poterunt Ecclesiastici scriptores, & earum sectarum quæ potentiam stabilierunt ac retinuerunt, ac primum de religione, antiquitate, ac rebus gestis Iudæorum.

Sacra biblia.

Philonis Iudæi qui Philosophistoricus appellari potest, omnia scripta. cl. anno Chr. 38.

Fl. Iosippi Iudæi antiquitatum Iudaicarum lib. 20. & lib. septem de bello Iudaico. cl. anno Chr. 99.

Iosippi filii Gorionis historia belli Iudaici, Hebraice conscripta. cl. anno Chr. 99.

Egesippi historia Iudæorum, à Machabæis vsque ad annum Christi LXXII. cl. anno Chr. 130.

Historici paganæ superstitionis.

Irenæi Lugdunensis episcopi, aduersus gentes liber. 1. cl. anno Chr. 75.

Clementis Alexandrini episcopi, stromatón libri 8. cl. anno Ch. 200.

Arnobii aduersus gentes libri 7. cl. 300.

Lactantii Firmiani de falsa religione, ac totum opus. cl. 320.

Pauli Orosii libri 7. aduersus Paganos. cl. 1515.

Lilii Giraldi de diis omnium gentium. cl. 1550.

Ioan. Caulis de religione veterum liber Gal. Ital.

Historici Christianæ religionis.

Nouum testamentum.

cl. anno Iustiniani Martyris apologeticus.

Chr. 120 Q. Septimii Tertulliani Carthaginensis a-

cl. 150. pologeticus aduersus gentes.

cl. 175. Irenæi Lugdunensis episcopi contra hæreses libri 5.

cl. 260. Origenis liber de martyribus.

cl. 312. Eusebii ecclesiasticæ historiæ libri 10.

cl. 400. Socratis, Sozomeni, Theodoriti & Cassiodori ecclesiastica historia, à Christo nato vsq; ad annum 444.

cl. 496. Gennadii presbyteri Massiliensis, liber de viris illustribus ecclesiasticis.

cl. 610. Euagrii Scholastici de ecclesia & imperio Romano libri 6. ab anno Christi 435. vsq; ad annũ 595. orditur vbi desinit historia Tripartita.

cl. 1100. Nicephori Calisthi ecclesiasticæ historiæ, à Christo vsque ad Heraclium lib. 18.

cl. 700. Marcellini Comitis historia ab Eusebii temporibus vsque ad annum Christi 500.

cl. 1150. Io. Gulielmi Archiepiscopi Tyrii de bello sacro libri 23.

cl. 1555. Io. Foxii Angli ecclesiastica historia, ab VVicleuo vsque ad annum Christi 1552.

Status ecclesiæ incerti authoris, à Christo nato vsque ad annum Christi 1560.

cl. 1548. Ioan. Sleidani historia ecclesiastica, ab anno Christi 1517. vsque ad annum 1555.

Historiæ Magdeburgicæ centuriæ duodecim

cim à nato Christo vsque ad annum 1200. quibus veterum omnium scripta ecclesiasticæ historiæ copiosè explicantur.

De statu religionis & ecclesiæ sub regibus Henrico II. Francisco II. & Carolo IX. incerti auctoris. Gal.

Historia secta Arabica.

Coranus seu Furcanus, ex omnibus Coranis, qui Muhamedis nomine circumferebantur, collectus anno post Muhamedem 110. *cl. anno Christ.* 600.

Historici Chaldaeorum, Assyriorum, Medorum, Aegyptiorum, Persarum, Phœnicum, Hebraeorum, Parthorum: quorum gesta sunt ab iisdem fere scriptoribus comprehensa.

Libri Regum, Paralipomenon, & Esdræ.

Herodoti Halicarnassei libri nouem historiarum. *cl. ante Ch.* 445

Ctesiæ Cnidii, Agatharchidis & Mennonis fragmenta, de regibus Persarum & Assyriorū. *cl. an. ãte Chr.* 375

Xenophontis Atheniensis, de expeditione Cyri (cuius fuit legatus) in Persidem. *cl. ante Ch.* 370.

Berosi sacerdotis Chaldæi fragmenta quæ feruntur, libris quinque comprehensa. *cl. ante Ch.* 340

Metasthenis Persæ, de iudicio temporum & annalium Persarum liber. *cl. ante Ch.* 330.

Manethonis sacerdotis Ægyptii fragmenta, quæ feruntur de Regibus omnium pene populorum. *cl. ante Ch.* 330.

Iosippi libri duo aduersus Appionem Gram-

clar. anno Chr. maticum, ac 20. antiquitatum Iudaicarum.
Hegesippi liber 1. de bello Parthico.
99. Appiani Parthicus.
cl. 130. Procopii de bello Persico libri II.
cl. 140. *Historici Græcorum, quo nomine veniunt Iones, Aeoles, Dores qui Asiam minorem & Europam à Danubio, Acroceraunis, & Hemo monte, usque ad mare Ionicum, in Insulis & continente, sedes fixerunt.*
cl. 540.

cl. ante Christi 1129. Dictys Cretensis de bello Troiano, libri 6. è lingua Punica in Latinam à Q. Septimio conuersi.

cl. ante Christi 1129. Daretis Phrygii de bello Troiano libri 6. è Græca lingua Latino carmine conuersi à Cornelio Nepote.

cl. ante Ch. 425. Herodoti Halicarnassei libri nouem, vbi sparsim de Græcis agit, vsq; ad fugam Xerxis complexus historiam annorum 211.

cl. ante Christi 340. Thucydidis Atheniensis libri 8. quibus à fuga Xerxis, vsq; ad annum 22. belli Peloponnesiaci, annorum 90: historiam scripsit.

cl. ante Chr. annis 310. Xenophontis Atheniensis libri 7. quib. Thucydidis narrationem persequitur, earum rerũ quæ annis 43. in Græcia gestæ sunt, vsque ad prælium Lacedæmoniorum & Thebanorum ad Mantineam.

Megasthenes, Theopompus, Philostratus, Hellanicus, Timæus, Acusilaus, Ephorus, Moschus, Estiæus, Hieronymus, Isidorus, Nicolaus, Damascenus, consequentes historias scripserunt.

runt, vt sæpe videre est apud Plutarchum: sed eorum scripta penitus interciderunt.

Georgii Gemisti libri duo, quib. Xenophontis historia ex Plutarcho & Diodoro continua fere perpetuatur à prælio Mantineo, vsque ad cladem Cherronæam. *cl.* 1520.

Diodori Siculi liber decimus sextus continuam Gemisti narrationē persequitur de Philippi & Alexandri Magni rebus gestis. *cl. ante Chr.* 40.

Polybii liber secundus, quartus, quintus, cū epitome sequentium, & Liuii quarta decas, cū fragmentis quintæ decatis res Græcorum complectuntur, quæ cum Alexandri successoribus gestæ sunt. *cl. ante Christi* 200.

Plutarchi Aratus, Philopœmen, ac Demetrius, plurimum conferunt ad posteriores Græcorum historias intelligendas. *cl. anno Chr.* 120.

Procopii li. 7. Rerū sub Iustiniano gestarum. *cl.* 540.

Io. Zonaræ tomus tertius à Constantino Magno vsq; ad obitum Alexii Comueni, id est ab anno Christi 300. vsque ad 1113. *cl.* 1120.

Annæ Alexiados libri 20. rerum ab Alexio patre Imper. gestarum, quibus Zonaræ narrationem persequitur. *cl.* 1130.

Nicephori Gregoræ historia centum & quadraginta quinque annorum, à Theodoro Lascari vsque ad Andronicum Palæologum posteriorem. *cl.* 1180.

Nicetæ Acominati Choniatæ historia annorum 86. ab anno quo desierat Zonaras vsq; ad *clar.* 1460.

exitum Murzufuli, Imper. id est, vsque ad annum 1203. lib. 19. comprehensa.

Historici Romanorum & Pœnorum, atque omnino rerum Italicarum.

cl. 1560.	Fasti consulares à Carolo Sigonio & Onuphrio restituti.
cl. 450.	Sexti Rufi V. Coss. epitome, de gestis Romanorum, ab orbe condito vsque ad Valentinianum Imp.
cl. 200.	Flori epitome in Liuium.
cl. 210.	Velleii Paterculi Proconsulis libri duo, in vniuersam historiam pop. Rom.
cl. 370.	Eutropii presbyteri de gestis Rom. lib. 10.
cl. ante Ch. 280.	Q. Fabii Pictoris libri duo de originibus Romæ.
cl. ante Ch. 260	M. Catonis, quæ dicuntur de originib. fragmenta.
cl. ante Christ. 280.	Polybii liber sextus, de militari domesticaque Rom. disciplina. Dionysii Halicarnassæi lib. 11.
cl. ante Chr. 35.	C. Salustii libri duo, de bello Iugurthino & Catilinari.
cl. ante Chr. 54.	Polybii liber primus & tertius, cum epitome sequentium.
cl. 1070	Xiphilini patriarchæ epitome in Dionem.
cl. 215.	Dionis Cassii libri 23. qui de 80. seruati sunt, de gestis Romanorum.
cl. ante Chr. 34.	C. Cæsaris de bellis ciuilibus libri 3.
cl. 215.	Appiani bellorum ciuilium libri 5.
cl. ante Ch. 120.	T. Liuii Patauini 45. qui restant de 144. ab V. C. vsque ad Augustum.

Corne-

Cornelii Taciti annales ab Augusto, in quo desierat Liuius, vsque ad Neruam, libri 26. qui restant de vno & viginti. cl. ann Chr. 360.

Ammiani Marcellini militis Constantinopolitani libri 18. qui de vno ac triginta seruati sunt, cœperat à Nerua, in quo desierat Tacitus, desiit in Valente. cætera Eutropius sarcire potest cum etiam singulares principum historiæ Tranquilli, Cassii, Spartiani, Capitolini, Vopisci, Herodiani, Lampridii, Egnatii.

Prosperi Aquitanici continuatio historiæ Romanæ, ab anno 382. vsque ad 447. quo vrbs a Genserico rege capta est. cl. 4[illegible]

Procopii libri 12. rerum sub Iustiniano gestarum, qui superiorib. coniungi debent. cl. 113[illegible]

Æneæ Syluii libri 12. rerum in Italia suo tempore gestarum. cl. 142[illegible]

Flauii Blondi Foroiuliensis, Eugenii Pontificis secretarii, libri 30. ab inclinatione imperii ad sua vsque tempora & libri 10. de Roma triumphante, deque Italia illustrata. cl. 1440

Nicolai Machiauelli Florentinorum historia ab anno Christi 1215. vsque ad 1494. cl. 1500

Fr. Guicciardini de rebus in Italia gestis ab anno Christi 494. vsque ad annum 1536. cl. [illegible]

Ioan. Pontani de bello Neapolitano. cl. 1490

Pandulphi Collenutii de regno Neapolis ab Augusto vsque ad Carolum V. Imp. cl. [illegible]

Michaëlis Coccinii Tubingensis, de bellis Italicis. cl. 1540

*cl.*1540. Galleacii Capellæ, de bellis Italicis sub Carolo V.

*cl.*1490. M. Antonii Coccii Sabellici, Venetæ historiæ libri 33.

P. Bembi historiæ Venetæ libri 12.

*cl.*1540. *Historici Celtarum siue Gallorum, & Francorum, qua appellatione veniunt omnes populi, qui Rheno, Pyrenæis, Alpibus, & vtroque mari cinguntur.*

*cl. ante Chr.*43. C. Iulii Cæsaris de bello Gallico libri 7. & Hircii libri consequentes.

cl. ante Christ. 500. Hunibaldi libri 18. de Francis quos à bello Troiano ad mortem Antenoris sex prioribus libris deducit. consequentibus sex ad Varamundum vsque deinceps in Clodouei temporibus desiuit.

*cl.*1550. Appiani Celticus, siue de bello Gallico.

Io. Titii Parisiensis epitome historiarum, ab Varamundo vsq; ad Henricum II.

*cl.*1490. Huberti Leonardi, de Origine Francorum liber 1.

*cl.*1530. Pauli Æmilii Veronensis historia Francorum, ab Varamundo vsq; ad Carolum 8.

*cl.*1500. Io. Ferronii Galli, consequentium regum historiæ vsq; ad Franciscum.

Io. Tritemii Germani de gestis Francorum, ab anno 433. ante Christum, vsque ad annum Christi M. D.

cl. 1500 Guaguini historia vsque ad Carolum VIII.

Nicolai Gilii Annales Francorum.

Bocheti

Bocheti Annales Aquitaniæ. *clar.*

Hermani Comitis, de rebus Francorum vsque ad annum 1525. 1530.

Æmundi de ducibus Burgundiæ, Flandriæ, Brabantiæ, Hollandiæ, à bello Troiano vsque ad Carolum V. Imperat. *clar.* 1529.

Beissell de Flandrensium gestis.

Meieri Belgica historia. *clar.*

Annales Burgundiæ incerti autoris. 1480.

Gulielmi Paradini de Antiquo statu Burgundiæ liber 1. *clar.* 1555.

Gregorii Turonensis episcopi historiæ Francorum libri 10. ab eorum origine vsque ad annum Christi D.C. *clar.* 630.

Antonii Monachi libr. 5. de regib. Francorũ, ab anno Christi 420. vsque ad annum 826. *clar.* 830.

Ruperti de Gallorum gestis aduersus Saracenos libri 10. *clar.* 1120.

Frossardi historia, de bellis Francorum & Anglorum, ab anno Christi 1335. vsque ad annum 1400. *clar.* 1420.

Enguerandi Monstreleti, consequentium annorum historia vsque ad Ludouicum 12. *cl.* 1500.

Philippi Cominii historia ab anno Christi 462. vsq; ad initiationem Ludouici 12. Monstreletio cohærens. *cl.* 1488.

Geleatii Capellæ de bellis in Italia gestis inter Carolum V. & Franciscum regem Gallorũ. *cl.* 1530.

Guilielmi Paradini, consequentium annorũ historia, vsque ad annum Christi 1555. *cl.* 1555.

Sueciæ, quæ *Gothia* & Scandia dicta est, ab eorum origine vsque ad annum 1504.

cl. 1530. Olai Magni *Gothi Principis* ac pontificis Christiani de rebus *Gothorum* libri 22.

Saxonis Grammatici de Historia Danorum

cl. 530. libri 16.

cl. 550. *Procopii* de bellis *Gothorum* lib. 3.

cl. 410. Agathiæ Smyrnæi de Bellis *Gothorum* lib. 5.

cl. 470. Idacii chronica à Theodosio Magno vsque ad annum Christi 400.

Sidonii Apollinaris *Galli*, qui in regia *Gothorū* sub rege Alarico ad Tholosates claruit, variæ narrationes rerum à Gothis gestarum

cl. 540. Iornandi Episcopi Gothorum libri duo, de bellis Gothorum & Romanorum.

cl. 575. Aurelii Cassiodori de gestis Gothorum & Romanorum sparsim.

cl. 1420 Leonardi Aretini de bello *Gothorum*.

Langobardia.

cl. 780. *Pauli* Diaconi cancellarii Desiderii regis, de rebus Longobardorum libri 6.

Saxonia.

cl. 1520. Alberti Cranzii Saxonum historia.

cl. 950. VVitikindi Saxonis de rebus Saxonum libri tres.

cl. 1560. De bello Saxonico lib. 3. incerti autoris.

Sebastiani Boisselineri de obsidione Magdeburgica.

Lubeci.

Lubeci Chronicorum libri 5.

Borussia

Borussia.

Erasmi Stellæ de antiquitatibus Borussiæ.

Batavia. cl. 1530.

Gerardi Nouiomagi Batavica historia.

Bohemia. cl. 1416.

Aeneæ Syluii Bohemica historia.

Io. Dubrauii historia Bohemica.

Suitia seu Heluetia.

Io. Stumphi Tigurini Heluetiorum historia tribus tomis comprehensa, Germanice.

Eiusdē epitome totius historiæ Iosię Simleri.

Historici Britannorum, qui post Anglosaxones, & Scoti sunt appellati.

Gildas Britannus historicus Anglorum. cl. 1560.

Georgii Lilii Britanni chronicon ab Hengisto, id est, ab anno Christi DC. vsque ad annum M. D.LX. cl. 1520.

Pontici Vitruvii Taruisini historiæ Britannicæ libri VI.

Polydori Virgilii Vrbinatis historiæ Anglicæ libri XXVI. cl. 732.

Bedæ Angli libri V. historiarum Anglo saxonum, vsque ad suam ætatem.

Galfridi Arturi Angli de rebus Britannici libri VII. cl. 689.

Hectoris Boëtii Scotorum historia. cl. 1420.

Nicolai Triueti Angli annales Anglici, à Comitibus Andegauensium, id est, ab anno Christi M.CXXXV. vsque ad M. CCC VI. cl. 130.

Historici Hispanorum.

Francisci Taraphæ Hispani, brevis epitome

clar, anno Chr. 99. maticum, ac 20. antiquitatum Iudaicarum.

Hegesippi liber 1. de bello Parthico.

cl. 130. Appiani Parthicus.

cl. 140. Procopii de bello Persico libri 11.

cl. 540. *Historici Græcorum, quo nomine veniunt Iones, Aeoles, Dores qui Asiam minorem & Europam à Danubio, Acroceraunius, & Hemo monte, vsque ad mare Ionicum, in Insulis & continente, sedes fixerunt.*

cl. ante Christi 1129. Dictys Cretensis de bello Troiano, libri 6, è lingua Punica in Latinam à Q. Septimio conuersi.

cl. ante Christi 1129. Daretis Phrygii de bello Troiano libri 6. è Græca lingua Latino carmine conuersi à Cornelio Nepote.

cl. ante Ch. 425. Herodoti Halicarnassei libri nouem, vbi sparsim de Græcis agit, vsq, ad fugam Xerxis complexus historiam annorum 211.

cl. ante Christi 340. Thucydidis Atheniensis libri 8. quibus à fuga Xerxis, vsq; ad annum 22. belli Peloponnesiaci, annorum 90. historiam scripsit.

cl. ante Chr. annis 310. Xenophontis Atheniensis libri 7. quib. Thucydidis narrationem persequitur, earum rerũ quæ annis 43. in Græcia gestæ sunt, vsque ad prælium Lacedæmoniorum & Thebanorum ad Mantineam.

Megasthenes, Theopompus, Philostratus, Helianicus, Timæus, Acusilaus, Ephorus, Moschus, Estiæus, Hieronymus, Isidorus, Nicolaus, Damascenus, consequentes historias scripserunt.

runt, vt sæpe videre est apud Plutarchum: sed eorum scripta penitus interciderunt.

Georgii Gemisti libri duo, quib. Xenophontis historia ex Plutarcho & Diodoro continua serie perpetuatur à prælio Mantineo, vsque ad cladem Cherronæam. *cl.1520.*

Diodori Siculi liber decimus sextus continuam Gemisti narrationē persequitur de Philippi & Alexandri Magni rebus gestis. *cl. ante Chr.40.*

Polybii liber secundus, quartus, quintus, cū epitome sequentium, & Liuii quarta decas, cū fragmentis quintæ decatis res Græcorum complectuntur, quæ cum Alexandri successoribus gestæ sunt. *cl. ante Christi 200.*

Plutarchi Aratus, Philopœmen, ac Demetrius, plurimum conferunt ad posteriores Græcorum historias intelligendas. *cl. anno Chr.120*

Procopii li.7. Rerū sub Iustiniano gestarum. *cl. 540.*

Io. Zonaræ tomus tertius à Constantino Magno vsq; ad obitum Alexii Comueni, id est ab anno Christi 300. vsque ad 1113. *cl.1120.*

Annæ Alexiados libri 20. rerum ab Alexio patre Imper. gestarum, quibus Zonaræ narrationem persequitur. *cl.1130.*

Nicephori Gregoræ historia centum & quadraginta quinque annorum, à Theodoro Lascari vsque ad Andronicum Palæologum posteriorem. *cl.1180.*

Nicetæ Acominati Choniatæ historia annorum 86. ab anno quo desierat Zonaras vsq; ad *clar. 1460.*

exitum Murzufuli, Imper. id est, vſque ad annum 1203. lib. 19. comprehenſa.

Hiſtorici Romanorum & Pœnorum, atque omnino rerum Italicarum.

cl. 1560. Faſti conſulares à Carolo Sigonio & Onuphrio reſtituti.

cl. 450. Sexti Rufi V. Coſs. epitome, de geſtis Romanorum, ab orbe condito vſque ad Valentinianum Imp.

cl. 200. Flori epitome in Liuium.

cl. 210. Velleii *P*aterculi *P*roconſulis libri duo, in vniuerſam hiſtoriam pop. Rom.

cl. 370. Eutropii presbyteri de geſtis Rom. libri 10.

cl. ante Ch. 280. Q. Fabii *P*ictoris libri duo de origine vrbis Romæ.

cl. ante Ch. 260 M. Catonis, quæ dicuntur de originib. fragmenta.

cl. ante Chriſt. 280. *P*olybii liber ſextus, de militari domeſticaque Rom. diſciplina.

Dionyſii Halicarnaſſæi lib. 11.

cl. ante Chr. 35. C. Saluſtii libri duo, de bello Iugurthino & Catilinari.

cl. ante Chr. 54. *P*olybii liber primus & tertius, cum epitome ſequentium.

cl. 1070 Xiphilini patriarchæ epitome in Dionem.

cl. 215. Dionis Caſſii libri 23. qui de 80. ſeruati ſunt, de geſtis Romanorum.

cl. ante Chr. 34. C. Cæſaris de bellis ciuilibus libri 3.

cl 215. Appiani bellorum ciuilium libri 5.

cl. ante Ch. 120. T. Liuii *P*atauini 45. qui reſtant de 144. ab V. C. vſque ad Auguſtum.

Corne-

Cornelii Taciti annales ab Augusto, in quo desierat Liuius, vsque ad Neruam, libri 26. qui restant de vno & viginti. *cl. ann Chr 360.*

Ammiani Marcellini militis Constantinopolitani libri 18. qui de vno ac triginta seruati sunt, cœperat à Nerua, in quo desierat Tacitus, desiit in Valente. cætera Eutropius sarcire potest cum etiam singulares principum historiæ Tranquilli, Cassii, Spartiani, Capitolini, Vopisci, Herodiani, Lampridii, Egnatii.

Prosperi Aquitanici continuatio historiæ Romanæ, ab anno 382. vsque ad 447. quo vrbs a Genserico rege capta est. *cl. 4[illegible]*

Procopii libri 12. rerum sub Iustiniano gestarum, qui superiorib. coniungi debent. *cl. 113[illegible]*

Æneæ Syluii libri 12. rerum in Italia suo tempore gestarum. *cl. 142[illegible]*

Flauii Blondi Foroiuliensis, Eugenii Pontificis secretarii, libri 30. ab inclinatione imperii ad sua vsque tempora & libri 10. de Roma triumphante, deque Italia illustrata. *cl. 1440*

Nicolai Machiaueli Florentinorum historia ab anno Christi 1215. vsque ad 1494. *cl. 1500*

Fr. Guicciardini de rebus in Italia gestis ab anno Christi 494. vsque ad annum 1536. *cl. [illegible]*

Ioan. Pontani de bello Neapolitano. *cl. 1490*

Pandulphi Collenutii de regno Neapolis ab Augusto vsque ad Carolum V. Imp. *cl. [illegible]40.*

Michaëlis Coccinii Tubingensis, de bellis Italicis. *cl. 1540*

cl.1540. Galleacii Capellæ, de bellis Italicis sub Carolo V.

cl.1490. M. Antonii Coccii Sabellici, Venetæ historiæ libri 33.

P. Bembi historiæ Venetæ libri 12.

cl.1540. *Historici Celtarum siue Gallorum, & Francorum, qua appellatione veniunt omnes populi, qui Rheno, Pyrenæis, Alpibus, & vtroque mari cinguntur.*

cal. ante Chr.43. C. Iulii Cæsaris de bello Gallico libri 8. & Mircii libri consequentes.

cl. ante Christ. 500. Hunibaldi libri 18. de Francis quos à bello Troiano ad mortem Antenoris sex prioribus libris deducit. consequentibus sex ad Varamundum vsque deinceps in Clodouei temporibus desinit.

cl.1550. Appiani Celticus, siue de bello Gallico.

Io. Titii Parisiensis epitome historiarum, ab Varamundo vsq; ad Henricum II.

cl.1490. Huberti Leonardi, de Origine Francorum liber 1.

cl.1530. Pauli Æmilii Veronensis historia Francorum, ab Varamundo vsq; ad Carolum 8.

cl.1500. Io. Ferronii Galli, consequentium regum historiæ vsq; ad Franciscum.

Io. Tritemii Germani de gestis Francorum, ab anno 433. ante Christum, vsque ad annum Christi M. D.

cl. 1500 Guaguini historia vsque ad Carolum VIII.

Nicolai Gilii Annales Francorum.

Bocheti

Bocheti Annales Aquitaniæ. clar.

Hermani Comitis, de rebus Francorum vsque ad annum 1525. 1530.

Æmundi de ducibus Burgundiæ, Flandriæ, Brabantiæ, Hollandiæ, à bello Troiano vsque ad Carolum V Imperat. clar. 1520.

Beissell de Flandrensium gestis.

Meieri Belgica historia. clar.

Annales Burgundiæ incerti autoris. 1480.

Gulielmi Paradini de Antiquo statu Burgundiæ liber I. clar. 1555.

Gregorii Turo[?]sis episcopi historiæ Francorum libri 10. ab eorum origine vsque ad annum Christi D.C. clar. 630.

Antonii Monachi libr. 5. de regib. Francorũ, ab anno Christi 420. vsque ad annum 826. clar. 830.

Ruperti de Gallorum gestis aduersus Saracenos libri 10. clar. 1120.

Frossardi historia, de bellis Francorum & Anglorum, ab anno Christi 1335. vsque ad annum 1400. clar. 1420.

Enguerandi Monstreleti, consequentium annorum historia vsque ad Ludouicum 12. cl. 1500.

Philippi Cominii historia ab anno Christi 462. vsq; ad initiationem Ludouici 12. Monstreletio cohærens. cl. 1488.

Geleatii Capellæ de bellis in Italia gestis inter Carolum V. & Franciscum regem Gallorũ. cl. 1530.

Guilielmi Paradini, conseqentium annorũ historia, vsque ad annum Christi 1555. cl. 1555.

cl.1555. Rabutini de expeditione Henrici aduersus
Imi de Carol.V. anno Christi 1552. pro libertate prin-
omnib. cipum Germanorum suscepta.

Germ. *Historici Germanorum ac populorum omni-*
scripsê um, qui ab Alpinis vsque ad Mare Balti-
re, po- cum, & à Rheno vsq; ad Vistulam sedes
sterio- habent: quib. coniuncta est historia Gotho-
res de rum, Vandalorum, Hunnorum, Herulo-
singu- rum, Heluetiorum, Longobardorum, Po-
lis po- lonorum, Moscouitarum, Danorum, Sue-
pulis. corum.

cl.anno Cornelii Taciti libellus de moribus Germa-
Christ. norum, Altameri commentariis illustratus.
120. Beati Rhenani Selestadiensis rerum Germa-
*cl.*1500 nicarum libri 3.
*cl.*1545. Iacobi VVimphelingi epitome rerum Ger-
*cl.*1519. manicarum.
*cl.*1551. Francisci Irenici Helingiacensis Germani-
cæ exegeseos libri 12.

Huldrici Mutii Hugvvaldi de Germanorum prima origine, moribus, institutis, legibus, & memorabilibus bello ac pace gestis libri 31.

*cl.*1510. Io. Auentini Germanicarum rerum illustratio libris 10. comprehensa.

*cl.*1550. Munsteri Cosmographia, vel potius Germanographia.

Abbatis Vrspergensis, cuius nomen ignoratur, chronicon, ab orbe condito vsq; ad Fridericum II. qui cætera quidem breuissime, res verò Germanicas fuse scripsit.

Lupoldi Episcopi Bambergensis, de veterum principum Romanorum erga religionem zelo. cl.1340

Austria.

Chronicon ducum Bauariæ & Sueuiæ incerti autoris.

Volfangi Lazii Viennensis Austriaca historia libris 4. comprehensa. cl.1500

Ricardi Bartolini Perusini Austriados libri 12.

Hungaria.

Io. Turotii Hungari chronicon Hungariæ, libri tres.

Melchioris Soiteri de bello Pannonico. cl.1530.

Antonii Bonfinii Asculani rerum Hungaricarum libri 30. vsque ad Mathiam Corvinum. cl.1440

Polonia.

Chronica Polonorum.

Martini Cromeri de rebus Polonorum libri 30. cl.1552.

Philippi Callimachi Polonica historia contra Turcas.

Sclauonia.

Helmodi presbyteri Sclauorum historia, à Carolo magno vsq; ad Fridericum Ænobardũ.

Dania & Suecia siue Gothia.

Chronicon incerti autoris de origine Francorum, Vandalorum, Gothorum, Burgundiodionum.

Alberti Crantzii historia Daniæ, Noruegiæ, cl.1520 Succiæ,

Sueciæ, quæ *Gothia* & Scandia dicta est, ab eorum origine vsque ad annum 1504.

cl.1530. Olai Magni *Gothi Principis* ac pontificis Christiani de rebus *Gothorum* libri 22.

Saxonis Grammatici de Historia Danorum

cl. 530. libri 16.

cl. 550. *Procopii* de bellis *Gothorum* lib. 3.

cl. 410. Agathiæ Smyrnæi de Bellis *Gothorum* lib. 5.

cl. 470. Idacii chronica à Theodosio Magno vsque ad annum Christi 400.

Sidonii Apollinaris *Galli*, qui in regia *Gothorū* sub rege Alarico ad Tholosates claruit, variæ narrationes rerum à Gothis gestarum.

cl. 540. Iornandi Episcopi Gothorum libri duo, de bellis Gothorum & Romanorum.

cl. 575. Aurelii Cassiodori de gestis Gothorum & Romanorum sparsim.

cl. 1420 Leonardi Aretini de bello *Gothorum*.

Langobardia.

cl. 780. *Pauli* Diaconi cancellarii Desiderii regis, de rebus Longobardorum libri 6.

Saxonia.

cl. 1520. Alberti Cranzii Saxonum historia.

cl. 950. VVitikindi Saxonis de rebus Saxonum libri tres.

cl. 1560. De bello Saxonico lib. 3. incerti autoris.

Sebastiani Boisselineri de obsidione Magdeburgica.

Lubeci.

Lubeci Chronicorum libri 5.

Borussia

Borussiæ.

Erasmi Stellæ de antiquitatibus Borussiæ.

Batauia. *cl.* 1530.

Gerardi Nouiomagi Batavica historia.

Bohemia. *cl.* 1416.

Aeneæ Sylvii Bohemica historia.

Io. Dubrauii historia Bohemica.

Suitia seu Heluetia.

Io. Stumphi Tigurini Heluetiorum historia tribus tomis comprehensa. Germanice.

Eiusdẽ epitome totius historiæ Iosię Simleri.

Historici Britannorum, qui post Anglosaxones, & Scoti sunt appellati.

Gildas Britannus historicus Anglorum. *cl.* 1560.

Georgii Lilii Britanni chronicon ab Hengisto, id est, ab anno Christi DC. vsque ad annum M. D.LX. *cl.* 1520.

Pontici Vitruvii Taruisini historiæ Britannicæ libri VI.

Polydori Virgilii Vrbinatis historiæ Anglicæ libri XXVI. *cl.* 732.

Bedæ Angli libri V. historiarum Anglo saxonum, vsque ad suam ætatem.

Galfridi Arturi Angli de rebus Britannici libri VII. *cl.* 689.

Hectoris Boëtii Scotorum historia. *cl.* 1420.

Nicolai Triueti Angli annales Anglici, à Comitibus Andegauensium, id est, ab anno Christi M.CXXXV. vsque ad M. CCCVI. *cl.* 130.

Historici Hispanorum.

Francisci Taraphæ Hispani, brevis epitome

gione, & Republica Turcarum lib. III. Gallice.

Ordinatio politiæ Turcarũ, incerti autoris.

Leonici Chalcondylæ historia, de rebus Turcarum. cl. 1490

Christophori Richerii Torignæi de rebus Turcarum lib. v. cl. 1530.

Martini Barlatii de rebus gestis aduersus Turcas, & Scanderbei regis Epirotarum vita lib. 13. comprehensa. cl. 1488.

Pauli Iouii lib. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 32. 33. 34. 35. 36. 37. cl. 1540.

Henrici Peniæ de bellis inter Ismaelem & Selimum gestis.

Historici Tartarorum & Moschouitarum.

Haytonis Armeni historiæ Tartarorum liber vnus. cl. 1290.

Pauli Veneti de regionibus orientalibus & imperio Tartarorum lib. 3. cl. 1280.

Matthiæ Michæi de Sarmatia Asiana atque Europæa libri 2. in quibus Tartarorum ac Moschouitarum historia breuissime continetur.

Pauli Iouii Nouocomensis de legatione Moschouitarum lib. 1. cl. 1540.

Historici Aethiopum, Indorum, Americorũ, & omnium pene Africæ populorum.

Leonis Afri descriptionis Africæ libri nouem, Italice, Gallice. cl. 1500.

Francisci Aluarosii descriptio Aethiopiæ, Hispanice, Italice, Gallice. cl. 1469.

Aloysi

cl.1504. Aloysii Cadamusti nauigatio ad terras no-
cl.1512. vas Christophori Columbi Genuensis naui-
gatio ad insulas antea ignotas.
Petri Aloysii nauigatio.
cl.1501. Alberti Vespucii nauigationum epitome.
cl. 1497 Americi Vespucii nauigationes IV.
cl. 1500 Iosephi Indi nauigationes.
cl. 1515. Ludouici Rom: Patricii nauigationum Æ-
thiopiæ, Ægypti, vtriusq; Arabiæ, intra & extra Gangem libri VII.
cl. 1540 Pauli Iouii liber XVIII.

I. de viris illustrib. omnium popul. *Post historias omnium populorum communes, & eas quæ ciuitatis cuiusque propria sunt sequitur historia singularis illustrium virorum.*

II. de singulis. Raphaelis Volaterrani de claris viris omnium gentium.
Plinii iunioris, vel, vt alii putant, Cornelii
cl.1500. Nepotis de viris illustribus lxxvii.
cl. 1540 Pauli Iouii de viris illustribus.
cl.1374. Francisci Petrarchæ de viris illustribus.
cl.1530. Polydori de origine insignium Regum.
cl.1370. Io. Bocatii de casibus illustrium virorum.
cl.1540. Casparis Vrsini de vitis Regũ, Imperatorũ, & Pontificum Romanorum vsq; ad Carolũ V.
cl.1540. Ioan. Feronis stemmata, cum gestis illustrium familiarum, partim edita, partim edenda, Gallice.
cl. 120. Plutarchi, & Ph. Bergomensis, de claris mulieribus.

Diogenis

Diogenis Laërtii de vitis philosophor.lib.x. *cl.* 200.

Baptistæ Egnatii de Romanis principibus, à Cæsare vsque ad Carolum V.Imp. *cl.* 1530.

Ioan.Cuspiniani de Cæsaribus vsque ad Carolum V. (man. L. *cl.* 1540.

Plutarchi vitæ principum Græcorum & Ro- *cl.* 120.

C. Suetonii Tranquilli vitæ XXII. Cæsarum, à Cæsare vsque ad Neruam. *cl.* 120.

Dionis Nicæi vitæ Imperatorum à Nerua vsque ad M. Aurelium. *cl.* 140.

Aelii Spartiani de vita Adriani, Antonini Pii,& M. Aurelii. *cl.* 240.

M.Aurelii à se conscripta vita, libris XII. *cl.* 170.

Iulii Capitolini libri III. de vita Antonini vtriusque Veri, ac Pertinacis. *cl.* 307.

Dionis Cassii historia principum Romanorum, ab Augusto vsque ad Alexandrum Seuerum, cuius epitomē complexus est Xiphilinus. *cl.* 240.

Aelii Lampridii de vita Didii, Iuliani, Commodi, Heliogabali ac Seueri. *cl.* 300.

Herodiani libri VIII. à morte M. Aurelii vsque ad Gordianum iuniorem. *cl.* 260.

Sexti Aureli Victoris de vitis Imperatorum ab Augusto ad Theodosium magnum. *cl.* 420

Pomponii Læti de vita consequentium Imperatorum, à Gordiano vsque ad Heraclium. *cl.* 1490.

Trebelli Pollionis de Imperio Valeriani, Galeni, Claudii, ac XXX. tyrannorum. *cl.* 310.

Fla. Vopisci de vita Aureliani, Taciti, Floriani, Probi, Firmi, Saturnini, Proculi, Cati, Carini, Numeriani. *cl.* 320.

el.312. Eusebii de gestis Diocletiani, Maxentii, Constantini.

el. 340. Eutropii epitome principum Rom. vsque ad Iouinianum.

el. 360. Ammiani Marcellini de gestis Constantii Iuliani, Iouiniani, Valentiniani, & Valentis.

el. 1505. Michaëlis Ritii de regib. Francorum, Hispanorum, Neapolis, Siciliæ, Hungariæ, Hierosolymæ.

el. 1480. Q. Curtii de rebus gestis Alexandri magni libri VIII. qui restant de x.

Turpini, Eguinardi, & Acciæoli de vita Caroli magni; priores ætate Caroli magni, tertius M. ccccxc.

el. 1480 Platinæ de vitis pontificum Rom. à Petro vsque ad Sixtum, & annum Christi Mccccl xxII.

el. 1540. Pauli Vergerii de gestis principum Mantuanorum. (certo.

el. 1550. Principum Montisferrati series, autore in-

Caroli Stephani epitome ducum Mediolanensium.

Io. Bracelli de claris Genuensibus.

Xenophontis de factis & dictis Socratis.

Philonis de vita Mosis. (nobarbi.

Othonis Frisingensis de gestis Friderici Ae-

Philostr. lib. VIII. de vita Apollonii Thyanei.

Laur. Valle de gestis Ferdinandi regis Aragonum.

Staphyli de gestis Caroli V.

FINIS.

IN-

INDEX IN METHODVM IOANNIS BODINI.

A.

Chal-

Italia

INDEX.

N.

Ocea-

O.

P.

T.

INDEX.

FINIS.